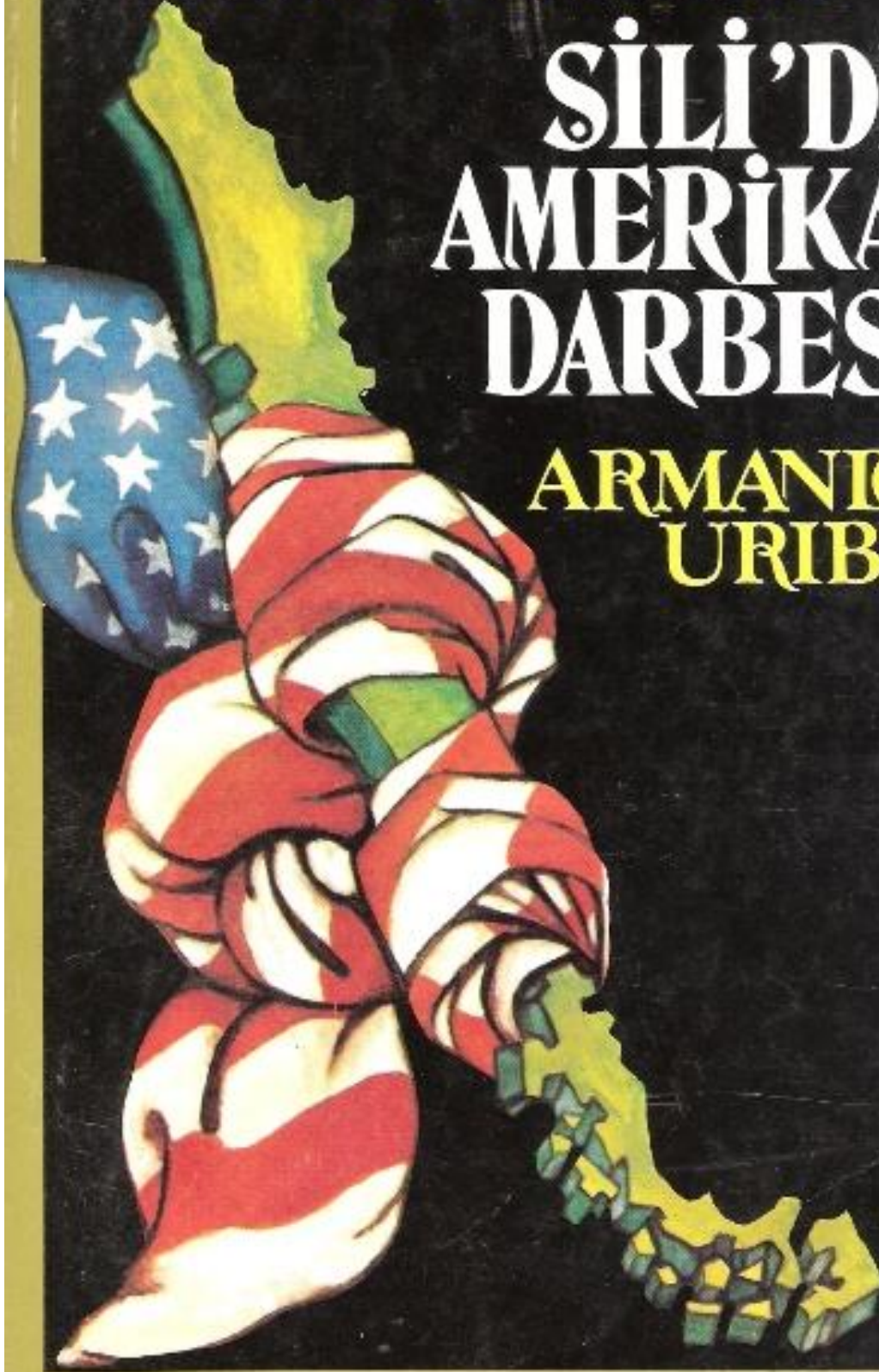

KARA KİTAP

**SİLİ'DE
AMERİKAN
DARBESİ**

**ARMANDO
URIBE**

BİLGİ YAYINEVİ

BİLGİ YAYINLARI

BİLGİ DİZİSİ : 21

Birinci Basım

Nisan 1975

BİLGİ YAYINEVİ

Tunalı Hilmi Cad. 94

Telf: 178930.178019

Kavaklıdere - Ankara

BabıAli Cad. 19/2

Telf : 225201

Cağaloğlu - İstanbul

ARMANDO URİBE
Şili'de Amerikan Darbesi

Türkçesi : Nabi Dinçer

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni : fahri karagözoğlu

Armando Uribe'nin orijinal adı «Le livre noir de l'intervention Américaine au Chili» olan bu eserin yayın hakları ONK Copyright Ajansı aracılığıyla Seuil Yayınevi'nden alınmıştır.

BİLGİ BASİMEVİ-ANKARA

BUGÜN BİZEYSE YARIN SİZE

Şili bir Güney Amerika ülkesi. Türkiye'ye göre, dünyanın öteki ucunda bir yer, uzak mı uzak...

Bundan birkaç yıl öncesine kadar, ortalama kültür düzeyinde bir Türk vatandaşı Şili hakkında ne bilirmiş diye, bundan yirmi yıl öncesinin, on yıl öncesinin ilk ve orta öğretim tarih ve coğrafya kitaplarına baktık:

Okullarımızda okutulan tarih kitaplarımızda, Şili'den hiç söz yok...

1955'lerin bir coğrafya kitabında ise Şili için verilen bilgi şu: «Güney Amerika'nın güneybatı kıyılarında, kıyı boyunca uzanan şerit gibi bir ülke. Yönetimi Cumhuriyet, merkezi Santiago şehridir. And Dağlarının batısında yer alan ve kıyıya paralel uzanan bir ülke. Çeşitli madenleri, endüstrisi, ticareti ve insanların neşesiyle ünlüdür. 759 bin kilometre kare arazisi ve 4 milyon nüfusu vardır.»

On yıl öncesinin, 1965'lerin orta boy yerli yapımı bir genel kültür ansiklopedisinde Şili için verilen bilgi de şöyleydi:

«Şili Güney Amerika'da bağımsız bir ülke. Yüzölçümü 741 767 kilometre kare, nüfusu 8 milyon 567 bin, başkenti Santiago, önemli şehirleri Antofagasta, Valparaiso, Concepcion dur. Kuzey ve Orta Şili'de kıyıya paralel And Dağları uzanır. Şili'nin Salar adı verilen tuz gölleri ünlüdür. En büyüğü Salar de Atacama'dır. En önemli akarsuyu 380 kilometre uzunluğundaki Bio Bio nehridir. Şili yüzey şekillerine paralel olarak ekonomik bakımdan da üç bölgeye ayrılır. Kuzeyde çöller bölgesi maden bölgesidir, Orta Şili tarım bölgesidir, Güney ise orman bölgesidir. Maden bakımından Şili çok zengin bir ülkedir. Bakır üretimi bakımından dünyada A.B.D. 'den sonra ikinci gelir. Demir, kömür, petrol de önemli yeraltı zenginlikleri arasındadır. Balıkçılık da ülkenin ekonomisinde önemli yer tutar. Panama Kanalı'nın açılması ve

And Dağlarını aşan tren yolunun yapılmasından sonra Şili'nin başka ülkelerle ilişkileri artmıştır.

Şili, 1540 yılında Pedro de Valdivia tarafından ele geçirilmiş ve 1817 yılına kadar bir İspanyol sömürgesi olarak kalmıştır. Bu tarihte bağımsızlığını kazanmıştır. 1879-1883 yıllarında Peru ve Bolivya ile yaptığı savaşlarda Atacama ve Antofagasta bölgelerini ele geçirmiştir. 1927'den bu yana Şili bir Cumhuriyettir.»

Daha yakınlarda çıkmış, -1967-, bir ansiklopedide ise yukarıdaki bilgileri tamamlayan şöylesine birkaç satır vardı:

«-Şili'nin başkenti Santiago'nun nüfusu 1,5 milyondur. Eski bir İspanyol sömürgesi olan ülkenin dili İspanyolca, vatandaşlarının dini genellikle katolik, parasının adı da peso'dur. Şili 1817'de bağımsızlığına kavuşmuş ve 1833'te Cumhuriyet anayasasını kabul etmiştir. 1925'te çıkan bir ihtilâl Başkan Aleksandri'yi devirmiş ve 1927'de yeni bir Anayasa kabul edilmiştir. Diğer Latin Amerika ülkelerine oranla Şili'nin sakin bir siyasi hayatı vardır. Bu hayat iki büyük siyasi kuruluş arasında bölüşülür: Hristiyan Demokrat Parti-Halk Hareketi Cephesi... Bunlardan birincisinin lideri şimdiki Cumhurbaşkanı Eduardo Frei'dir. Aşırı sol olan ikinci partinin lideri ise Salvador Allende'dir.

Cumhurbaşkanı altı yıl için seçilir, şimdiki Başkan Frei, Ekim 1964' te seçilmiş olup esaslı sosyal reformların yapılmasına taraftardır. Ülkede çift meclisli demokratik rejim vardır. Temsilciler Meclisi için Mart 1965'te yapılan seçimlerde Sosyal Demokrat Parti 82, Radikaller 20, Komünistler 18 ve Sosyalistler 15 sandalye kazanmışlardır.»

Evet... 20 yıl önce, 10 yıl önce ve 8 yıl önce, dünyanın taa öteki ucunda sayılabilecek bir yerdeki Şili adlı ülke için Türk halk oyunun ortalama düzeydeki bilgisi, üç aşağı beş yukarı herhalde bunlardan daha öteye değildi. Haa, bir de, gene 1967'lerde yayınlanmış bir orta boy ansiklopedinin Şili hakkında verdiği bilgilerin arasında şöyle bir bilgi daha vardı:

«Şilinin sosyal ve ekonomik birçok meselesi vardır. Bakır {dünya üçüncüsü), demir, nitrat ve kömür gibi önemli maden kaynaklarına rağmen işsizlik ciddiyetini muhafaza etmektedir. Oysa bu kadar ihtiyaç karşısında kalifiye işçi sıkıntısı çekilir. Tarımda

ilerleme kaçınılmaz bir reforma bağlıdır. Ülkenin yüzde 75'i büyük toprak sahiplerinin elindedir. Şimdiki hükümet, tarım reformunu, işlenebilecek toprakları genişletme yolunda ele almıştır.

Amerika Devletleri Örgütü üyesi olan Şili, A.B.D.'den ekonomik yardım görür ve A.B.D. bu yardıma karşılık olmak üzere Şili'nin bakır madenlerini kontrol eder...»

Bütün bu coğrafya kitaplarından ansiklopedilere, çeşitli kaynaklardan aldığımız bilgileri neden mi aktardık? Söyleyelim:

Bir kere, bundan beş-on yıl öncesine kadar, Şili hakkında ne kadar az bilginiz olduğunu göstermek için... Sonra da, bilgi diye önümüze sürülen şeylerin çok kere ne ölçüde birbirini tutmaz, pestenkerâni şeyler olduğunu gözler önüne sermek için. Daha sonra da, üç-beş yıl içinde dünyanın ne kadar küçüldüğünü, bir zamanların ulaşılmaz uzaklıkta sanılan bir ülkesinin sorunlarının bile ne kadar burnumuzun dibine geldiğini ve Allende deneyiminden bu yana ortalama Türk vatandaşının Şili hakkındaki bilgisinin ne ölçüde artmış olduğunu saptamak için...

Ve de son olarak, «Şili'den, Şili'de olanlardan bize ne?» diye düşünenler hâlâ varsa, böylelerine, dangalaklığı bırakın da çağdaş koşullar içinde kaynaklarından dünyada olup bitenleri öğrenin, ders alın, bugün başkasının başına gelen yarın bizim de başımıza gelebilir diyebilmek için... Kapitalizmin emperyalizminin oyunlarının ve tuzaklarının dünyanın şurasında ya da burasında ne kadar çok birbirine benzediğini, uygulama kurallarının özdeşliğini görmek ve göstermek için sayısız ve sınırsız örnek vardır ya, bu örneklerden pek çarpıcı birinin de, şu elinizde tuttuğunuz Armando Uribe'nin kitabı olduğunu söyleyebilmek için...

Doğrusunu isterseniz, Şili'de Amerikan Darbesi'ni okumaya başladığımızda Şili hakkında, Şili'de denenip acı bir sonla biten özgürlükçü sosyalizm deneyi ve Salvador Allende hakkında oldukça çok şey okuyup çok şey bildiğimizi ve bı okuduğumuz kitabın da bunlara pek fazla birşey eklemeyeceği inancındaydık.

Yeryüzünde belki de ilk kez seçimle iş başına gelmiş, marksizmi karşıtlarının özgürlüklerini kısımadan uygulamaya çabalayan ve sonunda canından olmakla kalmayıp ülkesini faşizmin kucağına

atan Allende nin 1970 eylülünden 1973 eylülüne kadarki eyleminin öyküsünü, kendi yazıp söyledikleri de dahil çok ağızdan dinleyip çok kalemden okumuştuk. Armando Uribe'nin yazdıkları da bunların bir yinelenmesinden başka ne olabilir ki diye düşünüyorduk. Taa ki, Şili'de Amerikan Darbesi'nin 47'nci sayfasına kadar.

O sayfada birden şu satırları okuyunca silkelendik:

«Hızlı ekonomik ve sosyal bir değişme sürecine gereksinen ve böyle bir süreç içine girmiş olan bir ülkede, demokrasi, çoğu zaman göze alınamayacak bir lükstür. Çünkü değişme ile istenen hedeflere varmak için yeterince güçlü değildir...»

Bu lâfların pek benzerlerini biz Türkiye'de 1971'lerde duyup dinlemedik miydi?

12 Mart Faşizm provasının uygulayıcılarından Orgeneral Memduh Tağmaç buna benzer lâflar etmedi miydi? O dönemin tepeden inme başbakanı Prof. Nihat Erim, demokrasiye dönük anayasamızı lüks ilân etmedi miydi? Uribe'nin Şili'de Amerikan Darbesi'ni, dünyanın öteki ucundaki bir olayın öyküsü diye okumayın... Uygulamalarını Türkiye'de de bir belirli ölçüde görüp yaşadığımız bir olay diye düşünerek okuyun. Şaşıp şaşıp kalacaksınız... Sakın bu Armando Uribe adı takma bir ad olup da, Türk-Amerikan ilişkilerini anlatan, ama bunu sembollerle yapan bir Türk yazarı olmasın ? Yoksa Şili'deki Amerikan Darbesi maskesinin altında Yunanistan'daki 1967 Albaylar Cuntası olayı mı anlatılıyor? Öykü oraya da çok uyuyor çünkü... Bu, Güney Kore de olabilir, Viyetnam da... Bu olaylar dün olduğu gibi bugün de, yarın da yinelenemez mi? Koşullarda değişen ne var?

Ama hayır hayır, karamsarlığa kapılmayın. Tarih yinelenmez, yenilenir... İnsanoğlu, ders almasını bilen yaratık olduğu içindir ki tanımlanırken bile «düşünen hayvan» diye tanımlanmıştır. Özgürlük düşüncesi eninde sonunda hayvanlıktan daha ağır basacaktır. Uluslar gibi insanlar da uyanıyor. Bu yazılanlar, söylenenler hep bu uyanışı, bu silkinişi çabuklaştırmak için. Armando Uribe bir görev yapmış, gördüğünü, yaşadığını, anladığını yazmış. Biz de görevimizi bilelim, okuyalım, anlayalım, zorun oyunu bozduğunu gösterelim...

İlhami SOYSAL

Es tu paz lo que amamos, no tu máscara.
No es hermoso tu rostro de guerrero.
Eres hermosa y ancha Norte América.

Pablo Neruda, Canto General

11 Eylöl 1973 Hükümet Darbesi'nin amacı Şili Devletini yıkmaktı.

Ülkeyi egemen bağımsızlığından ebedi olarak yoksun bırakmak söz konusu idi.

Bu etkiyi meydana getirmek için sonuca götürücü iki unsur birleşmiş bulunuyordu: Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti ve Şili silâhlı kuvvetlerindeki hainler. Bu iki etmenin ortak çabası olmaksızın, hükümet darbesi meydana gelmez ve devlet başkanı ölmezdi. Dönek generaller, yaşamını eskisi gibi sürdürmek için, Şili ulusunu gözden çıkarmış ve bilinçli bir şekilde Kuzey Amerikan emperyalizminin müttefiki olan bir sınıfın temsilcileridir.

Birleşik Amerika Devletleri Şili'yi bir ulus ve bir devlet olarak yok etme gereksinmesi içindeydiler, çünkü Şili sistem içinde bir disiplinsizlik örneği teşkil ediyordu.

Halkın emperyalizm ve faşizm karşısındaki direnci bundan böyle, Şili'nin egemen bir ulus olma iradesini ifade etmektedir. Bununla beraber, Şili'de olanlar dünyanın öbür bölümlerini de ilgilendirir. Amerika Birleşik Devletleri, emperyalist sistem karşısında bağımsızlığını geliştirmeye ve bu amaca demokratik yollarla varmağa çalışan bir devletin, çabasının; ne Şili'de ne de başka bir yerde, olanak içinde bulunmadığını göstermek istemiştir.

Şili'nin akıbeti Kuzey Amerika'nın genel stratejisinde yerini bulmaktadır.

Bu nedenle Birleşik Devletler Şili'ye müdahale etmişlerdir.

İşte müdahalenin «Kara Kitabı.»

1823 yılında, o zamanlar Amerika Birleşik Devletleri başkanı olan James Monroe, memleketi için şu genel doktrini geliştirmişti: «*Amerika, Amerikalılarıdır:*» Pasifik sahillerinde ticaret yapan bir Şilili, bir dostuna şunları yazıyordu: «Evet, amma dikkat edelim, Kuzey Amerikalılar için kendileri dışında Amerikalı yoktur.»

Bu Şilili Diego Portales idi. O bugün gerici Şilililer ve Cunta'nın generallerince büyük öncü olarak görülür. Fakat sağcılar ve generaller bu cümleyi hatırlatmaktan kaçınırlar. Portales o zaman, çıkarları Amerikalılarla çelişen, doğmakta olan bir burjuvaziyi temsil etmekteydi. Bugünkü Şili burjuvazisinin artık ulusal bir yanı yoktur ve asi askerler Amerika ile her noktada anlaşmaktadırlar. Onlar için Portales tüccarların pirinden başka bir kimse değildir.

Sanayileşmede başlangıç deneylerini yapan XIX. yüzyıl Şili'si için başlıca düşman ve ortak Britanya imparatorluğu idi. O zamanlar Amerika ikinci dereceden bir engeldi. Şili ondan çok uzaktı. Britanya filosu, Kuzey Amerika çıkarlarından daha yakındı. Çekirdek halindeki ulusal burjuvazi 1879 yılında nitrat madenlerinin sahipliği konusunda karar vermede (o dönemin en büyük zenginliklerinden biri üzerine doğal tekel) Peru ve Bolivya ile karşı karşıya gelmek zorunda kaldığından Amerika'ya çattı. Yarı kürede tam bir emperyalist gelişme aşamasının başında bulunan Kuzey Amerikan özel çıkarları, Şili tarafından pratik

olarak kazanılmış bir savaşta, (aracılık) yapma bahanesiyle, işe müdahaleyi denemek için Dışişleri Bakanı Blaine'den yararlandılar. Amerikan Hükümetinin silahlı ya da silahsız tehditlerine rağmen, Şili yönetici sınıfı savaşın kârlarını Amerikan Hükümetiyle paylaşmayı reddetti. Fakat aynı sınıf, 1880-1890 Pasifik savaşının ertesinde; daha güçlü, daha da kuvvetli bir hegemonyaya sahip olan Britanya emperyalizmine teslim olmayı, kabul edecektir; İngiliz Albayı North'un ve diğer tüccarların ellerinde bulundurdıkları «certificados salitreros»^{TM1} geçerliliğini kabul etti, bu hareketiyle Şili nitrat endüstrisinin bir süre için ulusal karakterini kaldırdı. 1889 ve 1890 yıllarında bir «ulusal burjuvazi» anlayışının son temsilcisi olan Başkan José Manuel Balmaceda nitratin işletilmesi üzerinde, memleketin ekonomik ve politik idaresinde, Şili Devletinin haklarını ileri sürdüğü zaman; Şili burjuvazisinin çoğunluğu, tarımın en geri gruplarıyla birleşti ve İngiliz emperyalistleriyle doğrudan doğruya ittifak etti. iç savaş çıkardı ve milliyetçi başkanı devirdi. Balmaceda, başkanlık görevinin bittiği gün olan 18 Eylül 1891 tarihinde, Şili'nin şerefsizliğini görmemek için intihar etmezden önce, *Siyasi vasiyetnamesinde* durumu tam bir açık görüşlülükle açıkladı, Şilili zenginler tabakası iki güce dayanmaktaydı: «Donanmanın gerici çevreleri ve Britanya'nın emperyalist çıkarları.»

Birkaç hafta sonra Birleşik Devletler teslimiyet eyleminden yararlanacaktı. Kuzey Amerika gemisi *Baltimore*'da Valparaíso limanında tayfalar arasında birkaç kişinin ölümüne yol açan önemsiz bir olayı bahane eden Washington Hükümeti silâhlı kuvvete baş vurarak Şili'nin teminat vermesini istedi. *Baltimore* olayı Birleşik Devletlerin resmi bir uyarısına tekabül etmekteydi: bundan sonra Şili, Kuzey Amerikan hegemonyasını kabul etme zorunda olacaktı. İç savaştan çıkmış olan hükümet, istenen temi-

ı Savaştan önce ve savaş sırasında Bolivya'nın ve Peru'nun, bağımsızlıkları daha sınırlı hükümetleri tarafından verilen, nitrat ayrıcalıklarını tanımlayan belgeler.

natı verdi. Bugün hâlâ o küçük düşürücü *Baltimore* olayını hatırlayan Şili onu simgeleyen bir efsane yarattı; Kuzey Amerika makamları tarafından Şili bayrağını indirmeğe zorlanan bir Şilili teğmen bu hareketi yaptıktan sonra kendini öldürmüştü.

Birkaç yıl sonra Guggenheim nitrat ve Braden bakır işlerine giriyordu. Birleşik Devletler Hükümeti, Şili dış politikasını, (Şilililerin yıllar boyunca ulusal çıkarları için tehlikeli buldukları) «Panamerikan» düzeyde olduğu kadar, Güney Amerika'daki ikili ilişkilerde ve dünyada, şartlandırmaya başladı. Anaconda baz maden kaynaklarının işletilmesine katıldı, belli başlı hizmetlerde Kuzey Amerikan firmaları İngiliz firmalarının yerine geçti ve ITT¹ böylece telekomünikasyon alanına yerleşti.

Büyük Britanya iki savaş arasında emperyalist üstünlüğü Amerika'ya bıraktı. Şili el değiştirmişti.

İkinci Dünya Savaşının sonunda, Birleşik Devletler bütün yarı kürede biricik imparatorluk merkezi oldu. Bu imparatorluk ve bağımsızlık ilişkisinin oluştuğu tarih ile, Amerika Birleşik Devletleri silahlı kuvvetleriyle Latin Amerikan kuvvetleri arasında özel ve tekeli askeri ilişkilerinin kuruluşu, aynı zamana düşer. Şili'de bu 1945 ve 1946 arasında meydana gelmiştir. 13 Kasım 1970'te, Allende Hükümetinin ilk günlerinde; Şili'de, bu ülkenin Amerika Birleşik Devletleriyle askeri ilişkileri üzerinde, bir ön inceleme yapıldı. Bu çözümleme özellikle aşağıdaki gerçekleri açıklıyordu: İkinci Dünya Savaşının bellibaşlı çatışmaları sona erdiği zaman, Birleşik Devletler askeri alanda bütün dünyada diğer kapitalist devletlerin çoğunun yerine geçmişti. Latin Amerika ülkelerinin her biriyle askeri ilişkiler kurmağa çalışması bundandır. Böylece savaşın başında tasarlanmış ve politik alan-

1 International Telegraph and Telephone. Bu çokuluslu şirket Halk Birliğine karşı Amerikan müdahalelerinde ve dalaverelerinde önemli bir rol oynayacaktı. İngiliz gazetecisi Anthony Sampson bu şirkete ve onun siyasal karışıklıklar çıkarma faaliyetlerine bir kitabını tahsis etti, (Alain Moreau yayınları tarafından Fransızcaya tercüme edilmiştir: *ITT, Etat souverain*).

daki yararına karşı askeri alanda etkisiz kalmış olduğu düşünölen bu sistemin; gerçekleştirilince yerini alacak bir savunma sisteminin, temellerini hazırladı.

Bu projeler, çeşitli hukuki, politik, askeri, mali vb. organların aracılığı ile 1945-1946'ları izleyen yıllarda şekillendirilip örgütlendirildiler, bu süreç soğuk harp motifine ya da bahanesine başvurularak, Latin Amerika memleketlerinin ekonomik durumlarının kötüleşmesi nedeniyle daha da hızlandırıldı; bu durum onları, piyasada elde edilenden daha eksik fiyatlarla, askeri donanımlarının, görünüşte modernleştirilmesini kolaylaştıran anlaşmalar yapmağa yöneltiyordu. Böylece arka arkaya TIAR¹ askeri yardım anlaşmaları, silah satın alma sözleşmeleri imzalandı ve «Unitas» operasyonları,² askeri personeli eğitme projeleri uygulandı; aynı şekilde Amerikalılararası Savunma Konseyine Genel Kurmay Başkanları ortak toplantılarına katılmalar yoluyla OEA³ anlaşması ve Amerikalılararası sistem çerçevesi içinde başka askeri ilişkiler kuruldu.

Böylece bu tarihte memleketimizle Birleşik Devletler arasında askeri tipten karmaşık bir ilişkiler ağı kurulmuş oldu, Milli Savunma Bakanlığı bu alanda her iki memleket arasındaki askeri ilişkilerin bütün görünümelerini Birleşik Devletlerin muhatabı sıfatıyla kuramsal olarak yönetmesine rağmen, bu ilişkiyi oluşturan çeşitli öğeler görünüşe göre Şili yürütme organının tutarlı denetimi altında değildir. Dar anlamda askeri ilişkilere, düzen ve güvenlik kuvvetleriyle ilgili ilişkileri (*Carabineros⁴ et Servicio de Investigaciones*) katmak gerekir. Bunlar

1)Amerikalıl ararası karşılıklı yardım anlaşması.

2A)merikan kuvvetlerinin ve mahalli silahlı kuvvetlerin ortak manevraları.

3)Amerika Devletleri Örgütü.

4)Jandarma birlikleri çoğu zaman Şili silahlı kuvvetlerinin dördüncü ordusu kabul edilir.

yukarda belirtilen eğilimler nedeniyle önceki yıllarda gelişmiş bulunuyorlardı. Prensip bakımından bu kuvvetlerin içişleri bakanının denetimi altında bulundurulmaları gerekir. Bundan başka Şili ile Amerika Birleşik Devletleri arasında bu alandaki bütün ilişkilerin önemli bir bölüğünü oluşturmalarına rağmen, öyle gözüküyor ki Dışişleri Bakanlığı, hiç bir zaman bu ilişkilerin siyasi bakımdan denetlenmesini, ne de hatta bu etkenler hakkında tam bir bilgi edinme gerekliliğini göz önünde bulundurmamıştır. Gerektiğinde Dışişleri Bakanlığının müdahalesine konu teşkil eden bu ilişkilerin içerdiği ve bazen Şili'nin dış politikasında ilk planda görülen siyasal ve hukuki türden olan sorunları doğaldır ki bir yana bırakmak gerekecektir.

Şili ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkilerin bir arada çözümlenmesine esas teşkil eden bu muhtıra, birkaç ay sonra, 1971 yılının başlangıcında daha derine inen bir çalışma ile tamamlandı.

Şili ve Birleşik Devletler arasındaki anlamlı askeri münasebetlerin niteliği konusunda betimleyici bir inceleme söz konusudur. Tam anlamıyla askeri ilişkilerle, doğrudan doğruya askeri bir karaktere sahip olmaksızın bazen silahlı kuvvetlerin yetki alanına girmeden ya da onların kullanılmasını gerektirmeden, Şili ile Kuzey Amerika arasında iki taraflı askeri ilişkiler üzerine yansıyan, ya da onlara bağlı olduğu düşünülebilen ilişkiler arasında ayırım yapılacaktır.

Askeri alanda Şili ile Birleşik Devletler arasında organik ilişkiler, İkinci Dünya Savaşından sonra, soğuk harbin politik çerçevesi içinde, milletlerarası anlaşmaların kurumsal temeli ve OEA'dan Amerikalılararası Savunma Konseyine (*Junta Interame ricana Defansa*) kadar çeşitli kademelerde yer alan hukuki birimlerin yaratılması ile geliştirilmiştir.

Bu askeri ilişkilerinin resmiyete dökülmesi sonunda, ilk adım, savaşların sürdürüldüğü dönemde ikili silah ödünç verme programlarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu programların

aracılığıyla Amerika Birleşik Devletleri Mihver ile savaş durumunda bulunan memleketler emrine donatım ve silah tahsis etmiş, böylelikle bu ülkelerden her biriyle özel tipte bir ilişki kurmuştur.

Başlıca savaşlar sona erdiği zaman; askeri durumu ve uluslararası politika davranışı ile, Almanya'nın, yenik düşmüş diğer memleketlerin, savaştan galip çıkmış fakat zayıflamış İngiltere'nin, Latin Amerika ile geleneksel askeri ilişkilerinin mirasçısı olan Birleşik Devletler, bölgenin her ulusu ile dolaysız askeri ilişkiler kurmağa çaba gösterdi.

Böylece Amerika Birleşik Devletleri bu ulusların politik, ekonomik vb. alanlarındaki bağımlılıklarını daha da pekiştirdi. Ve bu ulusları dünya ölçeğinde askeri ve ideolojik bloğuna bağlayarak, yarı kürenin savunma sisteminin temellerini hazırladı.

1945 yılında Şili'de, koşulları, Amerika Birleşik Devletlerine, her iki memleket arasındaki askeri ilişkileri düzenlemek için özel misyonlar kurma olanağı sağlayan, müzakereler başladı. Amerika'nın amaçları, başlangıçtan itibaren, diplomatlar ve askerler için açıktı. Kısa bir süre önce Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan o döneme ait gizli raporlarda bu konuda deliller bulunmaktadır. Başlıca amaçlar şöyle belirtilmektedir:

- Birleşik Devletlerin egemen denetimi altında ve bu devletin güvenliğini sağlamak amacıyla bütün Latin bölgesinin askeri, lojistik, besin tedariki ve doktrinlerini birleştirmek.
- Amerika Birleşik Devletlerini, silahlı kuvvetlerin ve güvenlik kuvvetlerinin kullandığı silah ve diğer donanımların tek müteahhidi durumuna getirmek, askeri, politik vb. denetimi güçlendirmek ve bundan doğacak ticari yararlardan Kuzey Amerika endüstrisini faydalandırmak;
- Bu yolda tamamen Amerika Birleşik Devletleri tarafından uygulanan, politika ve güvenlik alanında bu hükümetin gereksinmelerine cevap veren bir tür silahlanma de

netimi kurmak. Bu denetim ABD arzusuna göre bölgedeki memleketler arasında varolan, geleneksel askeri ilişkileri dengelendirecek ya da bu dengeyi bozacak duruma getirecektir.

4 - Aynı şekilde her memleketteki askeri personelin sayı ve dağılımına etkide bulunmak ve bu şekilde onları Latin Amerika kıtasının çeşitli noktalarındaki Amerikan üslerine destek olmaya hazırlamak (çok farklı şekil ve nitelikteki üsler).

Bu hedeflerin ne ölçüde gerçekleştiğini bilmek önemli bir sorundur; fakat bu şu anda güçlkle gerçekleştirilebilecek tarihi bir çözümlemeyi gerektirir. Herhalde bu projeler, çeşitli hukuki, askeri, mali organlar mekanizmasıyla 1945-1946'yı izleyen yıllarda şekillendirildiler. Latin Amerika Devletlerinin ekonomik durumlarının kötüleşmesine eklenen soğuk savaş nedeni ya da bahanesi bu sürecin hızlanmasına hizmet etmiş oldu.

Önce ve ayrı ayrı, bellibaşlı uluslararası ve iki taraflı araçların durumu, askeri tipte operasyonlar; programlardan, OEA statüsünden ve Amerikalılararası sistemden ortaya çıkan askeri ilişkiler, incelenecektir. Hemen işaret etmek gerekir ki Amerika Birleşik Devletleri tarafından çeşitli şekillerde ve çıkarlarına uygun olarak; önce soğuk harbe, sonra yurt içindeki sözde «yıkıcı hareketlere» karşı ve tüm olarak askeri güvenliğe, Latin Amerikalıların siyasal uyduluk ve bağımlılık sistemine, Kuzey Amerikalıların çıkarlarına (yatırılan krediler vb.) ve daha genel olarak Birleşik Amerika Devletlerinin bu ulusların her biri ya da topluluğu karşısında kendiliğinden üstlendiği role tehlikeler çıkarabilecek öteki ulusal ve uluslararası olaylara karşı koymak için, aynı araçlar, ortak programlar, organizmalar vb. birbirini izleyen bir biçimde kullanılmışlardır. Bu durum OEA bünyesinde, «yarı küre»nin savunmasını içten gelen yıkıcı hareketler denilen hareketlere

karşı genişlemesini belgeleyen politik hukuki bir dönemeç noktasına gelindiği zaman açıkça görülmektedir.

Birleşik Amerika Devletlerince başlatılan bu sürecin başarısı bir memleketten diğerine oldukça değişik olmuştur. Bundan başka silahlı kuvvetlerin çeşitli daharına, güvenlik daharına, güvenlik kuvvetlerine, vb. göre farklı biçimler almıştır. Üstelik bazı dönemlerde, Latin Amerika memleketlerinin tepkileri Kuzey Amerika'nın eylemlerinin sürekliliğini saptırmışlardır, fakat kuşkusuz, ayrıntılı tarihi bir incelemeye girişmeden bu çeşitlemelerin en önemlilerinde karar merkezinin bizzat Birleşik Devletler olduğu sonucuna varılabilir. Birleşik Amerika Devletlerinin askeri güvenlik zorunlulukları ve Latin Amerika memleketlerinin her biri hakkındaki politik niyetleri, politik ekonomik konularda, diğer konulardaki ikili münasebetler gibi değişmeler göstermiştir. Bundan da çeşitli organlarının rolünde, işleyişinin yorumunda ve eylemlerinde çeşitlemeler olmuştur. Böylece Kuzey Amerika Devletinin askeri alanda başka ülkeler üzerindeki «idareci» rolünün üstünlüğü ortaya çıkmıştır.

Hatta Birleşik Amerika Devletlerinin iç politikası birçok kez Latin Amerika memleketleriyle olan askeri ilişkilerin başlıca çeşitleme kaynağı olmuştur. Örnek olarak burada yalnız, (Savunma Bakanlığı kredilerinin kısılması gibi bütçesel nedenlerle), Güney Amerika'nın konvansiyonel ya da nükleer silahlarla savunmasına ilişkin tehlikeleri değerlendirme farklarının; ABD'ni, bölgedeki ikili ilişkilere ait nedenlerden daha etkili olarak, askeri misyonlardaki personelini azaltmaya, 60 yılları sonunda benimsenmiş araç gereç ve silah yardım programlarını değiştirmeye sevkettiğini gösterebiliriz.

Bütün bunlar, bu tarihlerde memleketimizle Amerika Birleşik Devletleri arasında askeri türden son kerte karmaşık ilişkilerin oluşması ile sonuçlanmıştır. Doğrudan doğruya askerlikle ilişkili olmayan fakat askeri bir öneme sahip olan,

ya da kazanabilen bağılı alanlar zikredilerek, Şili ile Birleşik Devletler arasındaki askeri ilişkileri bir araya getiren belli başlı sektörlerin bilimsel bir çözümlenmesi zorunluluğu burada ortaya çıkmaktadır. Böylece Savunma Bakanlığı ve gerekirse öteki ulusal kuruluşlarla bu çalışma yöntemine başvurarak, daha sonra bazı temel hedeflere varma olanağı bulunacaktır.

1- Şili ile Birleşik Devletler arasında geçerli askeri ilişkilerin, doğru olduğu bilinen bütün kaynaklarının, arşivlerini bir araya getirmek.

2- Bu ilişkilerin bugünkü anlamının derinlemesine bir çözümlemesini yapmak ve bundan gelecek için bir program çıkarmak.

3- Şili ve Amerika ilişkilerinin bu çok önemli eksen üzerinde merkezi bir politik denetim yapabilecek durumda olmak ve onu bu memleketle olan diğer ilişkilerimizle uyumlu duruma getirmek.

Ulaşılan ön sonuçlar -bunları yapılması gerekli toplu bir incelemenin sadece temeli kabul ederek gözden geçirmek ve daha belirgin duruma getirmek gerekecektir- aşağıda verilmektedir.

I - TIAR (Amerikalılar arası Karşılıklı Yardım Anlaşması)

Daima resmen yürürlükte olduğu kabul edilen bu çok yanlı anlaşmanın içerdiği politik-askeri (ve bir bakıma ideolojik) sistem, içinde kararlaştırılmış bulunduğu soğuk harp çerçevesine ve bu çerçeveyi değiştiren koşullara bağlı olarak anlaşılmalıdır. Bu nedenle bu anlaşma ile gerçekten ifade edilmiş olan askeri istemler bunların politik ve ideolojik alanda ifade ettiği anlamlar gibi özellikle yukarıda belirtilen çeşitlenmeler sonucu olarak geniş bir yoruma yatkındırlar. Bu, hukuki açıdan bizi TIAR'ı işlemez olarak nitelendirme sonucuna götürmemelidir, aksine Şili ile Birleşik Amerika Devletleri arasındaki ilişkiler kadrosu içinde bu aracın

önemi ve işleyişinin çözümlenmesinde bu düşüncelere parmak basmaya yöneltilmelidir.

II - PAM (Askeri Yardım Andlaşmâsı)

Silah ve diğer askeri donanımın sağlanması, askeri personelin eğitimi ve Amerika ile Şili arasındaki askeri personel değiş tokuşu mekanizmaları PAM'a dayalı olarak işlemiştir- İki ülke arasındaki ikili ilişkileri düzenleyen temel belge söz konusudur, burada.

Denilebilir ki son yıllarda, Birleşik Devletlerin, girişiyle ve bu Devletlere özge olan stratejik, politik ve akçalı nitelikteki nedenlerle, anlaşmada, askeri malzeme bakımı ile ilgili fonksiyonlar, azalmıştır. Bu azalma, her üç kuvvette, aynı derecede olmamıştır. Olay hava kuvvetlerinden çok kara ordusunda göze çarpmaktadır. Çeşitlenmenin en az belli olduğu alan deniz kuvvetleridir. Bu olayın neden ve nasılına gelince, bu özel ve yöntemli bir incelemeyi gerektirir.

Personelin eğitimi konusunda da, öyle görünüyor ki, Birleşik Devletlerin girişiyle olanak dağıtan (özellikle ekonomik türden) mekanizmalar, büyük ölçüde işleyişlerini durdurmuşlardır; sonuç olarak, bu eğitim öneminden kaybetmiştir. Bundan sonra, Şili'nin giderleri karşılamasıyla yürütülecektir.

PAM'ın dolaylı ve dolaysız bir şekilde çerçeve teşkil ettiği diğer faaliyetler hakkında; bu anlaşma ile ilgili belgeleri göz önünde bulunduran, bununla beraber, çeşitli kuvvet daharına uyarlanmış; kılı kırk yaran bir incelemeye girişmek, uygun olur. Bu belgeler kesin bir şekilde saptayamadığımız askeri ilişki tipleri oluşturmuşlardır. Son aylarda yıkılan meteoroloji istasyonları bu tipten bir durum için örnek teşkil ederler, fakat daha birçok örnek bulunsa gerektir.

Sonuç olarak denilebilir ki PAM'ın hukuki geçerliği, işbirliğindeki işleyiş tarzıyla, bugün daha önceki dönemlerden farklı bir ifadeyi içermektedir ve bu ifade, Birleşik Devletler tarafından alman, politik ve diğer nitelikteki kararlara

bağlıdır. Bu durum, Şili'nin anlaşmanın uygulamaya konuluşunda, iradesini giderek daha büyük ölçüde kabul ettirmesi olanağına, dikkatinizi çekmelidir.

III- Birleşik Devletlerin Şili'deki Askeri Misyonları

Amerikan silahlı kuvvetlerinin çeşitli bölümlerine (yani kara, deniz ve hava kuvvetlerine) bağlı olan bu misyonlar, kuruluşlarından bu yana, üst üste uzatılan ayrı anlaşmalarla, resmi bir şekilde çalışmışlardır.

Bu misyonlar Şili'de hâlâ çalışmaktadırlar, fakat son yıllarda Kuzey Amerikalıların kararıyla (daha önce belirtilmiş olan bütçe nedenleri ve stratejik nedenlerle) bu kararın alınışından önceki dönemde olduğundan çok daha az personeli kapsayacak şekilde, sayı indirim yaptılar. Doğrudan doğruya bu durum ile ilgili olarak, Birleşik Devletlerin, resmi bir şekilde uygulanmamış ve tartışılmamış özel bir düzenleme ile, sadece Deniz Kuvvetleri Misyonu faaliyeti için gerekli bütün personeli, geçici, olarak tutmaya karar verdiği, ileri sürülmektedir.

Kara ve Hava Ordusu Misyonları personelinin azaltılması, bunların, Amerika Birleşik Devletleri ve Şili arasındaki askeri ilişkilerdeki «İrtibat» rolünün doğal olarak azalması sonucunu doğuracaktı. Bu irtibat ki aldığımız haberlere göre esas olarak, PAM'ın yürürlüğe konulması çerçevesi içinde uygulanmaktaydı.

Şimdi aşağıdaki notlar üzerinde somut bilgiler edinmek zorunluğu vardır; a) bu misyonların Şili'de bugünkü personel sayısı ve PAM vb. çerçevesinde öngörülen askeri ilişkiler bakımından bu personelin azaltılmasının anlamı, b) bu misyonların gelecekteki durumları üzerinde bilgi ve tahminler: gelecekte personelin sayısının azaltılması vb., c) Deniz Kuvvetleri Misyonunun bugünkü durumu ve diğer iki misyondan daha önce belirtilmiş olan farkının anlamı; bu Deniz Kuvvetleri Misyonunun, durumu hakkında bilgiler ya da tahminler.

IV - Amerika Birleşik Devletlerindeki Şili Askeri Misyonları

Bu misyonlar silahlı kuvvetlerimizin üç kısmına aittirler ve anlaşmalara dayanmaktadırlar. Temel görevleri, PAM'm özellikle tedarik konusundaki çeşitli yönlerini, uygulamaya koymaktır. Bu görev doğal olarak önemli bir mali idare örgütünü ve birçok teknik makamları ve hizmetleri gerektirir. Edindiğimiz bilgilere göre bu misyonlar -Avrupa'dakiler dahil, diğer ülkelerde askeri nitelikteki tedarik işlemleri için bazı durumlarda yedek olarak kullanılmaktaydı.

Birleşik Devletlerce, PAM tarafından saptanan çerçeve içinde askeri gereçler tedariki sistemine getirilen değişiklikleri göz önünde bulundurarak, Birleşik Devletlerdeki Şili askeri misyonlarının, Amerika Savunma Bakanlığı'nın bize göre Kuzey Amerika'nın meşru kararlara uygun taleplerine cevap veren resmi müdahalesi ortadan kalkmaksızın, satın alma işlemlerinin büyük kısmını az ya da çok ticari koşullarda gerçekleştirmeğe başladıkları ileri sürülmektedir. Bununla beraber bu tedarik faaliyetlerinin koşulları, çeşitli bakımlardan, açıkça ticari niteliğe sahip olan koşullardan, daha uygun görülmektedir. Fakat Birleşik Devletlerden yapılan bu satın almaların dolaylı ya da dolaysız biçimde PAM çerçevesi içinde gerçekleştirildiği sonucunun çıkarılması için hiç kuşkusuz, özel bir çözümlemeye gitmek gerekir.

Birleşik Devletler'den üç Şili Misyonu'nun diğerleri karşısında büyük ölçüde özelliğe sahip olduğuna ve Şili Silahlı Kuvvetlerinin ilgili bölümü ile doğrudan doğruya irtibat halinde (ve belli bir dereceye kadar uygun bir şekilde) görevini yaptığını işaret etmek gerekir.

Şili misyonlarının personel ve bütçesi son yıllarda esaslı değişmelere uğramamıştır. Amerika'daki bu üç askeri misyonun işleyişleriyle ilişkili bilgi ve haberleri açıklığa kavuşturma zorunluluğu yukarıdaki gözlemlerin her birinden ortaya çıkmaktadır.

V - Amerikalılararası Savunma Konseyi, Amerikalılar- arası Savunma Koleji

İkincisinin birincisi karşısında göresel bir bağımlılığı olan bu iki örgüt Amerikalılararası sistemde, etkili kurumsal nitelikte kuruluşlar olarak, oldukça özel bir karakter gösterirler. Bütçeleri OEA tarafından denetlenir. Fakat OEA organlarıyla olan ilişkileri birçok örnekleri zikredilebilen bir belirsizlik içinde bulunmaktadır.

Konseyde Amerikalılararası sistemin üye memleketlerinin çeşitli kuvvetlerinin temsilcileri yer almaktadır. Bunlar Washington'da yapılan daimi birleşimler çerçevesi içinde görüşlerini açıklayabilirler. Bu kimseler hemen her durumda üye memleketlerin elçiliklerine bağlı askeri ataşelerdir. Elde ettiğimiz belgelere göre, bu konsey'de ele alınan konuların, dar anlamda askeri yönleri ile politik nitelikte olanları arasında açık bir ayırım yapma olanağı yoktur. Böylece birçok tartışmalarda, bazı temsilciler (bu arada ABD temsilcileri) tarafından, kuvvetli ideolojik bir tonla doğrudan doğruya siyasal sorunlar ele alınır. Ortak tartışma organlarına özgü bütün özellikler hesaba katıldığı zaman, Şili temsilcilerinin geleneksel politikası, böyle bir uygulamadan ayrılır.

Demek isteriz ki Şili'nin konsey bünyesindeki varlığı, daha önceki yılların koşullarına benzer koşullar içinde sürüp gitmektedir.

Konsey ile ilgili olarak aşağıdaki hususların altını çizmek gerekmektedir:

- a) Çalışmasının kurumsal temelleri ve sınırları,
- b) Kararlarının ve çeşitli faaliyetlerinin anlamı, (özellikle her üye devletin askeri alanındaki olası etki ve önemiyle bağlantılı olarak ve bilimsel, yasal ve siyasal anlamda, bu karar ve faaliyetlerinin tek tek de, toplu olarak da ele alın- salar, üye ülkelerde uygulanabilir nitelikte olmayacağını hesaba katarak) Birleşik Devletlerin yarım küredeki askeri ilişkilerinin «ideolojileştirilmesinde» konseyin rolü:

d) Şili'nin konsey ve onun katıldığı kuruluşlar karşısında bugünkü ve gelecekteki tahmin edilebilir politikası.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Amerikalılararası Savunma Koleji, konsey ile ilişki halindedir. Bu kolejin politik, ideolojik niyetlerle ayarlanmış «mesleki yetiştirme» faaliyetleri yürüttüğünü ve yüksek rütbeli Latin Amerikalı subaylardan oluştuğunu aynı şekilde belirtmek gerekir. Kollokyumlar, konferanslar vb. nedeniyle (bu olay konsey çerçevesi içinde meydana geldiği zaman daha da göze batıcı olur) bu kolej, üye memleketler silahlı kuvvetler temsilcilerinin memleketlerindeki askeri kurumların rolü ve ekonomik ve politik sonuçlar karşısındaki davranışları konusunda karşılıklı haber alma merkezidir. Şili'nin kolej içindeki varlığı da bugüne kadarkilere benzer şartlarla belirmekte devam etmiştir.

VI - Kuvvet Komutanlarının Belli Sürelerle Yaptıkları Toplantılar

Bu toplantıların temelinde yatan kesin amaçlarla ilgili açık bilgiye sahip değiliz. Bunlar (kurul dışı olarak bir temsilci gönderdikleri durumlar hariç) kuvvet komutanlarının katılmasıyla, çeşitli hükümet merkezlerinde yapılmaktadır. Toplantıların özelliği üç ayrı kuvvetin ayrı ayrı toplanmasıdır. Günümüzde davet sistemi otomatiktir denilebilir; her birleşimde gelecek oturumun tarih ve yeri genellikle saptanır. Bu birleşimlerin gündemi oldukça çeşitlidir ve askeri sorunlara ilişkin siyasi sorunların gözden geçirilmesini dışında bırakmadığı kuşkusuzdur. Bunların ideolojik yönü de gözden uzak tutulmamaktadır. Gerçekte Amerikalılararası Savunma Konseyinde olduğu gibi, komutanların bu zirve toplantıları» gündemde öngörülen sorunların incelenmesi, tartışılması için forum görevi yapar (içeriği konsey birleşimleriyle ilgili daha önceki yorumun formüle edilmesine izin veren kararlarla somutlaştırılan tartışmalar) ve bu birleşimler, çeşitli katılan

lar için, iki yanlı ilişkilerde karşılaştıkları mesleki sorunların, aralarında yarı resmi bir biçimde tartışılması için bir fırsattır. Bu gerçek, Latin Amerika memleketleri kuvvet komutanlarının, askeri satın almalar ve ona yakın alanlarda, Birleşik Devletler komutanlarıyla sürdürdükleri ilişkilerin, en açıklarından biridir.

Bu tür temaslar uluslararası nitelikte olsun ya da olmasın tam anlamıyla politik sorunların birçok durumlarda incelenmesine kesin olarak yol açmaktadır.

Bu birleşimler düzenlenmiş program uyarınca geçen ay yapıldı ve gelecek toplantılarda şimdiden öngörüldü.

İzlenecek politikayı saptamak için; önemli görülüyorsa bu komutan toplantılarının aslı, gündemleri, kararları vb. üzerinde derinlenmesine bir çözümlemeye girişmek gereklidir.

VI - «Unitas» Harekâtı

Burada tam belgeleme olanaklarımız yok. Bu harekâtın, Amerikan donanmasının Latin Amerika donanmalarıyla irtibatlı olarak stratejik hazırlanmasında bir rolü olduğu ve Latin Amerika filolarının eğitime katkıda bulunduğu aşağı yukarı anlaşılıyor.

Şili söz konusu olursa, bu ortak deniz harekâtının sürdürülmesi öngörülmüştür.

Bu konuda hiç olmazsa, bu harekâtın başlangıç esasları, formüle edilmiş amaçları ve anlamı ile ilgili .olan belgelerimizi açıklığa kavuşturmak önem kazanmaktadır.

VIII - Ziyaretler

Çeşitli subay grupları için düzenlenen Amerika Birleşik Devletlerine davetler ve ziyaretler (kurmay subay okulu ve harp okulundan diploma alanlara, subay öğrencilere) ve subaylara teklif edilen kişisel ziyaretler. ABD'ye yapılan bu ziyaretlerin hangi koşullar altında gerçekleştiğini, mesleki alanda fiili önemini ve diğer alan

lardaki muhtemsel etkilerini açıklığa kavuşturmak son derece güçtür; çünkü, bunlar daha önceden saptanmış bir sisteme uymazlar, aksine her seferinde kendine özgü durumlara göre oluşurlar ve daha çok iki ülke arasındaki askeri ilişkilerde bazı «geleneklere» tekabül ederler.

Bu son yıllarda Şilili subaylarla ilgili belgeleri, bunların kazandıkları nitelik ve anlamı incelemek gereklidir. Toplanan bilgilere göre, subay gruplarının ABD'yi ziyaret uygulamasına (ya da geleneğine) Amerika Birleşik Devletlerince girilen bir eylem ya da bir unutkanlık sonucu olarak yakın bir gelecekte ara verileceği tahmin edilmektedir. Bu noktayı saptamak, bu olasılığın anlamını çözümlemek gerekmektedir.

Daha kural dışı kişisel davetler bir başka bölüme girmektedir. Bunu da araştırmak kuşkusuz yerindedir.

IX - Jandarma Kıtaları Arasındaki Özel İlişkiler

Şili'deki Jandarma kuvvetlerinin değişik iki yönlü nitelikleri nedeniyle (Polis kuvveti ve gerçekte dördüncü kuvveti teşkil eden kıtalar) Amerika ile olan ilişkileri iki kanaldan gelişmiştir. Bu özellik, Kuzey Amerika politikasıyla daha da güçlendirilmiştir. -Küba olayına ve Amerikalılararası sistemde «Yıkıcı» faaliyetlerle ilgili ideolojik durumlara bağlı olarak- Amerika Birleşik Devletleri her Latin Amerika ülkesinin silahlı kuvvetlerinin bütünü içinde, bu (yıkıcı hareketlerle) savaşta en etkili bir şekilde hizmet edebilecek kuvvetlere gözle görülür bir öncelik vermektedir. Bu nedenle jandarmalar «düzenin korunma»sında kullanılan silahlar bakımından özel işlem görmüşlerdir. Kendilerine havacılar dahil yüksek derecede «ideolojikleştirilmiş» bir eğitim verilmiştir

Bu nedenle bazı jandarma şefleri Washington'daki kursları izlemişlerdir. Jandarmaların, özel ezici kuvvet niteliğini kesinleştiren bu özel özenin; Amerikalılar tarafından kara ordusu ve diğer kuvvetlerdeki «düzenin korunması» amaçlı

kent ve anti-gerilla hareketlerinde kullanılmak üzere, askeri polis tipinde özel birimler yetiştirmek konusundaki yoğun hazırlığı ile bir arada düşünmek uygun olur. Bu eğitim tercihen Panama Kanalı bölgesindeki okulda yapılmaktadır ve «mesleki» amaçlarını ideolojik içeriğinden ayırma olasılığı yoktur.

X - «Servicio de Investigaciones»in Özel İlişkileri¹

Bu alanda şimdilik yeterli belgeler bulunmadığı gerçek olmakla beraber son yıllarda «*Investigaciones de Chile*»'m Kuzey Amerikalı benzerleriyle olan bağlarının verimli ve bazan da çok sıkı olduğuna işaret etmek yerinde olur. Mesleki bakımdan gerçekleri gösterilebilecek her türlü temas ve bunun yanı sıra Birleşik Devletlere açık davetler, uzmanlaşmış kurslar, hiç kuşkusuz basit önleme ve suçların takibi ve (Şilililer hakkında olduğu kadar yabancı devletler vatandaşları ve özellikle «yıkıcı faaliyetlerde bulunanlar» hakkında) bazı politik alanları kapsayan bir bilgi alışverişi, Kuzey Amerika haber alma servisleriyle, içyüzü az bilinen bir işbirliğinin esasını oluşturmaktadır; bu temaslar sadece FBI ile değil (bu durum söz konusu kuruluşun ABD'de federal kademedeki kamu hukukuna karşı işlenen suçlarla mücadelede polis görevlerini yaptığı ölçüde anlaşılabilir) fakat aynı zamanda CIA ile de yapılmaktadır. Bunun sonucu «*Investigaciones*»^ Birleşik Devletlerle olan bu bağları özellikle ayrıntılı bir çözümlemeye gerek göstermektedir. Aynı zamanda Şili jandarmalarıyla Kuzey Amerikan polis ve askeri servisleri arasındaki ilişkiler de uyanık bir dikkati hak etmektedir.

Bugün üç yıl sonra- bu ön incelemenin iki yönü göze çarpmaktadır: Şili hükümeti için bu askeri ilişkilerinin nitelik ve kapsamını öğrenme güçlüğü ya da hemen hemen olanaksızlığı, bu

1) Haber alma hizmeti.

tip ilişkilerin karmaşıklığı ve çeşitliliğinin ve üç kuvvet arasındaki (jandarmalar da hesaba katılırsa dört) çelişkileri keskinleştirmesi dolayısıyla Şili silahlı kuvvetlerinin de aynı güçlükle karşı karşıya olması ve benzer ilişkilerin donanmada devam etme eğiliminin açık olarak anlaşılması.

Bu son üç yılın tecrübesine dayanarak, Allende'nin başkanlığı sırasında ortaya çıkan        bir özellik gözlenebilir. Birleşik Devletlerin askeri işbirliği giderlerini azaltmayı amaçlayan politikasına karşın,  stelik Şili hükümetine her türlü teslimatı durduran mali ve iktisadi politikasıyla çelişkili olarak; Pentagon'un, (sadece kesinlikle ayrıcalıklı bir işleme tabi tutulan donanma ile değıl) Şili silahlı kuvvetlerinin her biriyle olan ilişkileri tam olarak devam etmiştir. Hatta bazı durumda artmıştır. Bütün bunlar Şili hükümetinin askeri donatım sağılama kaynaklarının çeşitlendirme ve Şili silahlı kuvvetlerinin Pentagon ile olan ayrıcalıklı ilişkilerini sınırlandırma yolundaki arzusunu, bazan aşarak, iki ülkenin silahlı kuvvetleri arasında, dolaysız bir biçimde gerçekleştirilmiştir.

Sonuc olarak denilebilir ki Birleşik Devletler Hükümeti hegemonyasının temel aracı Şili silahlı kuvvetleriyle olan ilişkilerini Şili'deki Amerikan  zel çıkarlarından bağımsız olarak sürdürmek istemiştir. Çünkü bu ilişkiler Şili'nin emperyalist sistemin merkezine olan bağımlılığını pekiştiriyorlardı.

II

Tarihsel bir açıdan bakılınca Kuzey Amerika emperyalizminin «yönetici başı» askeri denetime üstün bir dikkat sarfet- mekte, oysa «özel başı» kendini ekonomik denetime adamaktadır. Bu iki işlev bir arada politik üstünlüğü oluşturmaktadır.

Askeri alanda Şilili sorumlular tarafından karşılaşılan ilk güçlük, Kuzey Amerika hegemonyasının karakteristik ve kapsamını doğru olarak tanımak güçlüğü idi. Ne kadar tuhaf gözükürse gözüksün, ekonomik alanda da benzer bir engelin ortaya çıktığını kabul etmek gerekti. Bunun ikili nedeni vardı. Bir yandan ileri politik, ekonomik, askeri ve teknolojik bir sistemle bağımlılık ilişkisi tam egemenliği ister istemez örseler. Bu etki devlet örgütünü parçalayarak, yıkarak, moral gücünden yoksun bırakarak, kendini gösterir. Öteki yandan, politik ve yönetsel çarklarından başlayarak, egemenlik altında tutulan ülkenin bütün yapılarının bölünmesi ve iç çelişkilere itilmesi, emperyalizmin içinden pazarlıklı faaliyetlerinden birini oluşturur.

Örneğin 1968 yılında yapılan ağır başlı tahminler Şili Dışişleri Bakanlığı'nın Şili ve Birleşik Amerika Devletleri arasındaki her türden ilişkilerin yarısını bilmediğini düşünmeye olanak veriyordu. Buna göre bakanlığın iyi tanınmadığı vc faaliyetlerinin yüzde 50'sini kavrayamadığı bu alanda siyasi denetim uygulanması söz konusu olamazdı. Washington'daki Şili Elçiliği ise, imparatorluğun merkezindeki durumu nedeniyle aynı tarihte bu iki

yanlı ilişkilerle ilgili sorunların aşağı yukarı üçte ikisini bilecek durumdaydı. O halde bu ilişkilerin tümünü, Kuzey Amerikalılardan ve her şeyden önce Santiago'daki Amerikan Elçiliğinden başka kim bilebilir ve denetleyebilirdi? ABD Elçiliği memleketinin kamusal ve özel çıkarlarını, Şili'de temsil ettiği çifte karakterli Amerikan çıkarlarına uydurup aynı denetim altında birleştirerek, bütün Şili yönetimini küçük küçük karelere ayırıyordu.

Altmış yıllarının sonunda Birleşik Devletler Şili hakkında Şilililerden daha iyi bir bilgiye sahipti.

Bağımlılık ilişkilerinde tipik olan bu olay, bununla beraber yeni değildi. Küba devriminden bu yana daha da çok Kuzey Amerikalıların Domuzlar Körfezi yenilgisinden sonra, Washington eğitim ve araştırma kurumlarında, Latin Amerika konusunda, İspanyol dilinin öğrenilmesinden başlayarak (İspanyolca bugün bile Birleşik Devletlerde öğretilen yabancı diller arasında birinci sırada bulunmaktadır) antropoloji, ekonomi ve diğer uzmanlık kollarına giden özel incelemeler için, önemli paralar ayırmış bulunuyordu. Bu konuda bir örnek vermiş olmak için 1964 yılı ortalarına doğru *Michigan state University'de* (Dieme'e «danışmanlık» etmek üzere Vietnam'a giden ilk Amerikalı uzmanları geliştirmekle hazin bir ün kazanmış olan Orta Batı Üniversitesi) Şili'deki toprak reformu konusunda incelemelere girişmek üzere görevlendirilen ve bu soruna tahsis edilmiş kamu ya da özel herhangi bir Şili merkezinin emrinde olanlardan daha üstün araçları elinde bulunduran ekonomik ve teknik bir birim çalışmalar yapmaktaydı.

Birbirini izleyen Şili hükümetlerinin bazı girişimlerini; bu on yıl içinde, Kuzey Amerikalıların büyük özel çıkarları ya da hükümeti ile irtibatı bulunan üniversite merkezlerinde ayrıntılarına kadar incelenmiş formüllere uygun düşmüş olması, bu şekilde açıklanabilir.

Aynı Üniversite'de, Frei'in kazandığı 1964 Başkanlık seçimlerinden önce, Latin Amerika sonuçlan uzmanı olan Charles Cumberland Şili bakır sorununu çözümlemek için ideal siste

min «Meksikalılaştırma» adı altında daha önceden tanınan bir sistemin benzeri, bir Şilileştirme olanağı, ileri sürüyordu. Yani Devlet Anaconda ve Kennecoktt'un hisselerinin % 51'ini satın alacaktı. -1965-1966 yılları arasında Frei'in da yaptığı bu idi,- ikisi de Kuzey Amerika politikasının ve dışişlerinin iki merkezi olan Latin Amerikan Council ve Newyork'daki Council of Foreign Relations'da, David Rockefeller tarafından kabul edilmiş Şili bakınıyla ilgili formülün «Şilileştirme» olduğu sanki bir sır imiş gibi tekrarlanıp duruyordu.

Biraz yukarıda, Şili'de emperyalist görevlerin dağılımında ABD Hükümetine, memleket üzerindeki askeri denetimini sürdürme ve olanakların elverdiği oranda artırmanın düştüğüne, Kuzey Amerika özel çıkarlarına ise ekonomik alanın teslim edildiğine işaret edilmiştir. Bu belirtme ancak bazı sınırlar içinde geçerlidir. Böylece finansman ve krediler konusunda (doğrudan doğruya ya da Kuzey Amerika resmi etkisinin kesin olduğu çok taraflı örgütler yoluyla) ABD Hükümeti ekonomik egemenliğini aracısız kullanır; aynı şekilde de özel firmalar (ITT olayı bunların içinde en göze batan ve tanınmış olmaktan ileri geçmez) casusluk faaliyetlerine ve yıkıcı hareketlere girişirler ki Şili'de bunlar askerlik benzeri, hatta tam anlamıyla askeri bir alanı kapsama sonucuna bile varmışlardır.

Başkan Allende Hükümetinin 1970'te mirasçısı olduğu iktisadi bağımlılık durumu neden ibaret bulunuyordu?

Şili ile Amerika Birleşik Devletleri arasında 1970-1972 yıllarında ekonomik ilişkiler konusuna değinen 1973 Nisan tarihli yayınlanmamış bir çalışmada, şunlar denilmektedir. Bu çalışma Başkan Allende'nin son kabinelerinden birinde görev alan bir bakan ve Dışişleri Bakanlığının önemli bir danışmanı tarafından yapılmış bulunmakta; yapanların bugünkü durumunun ne olduğu bilinmemektedir. Bu da isimlerinin neden belirtilmediğini açıklar.

Altmışlı yıllar Şili ekonomik sisteminde tükenme belirtilerinin ortaya çıkmasıyla kendilerini belli ederler. Hükümetin, egemen ekonomik yapıyı değiştirmeyi amaçlayan hedeflerini, bu çerçevede incelemelidir. Geçen on yıl içinde, fert başına gelir yavaş bir şekilde, ortalama olarak % 2 hızla artıyordu, bununla beraber bu hız altmışlı yılların sonunda daha da düştü, ancak % 0,8'e kadar yükselebildi. Büyüme hızındaki zayıflık kısmen yatırımların yetersiz oluşundan ileri geliyordu. Yatırımlar milli hasılanın % 15-17'si arasında oynuyordu. Fakat incelenen dönemin sonunda düştü. İç tasarruf eğilimi zaten düşüktü. Sürekli yabancı sermaye akımına karşın durum düzelmedi. Bu zayıf büyüme hızına paralel olarak, milli gelir küçük bir azınlığın elinde yoğunlaştı. Örneğin 1968 yılında Şilili ailelerin % 28'i milli gelirin ancak % 4,8'ini elde ediyorlardı. Oysa öbür uçtan milli gelirlerin % 45,9'u ailelerin % 2'sine gitmekteydi. 1 Ekonomik sistemin yaşama gücünü ve halkın artan isteklerini karşılama yeteneğini tehlikeye sokan bu olaylar düşük gelirli sosyal grupların sayısının gittikçe genişlediğini açıklamaktadır. Düşük hızlı büyüme koşulları altında, gelirlerin artması daha adil dağılımı için yapılan kavgaya, gittikçe güçlendi. Sendika örgütleri, eski ve temsil gücüne sahip büyük sol partiler, ekonomik sistemin ve o günkü iktidarın açık adaletsizliğiyle meydana çıkan bu arzuların kanalizasyonuna edilmesine olanak sağladılar.

Şili ekonomisinin durumunu gösteren belirtiler iki kesin yapısal karakteri yansıtır; üretim araçlarının mülkiyetinde, önemli bir temerküz; stratejik teşebbüslerin mülkiyeti ve dış borçlar konularında özellikle duyarlılık kazanmış ekonomi üzerinde, yabancı denetimi.

Tarımda, 1965 yılına kadar, toprağın büyük bir yüzdesini küçük sayıda mülk sahiplerinin elinde yoğunlaştıran

1 Bu sayılar Odeplan'ın bir incelemesinden alınmıştır: *Handicaps du développement chilien, 1960-1970*, Santiago, 1971.

«latifundio» sistemi üstünlüğünü korumaktaydı. Üretim fiilen tıkanmıştı ve köylülerin pazarla ilişkisi yoktu. Köylüler hiç bir sosyal ya da kültürel örgütle desteklenmiyordu ve politik alanda hâlâ büyük arazi sahiplerinin sultanı altında bulunuyordu. 1965 yılından sonra bir toprak reformu hareketine girişildi. Bu hareket, 1970 yılında «latifundio»lardan bir kısmının istimlâki ve toprakların yeniden dağılımının örgütlenmesiyle sonuçlandı. Üretim araçları mülkiyetinin merkezileşmesi olayı endüstride daha da belirgindi, fakat aynı şekilde bankacılık sistemine de uzanıyordu. Bu faaliyetlerin denetimini ellerinde bulunduran gruplar kredinin yüksek bir oranını çekecek ve mali kaynakların en büyük kısmını elleri altında bulunduracak durumdaydılar. Bu ekonomik güç, eşdeğeri olan siyasi gücü meydana getiriyordu.

1965-1970 yıllarında ekonomideki bu eğilimler, toprak reformunda görüldüğü gibi, mevcut yapıları modernleştirmeyi amaçlayan kısmi reformlarla değiştirilmeğe çalışıldı. Bu reformlar, Kuzey Amerika çıkarlarıyla çatışmaya yol açmı- yacak biçimde yapıldılar. Söz konusu endişe özellikle, yabancı teşebbüslerin bir kısmının Devlet tarafından satın alınmasına, karmaşık teşebbüslerin kurulmasına ve bunun sonucu olarak yabancı kredi sermayelerinin akımına yol açtı.

Bu girişim yapıları değiştirmek değil modernleştirmek amacına yönelmişti. Uygulanan tedbirler artan borçlanma eğilimlerini ve sonunda teşebbüslerin mülkiyetine yabancıların el koymasını hızlandırmıştır. Amerika Birleşik Devletleriyle kurulan bu ilişkiler daha ayrıntılı olarak çözümlenirse, on yılın sonunda Şili ekonomik sisteminin özerkliği en az olan sistemlerden biri haline düştüğü öğrenilir. Bu sistemin başlıca özellikleri şunlardır: Yüksek bir borç, ihracatın yüksek bir oranının dışardan denetlenmesi, endüstriyel kesimin hızla gayri millileştirilmesi ve çok yetersiz bir teknolojik kapasite.

Çeşitli hükümetlerin uyguladığı ekonomi politikasından bağımsız olarak süregelen borçlanma eğilimi, ekonomik sistemin büyümesini kendi kendine finanse etme yeteneksizliğini açığa koyuyordu. 1960 yılında, dış borç 598 milyon dolar idi. Beş yıl sonra 1.846 milyon dolara yükseliyor ve 1970 yılında 2.975 milyon dolara varıyordu.¹ Toplam olarak, Şili, o dönemin fert başına borcu dünyada en yüksek olan ülkeleri arasında bulunuyordu.

Bu artan borçlanma süreci bağımlı ekonomilere özgedir. Bunların ekonomik sistemleri dış destek olmadan yaşayamaz. Böylece borç mahalli ekonomilerin yabancı çıkarlara bağılılığının sürekli bir aracı haline gelir. İhracatın yabancı teşebbüsler tarafından denetim altına alınması, Şili ekonomisinin sakatlanabilirliğini pekiştirmek olayına eklenmektedir. Bakır memleket ihracatının büyük kısmını oluşturuyor ve 1970'te toplam % 77'sini buluyordu. Aynı yıl ABD'nin el koymuş olduğu belli başlı madenler bakırın % 80'ini üretiyor ve bunun sonucu olarak toplam ihracatın % 60'ım elinde tutuyordu. Nitrat ve demir gibi diğer önemli ihracat sektörleri üzerindeki yabancı denetimini burada gözönünde bulundurmamak. 1965'te o zamanki hükümetin Kuzey Amerika firmalarıyla karma teşebbüsler için bir programı uygulamaya koyduğuna işaret etmek gerekmektedir. Buna bakırın (Şilileş- tirilmesi) operasyonu deniliyordu. Devlet büyük madenlerden birinin pay senetlerinden % 51'ini (Kennecott) ve diğerinin % 25'ini (Anaconda) satın aldı. Bu iki satın alma, ilgili teşebbüslerle ortak bir anlaşma halinde ve çekişmesiz uygulandı. Anlaşmanın ondan büyük kârlar sağlayan Kuzey Amerika firmaları için çok yararlı olduğu ortaya çıktı. Politikasını değiştirmesi için hükümet üzerinde ağır baskılar yapıldı.

1)Odeplan, age., bu sayıya birikmiş faiz eklenince, borç o sırada 4 milyar doları geçiyordu.

Hükümet bir millileştirme olanağını bile düşünerek Anaconda ile yeniden pazarlığa girdiği zaman bu da oldu, fakat karşılıklı anlaşma politikası yeniden üstün geldi ve devletin payı % 25'ten % 51'e çıktı ve 1973'ten sonra bir satın alma opsiyonu bırakıldı.

Memleketin temel zenginliklerini, kısmen eski durumuna getirme amacına yönelmiş zayıf çabalar, Kuzey Amerikalıların endüstri teşebbüslerine artan bir önemle girmeleri nedeniyle, sıfıra indirildi. Önde gelen sektörler, Şili pazarının kapsamının sınırlı olması nedeniyle, çok kez tekelci bir güç gösteren yabancı firmaların eline geçti. Bu firmalar kimya, otomobil ve yatırım endüstrilerinde kuvvetle yerleştiler. Söz konusu endüstrilerin daha hızlı bir biçimde büyümesi, gayri millileştirme süreci için, daha da uygun bir ortam yarattı. Bu gelişme teknolojik bağımlılığın artmasıyla at başı gitti. Kullanılan teknolojiler, genellikle ulusal hedeflere uygun bir uyarlamaya, bir seçmeye yer verilmeksizin dışardan alınıyorlardı. Memlekette gerçekleştirilen yenilikler çok seyrekti. Daima piyasa fiatlarıyla dışardan teknoloji satın alma, rahat ve daha ekonomik gözüküyordu. Lisans ödemelerinin yarısından çoğu Birleşik Devletlere gidiyorlardı.

Yukarıda belirtilenlere ek olarak üretici kapasitelerin önemli bir oranının Kuzey Amerika çıkışlı yatırım mallarına dayandığını eklemek yerinde olur. Bu donatımın bakımı çoğu zaman başka yerden sağlanması olanağı bulunamayan, bir Kuzey Amerika yardımını gerektiriyordu.

Aynı zamanda, Birleşik Devletlerle olan mübadele hacmine ve bu memleketin Şili'de yerleşen firmaların varlığına bağlı olarak, bu bağımlı ekonomik sistemin işlemesine olanak sağlayan, uzun ya da kısa süreli bir finansman ve sermaye akımı oluşmuş bulunuyordu.

Nihayet altmışlı yıllarda, kapitalist ekonomiler çok uluslu şirketlerin büyük bir güçle geliştiklerine tanık oldular. Genişlemeleri, asıl pazarlarının göresel olarak yavaş büyümesiyle

sınırlanan, Kuzey Amerika asıllı çok uluslu şirketler, yüksek büyüme hızlarını sürdürmek için, dünyanın öteki ülkelerine dağılmak zorunda kaldılar. Kendi pazarlarında Kuzey Amerika firmalarının rekabetiyle karşılaşan Büyük Avrupa ve Japon teşebbüsleri, göresel önemlerini korumak için, dış ülkelerde yatırım yapma eğilimi göstermektedir. Uluslararası pazarları kazanmak için yapılan savaş sertleşti ve Latin Amerika özellikle endüstri sektöründe bu karşılaşmanın sahnelerinden biri oldu. Bu yüzden ITT'nin Şili'deki saldırgan rolü çok büyük bir simgesel önem taşımaktadır. Bu rol Kuzey Amerika'yı Birleşik Devletlerin *terra nostra*!sı olarak koruma hususundaki, yırtıcı arzusunu deyimler.

Özetleyecek olursak, Birleşik Amerika, Şili ekonomi politikasının tasarlanması ve uygulanmasında, kendisine dolaysız ya da dolaylı bir biçimde kesin etkileme olanağı veren araçların, tümünü elinde bulundurmaktadır. Bu etki ekonomik sistemimizin tüm olarak işleminde de kendini göstermektedir.

Şili'nin bu ekonomik bağımlılığı Halk Birliğinin iktidara geldiği dönemde açıklanmak istenirse, bazı özel çıkarların Amerikan müdahalesinde nasıl bir rol oynadıklarını belirtmek gerekli olmaktadır.

Her şeyden önce bundan kaçınılamaz- ITT'nin rolünden söz- edelim. Bu çok uluslu şirket, Şili'de ilgi kutuplarını çeşitlendirerek birçok yıllardan beri geliyordu: Telefon ve diğer haberleşme alanlarında ve tesislerin mülkiyeti üzerinde fiili bir tekel uygulamakla yetinmiyor, otelcilik gibi sektörlerdeki yatırımlarını da arttıyordu. Anthony Sampson'un ITT'ye tahsis ettiği *Sovereign state* (1973) başlıklı kitabında belirttiği garip bir olay vardır: Bu şirket telekomünikasyon alanındaki etkisini -bu alan şirketin etkinliklerinin çekirdeği sayılıyordu- ancak üç ülkede yürütüyordu. Kurucusu Albay Behn'in Konsersiyum'un temellerini attığı Porto Rico, Leeward Adaları ve Şili Cumhuriyeti! İlk iki ülkenin ege

menlik derecesi bilindiği zaman, bu şirketin kendine tanıdığı lııroket serbestliği ancak ölçülebilir.

Şili bunlarla kıyaslanamıyacak kadar daha önemliydi, bizzat Dırket Şili'deki varlıklarının 150 milyon dolar olduğunu tahmin ediyor ve o dönemde 6000 kişi çalıştırıyordu. ITT'nin 1930'da Amerikalılarca İngilizlerden satın alınışından bu yana; imtiyazın, ödemelerin altın olarak yapılmasını öngörmesi; ve çok küçük yatırımların gerekmesi nedeniyle, bu işlemin her bakımdan kusursuz ve kârlı olduğu ortaya çıkıyordu. Altmışlı yıllarda telefon ağının genişletilmesinin öngörülmesi yeni ve pek kârlı işler için bir fırsat oldu. ITT'nin projeleri 1966'da, İsveç şirketi I iricson'unkilere tercih edildiler ki bu işleme Fransa'da ve İsviçre'de karşı çıkıldı ve Sampson kitabında buna işaret etti. Kısaca ITT Şili'de önemli ve yüksek rantabilitesi olan ekonomik çıkarlara sahip olmakla kalmıyor -Bu durum günümüzde bu faaliyet sektöründe çok özel bir hareket oluşturmaktadır.- Aynı zamanda bütün Kuzey Amerika özel çıkarlarının koordinatörlüğü rolünü sağlıyordu; çünkü ITT'nin Şili'deki yatırım ve faaliyetleri Anaconda ve Kennecott firmalarmıne oranla düşükse de, işlemlerinin dünya yüzeyini kapsaması Birleşik Devletlerin iç ve dış politikası çerçevesi içinde tek tecrübe olma üstünlüğünü ona veriyordu. Yukarıda adı geçen diğer iki firma, bu tecrübeye sahip olmaktan uzaktılar. Gerçekten Kenecott ve Anaconda emperyalizmin artık modası geçmiş bir biçimini temsil ediyorlardı, oysa ITT ilksel maddelerin sömürülmesine dayanan bu kapitalist çabaları eskimiş görüyor, onlara tepeden bakıyor ve Şili'de yeni emperyalizmin mızrak ucunu temsil ediyordu.

Yine de Anaconda ve Kennecott üzerine birkaç söz söylememiz yararlı olacaktır. Şili'deki bu iki Amerikan konsorsiyumunun çıkarlarının gerçek değerini tanımak, doğanın bütün gizlerini bir bir çözmek istemek kadar güçtür. Şili'de yerleşmelerinden; bize kazdıkları «delikler»den başka bir şey bırakmıyarak, topraklarımızdan hazineleri söküp memleketlerine taşımaya başlamalarından bu yana, çok zaman geçmiştir. Kennecott'un «El Teniente» maden

«deliği» dünyanın en büyük yeraltı işletmesidir; Anaconda'ya ait Chuquicamata işletmesine gelince, o da bugüne kadar bilinen en önemli yer yüzü madenidir. Fakat Şili'liler için özellikle 1971 yılı başında Hükümet ve Kongre'de bu işletmelerin ve «büyük bakır madenciliği endüstrisinin» millileştirilmesini tartışan ve oybirliğiyle kabul edenler için, (aynı yılın ortasına doğru) bu «deliklerin» ve tesislerinin değeri -benzer bir zenginliğin ve böyle bir sömürünün sayılarla ifade edilebileceğini varsayarsak- gerçek bir giz teşkil ediyordu. Ekonomik bir giz mi ? Daha çok politik. Bu konuda Allende'nin sık sık tekrarladığı sözleri anımsamak gerekir. Anaconda ve Kennecott'un Şili'den sızdırdığı kârlar, en az, memleketin varolmağa başladığı tarihten, yani 1541'den bu yana olan bütün toplumsal sermayesine eşittir. Bu iki şirket kısa bir zamanda Şili'den bir bütün Şili koparmışlardır.-Şilililerin artık hiç ele geçiremeyecekleri bir Şili. Bu memleket emperyalizm yüzünden, bugün olması gereken büyüklüğünün yarısı kadardır.

Anaconda ve Kennecott Şirketleri uzun zamandan beri millileştirme kararına hazırlanmışlardı-diğer tedbirler arasında, 1955 tarihli «Nuevo Trato» sayesinde korkunç kâr marjları sağlayarak, bu marjları 1965-1969 yılları arasındaki «Şilileştirme»den sonra daha da yükseltmeyi başararak! Bu kârlar Hristiyan Demokrat senatör Narciso Irureta'nın 1969'da karşı çıktığı ve 1970 - 71'de Hristiyan Demokrat milletvekili Luis Maira'nın hakkında suçlayıcı birçok belgeler getirdiği, gerçek bir skandala yol açtılar (bunlar sadece eski başkan Edoardo Frei'in partisinden gelen hareketleri zikretmek için yazılmıştır). Latin Amerika sorunları üzerinde çok değerli görülen bazı uzmanlar New-york'ta Kuzey Amerika Şirketleri tarafından işletilen Şili bakır nm millileştiril- mesinin kaçınılmaz olduğunu ileri sürüyorlardı: Bunlar arasında «İlerleme İçin Birlik» örgütünün eski koordinatörü, Latin Amerikan Council'in üyesi David ve Nelson Rockefeller'in yakın dostu olan David Bronheim vardı. Nelson Rockefeller'e hareketli geçen

Güney Amerika turnesinde eşlik etmişti. Bu turneye Nixon karar vermiş ve sonunda önemli bir rapor ortaya çıkmıştır: *Güney Amerika'da Hayatın Niteliği* (bu raporda geleceğin perspektifi olarak bütün kıta'da askeri rejimlerin kurulması açıkça övülüyordu).

12 Haziran 1970'te, «Bakıra ve Birleşik Devletlerin Afrika'da ve Güney Amerika'da izledikleri politikaya» ayrılmış kapalı bir oturumda dış ülkelerde yatırım yapan Kuzey Amerikalılar ve Nixon idaresinin ekonomik danışmanları önünde (Hendrik Houthakker gibi) Şili'nin bakırı kısa bir sürede, yani aynı yılın başkanlık seçimlerinin hemen ertesinde millileştireceğini, çünkü bunu yapacak teknik araçlar dahil her türlü aracının bulunduğunu bildiriyordu. Buna rağmen, belkide bu nedenle ne Kennecott, ne Anaconda, ne Amerikan Hükümeti, ne de bir bütün olarak emperyalist sistem, bu millileştirme hareketine razı olmaya hazır değildi; hukuki ve politik olarak karşı çıkılamıyacak bir millileştirmenin yankıları göz önünde bulundurulmaz; endüstriyel ve askeri stratejik bir madde olan bakırın söz konusu olduğu gerçeği ihmal edilir; hatta Şili'nin dünyanın en önemli bakır üreticisi ihracatçısı memleketlerden biri olduğu ve Zambiya ve Zaire ile ortak bir siyasi davranışın bu temel ürün üzerinde dünya ölçüsünde bir denetime yol açacağı unutulur muydu? Hesaplaması ne kadar güç olursa olsun, Şili bakırını çıkarmak için Kuzey Amerikalıların kurdukları işletme ve tesislerin sadece maddi değerleri, tahminlere göre, geçmiş on yıl içinde dünyada millileştirilmiş her hangi bir Amerikan varlığının değerini aşıyordu. Bazı uzmanlara göre, bir eşdeğer bulmak için Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesine kadar gitmek gerekiyordu ki o bile Kanal Mali Şirketi değerlerine kadar uzanmadığı için önemli kapitalist çıkarları yararına bazı telâfi ve tavizlere olanak sağlıyordu. Bu kadar uzağa gitmeksizin, her halde altmışlı yılların hiç bir gösterişli millileştirme hareketinin, Şili bakırının millileştirilmesiyle boy ölçüşecek bir önem kazanmadığının apaçık ortada olduğu söylenebilir. Buna karşılık Dr. Mossadeghi'nin İran petrolünü millileştirmesi, mükemmel bir karşılaştırma olanağı sağlar. Mossadegh'in

sonunun ne olduğu, Amerika'nın ve gizli servislerinin Tahran olaylarında oynadıkları rol de bilinmektedir.

Robert Kennedy 1965 yılında yaptığı Latin Amerika gezisinde birkaç gün Şili'de kaldı ve bir grup aydınla sohbet fırsatını buldu. Kennedy'ye Richard Goodvvin eşlik ediyordu. Şilililerden Doktor Vicente Sanchez (şimdi Cenevre'de) ve Doktor Ignacio Matte (şimdi Roma'da) bulunuyordu. Bu toplantı hakkında hiç bir reklam yapılmadı. «Amerikan emperyalizmine» özel imada bulunan ikinci Kennedy, Latin Amerika solcu aydınları ve politik çevrelerinin; Birleşik Devletler Hükümetini, memleketlerinde yerleşmiş yatırım şirketleriyle özdeşleştirmelerinin büyük bir hata olduğunu ileri sürdü; çoğu zaman bu kumpanyalar, Birleşik Devletlerde, ne ekonomik önem, ne de siyasi iktidara sahiptiler, bu da hükümetleri üzerinde baskı yapma olanaklarını ellerinden alıyordu. Birçok Şilililer ona hakarete uğramış insanların tonu üzerinden cevap verdi, her şeyden önce Şili ile sınırlı konuşmak gerekmez miydi? Anaconda ve Kennecott, Birleşik Devletler'de olduğu kadar küçük değildiler, Şili gibi bir ülkede dev kuruluşlar olarak düşünülebilirlerdi; bundan başka, toplantıda bulunan aydınlardan biri Güney Amerika kıtasında gezide bulunan Latin Amerika işleriyle görevli Dışişleri Bakanı yardımcısı Henri Holland'ın, Birleşik Amerika Devletleri Hükümetinin temsilcisi niteliğiyle Santiago'da Şili Madenler Bakanı ile yaptığı bir toplantı sırasında, Kennecott ve Anaconda'ya en fazla himayeli işlem yapılmasını resmen istediğine tanık olmuştu.¹ Nihayet bu, Birleşik Devletler Hükümeti'nin Şili'deki Kuzey Amerika özel çıkarlarının savunucusu olduğu birçok olaylar arasından yalnızca biriydi. Her Amerikan elçisinin saptayabileceği gibi, anlatılan olay sırasında görevde bulunan M. Beaulac, hatta bizzat elçi bunu saptayabilirdi. ABD Dışişleri Bakanlığının 25 yıllık bir gecikme ile yayınladığı belgeleri okumak yeterdi buna.

1)Bu olay 1954'te «Nuevo Trato» konusunda iki firma ile yapılan konuşmaların başında meydana gelmiştir.

Robert Kennedy sonuna kadar dinledi, üzüntüyle şunları söyledi, «İsmini vermek istemediğim Birleşik Devletler Başkanlarından biri daha uzun ömürlü olsaydı » sözünü bitirmeden kesti. Sekiz yıllık benzer binlerce deneyden sonra biz onun tümcesini kolaylıkla tamamlayacak durumdayız: Bu Başkan yaşasaydı bile, bir şey değişmeyecekti. Emperyalist sisteme şifa bulunamaz. Bu sekiz yılda Anaconda, Kenecott, ITT ve ABD Hükümeti el ele çalışmayı sürdürdüler, çünkü Emperyalizm bir bütünü oluşturur, bir sistemdir.

III

Kalkınmakta olan bir ÷lkede, çeşitli sosyal tabakaların yıkıcı hareketler potansiyelini incelemeye ve ölçmeye yönelmiş bir Amerika Savunma Bakanlığı projesi olan Camelot planı; sosyal bilimlerin, tarih boyunca bir anketi finanse etmede elde edebildiğı en büyük Devlet yardımından yararlanmıştır. Bu anketin uygulanması 1956 yılında Şili'de denendi, o dönemde Şili Üniversitesinin genel sekreteri olan ve hükümet darbesine kadar, Başkan Allende'nin Londra elçisi olarak görev yapan Alvaro Bunster'in açıklamaları, planın başarısızlığına neden oldular ve uluslararası sosyoloji çevrelerinde öyle bir skandal çıkardılar ki, bu plan hâlâ siyasi müdahalenin klasik bir modeli olarak görülür. Bu Amerikan Hükümetinin sosyal bilimleri yıkıcı amaçlar için nasıl kullandığının parlak bir örneğidir. Söz konusu plan Avrupa ve Amerika'daki sosyal bilimler fakültelerinde bir inceleme konusu oldu. Çünkü mesleki ahlâk, moral ve siyasal kanaatlar tarafından çizilen sınırlar sorununu ortaya koyuyordu. Son yıllarda bu planın sonuçları üzerinde birçok incelemeler yayınlandı. Özellikle *Projesi Camelot: Cancelled* İncelemesi önemlidir. (Aynı düşün zincirinde, bir çokuluslu şirketin Washington hükümetiyle iştirak halinde, Salvador Allende'nin iktidara geçmesine engel olmak ve daha sonra iktidardan uzaklaştırmak için örgütlendirilen darbelerle ilgili gizli belgeleri de

birçok elçiliklerce incelendi. Bu incelemeler, belgeler Şili'ye özel atıfta bulundukları için değil; özel gruplarla Amerikan Hükümeti arasındaki sıkı ilişkileri ispatlayan bir örnek oldukları ve bu evliliğin özelliklerini, tarzını ve çelişkilerini ortaya koydukları için yapıldı. 1973 Hükümet darbesinin de Washington müdahalesiyle yapılan klasik hükümet darbelerine bir örnek olması, tekniğinin ve tarihinin özenle incelenmesi de olanak dışı değildir: (Dövüşmeye ve ölmeğe devam eden Şilililer için küçük bir teselli.)

Sosyolojik anketler konusunda bu kadar iddialı bir proje hiç bir zaman tasarlanmamıştır. Konuşu şöyleydi: Bir ülkenin toplumunu, devrimci kapasitesini ölçmek için bütünüyle incelemek; toplumsal saldırganlık eğilimlerini değerlendirmek ve bastırma güçlerini saptamak, tek sözcük ile bütün bir ulusu gammazlamak! Bilimsel örtünün arkasında, siyasal amaçlar açıkça görülüyordu. Washington'daki Amerikan University, DC ile yapılan bir anlaşma perdesi altında, plan, Pentagon tarafından özendirilmekteydi. Kamuya açıklandığı anda, Amerika'nın Şili elçisi Ralf Dungan bu planın varlığından bile haberli değildi. Dışişleri Bakanlığının bu konuda kendisine herhangi bir bilgi vermediğini bildirdi. John Kennedy ile birlikte çalışmış olan Dungan, Domuzlar Körfezi yenilgisinden sonra tanımlanan resmi kuralları hatırlattı ve bu kadar geniş ölçekli bilgi edinme işlemlerinin en yüksek politik düzeydeki makamların müdahalesini gerektirdiğini belirtti. Kendisinin Şili' deki tek Amerika elçisi olduğu gerçeği üstünde durdu ve ayrıcalıkları üzerindeki haklarını ileri sürdü. O zaman Pentagon, rekor sayılabilecek bir süre içinde verilen bir Başkanlık buyruğu ile bütün planı geçersiz kıldı.

Bununla beraber planın ana hatları uygulandı, bu uygulama 1965'te düşlenen ölçekte olmadı, birçok sosyolog ve uzman birlikleri ortaya salınarak Güney Vietnam usulünce de yapılmadı. Bunun skandalı çok dallı budaklı olurdu. Fakat yavaşça, ihtiyatla, tevazu ile, Şili'de resmi ve özel Kuzey Amerika büroları kurma, iş adamlarının gelmesi, kâr amacı gütmeyen dernekler açma, barış gönüllüleri gönderme (evet bunlar, Latin Amerika sorunları

bakımından Birleşik Devletler Hükümeti ve Latin Amerika'da yerleşmiş bazı özel firmalar için, özel uzmanlar sağlayan çok idealist barış birlikleriydiler), tezlerini hazırlayan Üniversite mensuplarının «eğitilmesi» vb. gibi daha geleneksel araçların yardımıyla yürütüldü.

Birleşik Devletlerin bu araçlarla, Pentagon'un Camelot planı ile edinmek istediği bilgilerin ana hatlarını nasıl saptayabildiğini saptamak kuşkusuz kolay değildir, fakat henüz yayınlanmamış bir çalışma -1967'de Kaliforniya Los Angeles Üniversitesi'nde doktora tezi olarak sunulan- Şili toplumunun çözülmesi sürecinin ne kerte değerlendirilmiş olduğunu göstermektedir. Bu incelemenin başlığı şöyleydi: *Military Culture and Organisational Decline A Study of Chilean Army*

Yazarı Roy Hansen, Rand Corporation'da 1961-1962 yılları arasında araştırmacı, 1962-1965 yıllarında danışman olarak çalıştı, 1964-1965 yıllarında Şili'ye üç kez geldi. Çözümlemesi Şili vatandaşları ile yapılan anketlere dayanmaktadır. (Anket 200 sivil, 38 emekli generale ve harp okulunun askeri yüksek mühendis enstitüsünde okuyanlar arasından seçilmiş faal hizmette sayısı belirsiz askere uygulanmıştı.) Sivillere yönetilen sorular arasından şunları belirtelim:

«Askerlerin Hükümeti denetlemek için hangi durumlarda müdahale edebileceklerini düşünüyorsunuz?» «Askerlerin hükümeti denetimleri altına almak için bir müdahale girişimini hangi durumlarda kabul ya da reddedersiniz ? Size göre ordunun, son yirmibeş otuz yılda, hükümeti denetim altına almayı amaçlayan herhangi bir girişimde yer almamış olmasının başlıca sebepleri nelerdir?»

Otuzsekiz generale yöneltilen sorular arasında ise aşağıdakiler bulunuyordu:

1)Üniversite nüshası, mikrofilm, ann orbar Michigan.

«Faal hizmet sırasında kendinizi açıkça sağa mensup, daha çok sağa mensup, açıkça sola mensup, daha çok sola mensup, bir kimse olarak mı görürdünüz?»

«Herhangi bir siyasi partiye sempati besler miydiniz?»

«Şili hakkında seçilmiş bir örnek üzerinde yapılan bir soruşturma; sivillerde, askerlerin Anayasayı ihlâl etmeleri halinde, onu savunucuları kanısını ortaya koyuyor. Özellikle şu soruya cevap verebilir misiniz? Hangi durumlarda askerlerin siyasi bir müdahalede bulunmaları gerektiğini düşünüyorsunuz?»

«Şimdi size askerler tarafından oluşturulmuş bazı fikirleri okuyacağım. Bunlardan her biri için tam olarak aynı görüşte olduklarınızı, aşağı yukarı aynı görüşte olduklarınızı, daha çok aynı görüşte olmadıklarınızı işaret etmenizi rica edeceğim. Gerekli gördüğünüz her defasında gerekçelerinizi açıklayabilirsiniz: «Hızlı ekonomik ve sosyal bir değişme sürecine gereksinen ve böyle bir süreç içine girmiş olan bir ülkede, demokrasi, çoğu zaman göze alınamayacak bir lükstür. Çünkü değişme ile istenilen hedeflere varmak için yeterince güçlü değildir....»

Sivillere ve emekli askerlere tahsis edilen soru kâğıtları isimlerin gizli kalacağı güvencesini veren bir ibare ile başlamaktaydı.

«Soruların çok özel nitelikte olmaları nedeniyle cevaplarda sıkı bir şekilde gizliliğe uyulacaktır.

Cevaplar, verenin teşhisini olanak dışı bırakan istatistik bir çözümleme sürecine tabi kılınacaktır.»

Buna karşılık faal hizmette bulunan subaylara verilen soru kâğıtlarında anonimliği güvence altına alan hiç bir formül bulunmuyordu, aksine her soru kâğıdı aşağıdaki belirleme maddeleriyle başlıyordu:

«a) Rütbeniz b) Mensup olduğunuz silahlı kuvvet, c) Doğum yeriniz, e) Babanızın mesleği, f) Kayın pederinizin mesleği, g) Silahlı kuvvetlerde ya da jandarma kıtalarında hizmet eden akrabalarınız, h) Orta öğrenim (yıl sayısı) ve üniversite öğreniminiz, askeri okulda, harp okulunda, mühendislik okulunda, yabancı askeri okullarda, yüksek askeri incelemeler sınavındaki başarı dereceniz?»

1964-1965 yılları arasında rütbeleri yüzbaşı ile yarbay arasında bulunan (ve 1973 darbesi sırasında albay ya da general olan) askerlere yöneltilen sorular arasında şunlar bulunuyordu:

«Aşağıdaki belirtilen eğilimler arasında bir seçme yapmanız gerekseydi, bugün kendinizi hangi eğilimde bulurdunuz:

-Sağda?

-Daha çok sağda?

-Daha çok solda?

-Solda?

«Tercihinizin nedenlerini, sağ ve sol kavramlarına verdiğiniz anlamı belirtiniz.»

«Askerlik kariyerinizde sizin için belli başlı tatmin ve tatminsizlik kaynakları neler olmuştur?»

Askerlerin, Anayasa çiğnendiği zaman onu savunmak için hangi koşullarda müdahale edebilecekleri konusunda emekli generallere yöneltilen soruyla aynı anlamda bir sorudan sonra, faal subaylara yöneltilen soru kâğıdı özellikle aşağıdaki noktaları vurgulamaktadır:

«işte askerler hakkında ifade edilen bazı fikirler. Bu sorularla tam olarak aynı görüşte, aşağı yukarı aynı görüşte, hafifçe ayrı görüşte ya da tam anlamıyla ayrı görüşte olup olmadığınızı belirtiniz: (...) e) «Savaş olmasa da askerler

ülkeye gereklidirler, çünkü onlar hükümetin Anayasa'yı çiğnemeye cüret etmesi durumunda onun bekçiliğini yaparlar.»

Mansen'in bu tezinin birçok sonuçları, gizleri açıklayıcı niteliktedir.

Bunlardan çoğu IV. Bölüm'de «*Askerler hakkında formüle edilen düşünceler: politik hayata katılma*» başlığı altında toplanmışlardır. Bu bölümde özellikle aşağıdaki paragraf önemlidir:

«Şili'nin demokratik istikrar geleneğine ve askeri kurumların müdahalede bulunmaması konusunda verdikleri yeni örneğe rağmen, kamuoyu hâlâ askerleri Anayasanın bekçileri olarak görmektedir. Bu role tanınmak gereken meşruiyet ve önem konusunda egemen fikir, gerçekte daha konvansiyon- yönel askeri işlevlere tanınan kadar, hatta ondan daha güçlüdür. Ordunun özerkliği, hükümetin keyfi hareketleri ya da etkisizliği durumunda, bu denetim gücünün aynı zamanda kilit unsurudur.

Toplumunun sosyo-ekonomik ve politik yapısında, birçok potansiyel çatışma kaynaklarının bulunmasına karşın, Şili demokratik rejiminin başarı ve istikrarı sürdürülebilir- miştir. Çözümlememiş olan bu anlaşmazlıklar, bazan gösteriler, kavgalar, grevler, radikal hareketlerin patlaması şeklinde taşarak, bir kapak altında kaynamaktadırlar. Muhtemel bir askeri müdahale zorunluluğu, toplumun politik kurumlarına olan güven eksikliğinden (kişilerde) çok, ortaya çıkan sorunların niteliği sonucu da oluşabilir (...) Hükümetin iç düzeni koruma, ya da iç savaş tehditlerinin altında yatan oyunları açığa çıkarmadaki yeteneksizliği, bir askeri müdahaleyi meşru kılar. Kamuoyu tarafından hükümeti denetleme yeteneğine ve ya da iktidara bir alması olabilecek yarı özerk bir askeri organ yaratmada duyulan zorunluk; sivil, politik ve yönetsel kurumlara karşı gizli bir güven eksikliğinden oluşmuş görünmektedir.»

Bu inceleme, sosyolojik bir çözümleme ya da bir üniversite çalışmasıyla eş değerde tutularak, kolayca haklı çıkarılabilirdi, fakat araştırmının hazırlanışı ve metni, hiç bir bilimin toplumdan koparmaya töresel hakkı bulunmadığı bir bilgi yığını sağladı. Bu bilgiler egemen bir ülkenin temel politik çarklarıyla ilgilidir. Rand Coparation'ın danışmanı tarafından sağlanan bu bilgiler Birleşik Devletlerde Şili'ye karşı oynanan emperyalist oyunlarında işe yaramışlardır.

Camelot planı bir Pentagon işlemi olsun olmasın, Amerika Birleşik Devletleri'nin, diğer Latin Amerika ülkeleri ve Şili'ye karşı hâlâ yürürlükteki, benimsenmiş ama tartışmalı, bir politikasına bağlanmaktadır. Altmışlı yılların ikinci yarısından bu yana Şili ile ilgili haber alma işlemlerinin çoğu Defence Intelligence Agency'- nin sorumluluğuna verildi. Daha Küba olayları sırasında CIA'nın hataları, Kennedy idaresini Pentagon yararına, ondan bazı işlevleri almağa yöneltmişti. Birleşik Devletlerin Şilili askerlere gösterdiği göze çarpıcı ilgi 1969 yılından bu yana ortaya çıktı. Aynı yılın Kasım ayında, yıllardan beri ilk kez, bir askeri ayaklanma oldu, isyan eden birlik Santiago'daki Tacna alayı idi. Bu alay, Allen- de'ye karşı bir «koruyucu» hükümet darbesi hazırladığı bildirilen ve aşağıdaki ITT belgelerinin 1970 ekiminde Amerikan Hükümetinden emirler aldığını belirttiği, General Roberto Viaux tarafından yönetilmekteydi. «Geçen hafta Washington'un Viaux'ya projesinden vazgeçmesi talimatını verdiği bir gerçektir. General'in yeterince hazırlandığı, müdahalenin, zamanını iyi hesaplamadığı, henüz saptanmayan daha ileri bir tarihe kadar 'buzdolabına' konulması gerektiği izlenimi elde edilmiştir.» Haberciler, zamanından önce harekete geçer ve bozguna uğrarsa yenilgisinin bir «Şili Domuzlar Körfezi» olacağını ona bildirdiler. Müdahaleyi daha ileri bir tarihe ertelemeye ikna etmek amacıyla, ona daha ilerdeki bir girişimi için Birleşik Devletler'den ve diğer ülkelerden maddi yardım ve destek göreceği konusunda sözlü güvence verildi. (San Juan'dan ITT Başkan yardımcısı, M. Gerrity tarafından telefonla yazdırılan 16 Ekim 1970 tarihli muhtıradı bunu belirtmektedir.)

Fakat General Viaux'nun«Tacnazo»sundan önce de 1969 yılı, anlamlı olaylar bakımından çok zengin geçmişti. Nisan ayında¹ bütün Latin Amerika memleketlerinin dışişleri bakanları Şili'de toplandılar ve tarihlerinde ilk kez Birleşik Devletler karşısında ticaret, finans, yatırımlar vb. konusunda ortak bir tutum tutmak için anlaştılar. Kabul edilen belge «*Consensus de Vina del Mar*» adını taşıyordu. Şili Dışişleri Bakanı Gabriel Valdes bu belgeyi gidip Başkan Richard Nixon'a sunmak için ittifakla görevlendirilmişti. Gene ilk kez bir yüksek Amerikan memuru, Latin Amerika sorunlarıyla görevlendirilmiş sekreterliğe vekalet eden; sonra Allende'nin seçimini izleyen günlere kadar National Security Council- in kadrosunda, Doktor Kissinger'in emrinde «uzman» olarak çalışmak üzere verilen Peter Vaky, Şili'nin uluslararası durumunu «sistem içinde bir disiplinsizlik hareketi» olarak nitelendirdi.

Nixon'un Valdes'i kabul etmek istemediği söylenir. Fakat Haziran ayında Valdes'le görüşmekten kaçınamadı. Görüşme 11 Haziran'da oldu. Bu inanılmaz olay sırasında Şili'nin Washington'daki elçisi Domingo Santa Maria de Ramon Huidobro (daha sonra darbeye kadar Allende'nin Buenos Aires'teki elçisi) ve Armando Uribe (daha sonra aynı şekilde darbeye kadar Pekin elçisi) eşliğinde Şilili Bakan Valdes ve Başkan Richard Nixon karşı karşıya geldiler. Görüşme Beyaz Evin «kabine salonu»nda yapıldı. Nixon'un yanında Dışişleri Bakanı William Rogers ve Henry Kissinger bulunuyorlardı. Beyaz Saray nezdindeki bütün Latin Amerika elçileri onların etrafında bir halka teşkil ediyorlardı. Gabriel Valdes belgeyi bu durumda söylenen sözcükleri ifade ederek sunmakla yetinmedi. Devletleri arasındaki çok büyük bir dengesizlik nedeniyle, Latin Amerika'nın Birleşik Devletlerle Amerikalı- lararası ilişkiler çerçevesi içinde tartışma olanaksızlığına değindi, Kuzey Amerikalılar tarafından Latin Amerika'da yatırılan her bir dolar, kesin olarak onlara beş dolar getiriyordu.

Birleşik Devletler Başkanı kızgınlığını maskeleyip duygularını

1)Allende'nin seçilmesinden bir buçuk yıl önce, E. Frei'in başkanlığında.

belli etmemeye çalışarak Valdes'i dinledi; sonra âdeti üzere göz kapaklarını indirip, içine kapanmış, düşüncelere dalmış göründü. Kissinger'e gelince göz kapaklarını açıp kapatıyordu. Bu Olaydan sonra birçok yakınları, hatırlayabildiklerine göre Birleşik Devletler Başkanı'nın o güne kadar hiç bir zaman kendisini bu kadar sıkıntı içinde liissetmemiş olduğunu söylemişlerdir. Caracas'ta tutulduğu domates yağmuru bir yana bırakılırsa, Nixon hakkında bu söylenenler belki doğrudur. (Başkan, Valdes'e verdiği cevapta bu olayı hatırlattı.)

Gerçekte, ne Valdes'in söylevi, ne de Latin Amerikalıların muhtırasının merasimle sunulması Birleşik Devletlerce resmi- kayıtlara geçirildi. Bu tarihi olay Nixon için sanki hiç olmamıştı. Cevabı ne olmuştu ? O dönemin bir belgesi cevabı yansıtmaktadır. Kullandığı sözcükler bugünkü olayların daha iyi anlaşılmasına yardım edeceklerdir.

Bakan Valdes'in konuşmasından ve belgenin Başkan Nixon'a sunulmasından sonra, Nixon aşağıdaki irticali konuşmayı yaptı. (Yarı resmi metin, resmi metin yok):

«Sayın Bakan Valdes'e açıklık ve içtenliği nedeniyle teşekkür ederim. Ben de bugünkü durumla Amerikalılararası ilişkileri incelemek istiyorum, fakat bunu Latin Amerikalıların bakış açısından yapmak istiyorum.

Söz konusu ilişkileri incelerken Latin Amerika ve Birleşik Devletlerin birbirleri karşısında bir üstünlük ve aşağılık durumunda değil aynı düzeyde bulunmalarını istiyorum. Bizi her şeyden önce bu görüş açısı ilgilendiriyor. Ulusların kendilerine özgü şemaları seçmede haklarına saygı göstermek ve onların yetkilerine giren kararlara karışmamak zorunludur.

Bununla beraber Latin Amerika'da oy birliğinin oluştuğunu görmek olanakları üzerinde kuşkularım var, oybirliğine ulaşmak çok zordur, Latin Amerika'da böyle bir oy birliğinin politik koşullarının bir araya geldiğinden güvenli değilim.

Sayın Bakan, sizin göreviniz çok önemli, bana söylediklerinizi dikkatle dinledim, Vina del Mar toplantısının kararları beni son derece ilgilendirmektedir. Geldiğimize çok sevindim, çünkü böylece yarı kürenizi ilgilendiren işleri açık ve dolaysız bir biçimde tartışma olanağını bulmuş olduk.

SECA Başkanı ¹ tarafından ileri sürülen bütün ilkelerle tam bir görüşbirliği halindeyim, ileri sürmüş olduğunuz çeşitli noktalara hiç bir itirazım yok. Bu belgede bizim karşılaşmak durumunda olduğumuz sorunlar kusursuz bir biçimde sunulmaktadır. Güçlük bu sorunları çözmek için araçlar ve çözüm yolları bulmadadır.

Dört nokta üstünde durmak istiyorum:

Bunlardan birincisi, özel yatırımlar sorunudur. Bu konuda sizinle aynı görüşü paylaşıyorum, özel yatırımlar yardım olarak düşünülmemelidir. Bunlar ticaret alanına girer. Yardım alanına değil. Ticaretin amacı kâr etmektir. Fakat özel yatırımlar bir ülkenin kalkınmasında önemli rol oynar. Benim ülkem bu konuda bir deneyden geçmiştir. Başka ülkeler de bu deneyi yapmışlardır, çünkü dış yardımda başarı örnekleri, böyle bir yardımın kütle halinde özel yatırımlar akımını sağladığı, örneklerdir. Kore, Formoza, Vietnam (Güney Vietnam) cumhuriyetlerinde ve Filipinler'de durum böyledir. Bundan başka hükümetler diğer memleketlere mali yardımı en yüksek düzeye çıkarmak isteseler bile, hükümetlerin kaynakları daima sınırlıdır. Buna karşılık özel kaynaklar kolayca artarlar. Yeter ki yeterli güvencelere sahip olsunlar. Latin Amerika'ya yatma- bilen özel sermayeler-yalnızca Birleşik Devletlerin değil, aynı zamanda diğer ülkelerin sermayeleri- hükümetler arası işbirliği olanaklarını arttırır ve onu daha verimli kılar.

Şimdi üzerinde çok tartışılan bir noktaya geliyorum: Vali Rockefeller'in Latin Amerika gezilerine, şurasını açık-

1)Amerika için özel koordinasyon komitesi.

ça belirtmek isterim ki bu geziler sırasında yapılan gösterileri, ben ne Vali'nin kişiliğine, ne de Birleşik Devletlere karşı gösterilen, düşmanca hareketler olarak gördüm. Bunlar bu memleketlerin her birindeki çoğunluğun görüşlerini de ifade etmiyordu. Güney Amerika'daki gezim sırasında bana da kötü muamele edildi. Fakat ben hemen anladım ki bu gösteriler halkın duygularını yansıtmıyordu ve ben bunları bana ve Birleşik Devletler'e karşı yöneltilen bir hareket olarak görmedim. Bu daha çok bazı azınlık gruplarının endişelerinin, bir sonucu idi. Bunlar ne o gün, ne de şimdi Latin Amerika halklarının çoğunluğunun duygularını temsil ediyorlardı. Her yerde öfkeli insanlar bulunur! Siz demokratik bir ülkeden geliyorsunuz, bu konuda bir şeyler bilirsiniz, her şey bir yana, siz de bir siyasi sorumlusunuz; Latin Amerika'da herkesin Kuzey Amerika'ya karşı olduğunu düşünmemişimdir. Aynı şey Nelson Rockefeller'in de başına geldi, fakat o da bir siyaset adamıdır ve pekâlâ bilir ki bu gösteriler ne Birleşik Devletlere, ne de kendisine karşı yöneltilmiştir.

Bu hareketlerin bazı Kuzey Amerika çevrelerinde Latin Amerika hakkında yanlış bir simgeyi yaygınlaştıracakları düşünülebilir. Şunu da kabul etmek gerekir ki bu endişe işaretleri, dünya çapında bir olay teşkil etmektedir. Birleşik Devletler bir süreden beri süregelen üniversitelerdeki kargaşalıklar konusunda büyük bir tecrübeye sahiptir...

Memleketimle Latin Amerika arasında yeni haberleşme yöntemleri bulmak gerekmektedir. CECLA¹ bu anlamda önemli görünmektedir. Ben, Latin Amerika'nın uzun süreli ekonomik kalkınma perspektifleri hakkında iyimserim.

Latin Amerika'da bulunan mertlik, çalışma yeteneği ve kişiliğini gösterme arzusundan büyük ölçüde etkilendim, doğal kaynaklar ve insan kaynakları bakımından çok büyük kay-

1)Latin Amerika için Ekonomi ve Ticaret Komisyonu (OEA'nın organı).

nakları olan bir kıtadır Güney Amerika. İnsanları ve toprağı büyük bir başarıyla değerlendirilebilir.

Güney Amerika'nın çelişik güçler ve gerilimlerle dolu bir volkan olabileceğı; fakat, en zengin toprakların volkanik topraklar olduğı görülmektedir. Volkan küllerinden oluşmuş topraklar, püskürme sona erdiği ve lavlar eridiğı zaman, büyük başarı ile sürülür. Bunu biliyorum. Çünkü Birleşik Dev- letler'de, Havai'de gözledim. Nihayet size şunu demek isterim ki devrimci bir dönemde yaşıyoruz. Bunun sonucu olarak birçok sorunlara karşı koymak durumundayız, fakat son çözümlemede biz dünyanın bugüne kadar görmediğı toplumu kurmaktayız, Birleşik Devletler bu göreve kendisini verebilir, çünkü bu devletler kendi sınırları içinde kısıkanılacak bir toplumu yaratmışlardır. Bu bize yapmakta olduğumuzu her alanda yapma olanağı sağlar.

Bu görev için bir arada çalışmamız gerekir, sizinle çalış- makistiyoruz. Görüş açılarımız bazen değişebilir, fakat hedeflerimiz aynıdır ve aynı ilkeleri kabul etmekteyiz. Daha önce düzenlenmiş olan programları izlememiz daha kolay olurdu, bununla beraber ortak hedeflerimize daha çabuk varmak için Birleşik Devletler'in politikasını yeniden incelemeye karar verdik, kuşkulananmanız gereken bir şey vardır: sizinle birlikte oluşumuz.»

Hırs ve itiraf olunmayan karşı koymalarla dolu Nixon üslûbunun bir modelini teşkil eden bu sıkıntılı irticali konuşmada, yavan sözlerden oluşan dokunun en bayağı kısmının ne anlama gelebileceğı, dört yıldan fazla bir zaman sonra, ancak şimdi anlaşılıyor -Birleşik Devletlerin püskürmesini bekledikleri devrimci bir volkan olarak düşünülen Latin Amerika mecazı-. Çünkü Kuzey Amerika toprağı Havai'de denemiş oldukları için biliyorlardı ki lav soğuduktan, küller dökülüp toprağı karıştıktan sonra her şey düzene girer, her şey kâr faaliyetleri için uygun bir durum alır. Denecektir ki bu sözleri böyle yorumlamak biraz fazla incelik

göstermek olacaktır. Fakat bay Nixon ve Profesör Kissinger karmaşık kişilerdir. İmalarla konuşurlar, tehdit eden bir biçimde, fakat seslerini yumuşatarak uyarırlar, soyutlayamadıklarını imgelerle ifade ederler. Devrimden sonra, bastırma hareketi kesinlikle başgösterecek- tir (eğer mekanik bir zincirleme olayı varsa, bunu ifade eden Nixon'dur) o zaman, o güzel sermaye yerine dönebilecektir.

1969'da Nixon henüz Başkanlık görevlerine alışmamıştı, resmi törenler ne kadar huzursuzdu, (Eisenhower'in cenaze töreni, Washington katedralinde, yalnızlığı içinde uyuklayan bir De Gaulle'ün yanında sözgelişi, ya da Panamerikan Birliğinde dağınık ve kötü bir terzi tarafından kabaca yamanmış bir elbiseye benzer söylevini verirken; ya da aydan dönen uzay adamları şerefine Los Angeles'te verilen ziyafette -davetlilerin ve konuşmacıların daha çok ölü bir gezegenden inmişe benzedikleri ziyafet sırasında- güvenlik duygusu yetersiz, göz ucuyla yanında herhangi bir üstün yaratığın gölgesini arayan, sessiz bir filmin silik ikinci adamı, seyircilerine güveni olmayan takdimci!) yanında Kissinger olunca, daha çok egemen olmak için, kendine egemen olmayı gittikçe daha büyük oranda öğrendi. Kissinger ona kendine güven duygusu aşıladı. Ey Woodrow Wilson'un ve Albay House'un gölgesi!

Kissinger profesörlükten gelen bir güvene sahiptir. Salon ya da kongre adamı değildir. Aşağı yukarı Valdes ile Nixon arasındaki bu buluşma sırasında Kissinger Şili elçiliğine gitti. Ne Şili'den ne Güney Amerika'dan söz etti! «Ben dünyanın güney kısmından, Pireneler çizgisinin güneyinde hiç bir şey bilmiyorum» dedi, masa üzerinde elleriyle tempo tutarak dalgın konuştuğu izlenimi bırakıyor, fakat söylenenlerden kelime sektirmiyordu. Masa üzerinde parmaklarıyla trampet çalmanın, konuşmaların gizlice kaydedilmesini, hemen hemen tam olarak engellediği bilinmektedir. Söyledikleri iz bırakmamalıydı demek!

«Berlin sorunu uyumama engel olmuyor Birleşik Devletler, Vietnam hakkında yalnız hiç bir şey bilmeksizin değil, hiç bir şey bilmedikleri için de savaşa girdi, vb..»

Hemen hemen bir yıl sonra, başkanlık seçimlerinin en ha reketli bir anında Kissinger elçilğe geldi. Şili şimdi onu daha çok ilgilendiriyordu. «Şili'ye gitmek istedim. Fakat ziyaretimin yanlış yorumlanacağından korkuyorum» dedi. Kar ile Pasifik Okyanusu balinalarıyla ilgili sorular sordu. Şili And dağlarından, bir balinanın açık ağzına kadar kayma tehlikesi olabileceğini ileri sürerek, ince bir coğrafya esprisi yaptı. Seçimler hakkında bilgi aldı. Allende ile Tomic'in¹ programları arasında ne gibi bir fark vardı? Büyük bir fark yok idiyse ne diye iki aday vardı? neden iki aday yoktu da üç aday vardı? (Üçüncüsü,² Alessandri) Hınzır, anlaşılmaz Kissinger!...

1969 yılının ortalarında, Frei hükümeti, partisinin bazı üyeleri tarafından baş vurulan girişimler sonucu olarak ve bir bakanla üç uzmanın bakır şirketleriyle yaptıkları tartışmaları izleyerek, «uygun bir millileştirme»ye karar verdi. Bu dönemin Hristiyan Demokrat milletvekillerinden biri olan L. Maira, bu kararın Şili için çok zararlı olduğunu ileri sürerek inceden inceye eleştirdi.³ Profesör Eduardo Noveada aynı kuvvetli terimlerle karara attı tuttu.⁴

1969' un ikinci yarısında Kuzey Amerika National Educational Television, Birleşik Devletlerin bütün dünyada askeri ve ekonomik müdahaleleriyle ilgili *Who invited us ?* başlıklı bir röportaj hazırlanmıştı. Bu program Birleşik Amerika'da yayınlanamadı, ulusal çıkarlara fazla karşı görüldü. Röportajda Pablo Neruda⁵ ile bir mülâkat vardı. Yayının senaryosuna göre, Neruda

1) Radomiro Tomic, Hristiyan Demokratların sol kanadının şefi, 1970 yılında Allende tarafından kazanılan seçimlerin şanssız adayı.

2) Jorge Alessandri, Milliyetçi partinin adayı (tutucu sağ) aynı seçimlerde adaylığını koydu ve Allende'den sonra ikinci geldi.

3) *Revista de der echo economivo de la Universidad de Chile* 1970'in son ve 1971'in ilk sayısı.

4) *La Batalla del Cobre*, 1972.

5) 1969'da Neruda başkanlık seçimlerine aday olarak düşünülmüştü; daha sonra, Allende lehine adaylığını geri aldı.

Şöyle diyordu; «Tam Millileştirme biricik yoldur. Politikasını 1970 Eylülünde uygulamaya başlayacak olan halk hükümeti bu şirketleri elde etmeye, onları millileştirmeğe kararlıdır.» Aynı programda, Amerikan Senatosu Dışişleri Komisyonu'nun önde gelen üyelerinden biri olan Karl Mündt şöyle söylüyordu:

«Kuşkusuz Allende kazanırsa çok sıkıntılı bir duruma düşeriz; Şili'de, birçok - çıkarlarımız var. Bu adamlar bunların sahiplerinin, -Kuzey Amerikalı sahiplerinin- zararlarını karşılamaksızın, bunlara hemen el koyacaklardır. Ellere fırsat geçer geçmez Birleşik Amerika Devletleriyle ticaret ilişkilerini kesecekler, buna karşılık komünist blok ile ilişkilerini geliştireceklerdir. Komünistlerin her zaman yaptıklarını yapacaklar yani, niteliği saldırgan, amaçları emperyalist bir genişlemeyi sağlamaya çalışacaklardır; vakit kaybetmeksizin Latin Amerikalı komşuları üzerinde çalışmaya başlayacaklardır. Buysa Güney Amerika'nın tümüyle olan ilişkilerimizi tehlikeye sokacaktır. Bir komünist hükümet tarafından idare edilmekte olan ve öteki Latin Amerika bölgelerine sızmakla görevli ajanlarını sürekli gönderen Kübada bunu yapmaktadır. Bu ajanlar mevcut hükümetleri devirmeye ve alanı komünistlere hazırlamağa çalışmaktadırlar, kimse bir komünistin elindeki hükümeti istememektedir, bu korkunç bir şey olur, böyle bir olasılık bizim için gerçekten yalnızlık politikası izleme, silahlanma üslerimizi (askeri) geri çekme zorunluğunu doğuracak, o zaman bir çekirdeksel (nükleer) çatışmadan kaçınmak zor olacaktır. Bunu düşünmeğe cesaret edemiyorum.»

1969 Ekimin sonunda Santiago'daki Tacna alayının başkaldırmasından önceki pazar Şili'nin en güçlü «para babası», *El Mercurio* gazeteleri grubunun mirasçısı, o dönemde Amerikalılar- arası basın derneğinin (SIP) başkam Agustin Edwards, Washing- ton'da görüldü. SIP'in yıllık toplantısına katılma bahanesi ile gelmiş-

ti. Latin ve Kuzey Amerikalıların ortak çıkarları için gerçek bir propaganda ve haber alma merkeziydi bu, yarı küredeki siyasi ekonomik etkiler için bir tür de borsa - Gerçekte bu toplantının birkaç gün daha geç olması gerekiyordu. Edwards düşünceli görünüyordu. Birçok şahsiyetlerin, özellikle emekli bahriye subayı Cubillos'un eşliğinde gelmişti. Mercurjo'nun adamlarının Washingtona sık sık geldikleri gerçektir, fakat bu kez hangi amaçlarla gelmişlerdi acaba? Bu pek açık değildi. Üstü örtülü ifadelerle Augustin Edwards «*onların*» harekete geçeceklerini, «*onların*» daha fazla beklemeyeceklerini; hükümetin de «açıkça işin farkında, durumun kritik olduğunu» söylüyor ve «Dikkatinizi çekerim şu anda Santiago'da değilim, bir hiç uğruna gezi yapmıyorum» diyordu. O dönemde bütün bunlar anlaşılmaz görünüyordu. Bununla beraber, birkaç gün sonra, General Viaux'nun «Taczano» su patladı ve Edwards'in kesik cümleleri o zaman tam anlamına kavuştu. Hiç kuşkusuz, seçimlerden önceki bu askeri darbe girişiminden haberliydi. Fakat darbenin bir başarısızlıkla sonuçlanacağını bilmiyordu. Bununla beraber, Washington'daki ikametinden, elçiliğin askeri ateşelerinden birinin evine gitmek suretiyle yararlandı. Burada Kuzey Amerikalı meslektaşlarıyla çok iyi ilişkiler sürdüren, bazı Şilili subaylar buldu; bu meslektaşlardan birçoğu bu toplantılarda Şili politikası ve gelecek seçimlerle ilgili sorular sordular, kendilerine cevaplar verildi. Yüzbaşı Arturo Troncoso da (Bu yüzbaşı 1973'te Valparaiso başkaldırmasını başlattı. Bundan sonra aynı yerde barbarca bir yoketme hareketini yöneltti, bugün aynı isimdeki ili kontrolü altında bulundurmaktadır) Kuzey Amerikalı subayların sadık adamı olarak, bu toplantıya faal bir şekilde katıldı. Washington Post'un sahibi Katherine Graham'ın örnek bir iş adamı olarak gördüğü Edwards, Şili'deki gelişmelerin çıkarları için tehdit edici bir durum alacağı varsayımıyla büyük Amerikan tröstleri ile ilişkiler kurma hususunda, Washington'daki ikametinden yararlandı. Nixon ile öğle yemeği yedi, olasılıkla

Kissinger ile görüştü ve Kuzey Amerikalı dostlarına Şili'deki durum hakkında bilgi vermek için bol bol vakit buldu. Bir yıl sonra, Allende'nin seçimini izleyen dönemde, Edwards Pepsi-cola'nın başkan yardımcılarında biri oldu. (Bu mevkii, Nixon da, başkan yardımcılığı ile ABD başkanlığına getirilmesi arasındaki dönemde, işgal etmişti.)

31 Aralık 1969'da, (merkezi Washington'da bulunan) OEA nezdindeki Birleşik Devletler elçisi (1964 yılında Şili'de işgüderlik yapmıştı.) Joseph J. Jova, Birleşik Devletlerle Şili arasındaki ilişkilerin geleceği konusunda bazı özel açıklamalarda bulundu. Politik müdahaleleri, 1964 Başkanlık seçimlerinde sonucu belirlemekle kalmamış, -Şili sağına Edvardo Frei'a oy vermeğe çağırmıştı- aynı zamanda Şili iç politikasının birçok kesimlerine doğrudan doğruya karışarak -ihtiyatlı bir şekilde olmakla beraber- yoğun bir faaliyet göstermişti. Demek, bundan sonra bakışları Frei hükümetinin ötesine, 1970 yılının seçim ufuklarına yöneliyordu:

Jova gelecek yıllarda Birleşik Devletler ve Şili arasındaki diplomatik, politik ve ekonomik ilişkilerin «üslûbunun» ne olması gerektiğini kendi görüşüne göre açıkladı.

Birleşik Devletler'in hatasının, kendi öz çıkarlarına yeterli derecede önem vermiyerek, son derece gevşek hareket etmek olduğunu belirtti. «Bu, çekiç ve örs kullanmamızı gerektiren durumlarda bir şilteyi yastıkla dövmeye benzer. Kıvılcımlar çıkmış olsa da ortak ilişki ve çıkarlarımız daha iyi gözetilmiş olacak ve özellikle herhangi iki anlamlı bir tutuma girilmemiş olacaktı». Bundan sonra iki anlama da çekilebilir terimlerle, ikili ilişkilerimizde, Amerika Birleşik Devletleri'nin şimdikine oranla daha katı ve daha sert davranacağını; çünkü bu alanda geçmişte gösterilmiş zayıflık ve bırakınız geçsinler yaklaşımının onlara daha çok zararlı olduğunu belirtti. Bütün bunlar örtülü bir tehdit gölgesi bile , taşımaksızın; rahat, hilekâr ve Jova diplomasisi üslûbu ile

eninde sonunda daima «yutturulmak» suretiyle- söylenmişti. Sanki önceden tadı yerinde, fakat sonradan morina karaciğeri yağı tadı bırakan bir ishal ilâcı içmişcesine!... Sözleri,¹ Korry'- nin antipatik bir belâgat ile söylediği sözlerine, tam anlamıyla denk düşüyordu. Birleşik Devletler'in Şili'yle ilişkilerinin daha sert, daha gerçekçi, her türlü sempatiden soyutlanmış, tam olarak ticari ve ayrıcalık tanımayan bir nitelik alacağı açıktı.

Nihayet, Kissinger tarafından tanımlanan yeni uluslararası politikanın, Birleşik Devletler'in dolaysız çıkarlarının çerçevesinden bazı Güney Amerika memleketlerinin elenmesine karar vereceği söylenildi.

Meğer ki bu memleketlerden birinin, Birleşik Devletlerce, Birleşik Devletler'in temel çıkarlarına gerçekten «zarar verici» olduğu düşünülmesini (Jova buna benliğinin derinliklerinden gelen bir tepki ile işaret etti: «Belki de geçmişte denizcilerin açık bir müdahale tehdidi Şili için temenni edilir bir durum olurdu». Ona: «-Evet, diye cevap verdik, o zaman karşınızda birleşmiş bir ülke bulurdunuz.»)

1970 yılı başladı. Kanun gereğince Şili'de Başkanlık Seçimleri 4 Eylül'de yapılacaktı. ITT durumu değerlendirmiş ve teşhisini koymuştu. Başkan Harold Geneen şirketinin sloganına sadıktı: «Her şeyden önce sürprizlere yer yok.» Dr. Kissinger, Şili'yle ilgilenmeye başlıyordu. Pentagon'da ise, Şili'ye müdahaleyi öngören Contingency Planı'nın hazırlıkları ilerliyordu.

1) Allende Hükümeti sırasında Santiago'daki Amerikan Elçisi.

IV

General Roberto Viaux'nın Santiago «Tacna» alayının başında hükümet darbesi girişiminden sonra, Frei'in başkanlık ettiği hükümet, askeri durumu yakından inceleme zorunluluğunu duydu. Kabinede eski bir askeri doktor olan bakanlık müsteşarı Patricio Silva Garin gibi elemanlar, isyancıları saydırmak için yarı ekonomik, yarı idari düzenlemeler yapılmasında ihmal edilmeyecek roller oynadılar.

Gerçekten bu Hristiyan Demokrat hükümet otuzlu yıllardan beri, kendisinden önce görev yapmış bütün hükümetler gibi, silahlı kuvvetler karşısında iyi tanımlanmış bir politikaya sahip değildi; hükümet, 1924-1932 aralarında çeşitli iktidarı ele geçirme girişimlerinden sonra ordunun sivil iktidara tamamen bağlı «mesleki» bir rolü sınırlı kabullendiğini sanıyordu.

Bazı olaylar herkesin gözü önünde, silahlı kuvvetlerin kanunlara bağlılığının her deneyden geçtiğini doğrular gibi görünüyordu; örneğin, deniz kuvvetlerinin kendi kara gücüne sahip olma hakkını istemesi üzerinde çeşitli kuvvetler tarafından açılan tartışmalarda, bu konuya verdiği önemi göstermek isteyen deniz kuvvetleri Kumandanı Amiral Neumann'ın istifa etmesi anlaşmazlığa son verdi.

Nelson Rockefeller'in hareketli geçen gezisi üzerine yaptığı çözümlemeler (bu gezi sırasında Santiago, memleketi ziyaret etmekten vaz geçmesinin daha iyi olacağını Rockefeller'e bildirmişti) kıtada askeri rejimlerin artacağı tahminini yapmasına yol açmak

taydılar. Rockefeller bu sürecin kaçınılmaz olduğunu düşünmekle kalmıyor; raporunun satırları arasında, bunun kendi açısından tatmin edici bir gelişme olduğu okunabiliyordu. Ne var ki vardığı sonuçlar, neredeyse 40 yılı bulan bir iç barışla büyülenmiş Şili hükümetini hiç etkilemedi. Tıpkı Latin Amerika kalkınma konularında uzman CEPAL ve ECOSOC¹ yöneticisi Paul Prebisch'in ön raporunu da göz önünde bulundurmadığı gibi! Paul Prebisch bu raporu, Uruguay'da birkaç ay sonra yapılacak BITD² toplantısına sunacaktı. Söz konusu uzman kıta'nın kalkınma sorunu için, iki çözüm yolu görüyordu: %8 'lik bir büyüme hızına varmakla, bu hızı sürdürmek için ya üzerinde «serbestçe anlaşmaya varılan» sosyal bir disiplin, ya da «yukarıdan zorlanan» bir disipline gerek vardı. Prebisch düşüncesine göre üzerinde «serbestçe anlaşmaya varılan» disiplinin tam anlamıyla tesadüflere bağılı olduğu ortaya çıkmıştır, yalnız otoriter bir hükümet «yukarıdan zorlanan» bir disiplini gerçekleştirebilirdi. Prebisch belki silahlı diktatörlükleri haklı çıkarmak niyetinde değildi, fakat gerçek şudur ki Washington'a BID merkezinde hazırlanan çalışmasıyla, alamı zilini çaldığını öne sürerek, Latin Amerika'daki askeri rejimlerin artması için rasyonel bir temel sunuyordu. Gerçi Lima'da bir askeri rejimin kurulması Santiago'da da ilgi ile karşılanmıştı, fakat orada henüz Peru ve Şili arasında en ufak bir karşılaştırma yapılmıyordu. Bununla beraber Kuzey Amerika'da yayınlanan siyasal bilimler ya da uluslararası politika dergilerinde Latin Amerika'da yeni bir askeri iktidar çağını haber veren makaleler görölmeye başlanıyordu. Hatta Claudio Veliz adında bir Şililinin Newyork'taki *Foreign Affairs* dergisinde bu konuda bir makalesi çıkmıştı. 1965'ten bu yana bazı belirtiler, Şili silahlı kuvvetlerinin de, memleketinin yönetimine muhtemel bir katılmaya artan bir ilgi gös

1) Latin Amerika için Ekonomik Komisyon ve Economical and SoCIAL Comitte (Birleşmiş Milletler).

2) Amerikalılararası Kalkınma Bankası.

terdiklerini ortaya koyuyorlardı. Fakat «ulusal amaç»ın kendilerine göre anlamını tanımlayan yazılı önerileri o zaman hemen hiç yankı uyandırmamıştı. Hansen tarafından ileri sürülen «kurumun yozlaşması» tezi, ihmal edilebilir sayılıyordu. Belki de haklı olarak, Silahlı kuvvetlerin memleketi yönetebilecek durumda olmadığı, hele sorunlarını hiç çözümleyemeyeceği kanısı vardı. Askerler bu konuda ne ekonomik, ne mali, ne de yönetsel bakımından hazırdılar. Bunu çok da iyi biliyorlardı. Siyasal sorumlulara göre bu yeteneksizlik Silahlı kuvvetleri, geleneksel olarak iyice benimsedikleri mesleki görevleri dışında bir rol oynamak istemekten vaz geçirmeye yeterdi. Kara ordusunun yüksek ve diğer kuvvetlerin çeşitli kademelerinde egemen olan uyum güçlükleri bunun isbatı idi; bu, onları modern sevk ve idarenin gerektirdiği etkenlikle kendilerini yönetmek hususunda tam anlamıyla yeteneksiz bir duruma sokuyordu. Ordu kendi öz çıkarlarını elde tutacak ve sorumluluklarını rasyonel bir biçimde yüklenecek durumda değil idiyse, memleketi yönetmeyi düşünmeğe nasıl cesaret edebilirdi.

Kuzey Amerika'nın Şili'deki elçisi Edward Korry âdeti üzere teklifsiz konuşarak Tacna alayının hükümet darbesi girişimi hakkındaki düşüncesini bildirdi: Ona göre suçlu Silahlı kuvvetlerin ekonomik, sosyal ve yönetsel durumuyla yeterince ilgilenmeyen Şili hükümeti idi, fakat mali kaynaklarını dürüst bir şekilde kullanma ve bunlardan Birleşik Amerika'dan silah ve gereç satın almada gerekli biçimde yararlanma yeteneğinden yoksun olan ordu, daha da suçlu idi.

Viaux giriştiği hükümet darbesini, ordu personelinin düşürülmüş olduğu kötü duruma¹, donatım satın alma programlarının düzenlenmesinde yapılan hata ve eksiklikler gerekçelerine dayandırıyor. Aynı genelleme Elçi Korry'nin demeçlerinde yapılıyordu. Birleşik Devletlerin Şili silahlı kuvvetlerinin sorunlarını Frei hükümetinden daha iyi bildiği kesindi. Derhal durumdan yararlanmağa hazırlandı. Şili askerleri arasında egemen olan ve

1)Ordunun istekleri arasında özellikle maaşlarının artırılması vardı.

Tacna girişimini ortaya çıkaran hoşnutsuzluk havasına dayalı, somut bir planın hazırlanması, işte bu döneme rastladı. Bazı ip uçları, Birleşik Devletler'in, darbe girişimi tasarısını uygulanmaya konulmadan önce bildiğine inanma eğilimini uyandırmaktadır, örneğin yukarda kendisinden söz edilmiş bulunan Agustin Edwards o zaman Washington'a gitmişti. Ayrıca Şili'deki Kuzey Amerika «askeri misyonları», iki ülke arasındaki ikili ilişle iler ve altmışlı yılların başlarından bu yana Pentagon'un Şili'ye yöneltmiş dikkatli bakışları; Birleşik Devletlere, Silahlı kuvvetlerin durumunu; Şili Hükümetinden, hatta gerçek olmaktan çok görünüşte var olan gelişmemiş bir genel kurmayın kötü koordine ettiği silahlı kuvvetler sorumlularından daha iyi bilmeleri olanağını sağlıyordu.

Şili silahlı kuvvetlerinin durumunun Amerika Birleşik Devletleri tarafından hemen sömürülmesinin en güzel örneğini Tacna deneyinden bir zaman sonra bir kısmı Şili'de, bir kısmı Birleşik Devletler'de geçen bir garip olay vermektedir: Seçim kampanyası Salvador Allende, Radomiro Tomic ve Jorge Alenssandri'yi karşı karşıya getirmişti. O zaman Birleşik Devletlerin kışkırtmasıyla, seçimlerin yapılmasını engellemeye yöneltmiş, esrarengiz bir hükümet darbesi deneyi yapıldı. Bundan gazetelerde pek az söz edildi. Fakat bu deney, Şili'de Tacna alayının başkaldırmasından daha güçlü kaygılar, daha büyük korkular doğurdu, ileri gelen Hristiyan Demokrat yöneticileri bir sürgün olasılığını ciddi ciddi düşünecek kadar endişelendiler ve bunu hazırlamak üzere birçok görevliler Şili'den ayrıldılar. Bugün bizzat Eduardo Frei'nin böyle bir olasılığı düşünüp düşünmediğini kestirebilmek kolay değildir, fakat bu varsayımı bir tarafa atmamak gerekir.

Hükümet darbesi yapılmadı. Peki ne olmuştu? Hristiyan Demokratlar (bunlardan galiba senatör Renan Fuentealba, ayrıca o dönemin dışişleri bakanı ve hükümetin birkaç üyesi) belirgin ip uçlarına dayanarak, Birleşik Devletlerin bu deneyde

oynadığı¹ kışkırtıcı rolü açıkladılar ve gürültülü bir şekilde CIA müdahalesini ilân ettiler.

Washington'da ise bazı yüksek memurların, Kuzey Amerikalı elemanların Şilililer ile suç ortaklığı halinde cepheden yürüttüğü yıkıcı manevraları ortaya koyan hiddetli bildirileri, Santiago hii- kümetinkileriü doğruladı. O kadar ki bu olay, içlerinde Eugene Mac Carthy'nin de bulunduğu Kuzey Amerikalı bazı Demokrat Senatörlere son derece ciddi göründü; senatör, Birleşik Dev- letler'in Şili'deki eylemi üzerindeki son tecrübesine dayanarak, elçilik personelinin dışındaki CIA personelinin ve bu memlekette görev yapan Kuzey Amerika askeri misyonlarının, kabul edile- bilen «normal»i çok aştıklarını belirtti.

Bu suçlamalar Amerika Birleşik Devletleri'ni eylemden vazgeçmeye inandıracak kadar etkili oldu. Darbe çekirdeği, hemen ezildi. Bunun karşıt kavramından, bu tür deneylerde Kuzey Amerika'nın katılmasının, karara ne kadar etkili olduğu ve ağır bastığı ispatlanmaktadır. Bununla beraber, Birleşik Devletler o tarihte henüz Allende'nin seçimlerden zaferle çıkması olasılığını ciddi o- larak göz önünde bulundurmuyordu. CIA tahminleri ise (bu kez tam anlamıyla bu örgüt söz konusu idi) bu örgüt tarafından Şili'de hiç bir utanç duygusuna kapılmaksızın yapılan soruşturmalar gerici aday Jorge Alessandri'nin -Kuzey Amerika çıkarlarının bu ülkede tam olarak korunması vadinde bulunan aday- kazanacağını gösteriyordu. Latin Amerika'daki büyük yatırımcıların temsilcilerinden biri olan Ferrer, 12 Haziran'da bakır konusunda

1 Bu münasebetle unutulmaması gerekli bir nokta vardır. CIA inisyal- leri her türlü Kuzey Amerika casusluk faaliyetinin ve bütün gizli yıkıcı faali- yetlerinin eş anlamı haline gelmiş ve gerçekten Birleşik Devletler'deki bütün benzer servislerin faaliyetlerini açıklamak için kullanılmıştır. Böylece «CIA» denildiği zaman *Central Intelligence Agency*' nin faaliyetlerinden çok Kuzey Amerika Hükümetinin faaliyetinin tüm yönetimi tanımlanmaktadır: faaliyetine kadar önemli, yabancı ülkelerdeki tecavüz hareketleri ne kadar sık olursa CIA Amerikan casusluk aracını oluşturan örgütlerden en önemlisi Pentagon ve DIA'sı (*Defense Intelligence Agency*) olmuştur.

Newyork'da yapılan bir toplantıda şanları söyledi: «Alessandri seçilirse, Şili'nin maden endüstrisi karşısındaki yaklaşımını değiş- lirmeyeceğine inanmak için güçlü nedenler var.»

Kuzey Amerikalıların Alessandri yararına yaptıkları tahminleri değerlendiren elçi Korry'nin, Santiago'da seçimlerden önce yaptığı çok sayıda ayrıntılı ifşaatı kadar, amacı ITT'nin Şili'deki davranışını meydana çıkarmak olan, senatör Church'in Başkanlık ettiği Kuzey Amerika Senatosu toplantılarında da; 1973'te, CIA soruşturmalarının varlığı ve sonuçları, resmen doğrulandı. Antony Sampson bir noktaya *ITT Sovereign State* başlıklı kitabında değinmiş ve bunun, Birleşik Devletler Hükümetiyle bu çok uluslu şirket arasında ilk haber alma değiş tokuşu dizilerinden biri olduğu belirtilmiştir. Sampson'un anlattığına göre; 1970 başında; ITT başkanı Harold Geneen ve yardımcısı Mac Cone, (eski CIA müdürü, ITT'de faaliyet gösterirken, CIA örgütünün danışmanlar grubunda bulunmaya devam ediyor) şirketlerinin yönetim kurulu toplantılarında, Şili'nin geleceği konusunda duydukları ağır endişeleri dile getirmişlerdi. Her ikisi de bir Allende zaferinin önlenebileceğini düşünüyorlardı. John Mac Cone bu konuda, bir zamanlar buyruğu altında bulunan ve dostu olarak kalan CIA Müdürü Richard Helms ile konuşmalar yaptı. Onunla daha önce birçok kez, Birleşik Devletler Hükümetinin, Şili başkanlık seçimlerinde bir «dost» aday lehine herhangi bir eylemde bulunmaya kararlı olup olmadığını anlamak için konuşmuştu -gerek Washington'daki toplantılar sırasında, gerek California'daki evinde- Helms ona «Kırklar Komitesi'nin (National Security Council'a tekabül eden ve Kissinger'in buyruğu altında çalışan komite) bir şey yapmama kararını verdiğini bildirdi. Seçimlerin olasılıklı sonuçları hakkındaki düşünceler farklıydı ve CIA Şili'de kendi kamuoyu araştırmasını yapmıştı. Bu örgüte göre Alessandri gözde adaydı ve oyların %40'lık bir çoğunluğu ile seçimleri kazanacaktı.¹

1) Korry'nin, Frank Church tarafından başkanlık dilen Birleşik Devletler

Helms Mac Cone'a Alessandri'nin seçimleri kazanamayacağına inandığını, bununla beraber CIA'nın bütçesinin esnekliğinden yararlanarak Allende'ye karşı koymak için «küçük bir çaba» gösterdiğini belirtti.

Mac Cone CIA sorumlularından birinin ITT Bakam ile ilgi kurmasını salık verdi. Bunun sonucu olarak Helms, Geneen ile temasa geçmesini istedi. Görüşme Washington'da 16 Temmuz 1970'- te Sheraton Carlton'da (ITT ye ait) yapıldı. CIA ve ITT ortak ve ayrı eylemleri-Mac Cone, Broe, Korry, Merriam, Gerrity ve Geneen'in ifadeleri sayesinde Senato toplantı tutanaklarında bol bol anlatılmıştır. Bu sayede memlekette bir baş kaldırmayı başlatmak, bir iç savaşı çıkarmak için ne gibi ekonomik mali, politik yöntemler ve ne tip tedhiş hareketleri öngörüldüğü ayrıntılarıyla öğretiliyor.

Örneğin ITT Başkan yardımcısı M. Gerrity'ye verilen rapora bir göz atmak yeter:

«Şili'de bir ölçüde kan dökülmesi kaçınılmaz görülmektedir. Şilili askerler, bütün memlekette şiddet hareketlerinin gemi aزیya almasına, hatta bir iç savaşa karşı koyma yeteneğine sahip midir ? Santiago'da bu bakımdan düşünceler değişmektedir. Korry, silâhlı kuvvetlerin, bir sandık kurşun askerden daha fazla değer taşımadığı fikrinde. Bazı iyi haber alan çevreler ve Amerikalı danışmanlar, buna karşı, ordu ve polis

Dışişleri alt komisyonundaki tanıklığı: 20 Mart 1973'te başlatılan, *(çok uluslu) şirketlerin dış ülkelerindeki faaliyetleri üzerinde soruşturma* senatör Church'e göre Senato alt komisyonu önünde verilen ifadeler, (biri'nin açıkçe yalan söylemiş olduğunu ve bir yalan yere yemin olayını ciddi olarak düşünmenin gerekli olduğunu) ispatlamaktadır: Böylece CIA tarafından Şili'de gerçekleştirilen «kamuoyu yoklaması ve Amerikan Hükümetinin Şili'de seçimlerden önce ve seçimler sırasında ancak doğrudan müdahalesi toplantılar arasında açıklanan diğer araştırma ve soruşturmalar, Kuzey Amerikalı memur ve müessese şeflerinin bu müdahaleyi önemsiz gösterme eğilimini taşıyan, yorumlarından, çok daha fazla gerçeğe yakın görünmektedir. Bununla beraber, Church tarafından sözü edilen yalan suçlamalarını haklı çıkaran da bu çelişkili yorumlardır.

kuvvetlerinin her türlü olasılığı karşılayacak yetenekte olduğu- nu düşünmektedir. Hava kuvvetleri ve donanma konusunda özel olarak bazı kuşklar ifade edilmiştir. Öte yandan kara ordusunun, Amerika'nın resmi savunma çevrelerinden arzu edilen her türlü mali ve maddi yardımı elde edeceği hakkında güvence elde ettiğini biliyoruz.»

Temmuz ayında başlamış olan Şili ile ilgili toplantılar Ağus- (os'a kadar devam etti. Broe (CIA) ve Geneen (ITT), Mac Cone (UT) ve Helmes (CIA) arasında yeni görüşmeler yapıldı. Seçimlerden ve Allende'nin zaferinden sonra, Eylül'de,¹ ivedilikle öteki kararları almak gerekti. ITT yönetim kurulunun bir toplantısının sonunda Geneen, Mac Cone'u 7 sıfırlı bir sayıya kadar olan «bir dolar meblağı» ile ilgili «teklifini», - bu teklif Temmuz'da, Broe aracılığıyla, CIA'ya daha önce'de yapılmıştır- iletme ile görevlendirdi (Amerikan Senatosunda tanıkların dinlenmesi sırasında bir milyon dolardan söz edildi. Fakat gerçekte bunun on katı da söz konusu olabilirdi), Mac Cone kabul ettiğini bildirdi ve Washington'a giderek «bu teklifi» Mr. Helms ve Dr. Henry Kissinger'e ilette. Bu olayları ITT üzerindeki kitabının XI'inci bölümünde anlatan *ve başlıca Amerikan Senatosu alt komisyonu önünde verilen*, ifadeler dayanan Sampson, şu hususlara değinmektedir: «Kissinger bir plan varsa, temasa geçeceğini söyledi; fakat (Mac Cone'un söylediğine bakılırsa) bunu hiç bir zaman yapmadı.» Bu, «*He never did*» ifadesi için senatör Church'un tanık dinlenmeleri sırasında: «açıkça biri, yalan söylüyor» ifadesini hatırlatmakta yarar vardır.

Bizi 1970 başlarındaki (seçim yılı) başarısız hükümet darbesinden; Amerikan yönetiminin (Kissinger gibi) en yüksek sorumluları ile, ITT gibi uluslararası bir şirketin yüksek yöneticilerinin suç ortaklığı hakkındaki kamu açıklamalarına götüren bu birkaç hatırlatma faydasız değildir. Bunlar Birleşik Devletlerin

1) *Gizli ITT Belgeleri Orijinalleri fotokopileri Santiago 1972.*

yıkıcı faaliyetlerinin çeşitli düzeylerde oluştuğunu, bunun tam karşısı olarak; bu düzeylerden biri, ya da diğeri hakkında yapılan ifşaatın, Birleşik Devletler Hükümeti'nin resmi, fakat birbirinden ayrı yürütülen faaliyetlerini ortadan kaldırmadığını göstermektedir: Hükümet farklı düzeylerde, çeşitli araçlar kullanıyorsa, söylemeye gerek yok ki, bunu aynı amacı izleyerek yapıyor.

Belirli bir açıdan inceledikleri zaman -ITT'nin muhtıralarını ve gizli ilişkilerini ortaya koyan- gazeteci Jack Anderson'ın ifşaatı, ya da çokuluslu şirketlerin yabancı ülkelerdeki faaliyetleri, (burada ITT'nin Şili'deki rolüyle sınırlı) üzerinde senato araştırmalarına yol açan ifşaat, ruhları yatıştırıyor ve Kuzey Amerika'daki politik hastalığı hafifletmek sonucunu veriyor. Bunlar yanlış olarak, her şeyin açıklandığına; hesap kitap, Amerikan yönetimi ile ITT'nin özel çıkarları arasındaki gizli uyuşmanın o kadar da tehlikeli olmadığına; çünkü yapılanların fiyasko ile son bulduğuna inanmamıza yol açmaktadırlar. Birleşik Devletlerde, sokaktaki adam nihayet «heyecan doğurucu» siyasal ifşaatın usanmıştı; hatta, başvuru belgeler, ya da Senato'da verilen ifadeler arasında bir seçim yaparken, şu ya da memur tarafından es geçilen kısımlarda, yalnız bir ihtiyatkârlıgm alâmetlerini değil, her türlü sınıra karşı koyan bir ahlâkın güvencesini bulmak olanağı bile vardı... Örneğin, Mac Cone'a göre Dr. Kissinger, Şili'yle ilgili olarak 1970 Eylülünün ikinci yarısından bu yana ITT ile herhangi bir temasta bulunmamıştı. Sadece bu şirketin başkan yardımcısı M. Merriam'dan, memleketin ekonomik boğulmasını öneren ve Allende hükümetine karşı çeşitli somut tedbirlerin alınmasını telkin eden, 23 Ekim 1970 tarihli raporla birlikte, bir mektup almıştı. Kissinger M. Merriam'a, bu mektubundan dolayı, 9 Kasım'da teşekkür etmiş, mektubu dikkatle incelediğini ve Latin Amerika sorunları ile görevli «staff»nın uzmanlarına ilettiğini bildirmişti. Kissinger mektubunu şu şekilde bağlıyordu: «Verdiğiniz bilgiler, ettiğiniz tavsiyeler bizi çok ilgilendirdi, onları elbette hesaba katacağız; bu belgelerin sunulması

yüzünden girmiş olduğunuz zahmetlerden ötürü size minnettarım.»

(Bu cevap üzerine yorumda bulunan ITT başkan yardımcısı, başkan'ına şu gözlemde bulundu: «İnanın bana cevap biçimden ibaret değil, Şili'de her şey olgunlaşmakta, bu konuya dönmek durumunda olacağız».)

Kissinger'e sunulan raporda telkin edilen fikirlerin Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti tarafından uygulanmasına geçilmesi gecikmemiş olsa da; kamuoyu (Şili'ninki değil), bir büyük devletin büyük hükümetinin, büyük bir uluslararası şirketle, bir küçük memleket karşısında, nasıl işbirliği halinde hareket ettiğini öğrenmekten, belirli bir tatmin hissi duyabilecekti. Ne de olsa, ITT'nin en kırıyıcı projeleri, kan akmasına neden olacak projeler, başarısızlığa uğramış görünüyordular, o sıra.

Fakat Kuzey Amerika politikasının içyüzünü gerçekten bildiğini sanma izlenimi aldatıcıdır. Kuzey Amerika'nın politik sistemini düzenleyenler; ancak, öğrenmemize göz yumacakları şeylerin, ne olduğunu öğrenmemize izin verirler. ITT'nin Şili'ye karşı düzenlediği suikast olayında da göreceğimiz gibi, bu kimselerin iradesi özellikle Birleşik Devletler'in politikasını ilgilendiren belirli amaçlara yönelmiştir. Fakat Birleşik Devletlerin Şili politikasının tüm gerçeği, bu açıklamaların çok ötesine gitmektedir. 1970'te CIA ancak ikinci derecede bir rol oynamıştır. Pek pek Kuzey Amerika'nın eylemlerinde, yardımcı olarak hizmet etmiştir; bir dereceye kadar, bu politikanın gerçek yönelimlerinden bilgi sahibi de kalınmamıştır. Oysa başta Kissinger olmak üzere bu politikayı tanımlayanlar, temel kararları almak için gerekli bilgiyi el altında bulunduruyorlardı. Fakat bu konuda kamuya açıklama yapmaktan kaçınıyorlardı. İmzalarını taşıyan olaylara neden olucu belgeler, ancak yanlışlık sonucu yayınlanmış oluyordu. Zaten bu kimseler, hareketlerini tutarlı bir şekilde haklı çıkarmak için daima hazır açıklamalar bulmuşlardır. Sisteme sadık bir şekilde hizmet ettikleri sürece, yüksek kudretleri onları daima haklı çıkarmıştır. Görevleri, günahlarını bağışlatmıştır.

1970 yılında hazırlanmış Şili'ye müdahale planı, operasyo

nun gerçekleştirilmesiyle görevlendirilmiş olan Pentagon'un eseridir. Bu planı seçimlerden önce uygulamayı kararlaştıran da, gerektiğinde uzatma kararını veren de Pentagon olmuştur. Plan, ITT'nin Şili'deki eylemlerini, hatta CIA'inkileri koruyan gizlilikten, daha büyük bir gizlilikle sarılmış bulunuyordu. Bu durumda siyasal karar ancak Amerika Birleşik Devletleri Başkanı tarafından verilebilirdi. Dr. Kissinger planın varlığını biliyor ve onu tasvi- bediyordu. Fakat bürokratin biri bir yanlış yaptı ve bu yanlış birkaç Şililiye planın bazı yanlarını açığa çıkarma olanağı sağladı. Burada, bu olaylara doğrudan tanık olanların belgelerini sunuyoruz.

Kuzey Amerikalıların Latin Amerika'daki, özellikle Şili'deki dalaverelerinin bilinen son aşaması olan, önceki sayfalarda özetlediğimiz 1969-1970 yılları deneyleri; 1979 yılı ortalarından bu yana önemli önemsiz her türlü kuşku verici ipucunu gözetliyen, Birleşik Devletlerdeki Şili Elçiliğinin, dikkatini tetikte tutuyordu. Düşünsel teknik ve politik bakımından, insan üstü bir görevdi bu. ICnossos Labirentinde Augias'ın ahırlarını temizlemek gibi bir şeydi. Bugün, üç yıldan daha uzun bir süre sonra anlatılan birçok şeyler, o dönemde pek az biliniyor, hatta hiç bilinmiyordu. Bilinenler de bazen belirsiz sezgiler -böylesi daha da kötüydü; şüpheciliği ve ihtiyatlı olmayı daha fazla körüklüyordu- ya da çıkarılan sonuçlar, bölük pörçük değerlendirmelerdi.

Bununla beraber bazı pratik işlere girişmek olanak dahilinde- deydi. Örneğin seçimlerden önceki dönemde Kuzey Amerikalıların Şili'ye giriş vizesi taleplerinin sayısı, cins ve koşullarını çözümlemek için çeşitli kayıtları denetlemek bunlardan biriydi. Bu iş bir dereceye kadar gereksiz görünebilirdi, çünkü anlaşmalar yoluyla -ancak tek yanlı olarak işleyen bir anlaşma- Kuzey Amerikalı turistler kısa bir ikamet süresi için vizeye gerek olmaksızın Şili'ye girebilirlerdi. Hangi Amerikan ajanı resmi yolu kullanacak, vize isteyerek iz bırakacak kadar aptaldı ki ? Bununla beraber olasılık dışı olan şey gerçekleşti. U.S. Navy'ye mensup bazı subay gruplarının gezi nedenlerini bilmeyen birkaç Pentagon bürokrati, (1970 ortalarına doğru, birkaç ay içinde, bunların sayısı

hemen hemen yüze ulaşmıştı) kurallara uymaya -herhangi bir ülkenin silahlı kuvvetlerinin mensupları söz konusu olunca zorunlu bir koşul olduğu üzere- Şili elçiliğinden bazen tek kişiler, bazen gruplar için resmi vizeler istemeğe karar verdi. Böylece U.S. Navy'nin 100 kadar mensubu kayıtlara geçirildi.

Geziler haftalar boyunca sürüyordu. Toplaması çok güç, fakat Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti nezdinde bir girişimi düşündürecek yeterlikte, ifşa edici belge sayesinde; Şili elçiliği, haklı politik ve moral bir hiddetin verdiği tüm enerji ile, Washington makamlarından açıklama yapmalarını istedi. Elçilik daha önceden, olağan ve olağanüstü yollardan -sorunun ağırlığı nedeniyle- Dışişleri Bakanı Gabriel Valdes'i haberdar etmişti. Bakan hemen teşkilâtına, vize isteyen US Navy personelinden hâlâ Şili'de bulunanların kimler olduklarının saptanması ve Amerikan uyruklarının Şili'ye son aylardaki bütün girişlerinin incelenmesi için emir verdi. Bu soruşturma birçok şeylerin saptamasını sağladı. Bu arada Navy'nin, vize istemiş adamlarından hiç birinin, henüz Şili'ye girmemiş olduğu anlaşıldı. -Bazı istekler bir ay ya daha fazla öncesine aitti-. Bakan, Şili'ye girmeleri geçici bir süre yasaklamış olacak, Kuzey Amerika vatandaşlarına, vize vermeyi kesmesi için hemen elçiliğe talimat; ayrıca ABD Dışişleri Bakanlığının protesto edilmesi ve ondan açıklama istenilmesi için emir verdi.

Görünüşte bu kadar masum olan bu vize istemelerine neden bu kadar önem veriliyordu? Çünkü elçilik Amerikan Savunma Bakanlığı'nın bazı notlarını, özellikle resmi kanallar dışında elde edilenlerini inceledikten sonra; bu kademeli istemlerin, özellikle, Kuzey Amerika donanmasından devşirilmiş ulaştırma, lojistik, elektronik, bilgi toplama ve benzer daharda uzmanlaşmış subay ve astsubayları ilgilendirdiğini saptamıştı. Bunların arkasında hava-deniz mühendis ve pilotları vardı. Bazılarının özgeçmişlerinde, hükümet darbelerinin yapıldığı yabancı ülke ve dönemlerle ilişkili oldukları, yıkıcı eylemlere katıldıkları belirtiliyordu. Uzmanlık alanlarında çok tecrübeli teknisyenlerden oluşan, yüksek nitelikli bir gruptu bu. Üstelik uzmanlıkları, bu kimseleri

Birleşik Devletlerin Şili'deki donanma bürosunun faaliyetlerine bağlamak düşünülse bile, Şili'deki ikametleri sırasında yapabilecekleri hiç bir «Normal» fonksiyona tekabül etmiyordu. Aralarında binbaşılar, yüzbaşılar, bir miktar teğmen, diğer rütbelerden subaylar ve daha çok sayıda uzman astsubay bulunuyordu. Nihayet Şili'de bu kadar yüksek sayıda Kuzey Amerikalı uzmanın varlığını açıklayacak, ya da gerektirecek belli bir Birleşik Devletler Savunma Bakanlığı projesinin, ne Şili'de, ne Antartika'da, ne Güney Kutbunda, ne de Güney Pasifikte yürütülmediği kesin olarak bilinmekteydi. Buna karşılık bütün vize istemlerinin bu kimselerin dört Eylül dolaylarında yani seçim öncesi, seçim ve seçim sonrası Şili'de bulunacağı tahminine (Başkanlık seçimlerinin tarihi) yol açtığı söylenebilirdi.

1970 yılı başlarındaki başarısız hükümet darbesinden sonra, Kuzey Amerikalılarla Şilili «golpistler» arasındaki anlaşma girişiminin; çeşitli ve bizzat Birleşik Devletler'de yapılan açıklamalarla (Demokrat Parti yöneticilerinin açıklamaları) başarısızlığa uğratılmasından sonra, Şili elçiliği protesto etmek ve Birleşik Devletler Hükümeti'nden açıklamalar istemekle yetinmeyecekti. Bu kez, yukardakilere paralel bir girişim, bazı bilgileri Kuzey Amerika'nın Şili'deki, eski elçisi Ralph Dungan'ın bilgisine sunmak oldu. 1965 yılında Camelot planı hikâyesinden üzgün olan demokrat Ralph Dungan New Jersey eyaletinde eğitim hizmetlerinin başına getirilmişti. Kendisine olay hakkında bilgi verilince önce sarardı, sonra kızardı. Bu işi çok tehlikeli buluyordu ki özel telefonunu, hatta bürosunun telefonunu kullanmaksızın kamuya mahsus bir telefon kabinesinden Şili Elçiliğiyle temasa geçmeğe karar verdi. Daha sonra Henry Kissinger ve Dışişleri Bakanlığındaki birkaç dostuyla konuşmak üzere Washington'a gitmeyi kararlaştırdı.

Şili elçiliğinin ikinci bir girişimi, bazı belgeleri *New York Times'* in yazarlarından Tad Szulc'a aktarmak oldu. Gazeteci, o dönemde gazetesinin izlediği çizgi nedeniyle, bu bilgilerin, Nixon yönetimine karşı tehdit edici ve etkili bir şekilde kullanılabileceğini düşündü. Szulc'a ortak bir vize isteminin kopyası verildi. O buna,

gidecek turistlerden birkaçı hakkında bazı belirleyici bilgiler kattı. Herhangi bir yorum bir dikkati çekme çabası eklenmediği (ya da belki de sadece bu nedenle) ve yazısına gazetede çok mütevazı bir yer verildiği halde (ya da sırf bu nedenle) Şili'ye müdahaleye hazırlanan askeri makamlar için etkili bir uyarı oldu. Bu makale, planlarının içyüzünün anlaşıldığını ve uygulanmasını engellemek için-Amerikan toplumunun bir bölümünün yerinde ve beklenen desteğiyle- bir kamu iradesinin var olduğunu gösterdi:

US NAVY'nin yüzlerce giriş vizesi istemesi Şili de kaygı uyandırdı.

Washington, 4 Eylül, Cuma. US Navy, son sekiz ay içinde, 87 subay assubay ve memur için, Şili'ye giriş vizesi istemiş bulunmaktadır. Birbiri ardınca yapılan bu istekler Şili Hükümetinin derin bir endişe içine sokmuştur. Durum Savunma ve Dışişleri Bakanlıkları arasındaki haberleşmede ortaya çıkan «bir kısa devre» ve bu konuda Şilililere yapılan çelişik açıklamalar sonucu anlaşılmıştır.

Dikkatleri doğal olarak bugün yapılmış Başkanlık seçimleri üzerinde yoğunlaşmış olan Şili makamlarının gözünde, en ufak bir dış müdahale belirtisi büyük kaygılar doğurmaktadır.

Şili, US Navy personelinin Şili ikametleriyle ilgili olarak en yüksek Amerikan makamına açıklama istemiyle başvurmuş, kendilerine vizeleri alınanların bir deniz bandosunun üyeleri olduğu söylenilmişse de, bu açıklamayı inandırıcı bulmadıkları görülünce, ısrardan vazgeçilmiştir

Şili seçimleri, birçok yıllardan beri, Latin Amerika'nın en önemli seçimleri olarak görülmektedir. Önemi, zaferiyle batı yarım küresinde seçimle başa geçmiş ilk demokratik marksist hükümeti gerçekleştirecek olan bir marksistin, Doktor Allende'nin adaylardan birisi olması ölçüsündedir.

Geçen 5 Ocak'ta yapılan ilk vize istemini kısa sürede

birçok diğerlerinin izlediğini gören Şili makamları, bu isteklerin raslantıyla bir ilgisi olmadığını düşünmeye başladılar. Son üç liste ellerine geçen hafta içinde ulaştı.

Şili elçiliğine iletilen bu istemlerden yararlanacakların listeleri, Dışişleri Bakanlığına bildirilmedi, çünkü askerler rutin saydıkları girişimleri bu bakanlık kanalıyla yapmamayı âdet edinmişlerdir. Ancak Şilililerin şikâyetinden sonra Dışişleri Bakanlığı US Navy'den açıklama yapmasını ve kendileri için vize istenilmiş olan kimselerin isimlerinin bildirilmesini istedi. *New York Times* bu listeleri resmi kanallardan sağlayabildi.

Bugün geçerli olan uygulamadan çıkarılabildiğine göre, kendileri için vize istenilen askeri şahısların bu gezisini açıklayacak hiç bir sebep yoktur. Şili ile aramızda yürürlükte olan anlaşmalar, bu memlekete gelecek olan US Navy personeli için vizelerin gerçekte ancak (resmi görev) durumunda istenilebileceğini öngörmektedir.

Geçen perşembe, Şili Dışişleri Bakanı Birleşik Devletler elçisi M. Korrry'den açıklamada bulunmasını istedi. Diplomatik kaynaklara göre, M. Korrry ve Birleşik Devletler Deniz Ataşesi özel düzenlemelerden haberli değillerdi ve istenilen açıklamaları yapamadılar, Şili elçiliğinin geçen hafta sonundaki başvurmaları ise Dışişleri Bakanlığını, vizelerin Şili'de bir dostluk turnesi yapacak deniz bandosuna istenmiş olduğuna açıklamasını yapmaya yöneltti. Şili elçiliği memurları hayretlerini bildirdiler, çünkü böyle bir turnenin planlanmış olduğunu gösteren hiç bir belirti yoktu. Üstelik ilgili şahısların rütbelerinin, müzisyen olarak hizmet görmeleri olasılığına yer vermediğini ileri sürdüler.

Pazartesi günü Dışişleri Bakanlığı elçiliğe, deniz bandosu haberlerinin yanlış olctuğunu; US Navy'ye göre, Antartika'daki Amerikan üslerine gidecek bir grubun söz konusu olduğunu bildiriyordu. Bu grup yıllık denizaltılara karşı savaş manevralarına katılacaktı. Bu manevralar yıllardır yapılagel-

mekte, ilerinde Şili'ninkinin de dahil olduğu belirli sayıda Latin Amerika donanmasını bir araya getirmektedir. Bununla beraber, Şili sularında Amerikan savaş gemilerinin varlığının Amerika Birleşik Devletlerinin siyasal bir baskısı diye yorumlanmasından kaçınmak için, birkaç ay önce, Şili'nin manevralara katılmaması kararı alınmıştır.

Bugün yeni açıklama istemlerine cevap olarak, US Navy'nin bir sözcüsü, Şili'nin 1968 yılında ve geçen yıl aynı sayıda vize verdiğini bildirdi. Bu yılın istemleri üzerinde yorumda bulunan sözcü «vizelerin Unitas manevraları çerçevesinde acil durumda yardım etmeğe tahsis edilmiş iki keşif ve bir lojistik destek aracı personeli için istenildiğini» belirterek şunları ekledi, «olağanüstü bir durum yoksa vizeler kullanılmayacaktır.» Fakat Navy sözcüsü, vize istemlerinin tam anlamıyla rutin olduğunu doğrulayan Dışışleri Bakanı sözcüsünden daha inandırıcı değildi. Her ikisi de Şili'nin, katılmaktan caydığı Unitas manevraları için neden personele gereksinildiğini açıklama yeteneğini göstermemişlerdir.

Donanma sözcüsü, bu subayların, «unrestricted line officers», yani herhangi bir görev için her zaman davet edinebilen kimseler olduğunu belirtti. (..) bazı vize istemleri üç aylık, bazıları bir yıllık (tekrarlanan gidiş ve geliş de içeren)¹ ikamet için öngörölmüştü.

Pentagon tarafından hazırlanan yeni planın ortaya çıkarılması, Washington'da Şili elçiliğı ile Amerika Dışışleri Bakanlığı arasında, bir dizi olayın patlak vermesine yol açtı. Elçilik derin endişelerini ve bu sırada Birleşik Devletlerin Donanma Misyonu'nu ziyaret, teftiş gezisi, eğitim gezisi, turizm, transit ve benzeri bahaneler altında, Şili'ye gelmek isteyen bu önemli subay grubunun

1) Bu makaleye 19 Ağustos 1970 tarihinde dokuz subay ile ilgili vize isteminin fotokopisi ek olarak verilmişti.

ortaya çıkardığı sorunları bildirdi. Dışışleri Bakanlığı bu konuda kendisine hiç bir bilgi verilmediğini ve Savunma Bakanlığından bu sorunu araştıracağı cevabını verdi. Bu cevap görelî bir hayreti, belirli bir ilgisizliği ifade ediyordu. Dışışleri Bakanlığının araştırmaları boşuna beklenildi. Daha sonra Savunma Bakanlığından hiç bir şey öğrenmediği bahanesini ileri sürdü. Elçilik bu cevabı kabul etmenin söz konusu olmadığını, Pentagon'un çok sayıda vize isteminde bulunduğunu, bu subayların Şili'de bulunmalarının nedeninin anlaşılmadığını ve bu durumun hızla açıklanması gerektiğini cevap olarak bildirdi. En az kendisine karşı gösterilen içtenlik kadar içtenlikle Pentagon'dan açıklama yapılmasını da istedi. Bunun üzerine Dışışleri Bakanlığı birden olay ile ilgili açıklamayı nihayet elde ettiğini ve iletmek için iki memurunu elçiliğe göndermeğe hazır olduğunu ileri sürdü. Buysa Valdes'in Amerikan uyruklarının Şili'ye girmesini yasaklayan buyruğu ile aynı zaman.» rastlıyordu. Dışışleri Bakanlığının iki memuru belge tomarı koltuklarında, bir öğleden sonra elçiliğe geldiler. Cenaze törenine katılanların ifadesi okunuyordu yüzlerinde, sinirli görünüyorlardı. Gerçekte bakanlığın «Şili» şubesinin ikinci derecede memurlarıydı bunlar. Elçi Santa Maria, Elçilik müsteşarına onları kabul etme görevini verdi.

Kuzey Amerikalı memurlar söze her şeyin açık olduğunu söyleyerek girdiler: US Navy'nin bu subay ve assubayları ortak «Unitas» deniz manevralarına katılmak için Şili'ye gelmişlerdi. Müsteşar, 4 Eylül Başkanlık seçimleri nedeniyle, «Unitas» harekâtının bu yıl Şili hükümeti tarafından iptal edilmiş olduğunu, Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin bunu aylardan beri bildiği cevabını verdi. iki Amerikalı memur bakıştılar, sıkıntılı bir suskunluktan sonra, yaşlısı söz aldı: Elçilik Müsteşarı kendilerini yanlış anlamıştı: Kuzey Amerika-Peru manevraları sırasında; Şili, Başkanlık seçimleri nedeniyle bu manevralara katılmayı istemese bile, kültürel bir dostluk gösterisi olarak, 1970 Eylül ayında Şili'yi ziyaret etmek isteyen ve «Unitas» harekâtıyla ilgili Kuzey Amerika birliklerinin deniz bandosundan başka bir

şey değildi söz konusu olan! Elçilik müsteşarı hemen cevap verdi.

- 1) Bu kültürel dostluk gösterisi iki hükümet tarafından lııç bir şekilde programlanmamı ştı ve bu tür müzikal niyetlerden söz edildiğı ilk kez işitiliyordu; 2)
- 2) Üyeleri arasında bu kadar binbaşı, yüzbaşı ve buna benzer bollukta teğmen, asteğmen ve her rütbeden uzmanın bulunduğu böyle bir deniz bandosu bugüne kadar görülmemiştir. 3- Üstelik «Unitas» harekâtı deniz bandosu personelinin kimlerden oluştuğunu ve çeşitli elemanlarının, Şili için vize isteminde bulunan denizcilere, ne sayı, ne de kuruluş tarzı bakımından denk düşmediğini çok iyi biliyordu. Bu sözleri, saniyeler süren bir suskunluk izledi. Nihayet memurlardan biri «Bu notları, üstlerimize bildireceğiz» dedi ve gittiler.

Latin Amerika işleriyle ilgili Dışişleri Bakanı yardımcısı John Crimmins, bunun üzerine Şili elçisini hemen kabul etti.

«Üzüntü verici bir yanlış söz konusudur» diyerek durumu özetledi, üzüntü verici bürokratik bir yanlış anlama. Hiç bir «Unitas» deniz bandosu, hiç bir zaman Şili'yi ziyaret etme isteğinde bulunmamıştı. Savunma Bakanlığının, adlarına vize isteminde bulunduğu subaylar ve assubaylar arasında ayırım yapmak gerekirdi. Bunlardan çok az sayıda olan bazıları Şili'deki Kuzey Amerika Donanma Bürosunu ziyaret etmek niyetindeydiler. Sayıları biraz daha fazla olan diğer bir grup Antartika'daki Kuzey Amerika deniz üslerine giderken Şili'den transit olarak geçmek için vize isteminde bulunmuşlardı. Bazıları ise Arjantin, Brezilya, ya da diğer ülkelere Şili yoluyla gitmeyi arzu etmişlerdi. Nihayet bunlar arasında çoğunluk, yakın bir gelecekte Peru-Kuzey Amerika ortak deniz manevralarına katılacak olan personele aitti. Ziyarette bulunmak isteğinde bulundukları bütün komşu memleketler için, Savunma Bakanlığının, bu kimseler adına vize isteminde bulunması âdet idi.»

Söylevini monoton bir sesle verirken Crimmins'in geniş yüzü son derece ciddi idi. «Bu sözlerim her şeyi açıklıyor» diye sözlerini sonuçlandırdı. Bu «konuda daha fazla bilmek istediğiniz var mı?

Her neyse, Başkanlık Pentagon'a denizcilerin bu gezilerinin iptal edilmesini salık verdiğini bildirdi.»

Hayır bu hususta daha fazla bilgiye gerek yoktu. Bütün bunlar bol bol yetiyordu. Bando hikâyesi kapanmış, harekât iptal edilmişti. 1970 Ağustosunda buna inanmıştık. Yüzbaşı Arturo Troncoso mevkiinde kaldı. 11 Eylül 1973 darbesinin ilk ocağı olan Valparaiso ayaklanmasını -daha önce değinildiği gibi- o idare edecekti, 1969 yılında bu yüzbaşının Washington'da Kuzey Amerikalı subaylarla bazı toplantılara katıldığı da görüldü. *El Mercurio'nun* sahibi Agustin Edwards'ın da hazır bulunduğu ve katıldığı bu toplantılarda seve seve Şili iç politikasından söz ediliyordu. Hükümet darbesinden sonra, Troncoso, *Le Monde* muhabirine verdiği bir mülakatta, Birleşik Devletlerle olan mükemmel ilişkilerinden ve bu memleket hakkında hayranlığından övünerek söz etti zaten. Nihayet şu hususa değinelim: Troncoso o sırada, evrensel bir anti-komünist ideolojisinin taraftarlığını yapmakta olan, 1970'te Washington'da askeri ataşelik etmiş General Ernesto Baeza ile çalışıyordu, bu generale göre, ancak silahlı olabilecek bir savaş yeryüzünün bütün yörelerinde, «demokrasinin» olumlu güçleriyle, «komünizmin» olumsuz güçlerini kaçınılmaz bir şekilde karşı karşıya getirecekti ve bu son çözümlenmeye kadar aralıksız sürecekti. Bu ölüm kalım savaşının cephe hattı Şili'nin içinden geçiyordu. General elindeki cetvelle bu hattı Güney Amerika haritasının üzerinde çizirdi. O sıralarda herkes, bu kadar kabasaba bir açıklama karşısında gülümseme eğilimindeydi. Fakat oportünizminin itişiyile, Jeo-politik davranışı ileri- ki aylarda gelişti epeyce. Kuşkusuz Pentagon'da iyi dostları vardı (24 Haziran 1970'teki sözlerine göre) fakat bu dostlarıyla tam görüş birliğinde olduğu söylenemezdi. 11 Eylül 1973'te, Başkan Allende'nin ölümüne kadar direndiği Moneda sarayına hücumu yöneten de General Ernesto Baeza idi.. Bugün ise Cunta'nın haber alma servislerini yönetmektedir.

V.

Birleşik Devletler'in en yüksek düzeyde -yani Kissinger'in başkanlığı, çok kereler Nixon'un da katılması ile *National Security Council* ya da *Forty Committee* çerçevesi içinde- Şili'ye ve Başkan Allende Hükümetine ilişkin olarak aldığı büyük siyasal kararlar. 1970 ile 1973 tarihleri arasında beş kez değişti. Bu alanda gizli haberler söz konusu olduğu ve bunlar nazari olarak kısa ya da uzun dönemde ancak etkileriyle belli oldukları için, bu kararlardan her birinin tarihi tahmine dayanacaktır. Bununla beraber -birinci karar dışında- hazırlanmalarının tarihlerini göresel bir kesinlikle hesaplama olanağı çıkmıştır. İlk dört karar 1970 yılında alınmıştır. Bu Kuzey Amerikalıların önce başkan Allende'- nin seçilmesinin önlenmesine, sonra Şili'nin meşru hükümetinin devrilmesine dönük bir taktiği, büyük tereddütler geçirerek araştırdıklarını isbat eder. Birinci karar olasılıkla 1970 Haziranından biraz önce alınmıştır. İkincisi aynı yılın 14 ya da 15 Eylül tarihine rastlar, üçüncü karar belki 1 ile 5 Kasım arasında yer alır. 11 Eylül 1973 darbesinden önce Şili'ye karşı Kuzey Amerika politikasının son ayarlanması aynı yılın 4 ve 24 Martı arasındaki bir tarihe düşüyor. Yüksek kademedeki alman bu kararların yürütülmesi olası izleri -Şili'nin payına düşen uygulamalarında Kuzey Amerika topyekûn stratejisinin değişmez özellikleri, Dr. Kissinger'in yön- verici ve değişmez varlığıyla simgelendiğinden- aşağıdaki kaynaklarda bulunmaktadır.

Bunlardan birincisi Frank Church tarafından yönetilen Senato araştırmasında 21 Mart 1973'te John Mac Cone tarafından verilen ifadedir. (Diğer herhangi bir kaynak yoktur ve Mac Cone'un açıklamalarının Senatörler üzerinde bıraktığı güvensizlik nedeniyle, 1970 ortalarına doğru, tutulan yolun niteliğini kesinlikle belirten, deliller olmadığını düşünmek zorunludur. Mac Cone, CIA müdürü ve şahsi dostu Richard Helms'e Kuzey Amerika tarafından tutulan yolu belirli bir «iyilikseverlik» yolu olarak betimledi. Ve bununla Helms'e, ara sıra Kissinger'e- hatta Nixon'a, o da onun dostuydu ve aynı partinin iyesiydiler- o dönemin ve onu izleyen dönemin tanıyabildiğimiz gerçekleriyle hiç bir şekilde bağdaşamayan, az ya da çok roller verdi.) 14 Eylül tarihli «Forty Committee» kararıyla ilgili kaynaklar, Senato alt komitesi önünde verilen çeşitli ifadeleri, Dr. Kissinger'- in 15 Eylülde Şikago'da² verdiği «briefing» metninin tamamladığı bildirilen ve ITT'nin 17 Eylül tarihli muhtırasının (bunun fotokopisi Şili Hükümeti tarafından yayınlanmıştır) kapsadığı açıklamalardır; bu bildirilere göre «15 Eylül gecesi geç vakitte elçi Edward Korry, Başkan Nixon adına hareket etmeye yeşil ışık yakan Dışişleri Bakanlığının mesajını nihayet almıştı.» Bu mesaj, Allende'nin iktidara gelmesini önlemek için Santo Domingo³ türünde bir askeri müdahale dışında elinden gelen herşeyi yapmak için elçiliğe tam yetki veriyordu.

Kasım ayının başlarına alınan üçüncü karara gelince, 5 ya da 6 Kasım'da - kendisinden hemen sonra alınan dördüncü karar ile bir bütün teşkil ettiği söylenebilir. Yine de bu iki kararı birbirinden ayırmak olanağı vardır; son kararın hazırlanmasında, Allende'nin iktidarı almasına tanık olan ve Santiago'dan Washington'a henüz dönen Latin Amerika İşleriyle ilgili Bakan yardımcısı Charles Meyer'in varlığı etkili olmuştur. Bu dördüncü

-
- 1) Antony Sampson'un ITT ile ilgili kitabındaki çözümlemeye bakınız.
 - 2) S. 93'e bakınız.
 - 3) 20-30 bin kadar denizcinin 1965'te karaya çıkarılması.

karar ay başında kabul olunandan daha esnek bir politikayı tanımlamaktaydı. Bu karar, William Broe¹ aracılığı ile 29 Eylül tarihinde CIA tarafından önerilen müdahale planının genel çizgilerine uygun olarak, doğrudan doğruya yıkıcı araçlar kullanılmasını öngörüyordu. Fakat bu 1970 Kasımının başında, Kuzey Amerika kararlarının hazırlanışı sürecinden daha dolaysız bir bilgi sahibi olmamıza, diğer öğeler olarak sağlamaktadır. (National Security Council'in arka arkaya verdiği iki karar gibi): bunlar Bakan yardımcısı Meyer'in Şili gezisinin yankıları, Washington'a acele olarak dönüşünün koşulları (daha sonra incelenecektir) ve Şili Dışişleri Bakanlığının bu gezi nedeniyle giriştiği tahkikattır.

Nihayet Kissinger'ın ve Amerikan Hükümetinin 1973 Martına doğru aldığı en yüksek sertleşme politikasının kabiilü kararına ilişkin haberler, aynı ayın sonuna doğru Kuzey Amerika Dışişleri Bakanlığıyla iki ülke arasındaki anlaşmazlıklarla ilgili Şili Kuzey Amerika konuşmalarının ikinci toplantısında yayıldı ki, bu toplantıda Şili tarafına (askeri darbeden sonra cuntanın hemen tutukladığı) o zamanki Şili'nin Amerika elçisi Orlando Letelier Başkanlık ediyor, (bugün cuntanın her tarafta aradığı) milletvekili Luis Maira da delegasyonda üye olarak bulunuyordu, Amerika tarafında ise Birleşik Devletlerin Dışişleri Bakanlığı'nın Latin Amerika işleri Bakan yardımcısı John Crimmins vardı. Kuzey Amerika politikasının Şili karşısında aldığı bu arka arkaya kararların tarihlerini açıklığa kavuşturduktan ve bilgi kaynaklarını saptadıktan sonra, bunların niteliğini inceleyebiliriz. Mac Cone, içeriğini daha önce belirttiğimiz Senato alt komisyonu önündeki ifadesinde, CIA Müdürü Richard Helms'in 1970

1)Bkz. Aynı gtin ITT'nin, Başkanı Geneen'e telgrafı. 30 Eylülde, ITT Başkan yardımcısı Gerrity'nin meslekdaşı Merriam'a muhtırası. Merriam'm Gerrity'ye muhtırası (7 Ekim) ve Mac Cone'a muhtırası (9 Ekim). Bkz. Mac Cone 'un 21 Mart 1973 senato alt komisyonu önündeki tanıklığı. Bkz. Sampson'- in *Sovereign State* adlı esirinin ingilizce basımı s. 249-251.

ortalarına doğru, «Forty Commitee»nin Kissinger'in² yönetimi altında kısa bir süre önce CIA'nın bütçe esnekliği çerçevesinde sağlanabilecek küçük bir çaba hesaba katılmazsa, Şili seçimleri için, hiç bir girişimde bulunulmamasını kararlaştırdığını, kendisine söylediğini ileri sürdü. Biçim bakımından bu sözde karar, Dışişleri Bakanlığı memurlarından birinin ağzından (olasılıkla Charles Meyer) alınmış ve 29 Haziran 1970 tarihinde *Mercurio* gazetesinde J. M. Navasal tarafından yayınlanmış olan sözlere uygun düşmektedir. Sağcı gündelik gazetenin muhabirine, şunları söylemiştir bu memur: «Başkanlık seçimlerinin sonucu, hiç kuşkusuz, vatandaşların iradesinin bir ifadesidir. Bu sonucun bizim görüşlerimize uygun olmasını tercih ederdik demiştim, ama farklı olur, bizim savunduğumuz demokratik ilkelere karşı olan bir aday seçilirse, bize bu kararı Şili halkının özgür bir kararı olarak karşılamak düşer. Buna üzülmürüz fakat uymaktan başka bir şey elimizden gelmez.» Bu sözler Şili karşısındaki Kuzey Amerika politikasının seçimlerden önce en biçimsel olarak belirtilmiş yüzeysel bir ifadesidir. Fakat soruna daha yakından bakılırsa, Şili işleri uzmanı Joseph Nova'- nm 31 Aralık 1969'dan bu yana açıkladığı gibi, bu bildirilerin arkasında uzlaşmaya çok daha az yatkın bir politikanın anahtarlarının varlığı ayırtedilebilir. Biraz daha yakından bakılırsa, CIA müdürü Richard Helms'in «çokuluslu» şirketin adamı olan eski CIA Müdürü Mac Cone'a örgütünün Allende'ye karşı koymak için bütçesi çerçevesi içinde, hiç olmazsa en az çabayı göstereceğini bir sır olarak bildirmiş olduğu görülebilir. Daha da yakından bakılacak olursa, Pentagon'un -inceden inceye hazırlanmış bir müdahale planı çerçevesi içinde- Naval Intelligence Agency elemanı yüz kadar yıkıcı faaliyet uzmanını Şili'ye göndermeğe karar verdiği ve bu işi denediği görülecektir. Peki acaba Kuzey Ameri'-

2)«A Minimal Effort to oppose Allende *would* be managel (Sampson tarafından iktibas edilen orijinalinde altı çizilmiş, age. s, 245) vithin the flexibility of the CIA budget.»

ka'nın Şili karşısındaki kesin politikası neydi? Yukarıda açıkladığımız iç aşamaya tekabül ediyordu. Bunlardan her biri, kendisini izleyen için, bir bahane ya da bir maskeleyi oluşturuyordu. Sonuncu aşama ise kendinden öncekiler için gerekçe ve tamamlama görevi yapıyordu. Bu kompartmanlara ayrılmış bir bürokrasiye dayanan karmaşık bir sistemdi. Fakat bu kudret piramidinin doruğunda, serap ve dolapların ötesinde, bütün labirentlere egemen olan, Nixon'un özel danışmanı ve Kuzey Amerika dış politikasının yöneticisi Dr. Kissinger bulunuyordu.- Hâlâ da bulunuyor!

Şili kaynaklı, Washington 1970 Ağustos tarihli şu gizli muhtıra okunursa, bu olaylar biraz daha kesinlikle anlaşılabilir:

Olasılıkla bu görevle görevlendirilen Kuzey Amerikan Hükümeti servisleri, Savunma Bakanlığının (*Défense Intelligence Agency*) Dışişleri Bakanlığının, CIA'nın ve Beyaz Saray'ın servisleridir. Bu planların koordinatörü ve karar verme organı «National Security Council» dir. Son kararlar ise karar olarak Birleşik Devletler Başkanı'na aittir. Bu hükümet örgütlerinin her birinde, bugün, çözümler ve uygun projeler yapmakla görevli «staffs» ve «tasks forces»in çalıştığı tahmin edilebilir.

Birleşik Devletler Hükümetinin Şili karşısındaki davranışının pek tutarlı olduğu düşünülemez. Dışişleri Bakanlığının bir politikaya uygun olarak hareket etmekte ya da hareket etmeyi düşünmekte olması ve bu politikanın hükümetin resmi görüşü olarak gözükmesi olağandır. Oysa diğer Kuzey Amerika resmi kuruluşları hissedilir derecede farklı politikalara sahiptirler. Dışişleri Bakanlığının bir dereceye kadar itiraf edilen resmi durumu Şili'de olabilecekler karşısında bir çekimserlik politikasıdır.

Bununla beraber, Dışişleri Bakanlığının -kuşkusuz Kuzey Amerika Hükümetinin diğer örgütleri gibi, Şili olaylarına karşı çıkmak için bir plan hazırlamamış olması olasılık dışıdır

ve düşünülemez. Bilinebildiği kadarıyla Birleşik Devletlerin faaliyet yöntemlerinde planlar tek bir varsayımla sınırlanmış değildir, olabilir her duruma cevap veren, çeşitli tahmin ve alması (alternatif) ları kapsarlar, Bugün Nixon idaresi, (başlıca yardımcıları, yöntemleri, uluslararası faaliyetleri, «doktrinleri» ve Birleşik Devletlerin iç politikası) hakkında bildiklerimize göre; bu hükümetin eğilimi; kararlar almazdan, bildirilerde bulunmazdan, ya da Şili'ye karşı somut hareketlere girişmezden önce, bu memleketten belirgin olay ve hareketler beklemektir. Bu hükümetin olayların akışına göre davranma yolunu seçtiği anlamına gelmez, aksine bütün varsayımlar gözönünde bulundurulmuştur, fakat kararlar daha çok belirli olay ve hareketlere karşı *tepki* olarak ortaya çıkmış gibi görünürler. Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin, Şili'de *seçimler yapılmadan*, seçimlere bağlı olarak harekete geçmesi olasılığı yoktur, Aksine, *seçim döneminde* harekete geçmesi akla yakın gelmektedir. (Oy vermeden, seçimlerin Kongre tarafından kabulüne kadar); fakat ciddi bir olay (hükümet darbesi ya da benzer bir olay) meydana gelmeden de böyle bir harekette bulunmasını kuşkuyla karşılamak gerekir. Buna karşı yeni Şili Hükümetinin kuruluşu sırasında harekete geçmesi çok daha az olası görünmektedir. (Örneğin, Komünist Partisinin temsilcileri kabineye girerlerse az çok resmi bildirilere tanık olunacağı tahmin edilebilir, yalnız bu durumda Birleşik Devletler bu tür demeçlerle yetineceklerdir.) Buna karşılık, Şili Hükümetinin bazı belirli tedbirleri alması söz konusu olursa, Birleşik Devletler Hükümetinin resmi demeçler, örtülü ya da açık ekonomik misilleme tedbirleri, diğer memleketlerle gizli ve açık diplomatik anlaşmalarla müdahalede bulunması olasılığı vardır. Bu incelemenin amacı, daha önceki bilgilere dayanarak Şili Hükümetinin tedbirleri ve bunlara Kuzey Amerika Hükü

meti tarafından gösterilebilecek tepkiler dizisini çizmektir.

- 1) Görünüşe göre, Şili'deki Kuzey Amerikalı yatırımcılar Alessandri'yi mali bakımından desteklemektedirler, fakat Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti bunlara katılmamaktadır.
- 2) Bu konuda akla en yakın gelen şey Kuzey Amerika Hükümetinin harekete geçmesi için, seçimlerin sonucunu ve yeni hükümetin idareyi almasını beklemesi, yani bu hükümetin alacağı somut tedbirlere bağlı olarak cephe tutmayı seçmesidir. Gerçekten her türlü Kuzey Amerika müdahalesi gerek Şilililerin gözlerinde, gerekse kamuoyu karşısında, bir gerekçeyi ancak çıkarlarını etkiliyecek, ya da onları tehlikeye sokacak somut tedbirlere karşı -tepki olarak- harekete geçmiş görünürlerse, sağlayabilirler.
- 3) Alessandri seçilirse Birleşik Devletler ona güçlü bir mali, ekonomik ve politik destek sağlayacak; çıkması olası iç kargaşalıkları (kentsel terrörizm, sosyal kışkırtmalar, siyasal direnç vb.) denetim altına almak için tavsiyelerde bulunacak ve gerekli elemanları vereceklerdi. Bu destek, Alessandri Hükümetinin alabileceği baskı tedbirlerini meşrulaştırmaya yönelecek, gerektiğinde onu bu tür tedbirleri almaya kışkırtacaktı.
- 4) Alessandri Hükümeti durumu denetim altına almayı başaramazsa, Birleşik Devletler, bir askeri hükümet darbesi için işbirliğine hazırlanacaktı. Bu darbe aşağıdaki üç amaçtan birine yönelecekti: a) Bazı sol politik akımları kanun dışı eden tedbirleri aldıktan sonra, askerlerin denetimi altında, yeni seçimlere gitmek; b) Kapitalistlere yandaş kesimlere dayanan sağcı bir askeri hükümeti hemen kurmak; c) Görünüşte Kuzey Amerika karşıtı bazı tedbirler alabilecek, fakat gerçekte Birleşik Devletler Hükümetine sağlam politik ve ekonomik garantiler verebilecek diktatöryal, askeri ya da sivil «yalancı sol» bir hükümet kurmak.
- 5) Eğer Tomic seçilirse, Birleşik Devletler, hükümetin

kuruluşu sırasında, Halk Birliği güçlerinin dolaylı ya da dolaysız katılımını engellemeye ve hükümetin alabileceği tedbirlerin kapsamını (millileştirmeler gibi iç tedbirler, Küba, OEA vb. ilişkileriyle ilgili dış tedbirler), sınırlanmaya dönük, zımni ya da açık bir anlaşmaya varmak için, düzenler kuracaktı. Birleşik Devletler böyle bir anlaşmaya varmayı başaramazsa, tepkisine neden olabilecek tedbirleri önceden bilerek, hükümetin alacağı tedbirleri görmek üzere bekliyecekti. Bu tepkilerin niteliği daha ileride açıklanacaktır.

6) Seçilen Allende olursa Birleşik Devletlerin seçimleri iptal amacıyla hazırlanmış, hemen harekete geçmeyi sağlayan eylem projelerini uygulamaya koyması olanak dışı değildi. Bu projeler temelde, 4. paragrafta sözü edilen üç varsayımdan oluşacaktı. Fakat Kuzey Amerikalıların. 2. Paragrafta açıklanan nedenler yüzünden hükümetin ilk tedbirlerini beklemeleri olanağı vardı.

7) Allende Hükümeti Tomic'in güçlerinin dolaylı ya da dolaysız bir katılımına güvenebilirse, Birleşik Devletlerin tepkide bulunması için, belirli bir süre geçebilirdi, fakat her varsayımda bu tepkinin niteliği aynı olacaktı. 4. paragrafta belirtilen olasılıklardan birinin meydana gelmesinden önce, Şili Hükümetinin aşağıdaki yollara başvurularak güçlülere sokulduğu, kısa ya da uzunca bir sürenin geçeceği açıktı: Kuzey Amerika tarafından resmi bildiriler, Birleşik Amerika ile Bazı Latin Amerika memleketleri arasında (iki taraflı ya da OEA aracılığı ile) diplomatik ve politik danışmalar, ekonomik müeyyideler, iç kargaşalıkları kışkırtma, Şili'nin diğer ülkelere müdahalede bulunduğu yolunda suçlamalar vb.

8) Şili Hükümetinin, Kuzey Amerikalıları tepkide bulunmaya götürebilecek kararları neler olabilirdi? a) A- dil, süratli ve etkili bir tazminat verilmeksizin Şili'deki Kuzey Amerika çıkarlarının toplam millileştirilmesi bu tazminat kavramının daha çok görelî olduğuna değinmek ye

rinde olur. Şu son yirmi beş yıl içinde tazminat işlemlerinin bu üç sistemi karşıladığı bir örnek pratik olarak bilinmemektedir. *A priori* tanımlanması olanaksız ve Birleşik Devletlerin adil bir tazminat denince anladığı ölçünün bozulduğu sınırlar aşılınca, bunun pratikte hiç bir tazminat ödememekle bir sayılacağını da belirtmek gerekir. Bir örnek olarak denebilir ki, Birleşik Devletler için adil olarak düşünülen tutarın % 40'ından daha azının, tazminatın reddedilmesiyle eşdeğerde olacağı ihtimali vardır, b) Birleşik Devletlerin Başka Latin Amerika Devletlerinde «yıkıcı faaliyetler» saydığı gelişmelere destek anlamına gelebilecek bildiri ya da tedbirler, c) Sovyetler Birliği, Çin, Küba ve olasılıkla öteki sosyalist ülkelerle askeri türde anlaşmalar yapılması.

9) Şili Hükümetinin bazı başka türde tedbirleri vardır ki, bunlara Birleşik Devletlerin tepkisini tahmin edebilmek son derece zordur. Örneğin araçlarının kamulaştırılması (bu hareketin yukarda sözü edilen millileştirmeleri izleyeceği tahmin edilmektedir). Çin'e bakır ihracını öngören önemli anlaşmalar, silahlı kuvvetlere siyasal bir nitelik verilmesi vb.

10) 8. Paragrafta değinilen hükümet tedbirlerinin, özellikle en olabirinin-yani millileştirmenin-gerçekleşmesi halinde, Amerikan Hükümetinin kestirilebilebilir tepkileri arasında belirli bir ayırım yapmak gerekmektedir. Şili'nin aldığı tedbir yeteri kadar «tek başına» bir tedbir ise, yani 9. paragrafta değinilen herhangi bir tedbirin eşliğinde getirilmiyorsa, Kuzey Amerika'nın tepkisi bir ölçüde sınırlı olabilir. Bunun anlamı şudur: bu tedbirlerin, Birleşik Devletler'ce hayati sayılan başka çıkarlarını etkilemeyecek nitelikte bir ön tedbir olduğu anlaşılırsa (başka ülkelerdeki, Amerika'nın yıkıcı saydığı faaliyetleri Şili desteklemeye kalkmaz, ya da sosyalist ülkelerde dolaysız askeri anlaşmalara girip Amerika'nın çıkarlarını bozmazsa) Kuzey Amerika'nın tepkisi sadece

şu noktalar çevresinde kalabilir: a)- Şili Hükümetinin aldığı tedbirleri, uluslararası düzeyde, uluslararası hukukun «çığnenmesi» olarak ilân etmek, b)- Şili'ye karşı ekonomik müeyyideler getirecek kendi iç hukukunun uygulanmasıyla yetinmek. Ayrıca, millileştirme tedbirlerinin alınışı ve sunuluşu, tazminat sorunu etrafında bir 'yarı karanlık' meydana getirirse bu da Kuzey Amerika'nın uygulayacağı müeyyideleri aşırı ve hakseverlikten uzak gösterirse, bu ikinci tepki meydana da gelmeyebilir. Öte yandan bu müeyyidelerin uygulanmasının Şili'ye uygun düşeceği kesin değildi. Bu müeyyideler, Şili hükümetinin «misillemelerini» haklı çıkarabilirdi. Başka tedbirler için uluslararası temeller (8. ve 9, paragraflarda açıklananlar ve diğerleri) sağlar; içte ve dışta, hükümetin durumunu sağlamlaştırabilirdi. c)-Yukarıda açıklananlardan şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: a) seçimler sırasında ve hükümet kurulduktan sonra, ABD'nin çıkarlarını etkileyebilecek ilk tedbirlerin alındığı dönemde, 4. paragrafta belirtilen durumları olanak içine sokmaması için dikkat etmek gerekirdi. Bu zorunluk, böyle bir riski ortadan kaldırmaya ve kamuoyunu bilinçlendirmeye yönelik bir haberalma sisteminin, hemen kurulmasına yol açmalıydı. Bununla beraber, Birleşik Devletlerin muhtemel bir müdahalesini çabuk- laştırabilecek bir kaygı ortamının, bir iç politika gerçeği haline gelmesinin, yararlı olabileceği kuşkuludur, bb) Uluslararası düzeyde Birleşik Devletlerin tepkis'ini karşılayabilir, hatta bu tepkiden diğer tedbirleri haklı göstermek yolunda yararlanılabilir şekilde; millileştirme tedbirlerini, zamanında diğer tedbirlerden «soyutlayarak,» bazı yüzeysel görüntüleri korumak gerekecektir. Millileştirmeler uluslararası düzeyde en uygun sonuç alınabilecek biçimde hazırlanmalıdır. Bu Birleşik Devletlerin «adil» olarak değerlendirdiği tazminatı kabul etmek, hele hele ödemek anlamına gelmez, fakat uluslararası bir destek sağlamak için bu tedbirleri en büyük sayıda hukuki, ekonomik ve politik delillerle bir ara

ya getirmek gerekir. Kısacası bu tedbiri bir «müsadere» olarak değil, bir millileştirme tedbiri olarak sunmak söz konusudur, çünkü «müsadere» izlenimi yaratılırsa, değerli bir zamanın kazanılmasına olanak sağlayan, önemli uluslararası savunma ve faaliyet araçları kaybedilmiş olur. Bundan da daha önce belirtilen tazminat sorunu etrafında bir «yarı karanlık» yaratan *sonuç biçiminin* yararları anlaşılmaktadır, cc) Şili'yi Kuzey Amerika'nın koyduğu müeyyidelere karşı tepkide bulunmaya hazırlamak gerekmektedir; dd) Birleşik Devletlerin Dünya Bankası, BID, Eximbank ve Kuzey Amerika ya da Avrupa Bankaları gibi özel uluslararası bankacılık kuruluşları yoluyla mali türden misilleme tedbirlerine karşı koymak için hazırlanmalıdır.

Başkan Allende'nin ancak seçimler sırasında tam metnini okuyabildiği bu muhtıranın aslı, 1973 Eylülü darbecileri tarafından yapılan saldırıyla evinin ve bürosunun tahribi sırasında Başkanlık arşivlerinin uğramış olduğu akıbete uğrasa gerektir.

1 Eylül 1970 seçimleri göresel çoğunluğu Salvador Allende'-ye verdi. Bu tarihi izleyen dönemde Şili'de neler olduğu herkesçe bilinmektedir. Şili sağının ve Santiago'daki Birleşik Devletler elçiliğinin eylemleri *Documentos Secretos* arasında yayınlanan ITT Raporlarında yeteri derecede açıklıkla ortaya konulmaktadır. Bu belgeler ve senato alt komisyonu önünde verilen ifadelerin tutanakları da, Şili seçimlerinin sonucunda, Birleşik Devletler tarafından düzenlenen gizli faaliyetlerin bir kısmını açıklamaktadır. Fakat bu arada Washington'da, yazılı iz bırakmayan birçok başka olay daha meydana geliyordu.

O sırada Kissinger'in «National Security Council» daki ekibinin üyelerinden, Dışişleri Bakanlığı Latin Amerika işleriyle ilgili eski Bakan yardımcısı Peter Vaky, Kissinger'in kendisini görevlendirmiş olduğu Allende incelemelerini tam amlamak telâşы içindeydi. Vaky bu konuda Başkan yardımcısı Merriam'a verilmiş

14 Eylül tarihli ITT raporunda yer alan şu yorumları yapmış, (örneğin Şili'deki durum üzerinde çok kafa yorulduğunu, «*lots of thinking*» - ve bu durumun Birleşik Devletler için gerçekten güç olduğunu - «*it is a real tough one*» - söyledi) ve Beyaz Saray tarafından Allende ve Halk Birliği partileri üzerinde tam bir etüd koordine etmekle görevlendirildiğini sağda solda söylemiştir. Gerçekte Salvador Allende'nin bilinen bütün söylev ve demeçleri bir sayıma ve bilgisayarlarda gerçekleştirilen bir çözümlemeye tâbi tutuldular. Vaky, Allende'nin söylediklerine inanmış biri olduğunu *he means what he has said* (bir komünist, bir Moskova komünisti) olabileceğini ileri sürüyordu. Daha sonra aynı sözcükleri Kissinger «background briefing»lerinde kullandı.

Vaky'nin bu sıralarda Kissinger'in hiddetinin kurbanı olması olanak dışı değildir, çünkü o günlerde Washigton'da Vaky'nin Beyaz Sarayı terkedeceği (bu haber gerçekleşti) ve Korry'nin yerini alacağı (bu haber gerçekleşmedi) haberleri yayıldı, gerçekten Vaky'nin yerini Nachmaroff adındaki bir «National Security Council» memuru aldı. Her neyse, Kissinger'in çalışma temposu ve isteklerinden belki de bıkmış usanmış alan Vaky, Allende'ye Halk Birliğine açık bir kişisel düşmanlık ve Şili Komünist Partisi hakkında varlığının derinliklerinden gelen dehşet duyguları duyuyordu; amirinin benimsemekte gecikmeyeceği, biraz ilkel bir davranışın temsilcisi olan duygular...

ITT raporunun 20 Ekim tarihinde gecikmiş olarak açıklayacağı gibi, bu dönemde, Santiago'daki Amerika elçisinin Dışişleri Bakanlığıyla geçimsizliği, onu Beyaz Saray'la doğrudan doğruya ve sık sık temasta bulunmaya yöneltmişti. Elçi Beyaz Saray'a gelecek konusunda anlaşılması güç birçok haber ve çözümlemeler iletliyordu. (Korry'nin kişiliği ve oynadığı rol, ilerde özel bir irdelenmenin konusu olacaktır.) Dışişleri Bakanlığı «Pasifik - And bölgesi» bölümünün Şefi olan John Fister, 16 Eylül'de, Korry'nin bu karanlık kehanetlerini şöyle belirtmişti: «Elçi Korry'nin, Allende'nin başkan olması halinde yarım tedbirlerle yetin-

Seçimlerden nceki aylarda Korry, Washington'a bilgi verirken düşüncelerini şahsen aktarmak için Washington'a gitmişti - Allende'nin seilmeyeceğinden emin olduėu² konusunda büyük ölçüde angaje olmuştu. Allende'nin 4 Eylül başarısı zerine Allen- de'nin iktidarı ele almasını engellemek ve sonuçları ortadan kaldırmak amacıyla resmi yetkilerini fütursuzca aşarak şili üzerinde çeşitli baskılar uygulamayı kendi kendine bir görev olarak üstlendi.³ Hkmetteki amirlerini, kendisi tarafından tanımlanmış ve uygulanan politikaya denk bir çizgiye getirmek, böylece eylem ve fonksiyonlarının, doğrulamalarını sağlamak için, onlar üzerine bazı baskılara cüret edecek kadar ileri gitti. Birleşik Dev- letlerdcki iktidarın yüksek derecede bürokratik ve parçalı yapısını tanımayan biri için bu ifade garip görünebilir.- Bunun anlamı, o güne kadar yapmış olduğunu ve yapmakta devam ettiğini haklı gösteren bilgiler sağlamakta ve vermekte olduğudur. Aylardan beri Beyaz Saray danışmanları ile Dışışleri Bakanlığı arasında süregelen iktidar mücadelesine karışan -Kissinger'in kesin zaferiyle sonuçlanmadan önce, 1970 yılında bunalımlı anlar geçirmiş olan mücadele- Korry, gürültülü bir şekilde Kissinger taraftarlarının yanına geçti. Raporlarında da Beyaz Saray'ın «sert tutumu» sayılan yaklaşımı pekiştirme, buna karşılık şili seçimlerinden önce ve seçimler sırasında Dışışleri Bakanlığı tarafından verilen talimatı eleştirme eğilimi taşıyan bir yön izliyordu. Böylelikle Kissinger ve Nixon tarafından değer verilen ğtleriyle 4 Eylül tarihinden bu yana ve onu izleyen aylarda şili karşısındaki

3) Şilililerin sayısız tanıklıklarına ek olarak ITT'den H.Nendrix ve Berrelez'in 17 Eylül tarihli muhtırasına bkz., paragraf. 8.

Kuzey Amerika politikasının bazı saldırgan eğilimler beslemesine katkıda bulundu.¹

Beyaz Sarayın izlediği bu tutumun göze çarpıcı bir ifadesi- Peter Vaky'nin seçim haftası sırasında ağzından kaçırdığı birkaç söz sayılmazsa- Kissinger'e aittir: Chicago'nun belli başlı gazetelerinin sorumluları önünde verdiği ünlü «background briefing» var dır ya, işte onun Şili'ye ayrılmış bölümleri! Son üç yılın gazete yorumlarında sahibi hemen hemen hiç belirtilmeden, birçok kez telmihte bulunulan Kissinger'in bu sözcükleri -ilgi çekici bir Kuzey Amerika kurumu olan «background»un normları bunu gerektiriyor. -Chicago'da bir gazete sorumluları topluluğu önünde söylenmişlerdir: Gazeteciler Kissinger'e Allende'nin seçilmesinin Birleşik Devletler için taşıdığı anlam üzerinde sorular yöneltmişlerdir. Bunlar bu toplantı sırasında yöneltilen son sorulardır.

Soru ve cevapların tam bir örneği Amerika ve Avrupa'da elden ele dolaştı, böylelikle bu soruları elde etmek olanağı bulundu: fakat, âdet olduğu üzere metnin tümünü belirtmemek ve Henry Kissinger'e mal etmemek şartıyla... Bu rapordan yararlananlar söz konusu «briefing»e katılanlardan ibaret değildi. Birçok Washington ve Newyork gazetecileri -bazıları yabancı muhabirlerdi- bundan kopyalar elde ettiler; kopyalardan biri, Paris'teki *Le Monde* gazetesine geldi. Washington'daki Şili elçiliği bir başka kopyayı sağlayabildi, fakat 11 Eylül darbesinde bu nüsha da Şili'nin kaderini paylaştı.²

Orijinal metni elinde bulundurabilen, içeriğinin gerçek olduğuna kefil olan kaynakların verdiği Kissinger'in konuşmasından bazı alıntılar, konuşmanın temel kısımlarının yeniden oluşturulmasına olanak sağlamaktadır:

ı Burada deliller sayısızdır, bunlar arasında ITT'nin Hendrix ve Berrelez tarafından 17 Eylülde; J. D. Neal tarafından 21 Eylül ve 15 Ekimde R. Berrelez tarafından 13 Kasımda kaleme alınan muhtıralara bkz.

² «15 Eylülde *Deep-background briefing'den* bir tam kopya sağladım. Bu nüsha Şili Dışişleri Bakanlığına gelmişti, şimdi Cunta'mn elindedir ve Cunta söz konusu 'briefing'in metnini açıklamıyacaktır. Başkan Allende, kişisel

1- Allende'nin Şili'deki iktidarı ele almasının ağır sorunlar «*massive problems*» doğurmayacağı düşüyle avunmamamız gerektiğini düşünüyorum.¹

2 - «Durumun gelişmesini çok yakından izliyorum». Bu durum «Amerika'nın bu anda çok büyük etki yeteneğine sahip olduğu» bir durum değildir.²

3 - Allende'nin seçilişi Kuzey Amerika'nın Şili'deki çıkarları ve güvenliği için tehlikelidir, «Allende'nin Şili'de iktidarı ele almasının; bizim için, Latin Amerika'daki güçlerimiz için, ve doğal olarak bütün batı yarımküresi için ağır sorunlar çıkarmayacağı düşüyle avunmamamız gerektiğini düşünüyormu.³

4 - Allende Hükümeti, Amerikalılararası Savunma Komitesinin ve Amerika Devletleri örgütünün işlemesinde karışıklıklara neden olabilir.⁴

5 - Bundan başka Fransa ve İtalya üzerindeki etkileri nedeniyle Şili'deki politik evrim, Birleşik Devletler'in güvenliği için çok tehlikelidir.⁵

Bu «Kissinger» uyarılar, 15 Eylül 1970 tarihini taşır. (Stenosunu elinin altında bulundurmayan Sampson'm ileri sürdüğü

arşivi için, bir başka nüsha bulunduruyordu, bürosu ve evi yağmalandı, yıkıldı. Fakat Cunta, Dr. Kissinger ve Washington gazetecilerinin yaridan fazlası bu raporun varolduğunu bilmektedirler.» (Armando Uribe, «*L'empire Américain au Chili*», *le Monde diplomatique*, Kasım 1973.)

1) 3 Ocak 1971 tarihli ve Washington çıkışlı bir AP telgrafında kaydedilmiştir.

2) Antony Sampson tarafýndan zikredilmiptir. Age., s. 247.

3) Peter Jenkins *the Guardian*, Londra, Ekim 1973, gene Elcim 1973'te *South China Morning Post*'da, aynı zamanda *le Monde diplomatique*'âe yukarda belirtilen Kasým 1973 tarihli makale iktibas edilmiptir. Jenkins bu metni doğrudan doğruya Kissinger'e bağlamaktadır. «*Ýn an off the record press briefing in September 1970, Dr. Henry Kissinger told reporters. */ dont think ve should delude ourselves..*»

4) Daha önce belirtilen 3 Ocak 1971 tarihli AP telgrafi.

5) *Le Monde Diplomatique*, Kasým 1973, adýgeçen makale; aynı zamanda aynı tarihli nüshada «*C'est la guerre*» başlıklı makaleye bakınız.

gibi 16 Eylül değil!) Kısa bir süre sonra ifade ve içeriği New York, Washington, Avrupa ve diğer ülkelerdeki siyasi yorumcular tarafından ele alınmıştır: Olay sadece Latin Amerika'ya değil, 1973 Ekiminde Hong Kong'a kadar yansıdı! Bundan ilk yararlananlardan birisi *New York Times* yazarlarından Cyrus Sulzberger oldu. Kissinger'm demeçlerinde tanımlanan stratejinin esasını en ince bir şekilde farkedenden kuşkusuz o olmuştur: Şili deneyinin Fransa ve İtalya'ya yansıması! Bir süre sonra, iiç yıl sonra bile basında hâlâ birçok yorumlara, yalanlamalara neden olmakta devam eden, ünlü «Şili salçalı İtalyan spagettileri» başlıklı makalesini yazdı.¹

Sulzberger, Halk Birliği konusunda endişe duyan ve kamuoyunu endişelendirenlerin başında gelenlerden biriydi. Walter Lip- mann geleneğine bağlı, fakat ondan çok daha tutucu ve çok daha az parlak bir gazeteci /devlet adamı üslubuyla, siyasi çevrelere ve hükümet çevrelerine yakınlığından yararlanmayı bilerek, Şili seçimleri üzerinden birkaç gün geçmişken, Şili'nin kanısınca Küba gibi, Sovyet denizaltılarının bir üssü olma tehlikesi içine yuvarlandığı üzerinde, büyük gürültü çıkardı. Birkaç saat sonra, Pentagon sözcülerinden biri, Washington'da, nihai sonucu, Allende'nin zaferi'nin Kongre tarafından, Anayasaya uygun bir şekilde onaylanmasına bağlı olan Şili seçim süresine açıkça etkide bulunmak niyetiyle, benzer bir demeç yayınladı.²-Joseph Kraft'ın, Allende'nin iktidara gelmesinden kısa bir süre sonra, Şiliye yaptığı bir gezi sırasında açıklandığı üzere- Sulzberger'in diğer seçkin gazeteciler gibi, Kissinger ile; Şili'ye karşı Kuzey Amerika politikalarının hazırlandığı bu çok önemli dönemde, özel konuşmalar yaptığı hiç bir kuşkuyla yol açmıyacak kadar bellidir. Bu şekilde, Kuzey Amerika seçkinleri temsilcilerinin önemli bir bölümü ile Beyaz Saray arasında, ikili bir nüfuz akımı oluştu. Kissinger'in

ı Son yorumlardan" biri 1973 Ekiminde Roma'da *Unita*" da Alberto Jacoviello imzası altında çıktı.

² Bu tehlike ITT tarafından da hatırlatıldı: Kissinger'e yöneltilen 23 Ekim tarihli muhtıraya bakınız.

etkisi altında kalan bu kimseler onu da etkileyecek durumdaydılar. K
issinger'in getirdiği kavramların tümü içinde değişmez bir değer taşıyan tek
tümce, kesinlikle, Şili olayını uluslararası strateji şeması içine yerleştiren -
Sulzberger'in üzerinde yorumda bulunduğu- tümcedir. Bu sorunun, bu son
üç yılda, Chicago basm konferansının «stenosu»nu bilen Kuzey Amerika ve
Avrupa gazetecileri tarafından daha çok incelenmiş olması garip
karşılanabilir. Uelki de doğrudan doğruya Kissinger'in ağza alınmaktan
kaçınılmasını tercih ettiği, çok nazik ve önemli bir tabu söz konusudur.
Oysa gizli Chicago «briefing»inin ispatlanmış bir gerçek özelliği olan seyrek
pasajlardan biriydi, bu! Çünkü kapalı toplantılarda, hatta arkadaşları
arasında bile, Kissinger her zaman gerçeği söylemezdi. Bu nedenle olayla
ilgili olarak yaptığı .'«durumu dikkatle izliyoruz, fakat bu anda büyük bir
Kuzey Amerika etkisine olanak sağlayacak nitelikte değildir. (*Not one
where Amerikan capacity for an influence is very great at this particular
moment*)» gözlemi, daha önceki olayların ışığında incelendiği zaman; daha'
az iki anlamlı, açıklanması bu kadar ayarlı olmasaydı, daha güvenilmeye
değer bir gözlem olmaktadır. Zira biliyoruz ki seçim günü ile Chicago
«breifing»i arasında bulunan tarihte, yani 4-14 Eylül arasında, Kissinger'in
başkanlığında toplanan Kuzey Amerika'nın uluslararası sorunlarda en
yüksek makamı, Şili konusunda çok önemli kararlar almıştır.
«Forty Committee» tarafından alınmış olan bu kararların dolaysız sonuçları
arasında Santiago'daki elçi Korry'ye -elçi bunları 15 Eylüde aldı- gönderilen
bazı talimatın yer alması, bu kararların birkaç gün öncesine ait olduğunu
ve Kissinger'in Chicago demecinin, onun Şili politikasının şu ya da bu
şekilde nedenlerini ifade ettiğini -fakat içeriğini değil- düşünmemize
olanak sağlamaktadır. Bu politika hiç kuşkusuz Şili'ye sınırsız tam bir
müdahaleyi öngörüyor, fakat Lyndon Johnson'un 1964'- te Dominik
Cumhuriyetine onbinlerce asker gönderilmesine yol açan kararı gibi bir
kararı, hesap dışında tutuyordu. Yine de bu politika, siyasal, ekonomik ve
askeri alana yıkıcı hareketleri

kışkırtmak için, her türlü sabotaj ve tedhişçiliğe başvurmayı; bu arada, diğer ülkelerin Şili'ye karşı seferber edilmelerini bile içeren, çok büyük bir müdahale payı bırakıyordu.¹

Bu durumda Dr. Kissinger'in Chicago'da Birleşik Devletlerin bir «etki» yapma yeteneği konusunda yapmacık bir şüphecilik gösterip, daha önce apaçık tecavüz hareketlerine başvurma kararı aldığı, dolayısıyla en azından kesinlikten yoksun olduğu açıkça görülmüyordu. Bu eylemler arasında Şili'de sistemli bir şekilde ekonomik bunalım yaratmaya yönelmiş tam bir plan vardı (CIA'nın Latin Amerika gizli servisleri Şefi William Broe tarafından ITT Başkan yardımcısına 29 Eylül'de sunulmuş olan plan ! Bu sırada plan, Şili'de iki haftadan beri geniş bir uygulamaya geçilmiş bulunuyordu): Aynı zamanda elçi Korry'ye kesin talimat gönderilmiş, kendisine Başkan Nixon adına her türlü gerekli yetki verilerek yeşil ışık yakılmış ve Allende'nin göreve başlamasına engel olmak için - «Santo Domingo» tipi bir eylem dışında - hiç bir aracı kullanmaktan geri kalmaması istenilmiştir.? Kısacası, 1970 Eylülü ortalarında, Birleşik Devletler, Şili'ye tam bir müdahale politikasını kabul etmişti, bu karar Başkan Nixon adına Dr. Kissinger tarafından formüle edilmiştir.

1) Bu son nokta ile ilgili olarak ITT muhtıralarına, özellikle Başkan yardımcısı Merriam tarafından, Başkan yardımcısı Gerrity'ye gönderilen muhtıraya bakılabilir. Bu muhtıra, Merriam'ın 9 Ekim tarihli mektubuna göre yeni alınan bir raporun sentezi idi. 7 Ekim tarihini taşıyan bu muhtıradaki Dışişler- Bakanlığının aşağıdaki değerlendirmeler atfediliyordu: «Şili tarafından belirli kapsamda bir politik faaliyete girilmediği (metinden açıkça Şilililer tarafından Allende'ye karşı yöneltilen faaliyetler anlaşılmaktadır) Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin gibi ülkeleri Allende'nin bozguna uğratılmasına yönelik çabalarında güç duruma sokmuştur» Mac Cone'a 9 Ekim tarihli mektuba ek olarak gönderilen sentez raporunda aynen şöyle deniliyordu: «Dışişleri Bakanlığının yaptığı başka bir yoruma göre, Allende'ye tepki gösterme yeteneğinden yoksun olan Şilililerin başarısızlığı Birleşik Amerika, Arjantin gibi memleketlerin Allende'ye karşı koymayı denemek için açık ya da gizlice müdahale etmelerini güçleştirmektedir.»

2) ITT'nin 17 Eylül tarihli muhtırası.

Kesmi Kuzey Amerika politikası kalabalık kıtalar sevk edilmesi dışında her türlü yıkıcı eylemi ve ITT vb. gibi özel şirketler kanalıyla Şili'de ekonomik karışıklıklar çıkarmaya yöneltilmiş sistenli bir planı öngörüyordu (Broe bu planı 29 Eylülde ITT'ye sunarken, bunun uygulanmasında işbirliği yapabilecek Kuzey Amerika Şirketlerinin bir listesine ekledi). Diğer bir deyimle, belli bir şekilde mevcut olan, sözü edilen «ITT'nin Şili'deki darbesi» Birleşik Devletlerin Şili'ye karşı giriştiği daha geniş bir darbenin ancak bir bölümünü teşkil ediyordu.

VI

1970 yılı Eylül ortalarından Ekim sonuna kadar, yani Allende ve Halk Birliği'nin fiilen hükümet etme fırsatının boşlukta bulunduğu zaman süresi içinde neler olduğu birçok kez açıklandı. Şili sağının manevraları siyasal hokkabazlık formüllerinden - Kongrenin, hemen istifa edeceğini vaadedecek Alessandri'yi seçmesi böylece Frei'in kazanacağı genel seçimlere gidilmesi önerisi gibi— aşırı solun devrimci tepkisini ve arkasından erken bir askeri müdahaleyi kışkırtmaya dönük aşırı sağcı tedhiş eylemlerine kadar uzandı. Bütün bunlar Frei'in bir kez daha zaferini sağlayacak olan yeni seçimlere yol açacaktı. Silahlı kuvvetleri bir askeri darbe düzenlemeye kandırmak için, bahane bile aramaksızın subaylara yanaşıldı: Ünlü Roberto Viaux gibi odruya mensup bazı elemanlar, hatta daha karanlık, daha tehlikelileri bu amaçla az entrika çevirmediler. Üretim dağıtım sistemlerini bozan, mali ve ekonomik eylemler denendi. Şiddet araçları ya da psikolojik araçlar kullanarak çekingenlik ve güvensizlik ortamını geliştirmek, sol yöneticilere karşı yöneltilmiş suikast ve tehditler, bu arada kara kuvvetleri komutanının öldürölmesi vb!

Bütün bunlar herkesçe biliniyor, ITT belgelerinde açıklanmış olduğu halde bu kerte açıklıkla ayırt edilemeyen şey, bu olaylar ile, 15 Eylülден önce en yüksek düzeyde kararlaştırılmış Birleşik Devletler Şili politikası arasındaki sıkı ilişkilerdir. Uygun bir zamanda Kuzey Amerika'nın bu resmi politikasından haber

dar edilenler ve davranışlarını buna ayarlamış olarak ABD'nin, Şili'deki daimi müttefikleri idiler. ITT belgeleri çürütülmesi imkânsız bir açıklıkla, Kuzey Amerika'nın tecavüzleri, Şilili geri- t ilerin manevraları ve her ikisinin ortak komploları hakkında bilgi vermektedir. Kuzey Amerika tecavüzü boşlukta gelişmedi, memleket içinde suç ortaklarının çıkması gerekiyordu.¹ Ancak böyle bir tecavüz genellikle gizli gelişir. Ne hazırlayıcılar, ne suç ortakları onu belli eder. Tecavüzü gün ışığına çıkarmak için, olağanüstü koşulların bulunması zorunludur. Şili örneğinde olduğu gibi, ITT belgelerinin ve 1973 yılı Amerikan Senatosu soruşturma tutanaklarının yayınlanması sayesinde bol belgeye sahip olunduğu, üstelik ABD'ini bu belgeleri ortaya koymaya iten nedenlerin daha önce görüldüğü üzere oldukça belirsiz olduğu halde bile, Antony Sampson'un çözümlemesi, tecavüzü meydana çıkarma yolunda karşılaşılan güçlükleri bol bol göstermektedir. Ne var ki Şili olaylarını yaratacak, ya da kolaylaştıracak bir Kuzey Amerika politikasının varlığını, açıklayan bilgilere sahip bu uzman yazar, herkesin bildiğini bilmezden gelerek, cevapsız kalan «temel sorunun»; bu dönem sırasında- yani 16 Eylül'den sonra- Kuzey Amerika politikasını kesin olarak kimin yönettiğini bilmek olduğunu ileri sürüyor. Bu, Church Alt Komisyonu önünde müdahaleci eylemlerini açıklamış olan hükümet ve özel şirket temsilcilerinin olayları yanlış yansıtmada ne kerte usta olduklarını göstermez mi ?

Eylül ve Ekim arasında girilen bütün tecavüz eylemleri arasında, en uyumlu ve tutarlı şekilde plana cevap veren ve en titiz bir uygulama olanağı bulanlar, Şili ekonomisini bozmaya yönelen

ı Örneğin sağın başlıca yöneticisinin, Hendrix ve Berrelez'in 17 tarihli muhtırasında hatırlatılan 13 Eylülde ITT ajanlarıyla yaptığı konuşmaya bakınız. Bu kimse daha sonra toplantıya katıldığını kabul etmiş, sadece ITT tarafından sunulmuş olan mali «katkısı» inkâr etmiştir - Santiago'dan çekilen 23 Mart 1973 tarihli bir AP telgrafına göre - aynı şekilde 30 Eylül 1970 tarihli, yani, ABD'nin yıkıcı politikasının Şili'de başlatıldığı zamana tekabül eden tarihteki ITT belgesine bakınız.

tedbirlerdi. Bunlar Eylül ortasından itibaren hızlandı; söz konusu tedbirler, Şilili mülk sahibi sınıfın siyasal arzularına cevap vererek, bu sınıfın hem psikolojisini, hem çıkarlarını tatmin etmek üstünlüğüne sahip idiler. Fakat ne kaos yaratmaya yönelik bu süreç, ne siyasal tedbirler, ne de tedhişçilik eylemleri bir sonuç sağlayabildi. Solcuları, kışkırtma ve suikastlarla şiddet eylemlerine çekmek ve böylece silahlı kuvvetleri misillemeye götürmek amacını gütmeye de; kütleleri baş eğdirmeyi amaçlayan ekonomik terörizmde; nihayet General Schneider'in öldürülmesi de; ne solu gerçekten zayıflatmayı, ne bir askeri darbe sağlamayı, ne de bir iç savaş çıkarmayı, başarabildi. Kongre genel toplantısında Salvador Allende'nin seçilmesini onayladı. Kuzey Amerika'nın ülkenin siyasal rejimini değiştirmek için giriştiği sayısız girişimlerin sonuncusu da, Şili'ye onarılmaz zararlar vermesine karşın başarısız kaldı.

Elçi Korrry çılgına dönmüştü. Beyaz Saray'ın gözünde kendisini temize çıkarmak isterken, bu yeni başarısızlığın sorumluluğunun da bir kez daha üzerine yıkıldığını görüyordu. Salvador Allende'nin ilgili yüksek görevleri, Şili ile Birleşik Devletler arasında birçok ağır sorunların çözüme kavuşturulmamış bulunduğu bir zamanda devralması, şanssızlığını doruğuna çıkarıyordu; Şili'nin çeşitli noktalarında, söz gelişi Pasifik ortasındaki Paskalya Adası'nda, güney ucundaki Punta Arenas'ta, adına «meteorolojik istasyonlar» ya da «uydu ile saptama istasyonları» denilen Amerikan üsleri vardı ki onların yıkılması, böyle bir sorundu işte! Korrry'nin kızgınlığı, çok yanıyordu hem, kendinden önce gelenlerin hepsinden daha uzun kariyerinin o sıralarda son günlerini yaşıyan Dışişleri Bakanı, Hristiyan Demokrat Gabriel Valdes'e de kızılıyordu. Korrry onunla hiç bir zaman anlaşmamıştı. Bu uzlaşma bilmezliğin ne kerte düzeltilemez olduğunu göstermek için, yerini almış olduğu Ralph Dungan'ın davranışına bir tepki ve onun davranışıyla çelişkili olarak, Şili'ye gelmeden önce bakanla anlaşmamak kararını verdiğini belirtmek gerekir. Val-

des'in bağımsız iradesi, Korry'nin başarısızlıklarında önemli bir elken olmamış da değildir aslında.

Böylece Valdes Santiago'da kordiplomatiğe veda ederken Korry başkentten kaybolmuş, kimseye haber vermeden bir Amerikan askeri uçağıyla Paskalya adasına gitmiş, oradaki Amerikan istasyonunun donatımını darmadağın ettirerek götürebileceği kadarını uçağına doldurmuştu.

Korry'nin Şili'nin «hükümranlığını ihlâl eden» ve en ilkel nezaketten yoksun olan bu garip eylemleri skandale neden oldu. Sorun Şili tarafından Birleşik Devletlere resmen tonu pek sert bir nota verilmesine yol açtı. Kısa bir süre sonra olay Şili kaynaklarında şu biçimde belirtildi:

Şili'yi ve Pasifik kıyısındaki öteki Güney Amerika memleketlerini (ülkemiz bu konuda birçok kez protesto notaları sunmuştur) endişelendiren bir sorun olan, Fransızların güney Pasifik'te başlatmış oldukları atom patlamalar dizisi nedeniyle; Santiago'daki Amerikan elçiliği, görünürde Paskalya adasının atmosfer kirlenmesine karşı alınacak tedbirler ve denetim konusunda işbirliğini sunmak için, Şili Hükümeti ile temasa geçmişti.

Bu konuşmalar, Birleşik Devletler'in o tarihte Şili elçisi olan M. Dungan'ın, 24 Mart 1966 tarihinde Dışişleri Bakanlığına verdiği resmi ve gizli notası ile sonuçlandı (bu nota, ilgili bakanın dosyasında bulunmaktadır). Bu nota ile, özet olarak, Şili ve ABD Hükümetleri'nin Paskalya adasında bu amaçla (ve bununla ilişkili başka amaçlarla) ayrıca belki de, Quinteros ve Punta Arenas'ta genel meteorolojik amaçlarla, meteoroloji istasyonları kurmaya karar vermeleri öneriliyordu. Buraya ayrılacak personel, bunların statüsü vb. bildiriliyordu. «Gizli» olarak nitelendirilen bu nota, cevabın her iki hükümet arasında, bu konuda kabul değerindeki bir anlaşma sayılacağını belirten, bir formül ile bitiyordu. Elçi Dungan'ın mektubuna verilen cevap arşivlerde görülmemektedir. Fakat

sonraki gelişmeler hükümetimiz gibi ABD elçiliğinin de, anlaşmanın imza edildiğini (hukuki ve diplomatik açıdan) kabul ettiğini göstermektedir. Bunun en iyi kanıtı, istasyonların tesisini ve işletmesini düzenleyen, Hava Kuvvetleri (Şili'nin ve ABD'nin) arasındaki -elçi Dungan'ın başlangıç mektubunda belirtmiş olduğu- doıaysız ve somut anlaşmaların, hukuki olarak, hükümetler arasındaki anlaşmadan çıkan ve bunun koşullarına tabi olan hükümler olması idi. Hükümetler, karşı tarafın kabulü eksik olan bu anlaşmanın, temel koşullarına her noktada uydular. Besbelli bu rıza yazılı, ya da hiç olmazsa sözlü ve resmi olarak verilmişti. O halde hükümetler düzeyinde anlaşma vardı, çünkü tam olarak uygulanıyordu.

Resmi düzeyde, Birleşik Devletler hükümetinin bu gizli ve resmi nota aracılığıyla, temel anlaşmanın hükümetler düzeyinde yapılmasını, resmen dilediği kuşkusuzdur. Çünkü bu anlaşmaya dayanıp, hava kuvvetleri arasındaki somut anlaşmalara uygun olarak, istasyonların tesis ve işletilmesine girişilecekti. Şili Hükümetinin, böyle bir anlaşmanın yapılmasını istemediğine dair, yazılı bir belgenin bulunmayışı nedeniyle, Paskalya adası, Quinteros ve Punta Arenas istasyonları ile ilgili her türlü işlemin hükümetler arasındaki bir anlaşma sonucu olduğunu kestirmek olasıdır. (Şili tarafından açık bir kabulü hesaba katmasak bile, elçi Dungan'ın notasının havasından!) Paskalya adasındaki vb. istasyonun yıkılmasına eşlik eden koşullar gözöıünde bulundurulursa, bu görüş açısının, hukuksal ve diplomatik, belli bir önemi vardır; bu nedenle burada ayrıntılı bir biçimde çözümlenmiştir.

Fakat durumun incelenmesine geçmeden önce, Paskalya adası istasyonunun, Birleşik Devletlere yapabileceği fonksiyonlar konusunda, bazı akla yakın varsayımları belirtmek önemlidir. Bildiğimiz kadarıyla Paskalya adasındaki istasyon yönetsel ve teknolojik bakımdan gerçekte orada bulunan Kuzey Amerikalı personelin dolaysız ve özel denetimi

altında bulunuyordu. Uzun ya da daha kısa sürelerle yenilenen bu personel, başlıca Kuzey Amerika Savunma Bakanlığı tarafından sağlanıyor, zaten bu bakanlığa ait sivil ve askeri personelden ibaret bulunuyordu. Aynı zamanda belirtmek isteriz ki, Atom enerjisi komisyonu, NASA gibi bilimsel askeri türden görevler yüklenmiş diğer Kuzey Amerika örgütleri ve National Science Foundation gibi üniversiteye mensup bilimsel organizmalar, sözü geçen istasyonda, çeşitli dönemlerde çalışmışlardı. Buradan, istasyona yerleştirilmiş bulunan gereçlerin, hiç olmazsa bir kısmının, en yeni teknolojik ilerlemelere yer veren, çok ince araçlar olduğunu tahmin etmekteyiz. Bu arada istasyonun atmosferin radyoaktif kirlenmesini ölçmek işlerini gerçekleştirebildiği dönemler, yıldan yıla görevli olarak daha bir kısalıyor; Mururoa'da Fransızların atom patlattıkları dönemlere bağlı kalıyordu. İstasyonun bilimsel ve pratik alanlarda, gerek bizim, gerek Birleşik Devletler'in ilgili örgütlerine meteorolojik hizmetler göreceği tahmin edilebilirdi. Fakat istasyona yerleştirilmiş gereçlerin niteliği, personelin sayı ve özelliği başka bazı amaçları da kapsamaması gerektiğini, inkâr edilmez bir biçimde ortaya koyuyordu. Bu sorunda, tahminlerle sınırlı kalınmakla beraber, örneğin: Kuzey Amerikalıların ve diğer ülkelerin uydularının denetlenmesi, Kuzey Amerikalıların bölge içinde ve dışında yaptıkları askeri uçuşlarla haberleşme; savaş durumunda, muhtemel ikmal faaliyetleri için bir haberleşme role sistemi ve üslerle bağlantı kurma gibi. Bu tahminlerin hiç birinin doğrulanmış bilgiye dayanmadığını belirtmek gerekir; çünkü bildiğimize göre ne Şili Hava kuvvetleri, ne de Şili Hükümeti bu tür misyonların doğru olup olmadığı ölçebilecek bir durumda asla olmadı. Yalnız uluslararası düzeyde, hiç bir kez (1967 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulundaki söylevinde Küba Dışişleri Bakanı'nca) bu istasyon (açıkça adı verilmeksizin, fakat Şili durumu zikredilerek) «Kuzey Amerikan askeri üssü» olarak nitelendirildi.

(...) Paskalya adasındaki istasyon Ekim ayının ikinci yarısında yıkıldı. Hava kuvvetlerine haber verildi (bu haberin Şili'deki Hava misyonu, ya da istasyon yönetici personeli tarafından mı, başka bir şekilde mi, verildiğini bilemiyoruz). Bakanlığa gelince, olay hakkındaki haberi ABD elçisinin (Bakan Valdes'in Birleşmiş Milletler'de, New York'da bulunduğu sırada) müsteşarla olan bir telefon konuşmasıyla aldı. Diplomat gayet yüzeysel ve kısa olarak Birleşik Devletler'in bu yönde hareket etmek niyetinde olduğunu söyledi. Görünüşe göre yazılı hiç bir bilgi verilmediği gibi, bu kararın uygulama biçimiyle ilgili en ufak bir açıklama da yapılmadı; kararın nasıl uygulanacağı da belirtilmemişti. Şili Hava Kuvvetleri, yalnız meteoroloji hizmetinden, atmosfer kirlenmesini ölçme olanaklarından artık yararlanamayacakları için değil; ayrıca lojistik ve başka nedenlerle Paskalya adasında bulunan kendi tesislerinin, ağır bir şekilde zarar göreceği için durumdan endişelendiler. Bu yüzden Dışişleri Bakanlığı'nı muhtıra ile haberdar ettiler. Muhtıradaki Kuzey Amerika kararının, Paskalya adasındaki istasyonla, Quinteros ve Punta Arenas'daki diğer istasyonların yıkılmasının etkileri belirtiliyordu.

Kısa bir süre sonra, Dışişleri Bakanı Valdes, Hava Kuvvetleri komutanından (ki o da haberi doğrudan doğruya Ada'daki Hava Kuvvetleri komutanından almıştı) Hava Kuvvetlerinin Paskalya adasındaki istasyonun yıkılmasının aldığı şekilden büyük bir hoşnutsuzluk duyduğunu öğrendi. (Yalnız ondan değil, yıkma işlemini denetleme amacıyla, bir gezide bulunduğu sanılan Amerikan elçisi Korry'nin, adada bulunmasından da.) Aynı şekilde Amerikalıların bu amaçla kiralanmış bir uçakla bilimsel ve teknolojik tesislerin, hafif yapıların ve istasyon faaliyetleri için Ada'ya gönderilmiş olan makinelerin (buldozer vb. türünde) hepsini hızla adadan çekmekte olduklarını; nihayet bazı meteorolojik hizmetlerin görülmesinde yararı dokunacağı varsayılan

bilimsel tesisler ve yapıları satın alması için -bu durumda yapılması âdet olduğu halde- Şili'ye hiç bir öneride bulunulmadığını öğrendi.

Bakan Valdes, 30 Ekimde diplomatik yoldan ABD elçisine bir protesto notası göndererek, istasyonun yıkılması olayının, aradaki anlaşmaya göre Şili Hükümeti'ne bildirilmesi gerekirken, -Müsteşar'a telefon etmek yeterli değildi- buna zıt düşüldüğüne; hiç kuşkusuz, uluslararası nezaket kurallarına aykırı bu davranışın, iki ülke arasındaki ilişkilere zarar vermiş olduğuna değindi.

Bu arada elçi Korry basına bir demeç vermiş ve Paskalya adasını, Kuzey Amerikalıların bu ada halkına göndermiş oldukları besin maddelerinin dağıtılmasını denetlemek amacıyla, ziyaret ettiğini açıklamıştı. (Adada oturan çok sayıdaki Amerikalı personelin iki sonuç oluşturduğuna dikkati çekmek gerekir: 1) Adanın ekonomik yapısı, tüketim alışkanlıkları, ücret düzeyleri ve istihdamı temelden değiştirmiştir. 2) Panama ve bazan da Amerika çıkışlı, az çok düzenli ve sık askeri uçuşlar nedeniyle, hava yolundan dolaysız bir haberleşme ilişkisi doğmuştur. İstasyonun yıkılmasının, siyasal sonuçlar da dahil olmak üzere, adanın ekonomik hayatında yeni ve ağır bir şekil değiştirmeye neden olabileceği gözönünde tutularak, bu olayları akıldan çıkarmamak yerinde olur.)

Elçi Korry'nin bu demeci, Bakan Valdes'in bir diğer demecine yol açtı. Bakan elçinin söz konusu demecinin içerik ve ifadesi karşısında şaşırıldığını belirtiyordu.

Fakat Amerikan elçiliği resmen bir protesto notası almıştı. Elçi Korry, Bakan Valdes'e gönderdiği 2 Kasım tarihli mektubunda, içeriğine itiraz edebilmek için, notadan yararlanmayı denedi. Bu mektupla Amerikan Elçiliği arşivlerinde, hükümetler aras-nda bu konuyla ilgili her hangi bir anlaşma olduğunu gösteren bir belgenin, bulunmadığı belirtiliyordu. Bunu, iki hükümetin daha önceki olaylarda

gösterdiği nezaket üzerinde -konuyla ilgili olmayan yorumlar izliyordu. Bu açıklamayı bitirmeden önce, Elçi Korry'nin, yeni hükümetin temsilcileriyle yaptığı bir görüşme sırasında, bu nokta üzerinde şu açıklamayı yaptığını belirtmekte yarar vardır: ABD hükümeti bütçe nedenleri yüzünden Paskalya adası, Quinteros ve Punta Arenas'taki meteoroloji istasyonlarının faaliyetlerine son vermek zorunda kalmıştı, Kuzey Amerika bu kararı, yıl ortasında almıştı. Hava Kuvvetleri'ne uygulama hakkında dolaysız ve ayrıntılı bir not verilmiş; Dışişleri Bakanlığı ise, sözlü olarak haberdar edilmişti, siyasal kaygılarla yapılmamış bu işlemin, siyasal bir hareket olarak yorumlanılmasına -şimdiki hükümetin görevi devralmasından soma olsaydı böyle olabilirdi- engel olmak için de, acele edilmişti; nihayet, kendinden önceki elçinin sorunla ilgilendiğini bilmiş olsa da, elçilik arşivlerinde bu konuda Şili Hükümetinin -Dışişleri Bakanlığın'ca verilmiş- bir cevabının varlığını gösteren delile rastlamamıştı. Bu son nokta üzerinde, Elçi Korry, düşüncelerini biraz karışık, çelişkili izlenimini veren ifadelerle, Bakan Valdes'e yazdığı yukarda sözü geçen mektubu hatırlatır biçimde anlatmıştı. O mektupta, Elçi Dungan'ın, hükümetler arasındaki ilk anlaşmaların koşullarını kapsayan resmi ve gizli notasının varlığını bile, bilmez, hatırlamaz görünmüştü. Elçi Korry'nin sözlerine Şili Hükümeti temsilcileri -aynı şekilde sözlü olarak- karşılık verdiler, dediler ki: biz, (Şilililer), onun ileri sürdüğü görüşün karşısını kanıtlayan belgelere sahibiz: yıkma olayının siyasal değerlendirmesi doğru ve yerinde değildir; ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri elçiliği ile Şili Hükümeti arasında normal ve dürüst ilişkilerin sürdürülmesi ve uluslararası nezaket söz konusudur: sorun, sırası gelince, Şili Dışişleri Bakanlığı tarafından ABD elçiliği ile beraber gözden geçirilecektir. Bu sözler üzerine elçi Korry yeniden daha önce üzerinde durmuş olduğu şu ya da

bu noktalara dönmeyi istemişse de buna gerek görülmemiştir.

Santiago, 18 Kasım 1970

İşte -Korry'nin Şili karşısındaki ruhsal durumunu ve hükümetinden aldığı talimatın anlamını çok iyi aydınlatan- bu ciddi olayın geçtiği sıralarda, Gabriel Valdes, elçiyi imâ ederek basma şu açıklamayı yapmıştı: «Bir insana doğanın veremediğini, diplomasi hiç veremez.» Doğrusu ya, Edward Korry'nin mezar taşına yazılabilecek sözlerdi bunlar! O gün, günlerden 3 Kasımdı, yani Salvador Allende'nin iktidara geldiği tarih. Birleşik Devletler Başkanı böyle bir durumda yapılması görenek gereği olan bir şeyi yapmamış, Allende'yi kutlamamıştı. Sadece gelenek ve göreneğe karşı çıkmak değildi bu yaptığı. Hükümet değişmesi dolayısıyla bu türden bir mesaj gönderilmesinin birünebileceği tarihsel anlama bağlı bir yorum yapılırsa, Birleşik Devletler'in -Allende'nin durumunda olduğu gibi, anayasal yollardan ve düzenli seçimler sonucu- iktidara gelen bir hükümeti gereği gibi tanımaktan çekinmesi önemliydi çok.

Öngörülen tarihten biraz önce, handiyse son dakikada, iktidarı devralma törenine ABD'nin resmi temsilcisi olarak, Latin Amerika işleri ile ilgili Dışişleri Bakanı yardımcısı Charles Me- yer'i göndermeğe karar verdiği öğrenildi.

Muhtıra

Konu'. İktidarı devralma merasiminde Birleşik Devletlerin özel delegasyonunun başı Bakan yardımcısı Charles Me- yer'in Şili'deki ikâmeti. Dışişleri Bakanlığı Amerikalılararası İşler Bakan yardımcısı Charles Meyer 1 Kasım'da Santiago'ya geldi ve 5 Kasım'da gitti. Delegasyon ona yardım eden elçi Korry'den, And ülkeleri, ve Pasifik şubesi şefi M. John Fisher'den oluşuyordu. *M. Meyer'in geçmişi ve kişiliği*'. Bakan Yardımcısı Meyer yeni İngiltere'li bir iş adamıdır, «brahminler» laka

bıyla anılan Baston ailelerinden birine mensuptur, yani Birleşik Devletlerin en fazla tabakalaşmış kentlerinden biri olan bu kentin, tarihsel ve kültürel geleneklerine sahip, yüksek bir sosyal sınıftan gelmektedir.

Dedelerinden biri, bir amiral, Roma'da ve Çarlık Rusyasında elçilik yapmıştır. Charles Meyer, «Sears Roebuck» şirketinde, Birleşik Devletlerde olduğu kadar, Latin Amerika'da da uzun bir kariyer yapmıştır. Yıllarca bütün bölgede şirketin tek temsilcisi olarak Kolombiya'da oturmuştur. Şimdiki görevini kabul ettiğinde, sermaye hareketleri bakımından Kuzey Amerika firmalarının en önemlileri arasında bulunan söz konusu şirketin, başkanı olabileceği kademelere kadar yükselmiş bulunuyordu. Özel ve kamu yaşantısında nazik, oldukça sakin bir adamdır; dolaysız, fakat etkili deneyleri benimseme yeteneği vardır. Siyasal ihtirasi olmadığı izlenimini vermektedir. Onu iyi tanıyanlar (Saul Linowitz gibi) Dışişleri Bakanlığındaki eylem ve davranışlarının, görevinde başarı kazanmaya yönelik olduğunu düşünmektedir. Onlara göre böyle davranmasının nedeni, bırakmış olduğu şirketin başkanlığına' bir an önce geçmek isteğidir. Diplomatik tutumlarını ılımlı tutma, yabancı hükümetlerle çıkabilecek anlaşmazlıkları şiddetlendirmeme eğiliminin nedenlerinden birinin bu olduğunu söylemektedir. Bu aynı zamanda Dışişleri Bakanlığı ile Beyaz Saray arasındaki sürekli nüfuz savaşında saldırganlıktan kaçınmasını da açıklamaktadır. Washington'da, Latin Amerika sorunlarında Nixon'un karşısında kesin bir nüfuzu olmadığı ileri sürülmektedir, fakat dürüst ve ihtiyatlı bir adam diye ün yapmıştır. iyi niyet sahibi olduğu düşünülmektedir.

ŞilVdeki faaliyetleri.

Perşembe günü ayrılması nedeniyle, o günün dışındaki bütün iktidarı devralma törenlerine katıldı. Başkan ile bir görüşme yapmak için hazırlanmışa benzemiyordu. Davra

nışıyla, hükümet ile Birleşik Devletler Elçiliği arasında süregelen gerginliği, dışa vurmamayı bildi, fakat Santiago'ya gelişinde çok belirgin, Cumhurbaşkanı ile konuşmasında meydana çıkan sinirliliğini belli etti durdu. Halkın önüne çıkışlarında - özellikle otomobilli kortejlerde Kuzey Amerika delegelerinin doğal olarak gergin bir havayla karşılanmasına oldukça iyi, - hatta bazan şakalar yaparak - dayandı. Birleşik Devletlere karşı yapılan (çoğu zaman kısa ve sınırlı) gösterilerde, tepkisi soğukkanlı oldu. Bir seferinde «Şili evet. Yankee'ler hayır» çılgınlığını duyunca başını nezaketle arabanın penceresinden dışarıya çıkardı, ciddiyetini kaybetmeyen bir sesle: «Şili evet, Yankee'ler evet» diye bağırdı, tekrar araba içine çekilirken kuşkusuz bir gülümseme ile: «Yankee'ler belki» diye mırıldandı.

İktidarı devralma töreni hakkındaki değerlendirmesi.

Törenin cereyanından olduğu kadar temel nedenleri bakımından da, özellikle etkilendi. Halkın olgunluğunun onu büyük ölçüde etkilediği inkâr edilemez. Bundan başka, kendisine gösterilen belirli ölçüdeki kişisel sempatiyi değerlendirmesini bildi. Bu hava, elçi Korry'yi saran ve halkın duyduğu aşağılayıcı ilgisizliği yansıtan atmosfer ile çelişiyordu. Halk şöyle diyor gibiydi. «Biz onu görmüyoruz, çünkü göremeyiz.» Bu törenlerin derinde yatan anlamına gelince: Kongre'nin genel toplantısından Te Deum duasına (bu dua yeni hükümetin manevi ve ortak bir kabul görmesinin açık bir belgesi olarak, onu hayrette bıraktı) ve basit bir seyir olarak değil, anlamlı bir tören olarak gördüğü askeri geçit törenine kadar, bunların kurumsal önemini ve siyasal simgeciliğini çok iyi anladı.

Başkanla görüşmesine ilişkin izlenimleri.

Görüşme bütün gördükleri içinde, üzerinde en büyük

etki yapanı oldu. Törenin ciddiyet ve vakarı onun için çarpıcı idi. Görünürde, ne bu görüşmeyi, ne bunun böyle bir tonda, ne de belki bu içerikte olmasını bekliyordu. Bununla beraber bu son nokta üzerinde, Washington'da Başkan'm ağzından dinlediği bazı formülleri aklından geçirmiş olduğunu özel bir konuşmasında açıkladı. Meyer bununla basının, belki de Birleşik Devletler Hükümetinin bazı çevrelerinin, eleştirici düşüncelerini, ne bugün, ne de daha önce paylaşmadığını söylemek istiyordu. Kişiliğine ve geçmişine bakılırsa işittiği sözleri sadakatle yansıtan bir raportör; başka bir deyişle, Başkanın sözlerinin kendisinde bıraktığı izlenim üzerine, *apriori* kavram ve hükümler geliştirmeyen bir tanık olacağı düşünülebilirdi. Konuşulanları dolaysız olarak Başkan Nixon'a bildirme niyetinin gerçek olabileceğini de düşünmek gerekirdi. Daha sonra özel bir konuşmasında, Başkan Nixon'un 6 Kasım tarihinden itibaren bu görüşmenin içeriğini öğrenebilmesi için, hareketini 5 Kasım perşembe gününe almasının iyi olduğunu söylemiştir .Ciddi ve içten sayılan görüşme üzerindeki düşüncesinin içtenliğine inanılabilir. Hareketinden az önce Şili'li yaverine iktidarın devri törenlerine katılabilmekten ve özellikle Başkanla bu görüşmeyi yapmaktan duyduğu memnunluğu, bütün içtenliğiyle tekrar edilebileceğini - bu, Başkan Allende'ye hitap eden bir mesaj olmayacaktı- (çünkü görüşme Başkan tarafından kendisi ve M. Meyer arasında bir iş olarak tanımlanmıştı.) söyledi. Bunun sonucu olarak iki ülke arasında fikir alışverişinin korunması ve sürdürülmesi onagöretemel bir gereklilik halinde ortaya çıkıyordu. Şili ile ABD ilişkileri için, gerek çeşitli diplomatik düzeylerde, gerek Dışişleri Bakanı ile, ve Başkan gerekli görüyorsa kendi düzeyinde bu görüş alışverişinin büyük önemi olduğu kanısına vardığını belirtiyordu. Gideceği sırada, Başkan ile görüşmesi konusunda resmi olmayan bir yorum yaparak, bu konuda neleri ifade etmek istediğini aşağıdaki şekilde özetledi: 1-Başkanın, iki ülkenin büyüklük ve nüfus farklarına rağmen her birinin vakar

ve bağımsızlıklarına gösterilmesi gereken saygı konusundaki görüşünü eksiksiz paylaşıyordu. Fakat çağdaş dünyanın iki ilke arasındaki ilişkilerin yalnız doğrudan doğruya değil, bölgelerin tümü ve dünya sorunları konusundaki çok taraflı karşılaşmalar yoluyla da gerçekleşmesini istediğini, gözönün- de bulundurmak gerekiyordu. Buradan da bu vakar, bağımsızlık ve iki ülkeden her birinin çıkarları karşısında duyulan saygının, her ikisinin aynı amaca yöneldiği uluslararası hayatın bütün alanlarında, bütün yönlerinde zorunlu olduğu ortaya çıkmaktaydı. 2- Şili'ye kredi açılmasına gelince, bir süredir durumunun ve Birleşik Devletler Hükümetinin durumunun, ikili iktisadi işbirliği yerine, uluslararası mali kuruluşlarca kana- lize edilen işbirliğini geçirmekten ibaret olduğuna değinmek istiyordu. Bunu eski bakan Zaldivar'a (kuşkusuz BID guver- nörlerinin Guatemala'da 1969'daki toplantıları münasebetiyle) aşağı yukarı bir buçuk yıl önce söylemişti. Bu ona göre, Birleşik Devletlerin geliştirmekte olan ülkelerle ekonomik, mali ilişkilerinin siyasal niteliğini kaldırıyor, bu nedenle, Birleşik Devletler Hükümeti bu yönelmeyi o ülkelerin bağımsızlıklarını güçlendirmek ve kendilerini saydırmak arzularına daha uygun görülüyordu.

Benzer konulardaki başka özel konuşmalar sırasında M. Meyer, iki ülkeden her birinin hem ulus olarak hem yöneticilerinin şahsında, diğerinin hakkı saydığı prestiji doğru anlaması gerektiği üzerinde çok durdu. İki ülkeden her birinin kişiliğinin ve temsilcilerinin bu kişilikleri anlama olanaklarının kendi açısından temel öneme sahip olduğunu belirtti.

Bu görüşme sırasında, M. Meyer üzerinde en derin izlenim bırakan noktalar, hiç kuşkusuz, Başkan Allende'nin kişiliği, ciddiliği, yurtseverlik duygusu ve namuskârlığı idi. Bunu özel olarak, (her seferinde Şili'ye gelmeden önce de, bunun böyle olduğunu sandığının, altını çizme çize,) birçok kereler tekrarlardı. Halk Birliği'nin parti ve hareketleri üze-

rindeki düşüncesini, herhalde böyle davranmanın en ilkel incelik kuralları gereği kendisine ait olmadığını düşünerek, kesin olarak belirtmedi. Yine de kaldığı sürece topladığı bilgilerin Washington'daki memurların genellikle edinemi- yecekleri somut haberlere dayanan çok daha rasyonel değerlendirme öğeleri sağladığı varsayılabilir. Bununla beraber, (adlarını söylemeden ve kimliklerini açıklamadan,) bir kere, Başkan'ın «çevresini» sarabilecek kimseler konusundaki kaygısını belirsiz bir şekilde açıkladı. (Bu fikrin, kulağına M. Korry tarafından fısıldanmış olması olasıdır.) Şilili yaveri hemen bu tür varsayımların tamamen akıldışı olduğu cevabını verdi. Şili Hükümetinin karar alma yöntemiyle ilgili bu ilkel ve gülünç kavramı reddetmek gerekiyordu: Nasıl ki Birleşik Devletlerde alınmış bütün siyasal, ekonomik, ticari, mali ve güvenlik kararlarının aralıksız saldırgan niyetlerle hareket eden ve dünyaya karşı sanki sürekli «suikast» oluşturan «büyük bir beyin»in ürünü olduğuna dair dış ülkelerde ortaya atılan düşünceler anlamsız sayılıyordu; Şili'de, halka bağlı demokratik bir rejim vardı, her gerçek demokraside olduğu gibi yönetici olan halktı. M. Meyer, bu söylenilenleri, öyle görünür ki, iyi niyetle ve içtenlikle kabul etti. Veda edeceği anda Şilili yaverine biraz da heyecanla, ulusları oluşturan insanların bütün dünyada aynı tabiatla olduğu ve -demokrasilerde olduğu gibi- halkın yönettiği uluslarda beslenebilecek güven ve umutların, kendisine Birleşik Devletler için olduğu kadar Şili için de Tanrı'nın kutsamasını istemeğe olanak tanıdığını söyledi.

Santiago, 6 Kasım 1970

Yukarıda belirtilen raporda ağırlık, Başkan Allende ile Charles Meyer ve Edward Korry arasında, yapılan görüşmeye verilmiştir. Yabancı bir şahsiyetle yapılan ilk görüşmeydi bu. Bu münasebetle Salvador Allende, Latin Amerika için Dışişleri Bakanı yardımcısına şu sözcüklerle cevap verdi: «Bay Meyer,

ben Şili tarihinde bir zuhurat (*aparecidoj*¹ değilim.»

Yine 4 Kasım tarihli başka bir gizli muhtıra bu görüşmenin ayrıntılı bir açıklamasını yapmaktadır:

4 Kasım 1970 tarihinde Ekselans Cumhurbaşkanı, iktidarı devralma törenlerine gelmiş Birleşik Devletlerin özel delegasyonu Başkanı, Amerikalılararası işlerde Dışişleri Bakan Yardımcısı, M. Charles Meyer'i kabul etmiştir. Ekselanslarının yanında Dışişleri Bakanı Clodomiro Almeyda ve de Ramon Huidobro bulunmaktaydılar. M. Meyer'e Birleşik Devletlerin Şili elçisi M. Edward Korry eşlik etmekteydi. M. Armando Uribe de görüşmede hazırды. Görüşme 35 dakika sürdü, Ekselansları M. Meyer'e Şili'ye gelişinin ve Başkan Nixon'un Şili Başkam'na gönderdiği kişisel kutlama mesajının taşıyıcısı olmasının kendisinde yarattığı memnunluğu ifade ederek toplantıyı açtı ve bunun başkanlık görevinin başlangıcından beri verdiği ilk mülâkat olduğunu, bu nedenle özel bir anlamı olması gerektiğini sözlerine ekledi. Şili Başkanı bu şekilde Birleşik Devletler Hükümeti ile resmi görüş alışverişlerini başlatabilmekten memnundu. Fakat, daha önceden, Kongre genel kurulunun toplanmasını beklemeksizin kişisel temsilcilerinden birini, Radikal partinin (Şili siyasal hayatında yüz on yıllık geçmişi olan parti) büyük şahsiyeti, itibarlı senatör Hugo Miranda'nın bu alışverişi hazırlayacak şekilde Birleşik Devletler elçisiyle temas sağlaması için özen göstererek ona hükümetinin Birleşik Devletlerle en iyi ilişkiler kurma niyetlerini açıklamış ve bu milletin hükümetinden de Şili'ye hakkı olan saygıyı göstermesini beklediğini belirtmişti. Başkan dedi ki, -Şili küçük bir ülkedir, Birleşik Devletler ise bir dünya devleti, fakat her ikisi de vakarları ve karşılıklı ulusal çıkarları konusundaki düşüncelerinin dikkate

ı *Aparecido* aynı zamanda «sonradan görme» anlamına gelmektedir.

alınması bakımından aynı haklara sahiptirler. Şili'nin ve hükümetinin, Birleşik Devletlerle iyi ilişkilerini sürdürmesinde yararı çoktur. Bu ilişkiler eskidir, doğal olarak iyi ve kötü zamanları olmuştur, bununla beraber kesintisiz sürdürülmüşlerdir. Böyle de kalması gerekir.

Şili, tarihinin ve yeni halk hükümeti seçimlerinin de tanıklık ettiği gibi, özelliği olan bir ülkedir. Bu gezisi münasebetiyle M. Meyer olaylara dayanarak, somut olarak bunu saptayabilir. Başkari'a gelince bu halk hükümetinin seçim dene yi, -aralıksız yüz elli yıllık bir hayatı olan- Şili Kongresi'n- deki otuz yılı aşkın siyasi kariyeri, -dünyada iktidar olabilmiş üç halk cephesi hükümetinden birisi olan- halk cephesi hükümetinde Başbakan Aguerre Cerda kabinesine kişisel olarak katılması, onun da Şili'nin bu özelliğini göstermesine olanak sağlamaktadır. Ülkemiz bağımsız olacaktır. Şili'de bulunan basın özgürlüğü, devletin engelleyemeyeceği - Birleşik Devletler'ce kritik diye nitelendirilen- bazı düşüncelerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Zaten basının aynı şekilde özgür olduğu, Başkari'a seçiminden önce ve sonra yaptığı gibi, yabancı ülkeler ve yabancı devletlerin şeflerine ağır ve haksız eleştiriler yönelttiği Birleşik Devletler'de de durum böyledir: iki ülke hükümetlerinin birbirlerini değerlendirmelerinde hataya ve yanlış anlamalara düşmemelerinin tek yolu, her şeyden önce, her hükümetin davranış ve eylemlerine dayanmalarıdır. Biz ancak bu araçlarla, yalnızca bunlarla birbirimizi tanıyabiliriz, bundan başka, Şili'nin Amerika karşısındaki davranışı ancak Şili Hükümeti tarafından onaylanmış resmi ibarelerinin metnine göre değerlendirmelidir.

Bu sözleri derin ve içten bir dikkatle dinleyen Dışişleri Bakanı yardımcısı Meyer, sessizce, bazan da baş hareketleriyle açık bir şekilde katıldığını belli etti. Birçok kez «Evet, bay Başkan!» sözlerini söylediği duyuldu.

Başkan sözlerine devam etti: Başkan Nixon'un Birleşmiş Milletlerdeki söyleviden memnunum. Özellikle ulusların

otodeterminasyon haklarından ve müdahale etmeme ilkesinden söz ettiği zaman! Şili bağımsız, serbest ve egemendir, ve dış politikası bu ilkelere dayanır. Fakat çeşitli baskı biçimlerinin varolduğu da bir gerçektir, bunun üzerinde ısrar etmek istiyorum. Şili'de bir halk birliği hükümeti olmasının, Şili'nin Birleşik Devletler'den elde ettiği kredileri etkileyebileceğine inanmıyorum, inanmıyacağım da.

Bu noktada Bakan Yardımcısı Meyer, Birleşik Devletler Hükümeti'nin uygulamaya koyacağı çok taraflı yardım politikasının azimli bir taraftarı ve teşvikçisi olduğunu söylemek için müdahalede bulundu. Bunun anlamı şuydu: eskiden olduğu gibi iki taraflı bir kredi akımına tanık olunmayacaktı. Son yılların eğilimleri zaten bunun gereğini duyurmuştu. Birleşik Devletler Hükümetine göre çok taraflı kredi politikası ekonomik ve siyasal bakımdan kredi alan memleketlerin yararına olduğu kadar, Amerika Birleşik Devletlerinin yararına da geliyor ve kredi gereksinmesi olan ulusların bağımsızlık ve egemenlik gereklerine daha iyi cevap veriyordu.

Bunun üzerine Başkan, hükümetinin uygulamaya koyacağı Halk Birliği Programına göre, Şili ekonomisinin üç sektöre ayrılacağını söyledi: bakır, demir, azot ve Şili ekonomisinin diğer temel hammadde kaynaklarının gireceği kamu sektörü, Devlet'in katılacağı karma ekonomi sektörü ve özel sektör. Bu üçlü ayırım, Şili'de öteden beri var olmuştu ve bugün de vardı. Bu bakımdan Şili Hükümeti yanlış haber alma ya da yanlış haber almayı arzu eden kimselerin söylediklerine rağmen komünist, sosyalist ya da bu kimselerin nitelendirmeye devam ettikleri türden bir hükümet olmayacaktı. Bu hükümet marksistinden hristiyanına kadar, Şili politikasının eski ve saygı değer güçlerinin üzerinde anlaşıacağı, Şili'ye özgü karakteristikleri olan bir programı uygulayacak bir halk hükümeti olacaktı. Bu bir Şili Hükümeti, açıkça ulusal karakterli bir deney, Halk Cephesinde olduğu gibi diğer birçok deneylerden biri olacaktı. İşte doğrudan

doğruya bu nedenledir ki ne Şili Hükümetinin diğer Amerika ülkelerine Halk Birliği formülünü ihraç edeceğine inanıla- bilir, ne de bu, iddia edilebilirdi. Önce Demokrasi ihraç etmek gerekirdi! M. Meyer çok iyi biliyordu ki Latin Amerika memleketleri için bu pek kolay değildi. Birleşik Devletler bunu bizzat denemişti. Şili'de yapılacaklar, Birleşik Devletler'de yapılmış olanlara benziyecekti: yani, kendilerine yakışan vakara kavuşabilmeleri; herkesin tek tek ve beraberce gerçek bir özgürlükten, halkçasına ve insancısına bir yaşayıştan yararlanabilmeleri için, ülkeyi geliştirmek; bütün insanlara, kendinin deyimiyle «insan çiftine» daha geniş anlamda eşit fırsatlar tanımak. Bunu daha önce başarmış olan Birleşik Devletler, Şili'nin yapmak istediğini anlayacak durumdaydı. Başkanlık sarayının birkaç dakika ötesinde insana yakışmayan koşullar altında yaşayan ve ölen Şilililer vardı. Bunun sonu gelecekti, bunun böyle olabilmesi için Birleşik Devletlerde alınmış olan tedbirler alınacaktı. Örneğin tekellere karşı kanunlar çıkarmışlardı onlar; Başkan'ın ansıdığına göre, ulusun genel çıkarlarını savunmak için Başkan Kennedy çelik endüstri sinin özel çıkarlarına karşı savaşmıştı. Biz de bunu kanun çerçevesi içinde ve anayasaya uygun olarak yapacağız. Gerekirse kanunu ve anayasayı değiştireceğiz. Fakat bu Şili'de her zaman yapıldığı gibi yürürlükte olan kanunlara ve anayasa'ya uygun olarak gerçekleştirilecektir. M. Meyer ve Birleşik Devletler, Şili'de siyasal ve ekonomik süreçlerin başka türlü gelişip gelişmediğini araştırabilirdi ama, Halk Birliğinin iktidara geçmesi bile bunu karşı konulamaz bir şekilde göstermiyor muydu?

Kuzey Amerikalılara ait olanlar dahil, yabancılara ait olup da hukuken ve fiilen bütün ulusa ait olması gereken, ayrıca kamu sektöründe bütünleştirilmesi zorunlu olan mallar millileştireceğiz. Bunu, bu çıkarlara ve kendi haklarının bilincine saygının bütün gereklerini yerine getirerek ve Şili kanunlarına uygun olarak yapacağız. Ne var ki özel Şili çıkarlarına da,

Ku-

zey Amerika çıkarlarına karşı davrandığımız gibi davranacağız. Bu tedbirler Birleşik Devletlere karşı yöneltilmiyecek, bu çıkarların ait olduğu kaynaklar dikkat nazarına alınarak hiç bir ayırım yapılmayacaktı; tedbirler sadece meşru ulusal çıkarlar üzerindeki etkilerine bağlı olarak alınacak; özel yabancı yatırımlarla Şilililere ait mallar arasında, bir ayrılık gözetilmiyecekti. Bütün bunlar kanuna göre, yürürlükte olan, ya da Kongre tarafından yayınlanan kanuna göre gerçekleştirilecekti.

Bu millileştirmeler karşılığı ödenecek tazminat, mallan millileştirilen şirketlerin mensup oldukları memleketlerin hükümetleriyle değil, bizzat bu şirketlerle yapılacak tartışmalara konu teşkil edecekti. Çünkü bu şirketlerin yatırımları ve bunların Şili'deki yerleşme biçimleri, tam anlamıyla Şili Hükümeti ile özel şahısları ilgilendiren bir durum yaratmış bulunuyordu. İcra organından bağımsız bir erki oluşturan Şili mahkemeleri, sorunun kanuna uygun çözümlenmesinin güven- cesiydiler.

Şili'de olaylar böyle cereyan edecekti, çünkü ülkenin kurumsal geleneği böyle istiyordu. Bu durumda; ileri demokrasi nedir bilmeyen, Şili'de tarihi boyunca varolan sorumlu kurum ve otoritelere hiç sahip olmamış, bu yüzden de bir tarihi aşamadan diğerine sert bir biçimde geçen öteki Latin Amerika ülkeleriyle, Şili'deki millileştirmenin karşılaştırılması düşünülmeydi bile. M. Meyer'in önceden farketmiş oldukları, bugün de farkettileri gibi öteki ülkelerdeki durum Şili'yi hiç ilgilendirmezdi.

M. Meyer bu sözleri büyük dikkat içinde dinledi.

Başkan size başka bir şey daha söylemek istiyorum diye devam etti. Şili yabancı bir ülkenin, ulusal sınırları içinde kendi egemenliğini tehlikeye sokabilecek askeri ya da başka üsler kurmasına müsaade etmeyecektir. Ne olursa olsun, hükümet ettiğim sırada, Şili'nin egemenliği ve bağımsızlığı,

tam ve her türlü yabancı varlığından özgür olarak sürdürülecektir. Birleşik Devletlerle olan ilişkiler; aralarında, örneğin Birleşmiş Milletler çerçevesi içinde, fikir ayrılıkları çıkabilecek, iki bağımsız ve egemen ülke arasında sürdürülen ilişkiler gibi olacaktır, bazı sorunların değerlendirilmesinde Şili, Birleşik Devletlerin yanında yer alabileceği gibi, başka durumlarda, bloksuz ülkelerle, ya da Sovyetler Birliği ve sosyalist ülkelerle birlikte oy verecektir. Fakat egemen ülkeler arasındaki bu ilişkiler; her iki ülkenin çıkar farklarını açık bir şekilde anlayarak, anlaşlıkları noktalan ve ulusal çıkarlarının ayrılık gösterdikleri alanları belirgin bir şekilde saptayarak, dostluklarını sürdürdükleri ölçüde mevcuttular. Diğerinin bu özel ayrılık noktaları üzerindeki durumuna gösterilen saygı, her türlü uluslararası ilişkinin temelidir. Ancak bu şekilde, memleketlerinin ulusal vakarı, korunur. Bu vakarı karşılıklı tanımaksızın ilişki kurulması olmayacak şeydir. Birleşik Devletlerin bilmesi gerekir ki, Şili'nin uluslararası durumu, özellikle ve kesinlikle, Şili'nin ulusal çıkarları tarafından saptanır; aynı şekilde Şili, Birleşik Devletlerin ulusal çıkarları yönünde hareket etmesini anlayışla karşılar. Birleşik Devletler bilmelidir ki, dış politikada takındığı tavrın hazırlanmasında temel bir ölçüt olan - güvenliği, Şili tarafından, ne de Şili'de geçebilecek bir olaydan ötürü tehlikeye düşecektir. Birleşik Devletlerin güvenliği nasıl Amerikalıları ilgilendirirsin, Şili'nin güvenliği Şililileri ilgilendirir ve bu iki çıkar karşıt değildir. Şili'nin güvenliğinin sağlanması hiç bir zaman Birleşik Devletlerin güvenliğine zarar vermeyecektir.

M. Meyer, 'özellikle bu nokta üzerinde, görüş birliği halinde olduğunu bildirdi.

Bunun üzerine Elçi Korrry müdahalede bulunarak şunları söyledi: Her ülkeye özgü ulusal vakar kavramı, karşılıklı bir kabülü gerektiriyordu, iki memlekettten biri, diye

lim ki Şili ve Birleşik Devletler, biri ötekinin ulusal vakar hakkında sahip olduğu kavramdan kesin bir fikir sahibi olmalıydılar. Bu bakımdan iki ülkenin aralarında amaca uygun görüş alışverişlerini sürdürmesi önemliydi.

Başkan bu sözleri doğru buldu ve şu hususu ekledi: Bu konuda size şunu demek isterim ki M. Meyer, bu son günlerde Paskalya adasında Şili'nin vakarına ve çıkarma zarar veren bir durum yaratılmıştır. Adadaki istasyonların yıkılma tarzı Hava kuvvetlerinin çok gücüne gitmiştir. Bu yöntemleri kullanarak böyle bir harekete geçmek için yanlış zaman seçilmiştir. Bu hiç de bu dostluk hareketine benzememektedir.

M. Meyer, ada halkının karşılaştığı ekonomik sorunları anladığını ve bu türden etkilerin düzeltilebileceğini söylemek için müdahale etti. Başkan ekonomik bir sorun olmadığını, ayrı ve daha tehlikeli bir şeyin söz konusu olduğunu belirtmek için, M. Meyer'in sözünü kesti. Birleşik Devletlerin bazı temsilcileri tarafından bu olayların meydana getiriliş biçimi Şili'nin vakarına, ülkeye karşı gösterilmesi gereken saygıya, özellikle de silahlı kuvvetlerine, Paskalya adasındaki Hava kuvvetlerine zarar vermekteydi.

Bunun üzerine elçi aşağıdaki hususları belirtti: Bu istasyonların yıkılmasına, bu amaç için ayrılmış bütçe kalemlerinde yapılan bir kısıtlama neden olmuştu. Bu kararın, Birleşik Devletler Şili ilişkileri ile, bir ilgisi yoktu. Yıkma kararını alma zonunda kalan Birleşik Devletler elçiliği, bir seçim karşısında kalmıştı: Yıkma işine yeni hükümetin iktidara gelmesinden önce, ya da gelmesinden sonra girişmek! ikinci olasılığın yeni hükümete karşı dostça olmayan'bir hareket olarak yorumlanabileceği düşüncesi ileri sürülmüştü, bu yüzden zaman az da olsa yıkım işini daha önce gerçekleştirmenin tercih edilebileceğine karar verilmişti. Bu durumda, M. Valdes'in Birleşmiş Milletlerde bulunması nedeniyle, elçi Korry, Dışişleri Bakanlığı müsteşarını, bu istasyonların yıkılacağını bildirmek

üzere, telefonla aramıştı. Söz konusu anlaşma hükümetler arasında değil de Birleşik Devletler ve Şili Hava kuvvetleri arasında yapıldığı için, başka bir formaliteye gerek olmadığına karar vermişti.

Hayır Bay Elçi, diye bağırdı Başkan, bizde hükümetler arasında çözümlenmesi gereken bir iş olduğunu ispatlayan yazılı bir nota vardır. Dışişleri Bakanı bu sorunla ilgili dosyayı eli altında bulundurmaktadır. Elçi Korry, bunun üzerine anlaşmanın bu şekilde yapıldığını gösteren delillere sahip olmadıklarını mırıldandı. Kendisinden önceki elçi Dungan anlaşmayı bu şekilde imzalamış olabilirdi, fakat kendileri böyle bir yazılı delile sahip değillerdi.

Başkan, Dışişleri Bakanı Almeyda'ya söz verdi, Dışişleri Bakanı şunları söyledi: Elimde, hükümetler arasında bir anlaşmanın söz konusu olduğunu gösteren resmi bir nota vardır. Bakan Almeyda, bu arada okumak için, notayı dosyadan çıkarmak ister gibi yaptı.

Elçi Korry'nin bu konuda hemen bir tartışmaya başlamak için, açık arzu gösterdiğini anlayan Başkan, şimdi daha fazla ayrıntıya girmenin gerekli olmadığını düşündüğünü söylemek için müdahale etti: Bu işlemleri aceleye getirmek, yeni hükümetin görevi devralmasından önce yapmak için, hiç bir neden olmadığı üzerinde ısrar etmek istiyorum. Eğer Şili, Birleşik Devletlerin bu anlaşmaya son vermek niyeti karşısında, buna uymayı uygun görürse, hükümeti bunu kabul eder ve kamuoyuna, verilen kararın Şili için yararlı olduğu kanısında bulunduğunu açıklardı; bu yöntem, normal ilişkilerle birbirine bağlı iki memleketin, izleyecek tek ilişki yolu idi, işi aceleye getirmek ve tek taraflı hareket etmek buna yardımcı olmaktaydı.

Bunları söyledikten sonra Başkan ayağa kalktı ve görüşmenin bitmiş olduğunu bildirdi,

Bunun üzerine Dışişleri Bakanı yardımcısı Meyer şun-

ları söyledi: Bütün söylenenleri büyük bir ilgi ile dinledim, Bana, bu görüşme olanağını vermiş olmanız nedeniyle, size teşekkür ederim. Şili'den perşembe günü ayrılacağım -cuma için uçaklarda yer bulamadım- ve bu nedenle perşembe günü yapılacak kabul resmine katılamıyacağım, buna çok üzgünüm, çünkü kişisel olarak Şili'ye çok bağlıyım. Bu bağlılık sayın Başkan, görevimin basit gereklerinden çok ileride bulunmaktadır. Şili'nin dünyanın bütün ülkelerinden farklı olduğunu çok iyi anladığım için, tercih ettiği siyasal formüller ve kendilerini yönetenlerden başlayarak vatandaşların niteliği herkesin saygısına lâyıktır. Sözlerinizi M. Nixon'a götüreceğim ve onları sadakatla yansıtacağım. Dışişleri Bakanı yardımcısı Meyer ve elçi Korrry Başkan'ın bürosundan saat 10.05'te çıktılar.

Santiago, 4 Kasım 1970

Santiago'da bu merasim ve görüşme yapılırken ve Dışişleri Bakanı yardımcısı Meyer, Salvador Allende ve Şili Hükümeti'nin apaçık ortada bulunan, siyasal içtenliğini kabul eder görünürken, aynı anda Washington'da Ulusal Güvenlik Konseyi Şili'ye karşı bir kuvvet politikasının uygulanmasını görüşüyordu.

VII

Dışışleri Bakan Yardımcısı Meyer'in kısa süren Şili ikameti, kendisi için olduğu kadar, Kuzey Amerika Elçisi Korry için de dramatik oldu: ikisi arasında, diplomatik görüntünün arkasında, derin siyasal nedenleri bulunan bir gerginlik gelişmişti: her ikisi de, bir dereceye kadar, o Kasım ayı başlarında Washington'da Dışışleri Bakanlığı'yla Beyaz Saray arasında gittikçe belirginleşen anlayış farkını temsil ediyorlardı. -1970'te üstlendiği dış yardım konulu raporun neden olduğu olaydan beri- Korry'nin davranışı, hatta kişiliği, Dışışleri Bakanı Rogers'in de, Dışışleri Bakan Yardımcısı Meyer'in de gözünde; Kissinger'in uluslararası sorunlarla uğraşmak amacıyla Beyaz Saray'a yerleştirdiği aygıtla giriştikleri siyasal ve bürokratik mücadelenin en kaba simgesini oluşturuyordu. ITT'nin orada bulunan muhabirleriyle, Birleşik Devletler'deki yöneticileri, birkaç gün içinde durumun farkına varmışlardı. ITT'nin gizli muhtıraları, tepeden tırnağa aşağıdaki türden gözlemlerle doluydu: «Elçi Korry ile Bakanı arasındaki çatlak (*the rift*) öyle bir noktaya vardı ki, elçi işini doğrudan doğruya Beyaz Saray ile görmekte, bilgi ve talimatını Dışışleri Bakanlığına aktarmaktadır». Yine bu yirmi Ekim tarihli muhtıra, Korry'nin Washington'daki meslektaşları arasında Charles Meyer'in onu Şili'den, hatta olabilirse Dışışleri Bakanlığı'ndan, uzaklaştırmaya kararlı olduğu dedikodusunun iyice yayıldığını açıklıyordu.

İyi ama kimdi Korry? 1970 tarihli bir Şili raporuna bakılırsa, in m bir Kuzey Amerikalı pro-konsül tipi, yani ele geçirilmiş bir (ilkeyi yönetmekle görevlendirilen eyalet valisi.

Edward Korry'nin mesleği gazeteciliktir. Uzun süre Upi ajansında çalışmış, Yugoslavya ve Fransa'da bulunmuş, bu arada bazı Avrupa başkentlerinde bu ajansın müdürlüğünü yapmıştır. Özellikle Afrika'da Amerikan elçisi yapmak için, Başkan Kennedy, Dışişleri Bakanlığı ve aktif siyasal çevrelerle ilişkisi olmayan kimseler ararken, onu bu görevinde buldu. Nasıl bazı üniversite hocalarını elçi atamış, bu arada bugün *Fletcher School of Law and Diplomacy* da bulunan Profesör Gullion'ı o tarihte Kinshasa Kongo'suna göndermişse, Korry'yi de Etiyopya elçisi olarak atadı. Korry Etiyopya'da yıllarca kaldı. Doğrudan doğruya imparator ile temaslarda bulunmak eğilimindeydi; söylenildiğine göre -pro-konsül davranışı nedeniyle- imparatorla bazı kişisel güçlülere uğradı. Etiyopya'da en göze çarpan görevi Afrilca'daki diğer Kuzey Amerika elçileri ve Birleşik Devletler memurlarının eşliğinde, < Birleşik Devletletlerin bu bölgedeki politikasının ne olması gerektiği üzerinde bir rapor hazırlamak oldu. Bu görevde öyle bir faaliyet gösterdi ki, bu rapora Afrika üzerinde (Korry Raporu) ismi verildi, ama rapordan yararlanılmadı ve fikirleri uygulanmadı. Johnson Hükümeti raporu unuttu; bununla beraber -ya da doğrudan doğruya bu nedenle- rapor uzmanlar çevresinde büyüik bir itibar kazandı. Afrika ile ilgili yeni yapıtlar bu rapordan özellikle yararlanmaktadırlar, bunun nedeni kuşkusuz Birleşik Amerika'nın bu kıta üzerinde hiç bir zaman tutarlı bir politikasının olmaması ve Korry Raporunun, yapılması gerekli olan şeylerin, bir modeli gibi görünmesidir.

Korry, Etiyopya'daki görevi sırasında, o zaman basit bir vatandaş olan Nixon'u kabul etti, yedirdi içirdi, onunla uzun görüşmeler yaptı. Bu olayın daha sonra belirtilecek

bir önemi vardır. Elçi Dungan, Santiago'dan ayrıldığı zaman, yerini almaya Korry davet edildi, Demokrat partiye hiç bir zaman kaydını yaptırmamış olduğu halde Kennedy yönetimi onu bir Demokrat olarak görüyordu. Daha Santiago'ya gelmeden, Korry, Elçilikteki görevinin Dungan'in- kine hiç benzemiyeceğine karar vermişti. Dungan ile kişi- şel ilişkileri vardı ama, ne psikolojik, ne de politik bakımdan anlaşabiliyorlardı. Korry, atanması sırasında, Dungan'in gitmesinden sonra, elçiliğin üslûbunu kökten değiştirmek, Şili Hükümetinin ve muhalefetinin siyasal şahsiyetlerinden uzak durmak talimatını aldığını ileri sürdü. Başkan Nixon'un seçilmesi üzerine, meslekten diplomat olmayan Korry'nin normal kaderi, Santiago elçiliğini bırakmak ve özel mesleğine dönmek olacaktı. 1969 Nisanında, bilindiği gibi, yakında yerine bir başka tayin yapılacağı, bildirildi. Yerine gelecek olanın -Dışişleri Bakanlığı üyesi - adı bile biliniyordu. Korry o ara, «İş aramak amacıyla» Birleşik Amerika'ya gitmek için hazırlandığını filan söylemiştir ama, daha sonra çok kullanacağı türden, ustaca iki fırıldak çevirmekten de geri kalmamıştır.

Bunlardan birincisinde, hükümete şiddetle hücum etmek; ve Birleşik Devletler Senatosu'nun gözünde, ABD'nin itibarını savunduğundan rahatsız edilen ve eleştirilen bir elçi olarak görünmek için, bir Şilili senatörün Mayıs başında vermiş olduğu demeçlerden yararlandı (sorunu Dışişleri Bakanlığına bu şekilde sundu, Bakanlık Korry'yi resmi bir bildiriyle destekledi: Senato'ya da böyle bir rapor verdi. Senato onu, Dışişleri Komisyonu'nun gizli bir toplantısına kabul etti, orada da aynı şekilde savunuldu).

İkincisinde, Nixon'un Etiyopya'da yaptığı gezi sırasında onunla kurmuş olduğu eski ilişkilerden yararlanarak, ona şahsi bir mektup gönderdi. - Beyaz Saray'daki bir dostu sayesinde bu mektubun doğrudan doğruya Nixon'un eline geçmesini sağladı - Bu mektubunda birkaç yıl önce Addis-Abeba'-

da bir görüşme sırasında Nixon'un kendisine şunları dediğini hatırlattı: «Bir gün Başkan olursam Edward, Büyük Devletler dışında bazı kilit ülkeler için sizin gibi kimselere ihtiyacım olacak.» Nixon, bu mektubun kenarına «Kabul» diye yazdı.

Halefi Şili'deki görevine gitmeye hazırlanırken, Korry yerinde kaldı. Bu durum Dışışleri Bakanlığında rahatsızlık yarattı; Korry'nin Beyaz Saray'la, bunun sonucu olarak da Dışışleri Bakanlığı'yla rekabet halinde bulunan ve ondan daha geniş yetkiler kullanan Beyaz Saray'ın uluslararası politika ekibiyle doğrudan doğruya ilişkileri olduğu kanısını doğruladı; üstelik Afrika üzerinde yazılmış olan raporun yazarı olarak ve elçilikteki kişisel ünü nedeniyle (çünkü, şimdi olduğu gibi o zaman da, Kennedy tarafından tayin edilip de iş başında kalmış olan tek elçiydi) 1969 yılının ikinci yarısında, kendisinden, Dışışleri Bakanlığının yeni bir «Dış yardım» politikasının programlandırılmasını! düzenlemesi istenildi. Bu görev Korry'ye Dışışleri Bakanlığı tarafından önerildi, fakat bunu önlemek için, Başkan Nixon tarafından aynı konuyu incelemek üzere komisyon kuruldu. Bu komisyonun. ABD'nin uluslararası ekonomik işbirliğiyle ilgili her şeyin artık Dışışleri Bakanlığının yetki çerçevesi içinde kalmayacağı sonucuna varmasının kesin olduğu öngörülüyordu. (Bu işbirliği programı bugün AID adı altında Dışışleri Bakanlığına bağlıdır.) Bu durum Dışışleri Bakanlığının uluslararası düzeydeki göresel gücünü azaltacaktı. Beyaz Saray ile Dışışleri Bakanlığı ekipleri arasındaki bu kavgayı bilen Korry, hemen hemen bütünüyle üstlendiği bu görevi kabul etti ve uzman Peterson tarafından yönetilen özel Nixon komisyonunun çizgisini izleyerek, AID'i çok eleştiren bir rapor hazırladı. Rapor'u Dışışleri Bakanı'na sundu. Bakan raporun kalem almış tarzına kızdı ve onu işlemiden kaldırdı. Korry bunu bekliyordu. Bunun üzerine *New York Times*'taki dostları , ve öbür Kuzey Amerika n gazete ve basın ajanslarıyla temas

etti -eski bir gazeteci olarak bu alanda çok dostu vardı- ve Beyaz Saray ile ilişki kurdu. Böylece Peterson Raporu'nun yayınlanmasından bir gün önce, gazetelerin iyi bir yerinde kendi raporundan geniş özetler yayınlattı. -Bu rapor ötekine uyuyordu. Bunun sonucu olarak Dışışleri Bakanlığı ile düşmanlığını tescil ettiriyor ve Beyaz Saray'ın uluslararası ekibine «geçiyordu».

işte bu nedenle Korry, Nixon ve Beyaz Saray «staff»- mın gözünde Latin Amerika'daki en mükemmel Kuzey Amerika elçisi olarak görülmeye başladı; o kadar ki Washington'da Charles Meyer'den daha çok ağırlığa sahip olduğu söyleniyordu.

Şili Başkanlık seçimlerinden önce Korry'nin davranışı şöyle görünüyordu: Alessandri'nin zaferine güven, Halk Birliği olasılığı karşısında korku, Şili iç politikasına karıştığının ileri sürülmesine engel olmak amacıyla bazı ihtiyat tedbirleri! Seçimlerden sonraki tepkisi ise, şöyle görünüyordu: Gelecek Halk Birliği Hükümeti konusunda Amerika Birleşik Devletlerine gönderilen son derece eleştirici raporlar, bu hükümetin çok tehlikeli bir olaylar dizisini kışkırtacağı iddiaları! Ona göre bu olaylar karşısında bir şey yapılamazdı.

Bunun sonucunda, daima yürürlükteki stratejisi, şöyle görünüyordu: Amerika Birleşik Devletleri yürütme organı ve Senato'sunun gözünde, Kuzey Amerika çıkarlarının korkusuz savunucusu olduğundan; dayanılmaz hücumlara göğüs geren bir kurban olarak görünebilmek için, saldırganca karşı tepki gösterebileceği, bazı gerginlikleri ve çatışmaları kışkırtmak!

Böyle bir olasılık belirdiği zaman, şu iki durum arasında bir seçim yapacaktı: ya Birleşik Devlet leri, Şili Hükümeti'ne başeğmiş görünmemek telaşıyla, onu Şili elçiliğinde tutması için hızlı müdahalelere sürükleyecek saldırılara karşı saldırılarda bulunmak, ya da, işini Şili tarafından persona non grata -istenmeyen adam- ilân edilmesini sağlayacak üzere ayarlamak. Bu, onun için,

Şili'deki durum gözönüne alınırsa, olasılıkla bir kişisel liyakat belgesi olacak ve Birleşik Devletler'de başka yüksek mevkiler elde etme olanağını sağlayacaktı.

Korry özel çıkarlarını, görevinin diplomatik çıkarlarından üstün gören aşırı derecede bencil ve benlikçi bir adamdı. Diplomatik, hatta siyasal daha büyük bir rol oynamak, besbelli şaşmaz tutkusuydu. Gönüllü bir yalancıydı; yarım gerçeklerini, çok büyük yalanlamış gibi karşı çıkılmasını daha tehlikeli ve daha güç duruma getiren, ayrıntılar uydurma yeteneğinde idi. Özel yaşantısında olduğu kadar, topluluk içinde de susmasını bilmezdi. Kendisiyle yapılabilen özel görüşmelerde çok tehlikeliydi, çünkü daima bunu kendi yararına kullanırdı, saatlerce tek taraflı olarak konuşurdu, öyle ki sadece onunla konuşmak değil, fakat onun konuşmasını dinlemek de tehlikeliydi: Karşısındaki kimse verdiği cevaplardan çok dinlediklerinden tehlikeye girerdi.

Cüretkâr davranışları, küstahça söz ve jestleri ile görünüşte yürekliliğini kanıtlardı ama, galiba onu yalan ve entrikalara kışkırtan belli bir korkaklık içindeydi. Görünüş ne olursa olsun, söz ve jestlerindeki kızgınlık, kötü tavırları, kabalığı, kışkırtmaları pek de boşuna değildi; yani, yaptığı şeyleri akla yatırma ve ondan kişisel bir çıkar elde etme yeteneğine sahipti: Hükümetinin ve Amerikan baskısının tepkilerini daima gözönünde tutardı: Hareket tarzını büyük ölçüde belirlerdi bunlar! İçine belirli bir küçük görmenin ve yüksek bir kültür diye yutturmak istediği gazetecilik bilgilerinin girdiği, bir züppeliği de vardı Şili'nin ülke olarak da, beşeri ve tarihi bir topluluk olarak da, kendisinde uyandırdığı kızgınlığı saklamazdı. Bu anlamda Halk Birliğinin zaferi karşısında besler görüldüğü kini bu siyasal kuruluşa olanak tanınmış olan memlekette de yaymıştı. Elçilikteki astları arasında ve Dışişleri Bakanlığında, kişiliği korkuyla karışık bir hayranlık yaratmıştı. Bazı kişileri -bunlar azdılar- tama-

men kazanmıştı: çokları, ona sempati duymadan, çalışma ye teneğini ve dinamizmini takdir ederdi.

Kendisiyle çalışan kimselere bağılılık duymazdı. Washing- ton'da yüksek mevkilerde bulunan kimseler, onu belirli bir istihza ile düşünürler ve yargısına fazla önem vermezlerdi: Fakat Edward Korry'yi koruyan; hilekârlığı, kırtasiyecilikteki ustalığı, gerçek iktidar merkezlerini farketmedeki duyarlılığı, siyasal esnekliği, Birleşik Devletlerin en ünlü kurumlarına ve uzmanları arasına sızması ve -belki de özellikle- bugün Latin Amerika'da görevlendirilen, düşük nitelikteki Kuzey Amerikalı memurlara oranla, yüksek yetenekte olması idi.

Korry'nin Washington ve Santiago'da tam anlamıyla bilinen öfkeli çıkışları, Charles Meyer'in Şili'yi ziyareti sırasında, zirvesine çıktı. Meyer'e eşlik eden Şilililer birçok kez, hem elçisinin kendisine bir çeki düzen verme, hem de Bayan Korry'nin öfkeden kaynakayan elçiyi yatıştırma çabalarına tanık oldular. Meyer, Kuzey Amerika politikasına, kesin olarak, Washington'daki National Security Council tarafından yön verildiğini, Şili'deki törenlere katıldığı sırada öğrendi. O günler, karara etkisi olan günlerdi. Korry Beyaz Saray'a daha uzlaşmaz bir tavır takınmasını, salık vermeye devam ediyordu. Meyer farklı şekil ve şartlar alacak, daha bol araçlar kullanacak, daha esnek bir davranış salık verebileceğini düşünüyordu. Tabii aynı amaçları gözeterek! Çünkü: Kuzey Amerika'nın, Halk Birliği ve Allende'ye karşı olan politikasının, amaçlarını tehlikeye sokmak söz konusu değildi: Dışişleri Bakanlığı için bu davranış en mükemmel bir etkenlikle sağlanmıştı bile.

Korry ve Meyer arasındaki kişisel ve siyasal anlaşmazlıklar bilmemezlikten gelinemezdi. Korry'nin Santiago'daki ikameti sırasında, Meyer'in eylemlerini engellemiş olması; ve Meyer'in kendisini, elçiyle olan görüş ayrılıkları yüzünden, hükümeti karşısında abluka altına alınmış görmesi, muhtemeldir. Durum ne

olursa olsun, 4 Kasım'da Meyer, National Security Council'in, Şili hakkında kendi görüşüne hiç uymayan bir politika saptanmış olduğunu öğrenir öğrenmez, Washington'a dönmekte acele etmişti. Nixon'un başkanı olduğu National Security Council'a; iktidarın bünyesi içinde bulunan ve Dışişleri Bakanlığı ile Beyaz Saray arasında süregelen bürokratik çelişkileri yansıtan görüş farklarını, bu konsey önünde açıklamaya karar vermişti: Washington'da en kısa süre içinde dinlenilmesini istedi. Başkan Allende ile görüştüğü 4 Kasım günü öğleden sonra kendisine eşlik eden Şililiye şunları söyledi: Washington'a varır varmaz, Nixon'ı Allende'nin sözlerinden haberdar edebilmem için gezimi kesin olarak yarma almam gerekecek! Gerçekten de, her türlü kabul resimlerine ve görüşmelerine katılamıyacağı için özür diledi ve uçağa bindi gitti.

Kurulduğu andan başlayarak Allende Hükümetiyle aralıksız uğraşmak yanlısı, Amerikan yürütme organına en yakın yönetici çevrelerin, yani Henry Kissinger'ce yönetilen Beyaz Saray ekibinin, niyetinin ne olduğu Ekimden beri açıklığa kavuşmuştu. Washington, Birleşik Devletler'in ekonomik sabotaj ve siyasal tecavüz tedbirleri ne olursa olsun, Halk Birliği'nin iktidara geçmesini engellemenin güç olduğunu anlamıştı. ITT Başkan yardımcısı Merriam, bunu 9 Ekim'de CIA'dan William Broe'nin ağzından öğrenmişti; eski CIA müdürü ve ITT Başkan John Mac Cone'a durumu ivedilikle şöyle bildirmişti: «Onun görüşüne göre, Nixon yönetiminin, Allende seçildiği zaman -eğer seçilirse- çok sert bir çizgi izleyeceğini (*Will take a very very hard line*) öğrendiğimden oldukça şaşırdım. El koymalara giriştikleri ve yeteri kadar tazminat ödemedikleri takdirde, bütün Kuzey Amerika kaynaklarının, uluslararası yardıma tekabül edenler olduğu kadar, Washington'daki kredi kurumlarının da, parasal yardımlarını keseceklerini sanırım. Şu anda bana Başkan'ın, durumu dikkat ve hoşgörümüz bir biçimde izlediği (bence, hiç olmamaktansa geç olmak yeğdir) ve olaylara göre harekete hazır olduğu güvencesini verdi. (*He assures me that he has taken at this time-better late*

than never I guess-a long, hard look at the situation and is prepared to move after the fact.)

Bir süre önce National Security Council'de tartışılan Şili politikasının, Washington'da kesin olarak 6 Kasım'da şekillen- dirildiği, aldanma korkusuna düşmeksizin kabul edilebilir. Karar Nixon ve Kissinger'in yönetiminde ve Rogers, Meyer vb.nin bulunduğu bir toplantıda alındı. Bu kararı, öbürlerine göre az ya da çok «iyiliksever» olarak tanımlamanın, olanak içinde olmadığına değinelim; çünkü gelecekte, tamamlayıcı ya da yerine koyucu alternatifleri hesaba katma üstünlüğünü de sunarak, Şili'nin boğazının gittikçe daha güçlü bir şekilde sıkılması amacına dayanmaktadır. Kissinger'i bu politikayı benimsemeyen iten, kuşkusuz, Kuzey Amerika Hükümetine, çeşitli kademelerde yapacağı ekonomik, mali, politik ve silahlı müdahalelerle, Şili'ye baskılarını yoğunlaştırmada sağladığı tırmanma olanakları ve genişlikti. Bu politika aynı zamanda, dünyanın çeşitli noktalarında, Avrupa'da, Latin Amerika vb. deki Kuzey Amerika sistemine dahil memleketlerde, Şili'ye karşı bazı eylemleri başarıyla uygulamaya ve Sovyetler Birliği karşısında Amerika Hükümetinin çıkarlarıyla, çokuluslu şirketlerin ve büyük yatırım kumpanyalarının çıkarlarını en iyi şekilde bağdaştırarak, Birleşik Devletlerin yer yüzündeki denetim gücünün genişliğini göstermek için, Şili olayını bir koz olarak kullanmaya olanak veriyordu. Biitün bunlar bir ilâ üç yıllık bir süre istiyordu. Kuzey Amerika sistemine uygun yeni bir düzen yaratmaya yönelmiş büyük planı uygulamak için bu süre Kissinger'e gerekiyordu.

Bu politika Şili olayını «küresel» ya da «dünyasal» ölçeğe çıkarıyordu. Kuzey Amerika'nın Şili'de yaptıkları ve yapmadıkları; Sovyetler Birliği, Çin, Batı Avrupa, Japonya ve üçüncü diinya'ya karşı puan kazanmasına yarayabilirdi. David Landau'ın *Kissinger the uses of power* kitabında Nixon-Kissinger politikasının en karakteristik yanı olarak belirttiği kavramı - Kissinger'i besbelli iyice tatmin ederdi bu- uygulamak söz konusu idi: «Linkage» kavramı; buna göre, dünyadaki bütün anlaşmazlık noktala

rı Sovyetler Birliği ve Birleşik Amerika'yı temasa geçiren bir *continuum* teşkil etmektedir. Landau bu çerçeve içinde, somut sorunlarının çözümlenmesinin her özel olayın karakteristiklerinden çok, iki taraf arasındaki toptan kuvvetler ilişkisine bağlı olduğuna dikkati çekmektedir. Bu «Linkage» ya da birbirine bağlı tek bir süreç kavramının altında varsayılan anlam, yer yuvarlağının herhangi bir bölgesindeki büyük bir bunalımın çözümünün rakip taraflardan birinin, ya da her ikisinin, başka bölgelerde gösterdikleri kararlılık ve güç derecesiyle belirlendiği şeklindeydi.

Bunun sonucu olarak Şili olayının tüm Kuzey Amerika politikasına kaynaştırılmasına tanık olundu. Şili'yi yeni bir dünya düzeni kurma planı içinde, yararlı ve dinamik bir öge olarak kullanmak için, Allende Hükümetine belli bir süre bırakılması, Birleşik Devletlerin çıkarıma idi. Bu süreden, Birleşik Amerika sistemin disiplinine uymayanların başına gelecekleri ve sonunda uğrayacakları felâketi, canlı bir organizma üzerinde bir «test case» örneği olarak, Fransa'ya, öteki endüstrileşmiş ülkelere ve söz dinlemez demokrasilere gösterip, Allende Hükümetini yıkmak için yararlanacaktı.

Buna göre Kissinger'in tasarısında; Şili faCIAsı, iç savaş, faşizm, bir süre için ertelenmişti ve bunlar, sırası gelince Kuzey Amerika politikasının topyekûn planları için gerekli hale gelir gelmez gerçekleştirilecekti.

Bütün bu söylenilenlere; Kuzey Amerika emperyalizminin yetenek ve gücünü gereğinden fazla değerlendirmeye yol açtığı; Şili toplumu gibi bir toplumun, iç çelişkilerinin ağırlığını yeterli derecede gözönünde bulundurmadığı ileri sürülerek, itiraz edilebilir; tam tersine: Kuzey Amerika stratejisinde, bir toplumun ulusal iç çekişmeleri, uluslararası düzeyde siyasal olarak kullanılan etkenler olmaktadır. Emperyalist sistemin merkezi, 1970'te Şili'de olduğu gibi; askeri güç dahil, elinde olan bütün araçlara başvurmayı göze alarak, temel bir siyasal karara vardığı zaman, hedef alman memleketin iç politika yaşantısı, uluslararası poiiitika yaşantısından artık ayrılmaz. Bu memleket, kuşkusuz kendisini

emperyalizme karşı savunabilir, hatta zafer kazanabilir. Fakat savaş çok daha sert, daha uzun, daha sonu belirsizdir. Bu gibi durumlarda kanlı olaylar giderek çoğalırlar; ve 1973 Eylül darbesi gibi, görünüşte ülke içinden gelen en ağır şiddet hareketleri, emperyalizmle ezmek istediği ülke arasındaki savaşın, dramatik olaylarından başka bir şey değildir.

Kuzey Amerika'nın toptan politikası içinde Şili olaylarının kritik rolü 1970 seçimlerinden önce bile o kadar belirliydi ki iş mizaha dönüşerek, Birleşik Devletlerin önemli dergilerinde «olayları önceden haber verme» türünden yazılara konu oldu. İşte 3 Kasım 1970 tarihli *New York Times'* in bir sayfasından bir örnek. Burada Kuzey Amerika iç politikasına ilişkin birçok haberler arasında, dış politikayla ilgili şu tek telgraf okunmaktadır:

Sayıları 146872'yi buları Amerikan askerleri Şili'ye indirildiler.

Santiago, 2 Kasım- 9. Güney Şili bandosu sıcak bir hoş geldiniz marşı çalarken, kara ve deniz ordularına mensup Amerikan muharip birliklerinden sayıları 3843'ü bulan piyade eri, öğleden sonra Lyndon B. Johnson Memorial Air- port'a indirilmişlerdir. Kaliforniya'da Fort Ord'dan gelen bu taze kuvvetler, Şili'deki askerlerin sayısını 146.872'ye çıkarmışlardır. Bu sayı Şili'deki Amerikan kuvvetleri Başkumandanı General Vreighton W. Abrams'ın Beyaz Sarayda Eylül ortalarında yaptığı basın konferansında istediğinden biraz fazladır.

General Abrams yeni kıtaları hava meydanında karşılarırken «Kesin olarak yeni takviye birlikleri istemek niyetinde değiliz» dedi. Bununla beraber bazı birlik kumandanları Kuzey Şili'de başlayacak olan komünistlerin yaz taarruzlarını bozguna uğratmak amacıyla, 65.000 kişilik bir ek kuvveti istemesi için, General Abrams'a baskı yapmaktadır. Bu komünist taarruzu, gelecek ayın ilk günlerinde başlaya-

caktır. (Güney Amerika yazı, Kuzey Amerika kışa girdiği zaman başlar.) Bu konuda kendisine soru yöneltilen General Abrams her türlü yorumda bulunmayı reddetmiştir.

Nixon ve Kissinger tarafından 1970 Kasımında tanımlanan Dilj politikası, Kuzey Amerikan sistemi dış müdahale merkezinin. o zamana kadar hazırladığı; Pentagonun «Deniz bandosu» lerüveni olarak ilk etkileri görülen 1970 planı da dahil, bütün varım y unlarını ve olur olmaz bütün planlarını, tekrar ele almıştır. CI A tarafından 29 Eylülde açıklanan plana göre, aynı yılın Eylül ve Ekim ayları arasında tasarlanan ve uygulanan bütün tedbirlerinden de yararlanılacak; ITT tarafından son aylarda yapılan ve özellikle Gerrity'nin 20 Ekimde Başkan Geneen'e ve 21 Ekimde eski CIA müdürü Mac Cone'a; ITT Başkan Yardımcısı Merriam'- ın 23 Ekimde Dr. Henry Kissinger'e yazdığı raporların içerdiği somut tavsiyeler uygulanacaktı. (Henry Kissinger, söylenildiğine göre, Beyaz Saray'ın aslında National Security Council'ca birkaç gün önce benimsenmiş doğrultuda olan bu fikir ve tavsiyeleri kesin olarak gözönünde bulunduracağını söyleyerek, teşekkür etmişti.) Şili üzerinde baskı yapmak;¹ örneğin Kennecott tarafından düşünülen bakır ambargosu tedbirleri gibi çeşitli eylemlere girişmek amacıyla," 1971 yılı başında anlaşmaya varan, çeşitli Kuzey Amerika şirket ve teşebbüslerinden (Anaconda, Kennecott, ITT, Bankalar vb.) yararlanılacaktı. 1971 Mayısı ortasında açıklandığı üzere, sadece Eximbank gibi Kuzey Amerika kuruluşları tarafından Şili'ye açılan krediler değil, aynı zamanda BID gibi uluslararası örgütlerin; 1970 yılı sonuna doğru, Şili'yi ağır kredi kesintilerine uğratan Dünya Bankası, ya da diğer özel Kuzey Amerika ve Avrupa finansman banka ve ajanslarının kredileri de durdurulacaktı: ayrıca Kissinger ekibinin La

1) Karşılaştırım: Merriam'ın Senato alt komisyonu önünde verdiği 20 Mart 1973 tarihli ifade.

tin Amerika sorumlusu Arnold Nachmanoff'un² 1971 yılı başında ITT'ye güvence verdiği gibi; bazı Avrupa ülkelerine ya da başka ülkelere, Şili'ye yatırım yapmaktan vazgeçirmek için, baskıda bulunulacaktı; diğer ülkelerin Şili'ye kredi açmalarını ve Şili 'nin bu memleketlerle alışveriş yapmasını elden geldiği kadar engellemek için, anlaşmaya varılacaktı; sırası gelince, Şili'nin çok büyük toplam tutan borçlarının müzakeresinde kolaylık göstermek isteyen alacaklıların çıkarlarını ayrı bir işleme maruz bırakarak ve Şili'nin bu alandaki pazarlık gücü elden geldiğince kısılarak, müdahalede bulunulacaktı Elden geldiğince engelleme yapılacaktı.- Şili bunun acı deneyini yaptı!- Yedek parça, ekipman, çeşitli tesis donanımları, memleketin endüstriyel parkı ve her türlü teknolojik gelişimi olabildiğince engellenecekti. -Şili bunun acı deneyini yaşadı.- Ulaştırma araçlarını gitgide daha büyük bir ölçüde felce uğratmaya çalışacaklardı: Hava yollarını, uçak satın almasına engel olarak; deniz yollarını, ticaret filolarında ve deniz konferanslarında yaptıkları manevralarla; demir yollarını, malzemenin yenileştirilmesinde aksaklıklar çıkararak ve nihayet kara yollarını yedek parça gelmesini durdurarak! Bakır fiyatları düşürülecek ve uluslararası pazarda dengesizlikler yaratılacaktı (1970 sonundan bu yana çevrilen bu tür manevralardan birçok kanıt ve ipucu gösterilebilir, bu yönde son girişimlerden biri başkan Nixon tarafından 1973 Martında Amerika'nın elindeki büyük yedek bakır stoklarının pazara sunulduğunun ilân edilmesi idi). Şili'ye gizli Amerikan döviz sokulması yoluyla, Şili'nin parasal durumunda, denetim altında tutulamayan ciddi çarpıklıklar ve enflasyonist baskılara neden olarak (bu gizli dövizlerin Şili'ye sızması yüzünden 1972 işveren grevi sırasında doların büyük bir düşme kaydetmesi ve 1973 Nisanından bu yana olayın belirlediği orta sınıfların dizi grevlerinde görüldüğü gibi) Halk Birliği hükümetinin karşısında bulunan bütün grupların dalavereleri

² Karşılaştırım: Merriam'm Church önündeki ifadesi, Sampson'un kitabı, s. 253 ek 254, ingilizce baskı.

desteklenecekti. Bu gruplarla, eylem ya da eylemsizlik gibi başka yollardan da işbirliği yapılacaktı; nihayet başlangıçtan beri donanmada, sonra diğer kuvvetlerde uygulandığı üzere, çok uygun koşullarda silah ve askeri donatım sağlanmasına devam edilecek ya da sağlanan miktarlar arttırılacak, böylelikle silahlı kuvvetlerle kurumsal temasların derinleştirilmesine çalışılacaktı.

1970 Kasımından bu yana, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'nce etkili bir biçimde uygulanan ve burada tümü belirtilmeyen bu tedbirlerden çoğunun, Kuzey Amerika'nın ekonomik alandaki müdahalesine ilişkin olduğuna değinelim: bunlara, memleketin içinde ve dışında, bazıları açıkça fakat çoğu el altından uygulanan tam anlamıyla siyasal tedbirler eklenmiştir.

Başkan Allende, Şili'ye uygulanan emperyalizmin görünmez ablukasından sözettiği ve Pablo Neruda'nın ünlü «Şili sessiz bir Vietnam'dır» sözünü andığı, 1972 Birleşmiş Milletler Söylevinde, yukarda belirtilen ekonomik tedbirlerden başkasını ima etmiyordu. Aynı söylevinde ITT'nin ve çokuluslu şirketlerin gizli fmlıklarını Amerika Birleşik Devletleri'nin bu içişlere karışma politikasının başında bulunduğunu belirtmeden, açıklamıştı. Ancak 10 nisan 1973 tarihinde Santiago'da Dünya Sendikaları Genel Kurulu karşısında verdiği söylevde, ITT'nin yıkıcı eylemleriyle Kuzey Amerika Hükümeti arasında dolaysız bir ilişki olduğunu resmen söyledi, zira bu bağlar Washington'da Church alt komisyonunda daha birkaç gün önce kesinlikle kanıtlanmış bulunuyordu.

Artık Kuzey Amerika Hükümeti'nin, ekonomik düzeyden askeri düzeye kadar bütün düzeylerde, Allende Hükümetini, Halk Birliği'ni, Şili Devleti'ni ve Halk hareketini yıkmak amacıyla sistemli olarak giriştiği eylemleri bütününüyle yargılayabilmek olanak içindedir. Birleşik Devletlerin bu politikası, ekonomik düzeyde bir saldırı biçimini alınca, Şili'de «armutu olgunlaştırmak» politikası olarak nitelendirilmişti. Birleşik Amerika Hükümeti, bir bakıma Şili deneyinin ağacı üzerinde olgunlaşmasını gözetliyor; Allende rejiminin kendiliğinden düşmesini sağlamak için deneyin zorla olgunlaşıp çürümesine, tecavüz eylemleriyle katkıda

bulunuyordu. Birleşik Devletler'in niyeti açıktı; resmi ya da özel tecavüz eylemleri, ispanyolcada denildiği gibi sopayla vurarak olgunlaştırmak «*harcero madurar a palos*» amacını taşımaktaydı.

Daha Allende Hükümeti yerine henüz oturmuştu ki, Birleşik Devletlerce ilk uyanlar resmi azarlamalar biçiminde yapıldı. 30 Aralık 1970'te Nixon, Washington'da Şili elçisini kabul etti ve Şili Başkanı için bir açıklamada bulundu; yanında, -o zamanlar Kissinger'in şimdi ise Başkan'ın başlıca yardımcısı olan - General Haig bulunuyordu. Bu görüşmenin özellikleri, Dr. Kissinger'in Beyaz Saray'daki nüfuzunu o kadar iyi yansıtıyordu ki, bunlar bizzat Amerika'da (*New York Times* ve *Washington Post*'daki makaleler) ve Fransa'da bu sınırsız gücün örnek olayı gibi belirtildiler.¹

Şili elçisi, Dışişleri Bakanlığının bu görüşmeye bir türlü tarih saptamayı başaramadığından yakınınca, Kissinger bunun doğal olduğunu, çünkü yanlış kapıyı çaldığım söyledi. Ve görüşmeyi hemen ayarladı.

Başkan Allende'ye Şili elçisi tarafından bu konuda gönderilen raporun metni (Dışişleri Bakanı Almeyda'nın arşivleri) aşağıda verilmiştir:

Çok gizli

Nixon ile görüşme

- 1) Aralık ayı başında aşağıda belirtilen amaçlarla Charles Meyer ile bir görüşme yaptım:
 - a) Washington'daki hizmetimin Aralık'ın sonunda sona ereceğini Charles Meyer'e resmen bildirmek;
 - b) Başkan Nixon'a ve Dışişleri Bakanı Rogers'e veda etmek, amacıyla bana bir görüşme sağlamasını ondan istemek!

Hareketimden önce, ona başka bir ziyaret yapmayı ar

1) Oliver Todd'un Kissinger'e tahsis edilen ve *le Nouvel Observateur*'às yayınlanan bir çözümlemesinden.

zuladığımı, ayrıca belirttim ve onunla bütün «staff» ile bir arada görüşmeyi istediğimi ekledim.

- 2) Onbeş gün sonra, Şili elçiliği'nin birçok hatırlatmaları sonucu olarak (bu günler üniversitelerde, «Council Foreign Relations»ın yerel komitelerinde ve Şili kolonisi gruplarında Şili'deki durumla ilgili konferanslar vermek için Washington dışında bulundum) Meyer'in bürosu, Dışışleri Bakanı Rogers, kendisi ve ekibiyle görüşmeleri ayarladığım, buna karşılık Başkan Nixon ile görüşmenin olanak dışı bulunduğunu bana bildirdi. Beni kabul edecek zamanı yoktu! (Beş dakikalık bir görüşme talep etmiştım.)
- 3) Meyer ve ekibi ile görüþmenin sonucunda, Meyer'den bana birkaç dakikalık özel bir görüþme olanađı vermesini rica ettim. Ona Başkan'ýýý beni kabulü reddetmesi nedeniyle, Birleþik Devletlerden çok üzgün ayrıldýđýmı bildirdim. Bu nezaketsizlikten de ötede, siyasal bir yanıldý idi. Olay, Bakan yardımcýsýnýn geliþtirmeyi arzu ettiđini söylediđi, iki hükümet arasýndaki iyi iliþkilerin sürdürölmesini, açýkça baltalıyordu. Bu olaylarý -kendi yorumlarýmı da ekleyerek- hükümetime iletmekle yetinmeyip kamuoyuna açýklamak zorunda kalacađýmı bildirdim. Durum, çok basit karþýlýklılık nedenleriyle; Þili Devlet Başkanýný, yakýnda veda edecek Elçi Korry'yi kabul etmemeye zorlayacaktý, (Korry'in gidipi, o sýra, kesin bir olay olarak sunulmaktaydı). Etki altýnda kaldýđý belli olan Meyer, þimdilik Başkan Nixon'un bu red hareketinden Þili Hükümetini haberdar etmemeyi benden istedi, çünkü ne yapabileceđini anlamak için, bizzat kendisi giripimde bulunacaktý. Bu isteđine uydum.
- 4) İki gün sonra, Dışışleri Bakanı Rogers'le buluşmak üzere Dışışleri Bakanlığına gittiğim zaman, Şili «Country Director»u M. John Fisher'den (Noel ve yılbaşı tatili dolayı- sıyle Washington'dan ayrılmış- olan) Dışışleri Bakanı Yardımcısı Meyer'in onu, Başkan Nixon'un ziyaretiyle ilgili eski

kararın, değiştirilmesinin olanak içinde bulunmadığını, bana bildirmekle görevlendirmiş olduğunu, öğrendim.

- 5) Bu nedenle Dışışleri Bakam Rogers ile yaptığım görüşmenin sonunda (ve görüşmede hazır bulunan Fisher'in büyük korkusu pahasına) ona aynı açıklıkla -hatta diyebilirim ki aynı kabalıkla- Başkan Nixon'un bu davranışı karşısında derin üzüntümü belirttim. O da Meyer gibi darbeyi kabul etti ve ne yapabileceğini araştırmaya söz verdi.
- 6) Meyer'in ve Rogers'in bu red olayını, Washington'da elçilerin Başkana veda etmelerinin âdet olmadığı -ki bu gerçektir- söyleyerek açıklamayı denemeleri ilgi çekicidir. (Oysa Washington'da kordiplomatığın kalabalık olması, devamlı olarak yenilenmesi ve Birleşik Devletler Başkam'nm birçok görevleri nedenleriyle bu durum bana mantıklı görünmektedir.) Her ikisi de Başkanlarının yorucu görevlerinden bahsettiler, Rogers Başkanı savunma çabasında, Dışışleri Bakanlarının bile onu görmek hususunda güçlkle karşılaştığını söyleyecek kadar ileri gitti. Beni şaşırmış görünce, şunu ekledi, «Çok şükür ben bu durumda değilim, kabine üyeleri arasında, gereksinme duyduğum her sefer Bakan'ı görebilen seyrek imtiyazlılardan biriyim.»
- 7) Bir, ya da iki gün sonra, Rogers'den bana Başkan ile bir görüşme sağlayamadığına çok üzüldüğü haberi geldi. Yeniden olaya siyasi bir anlam vermemem; durumu, Başkanın zamanının olmamasıyla açıklamam istenildi.
- 8) «inadım inat» atasözünü uygulayarak, hemen ertesi gün (24 Aralık perşembe, saat 13) Henry Kissinger ile konuşmamın sonunda isteğimi yeniledim. Birçok bakımdan anlamlı olan Kissinger'in tepkisi, aşağıda aynen verdiğim şu birkaç tümce içinde özetlenebilir:

K: Bu görüşmeyi nasıl talep ettiniz?

Ben: Normal yoldan, yani Dışışleri Bakanlığı yoluyla.

*K: You made a mistake. You went to the wrong people. Why didn't you call me?*¹

Ben:...?

Saatine baktı (saat 13.30'a yakındı), kendisini doğrudan doğruya Başkana bağlayan telefonu açmaya davrandı, sonra vazgeçip bana: «Hayır, artık çok geç! dedi. Başkan şu anda öğle yemeğini yemektedir. Cumartesi için bir şey ayarlamaya çalışacağım. Maalesef önümüzdeki hafta burada değilim, fakat her halde bir şeyler yapmağa çalışacağım.» Sonra sözü görüşme isteğine getirip şu yorumu yaptı: «İsteğiniz, bu kimseler aracılığıyla aktarılmamalıydı. İspatı, isteğin bana yansıtılmamış olması.»

- 9) Cumartesi bir şey yapamadı (Nixon hafta sonunda Canip David'de idi), Kissinger ise, Nixon'un ICongre'ye 15 Şubatta sunacağı «State of the World Repord» üzerinde çalışmalarını sürdürmek için Kaliforniya'ya gitmiş fakat «piskopos»u General Haig aracılığıyla, bürosu işle ilgilenmeye devam etmişti.
- 10) Nihayet benim Washington'dan hareket günüm olan 30 Aralık çarşamba günü sabahı General Haig şahsen beni aradı ve Başkanın öğle üzeri beni kabul edeceğini söyledi.
- 11) Beyaz Saray'da aynı General Haig bekliyordu, beni aldı içinde bir saat beklediğimiz bekleme salonuna götürdü. Başkan'ın Senato ileri gelenleriyle acele bir toplantısının neden olduğu bu alışılmamış gecikme için, bir sürü açıklama yapıldı. Fakat bu, Kissinger ekibinin iki numaralı adamına, çok şey söylemek için bana iyi bir fırsat verdi.
- 12) Saat 13'te içeriye alındım. General Haig görüşmede hazır bulundu. Nixon, çok içten davranarak, masasından kalktı ve beni karşılamak, gecikmesini açıklamak için binbir

ı «Hata etmişsiniz. Yanlış kapıyı çalmışsınız. Neden bana telefon etmediniz?»

özür sıralayarak, bekleme salonunun kapısına kadar geldi. Şili'deki durumdan iyi haberli olduğu görülüyordu; Şili'ye 1966'da yaptığı gezinin heyecanlı anılarını anlattı, sonra beş dakikalık bir protokol görüşmesini yarım saatlik bir söyleşiye dönüştürdü, hareketli ve serbest bir tavrı vardı. İki kez kalkmak için davranacak oldum, beni durdurdu, yeni konulara atladı, sorular sordu, yeni yorumlarda bulundu.

13) Şili'nin siyasal durumu ve iki ülkenin ilişkileri üzerindeki görüşlerini büyük bir açıklıkla ortaya koydu. Tümcelerinden bazılarını özetliyorum:

Biz pragmatik insanlarız, kimle olursa olsun daima anlaşmaya hazırız, zaten yaptığımız da budur.

Yeni Şili Hükümeti'nin iktidara gelmesinin bizim için büyük bir endişe kaynağı olduğunu sizden saklamayacağım. Bu kimseyi hayrete düşürmeyecektir, çünkü bu hükümet dış politikada Birleşik Devletlerin dış politikasıyla çelişik durumlara yandaş çıkmıştır. Fakat Şilililerin, Şili'de ulusal politika alanında yaptıkları, doğal olarak, yalnızca kendilerini ilgilendiren bir şeydir; bununla bizim bir ilgimiz olamaz. Buna karşılık iş, dış politika alanına dökülünce, ucu bize dokunduğu ölçüde ilgilenmek, duruma göre tepkide bulunmak zorundayız.

Her ülkenin zor alımlar (istimlâk) politikası yürütme hakkına sahip olduğu açıktır. Biz bundan yana değiliz. Fakat herhangi bir ülke, bu şekilde halkının çıkarlarına daha iyi hizmet ettiği kanısında ise, öyle yapması egemen iradesine bağlıdır. Bununla beraber, söz konusu süreç Kuzey Amerika şirketlerinin ve vatandaşlarının çıkarlarına dokunur da, bunlar yeterince tazminat almazlarsa; böyle bir durumda, her hükümetin yapacağını yapmak zorunda kalırız, yani onları savunuruz. Misilleme yaparız ama, bu askeri tipte bir misilleme olmaz, ekonomik türde olur-

— Üzülerek söylüyeyim ki Başkan Allende'yi tanımıyorum. Şili'nin en yüksek değerlerini oluşturan, ona uluslararası

toplulukta ve özellikle bu yarı kürede itibarını sağlayan tarihini, demokratik geleneklerini, kurumlarının istikrarını, çoğulcu toplum düzenini koruyabilecek, politik görüş ve güce sahip olacağını umuyorum. Başkan Allende'nin demokratik inançlara derinden bağlı bir kimse olduğu bana söylendi : tekrar ediyorum onu tanımıyorum, bu yüzden kendi kendime karar veremem. Fakat biliyorum ki yandaşları arasında sorunları onun gibi görmeyenler vardır. Bu nedenle bir kez daha diyorum ki bu değerlerin, bu çoğulcu toplumun korunması Başkana ve muhalefete bağlıdır. Bu ülkenin içten bir dostu olarak bunu temenni ediyorum ve umuyorum.

— Bizler pragmatik insanlarız. Herhangi bir ülke ile, herhangi bir hükümet ile anlaşırız ve anlaşmaya hazırız. Bunu ispatlamış olduğumuza inanıyorum. Uzaktan örnek aramayın, Peru Başkanı Velasco olayına bakın. Kimseyi karşımıza almak istemiyoruz ve bu türden girişimlerde bulunmayacağız. Fakat kışkırtılırsak cevap vermesini biliriz.

- 14) Washington'u tekedan bir diplomata Nixon tarafından verilen bu mülâkatın alışılmamış bir şey ve içeriğinin politik olduğu açıktır. Bunun en iyi delili -hele Nixon yönetiminin psikolojisi bilinirse- bu ifadenin Beyaz Saray'ın resmi bildirisinde yer alması ve Beyaz Saraya göre bu konuşmanın olağanüstü olmayışı idi. Nixon yönetiminin «low profile»! budur işte!

31 Aralık 1970

Nixon istediği kadar sekiz yıl Başkan yardımcılığı, sekiz yıl siyasal kanaatkârlık ve birçok yılların Başkanlığı ile simgelenmiş makul Devlet adamlığı tavırlarını takınsın, bu konuşmadaki emperyalizm tehditlerini, Dante'nin «*Cehennem*»inde denildiği gibi «La bestia senza pace»yi, gizlemeyi başaramadı: «Ucu bize dokunduğu ölçüde ilgilenmek, duruma göre tepkide bulunmak zorundayız», «Kuzey Amerika vatandaşlarının ya da şirketlerinin

ıkarları, onları savunmak zorundayız», «Misillemede bulunuruz»,
«Kışkırtılırsak cevap vermesini biliriz.»

Birleşik Devletler için Allende Hükümetinin varlığı bile bir kışkırtmadır. Deyimlerinde çok ılımlı da olsa, Nixon, görüşmenin başlangıcından beri bunu söylemekten kendisini alamadı. «Yeni Şili Hükümetinin iktidara gelmesinin bizim için büyük bir endişe kaynağı olduğunu sizden saklamayacağım.» Fakat hükümetinin Eylül-Ekim aylarında -1972 ve 1973 Martında kamuya açıklanan eylemler- Şili'ye karşı giriştiğı dolaysız tecavüz hareketlerini ve kendisince 1970 Kasımında alınmış ve uygulanmış bulunan kararları hatırlatmaktan, doğal olarak kaçındı.

Kibir ve öğün duygusunu kesin olarak gizlememiştir ! «Başkan Allende'nin demokratik inançlara derinden bağı bir kimse olduğı bana söylendi.

Tekrar ediyorum onu tanımıyorum, bunun için de karar veremem, fakat biliyorum ki yandaşları arasında olayları onun gibi görmeyenler vardır. Bu nedenle bir kez daha diyorum ki Başkana bağıdır.»

Buna karşı tamamen kuramsal bir biçimde, ABD'nin ilgili olduğı dış politikadan ayırmak için, Şili iç politikasına soğuk bir ilgisizlik içinde göründü. Fakat bu aldatıcı diyalektiğın gerisinde yatan gerçeğı, yabancı ülkelerin iç durumlarıyla Kuzey Amerika'nın Dış politikası, Birleşik Devletlerin özel ve kamu kesimleri arasındaki bağı, gizliyemiyordu: Kuzey Amerika şirketlerinin çıkarlarını!

VIII

Birleşik Devletler'in uluslararası politikasının temel ilkesi şudur: Özel çıkarların tam olarak korunması! Özel Amerikan çıkarları, aynı zamanda Amerika Birleşik Devletlerinin kamusal çıkarları ve imparatorluğun varoluş nedenidir çünkü.

Şili bu gerçeğin ilk kez açıklanışını, elçisi 30 Aralık 1970'te Başkan Nixon'la konuşurken, güzel devlet adamı tiimceleriyle sarılmış olarak işitti. Halk Birliği Hükümeti temsilcileri, imparatorluğun ajanlarının ağzından bu sözlerin, gitgide daha kaba bir biçimde, defalarca ifade edildiğini işiteceklerdi. (Özellikle iki yerde: sonuncusu 1973 Martında

Washington'da yapılan cari anlaşmazlıkların giderilmesi görüşmelerinde, bir de Paris'te toplanan dış borçlar konferansında.)

Birleşik Devletler dış politikasının bu birinci ilkesine göre, millileştirmeler «uygun» tazminatlarla karşılanmalıydı.

Tesadüf, aynı dönemde, Şili'deki büyük bakır madeni endüstrisinin millileştirilmesi, Şili Kongresi'nde ele alınmış, tartışılıyordu. Sağcı partiler dahil, bütün partiler (Senatör Francisco Bulnes'in ağzından) çeşitli münasebetlerle ve birçok kereler, Şili bakırını işleten Kuzey Amerikan kunpanyaların bütünüyle millileştirilmesinin zorunluluğunu ve ivediliğini belirtmişlerdi. Bunun her bakımdan tarihsel bir istek olduğunun baş kanıtı, millileştirme hareketine olanak sağlayan Anayasa reformu metninin, 1971 yılı ortalarında, bütün partilerin huzuruyla ve geniş

bir tartışmadan sonra- Kongre tarafından oybirliğiyle kabul edilmiş olmasında görülebilir, (ki bu olay, o tarihte, taa Çin'e varın- cayadek her tarafta olağanüstü bir olay sayılmıştır).

Allende Hükümeti bu anayasa metnini o kadar titizlikle uyguladı ki, ne Şili'de ne de başka yerde, hiç kimse tazminat tutarından -millileştirmeye olanak sağlayan reformun öngördüğü gibi- Kennecott ve Anaconda tarafından elde edilmiş «fahiş kâr» tutarının düşürülmesini, bu metnin ihlâli saymaya cesaret edemedi. Halk Birliği döneminde, yüksek mahkeme ile birlikte, hükümete en çok direnen yurt içi kamu kurumu olan La Contraloria,¹ (Cumhuriyetin genel hesap denetleme kurumu) fahiş kâr marjlarına bağlı olarak yapılacak indirimleri, kanunun gerektirdiği gibi hesaplardı. Millileştirilmiş kumpanyaların tazminatla ilgili itirazlarını inceleyen mahkeme ise, Anaconda ve Kennecott'un da taraf oldukları çok uzun süren dava boyunca, bu kumpanyalar tarafından, son kalara kadar yetkili sayıldı. Fakat Birleşik Devletler Hükümeti, kendine özge bilinmez hangi hikmet-i hükümet icabı liareket ederek, bu reformun kabulünden ve yasalaşmasından çok önce Şili Hükümeti üzerinde baskı yapmaya başlamıştı. Şili Hükümeti, millileştirme tedbirlerinin uygulanmalarında ve neden olacakları davalar sırasında; Nixon yönetiminin ve şirketlerinin geliştireceği; hukuki, siyasal ve ekonomik kanıtları karşılamaya hazırды. Hatta Kuzey Amerikan sisteminin, bu yıllar boyunca, bakır konusunda kendisini kaptırmaktan geri kal- mıyacağı, tecavüz hareketleri de öngörülmüşü.

13 Kasım 1970'te Anayasa reformu tasarısının Kongre'ye sunulmasından önce düzenlenen ilk muhtırada özellikle şu satırlar göze çarpıyordu:

Millileştirmelerde, tedbirlerin «hakkaniyete uygunluğu»
(ve hakkaniyet kavramının kendisi) zor alımlarına, istimlâk

1 La Contraloria ve Yüksek Mahkeme bugün Şili'nin kamu yönetiminde Cunta'mn hiç bir değişiklik yapmadan korumak istediğini açıkladığı kurumlar olmak gibi kuşku uyandıran bir ayrıcalığı paylaşmaktadır.

lere oranla «topluluğun çıkarlarını» daha çok göz önüne alır.

Sadece anayasal açıdan millileştirmeler zor alımlara yol açtıkları zaman, bu millileştirmelerin (özellikle temel kaynakları ilgilendirenlerin,) uluslararası hukuk açısından, mahkemelerin bu tedbirleri oluşturan anayasa!

hükümleri yorumlamaları gerekince, (diğer ülkelerde yapıldığı gibi,) göz önünde bulundurmaları gereken özel çizgileri vardır. Ayrıca, temel kaynakların geri alınmasına ilişkin Birleşmiş Milletler kararını da göz önünde tutmak icap eder.

Tazminatın tutarının hesaplanmasına gelince, son savaştan beri gerçekleştirilen bütün millileştirme Olaylarında bu işlem-ve bu işlemin ortaya çıkardığı «hakkaniyete uygunluk» kavramı-, hukuki balcımdan denkleştirme esaslarına göre yorumlanarak yapılmıştır. «Hakkaniyete uygunluk» kavramının «topluluğun çıkarları» temel kavramını içerdiği tek yöntem budur. Bu genel kesinleme, ekonomik düşüncelerden başka birçok tarihsel örnek hukuki, ahlâki ve felsefi kanıtlarla desteklenmektedir.

Başkan Allende'nin millileştirme tasarısını imzaladığı (ulusal onur günü diye adlandırılmış olan) 21 Aralık günü bu muhtıraya: Amerika Birleşik Devletleri'nce, yabancı ülkelere yapılmış özel yatırımları korumak için, kendi iç hukukunda gerçekleştirdiği «hukuki savunma araçlarım» çözümleyen, bir başka muhtıra daha katıldı. Bu yasaların -Hickenlooper ve Sabbatino değıştirgeleri gibi- birçoğı, özellikle Latin Amerika'da yapılabilecek millileştirmeler göz önünde bulundurularak, ya da Küba'daki millileştirmelere tepki olarak çıkarılmıştır. Şili'nin durumu. Kuzey Amerika Devletince, yabancı ülkelerdeki yatırımların güvence altına alınması için geliştirilen sigorta sistemine, en iyi uyabilecek bir durum gibi görünüyordu. Önce AID, sonra OPIC adlı karma bir şirket bu işle görevlendirildi. Kuzey Amerika Hazi- nesi'nin beslediğı bu sigorta sistemi, hükümetler arasında, gerek

aslı gerekse yapısı özel olan çıkarlar konusunda, siyasal ya da hukuki anlaşmazlıklar çıkarmaktan geri kalamazdı. Nihayet Exim- bank'ın statüleri de öyle bazı özel koşullar içeriyordu ki, üçüncü dünya ülkelerini ekonomik bağımsızlıklarını geliştirmekten caydırmak sonucunu verebilirdi bu.

Muhtıra

Bakırın Millileştirilmesine ilişkin Anayasal hükümlerin uluslararası yönleri. Artık bu tür «yardım»dan yararlanmadığı için, Şili'yi kapsamına almayan - Hickenlooper değiştirme önergesinin «müeyyide» özelliği; bu Kuzey Amerikan yasasının öngördüğü millileştirme tedbirlerine başvurmuş ülkelere, iktisadi yardımın kesilmesi gerektiği zaman bile, millileştirme eylemlerinin meşru sayılıp sayılmayacağını değerlendirmede, Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası alana getirdiği «kriter» bakımından önemlidir. Birleşik Devletler, söz konusu ülkeler karşısında, başka alan ve konularda da eylemde bulunmak için, bu kritere dayanmaktadır. Bu arada, şu noktayı hatırlatmak uygun düşer: Hickenlooper değiştirgesinin bir yanı Birleşik Devletler vatandaşlarına, ya da mülkiyetinin en az yüzde ellisi Kuzey Amerika vatandaşlarının elinde bulunan bir şirkete ait olan bir malı mi 11 deştiren, satın ya da denetimi altına alan memleketlerin durumunu ele almaktaysa da; aynı değiştirgenin başka bir yanı, bir memleketin Birleşik Devletler vatandaşlarından biriyle, bir kumpanya ya da bir şirketle, yürürlükte olan, ayırı tanıma uygun tedbirlere başvurmuş ülkelerin durumunu kapsamı içine almaktadır. Aynı şekilde (Birleşik Devletlerin dış yardımlarına ilişkin yasanın 62C. maddesine eklenmiş bulunan) Sabbatino değiştirgesinin hükümlerini göz önünde bulundurmak da yerinde olur. Bu değiştirgenin amacı Küba'daki millileştirmelerden

birisiyle ilgili «Sabbatino Case» olayında, Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi'nin aldığı içtihat kararının işlemlerini engellemektir. Yüksek Mahkemenin-kapsamı genel- bu içtihadına göre, Amerika Birleşik Devletleri'nin resmen tanıdığı egemen bir yabancı devletin, kendi sınırları içindeki özel mülkiyetler üzerinde aldığı istimlâk kararlarının geçerliği konusunda; ABD Hükümetiyle arasında, bu gibi durumların meşru denetimine ilişkin ilkeleri düzenleyen bir anlaşma olmasa, hatta bu istimlâk ya da millileştirmeler uluslararası teamül hukukunu çiğnese de, ABD mahkemelerinin hiç bir yetkisi yoktur. Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesinin bu içtihadına, Devlet Tasarrufu içtihadı adı verilmektedir; ve buna göre, yabancı Devletin egemen tasarrufu uluslararası alanda bozulamaz; ayrıca, Birleşik Devletler'in hiç bir kaza mercii, bu tasarrufu mahkûm edemediği gibi, yargılayamaz da! Bu içtihat o kadar geçerliydi ki, siyasal düzeyde bir değıştirme ya da kuşkusuz ancak Birleşik Devletler sınırları içersinde geçerli olabilecek bir yasayla karşı çıkmanın zorunlu olduğu düşünöldü. işte bu nedenledir ki Sabbatino değıştirgesinde şu hükümler yer almaktadır: «Yasalarda başka hüküm bulunsa da, hiç bir Birleşik Devletler mahkemesi, yabancı bir devlet ya da yabancı devlet aracılığıyla istemde bulunan taraflardan birisinin, Devlet tasarrufu içtihadına dayanarak ileri sürdüğü bir hakka, ya da benzer her türlü mülkiyet hakkına ilişkin; ve uluslararası hukuk ilişkilerine karşıt bir Devlet tasarrufundan doğma, 1 Ocak 1960'tan sonraki bir müsadereye ya da benzeri bir denetime alma biçimine dayanan talebini; bu alanda saptanmış tazminat ilkeleri ve öteki kriterleri gözönünde bulundurarak, ileri süröldüğü her zaman, değerdendirmekten kaçınamaz; uluslararası hukuk ilişkilerine uygun olarak nitelikleri üzerinde düşünöncesini bildirmek zorunluluğunu tanımazlıktan gelemmez,»

Burada söz konusu edilen kriterler yukarda adı anılmış

olan Hickenlooper değiştirgesindeki kriterlerdir. Bu değiştirge iki istisna içermektedir: 1. Yabancı devlet tasarrufu devletler hukukuna aykırı düşmeyecektir; 2. «Durum Birleşik Devletler Başkanı'nın, Birleşik Devletlerin çıkarlarından ötürü devlet tasarrufu içtihadının uygulanmasını uygun .gördüğü bir durum olacaktır.»

Bu düzenleme, özel çıkar sahiplerine Birleşik Devletler mahkemelerinde, yabancı devletin temsilcileri olmadan, nasıl gelişebileceği kolaylıkla kestirilebilecek bir açık duruşmaya ve sonuçta, olasılıkla hukuki ambargo tedbirleri, ya da diğer tedbirlere yol açabilecek bir yargılama usulüne, olanak tanınması bakımından ilginçtir.

Öte yandan, -Overseas Private Investment Corporation, yükün bir kısmını özel sigorta kumpanyalarına aktararak, (fakat «kaza» durumunda ve kanuni sonuçlarında sigorta ödemeleri sorunluluğunu mahfuz tutarak) sistemin idaresinde hükümetin yükünü azaltmaya çalışmasına karşın-; her ikisi de Birleşik Devletler Hükümetinin kuruluşu olan, AID ve OPIC'ın görev aldığı sigorta sistemi, yabancı ülkelerdeki Kuzey Amerika özel yatırımlarını ve m ıllarını ilgilendirebilecek, istimlâk risleriyle ve benzer risklerle de ilgilidir. Bu sistem, kendisini yaratan kanuna göre Şili'nin durumunda görüldüğü gibi, bu riskler ve onları karşılayan sigortalar konusunda, Birleşik Devletler'le hükümet düzeyinde anlaşma olmasa bile, görevini tam olarak yapmaktadır. Gerçekten sistem, Birleşik Devletler Hükümeti özel bir sigortacı imişçesine çalışmaktadır. Etkileri de şu şekilde özetlenebilir:

1) Kuzey Amerikalı özel şahıs millileştirme, ya da Amerikan kanununun tercihli olarak kullandığı terime göre istimlâk eylemine karşı, bütün normal müracaat yollarım denedikten sonra, OPIC'ın güvence altına almış olduğu riskle sıkıntıya düşmüş (ya da «kaza kurbanı») olduğunu bildirir ve Kuzey Amerika tarafından sigortanın ödenmesini ister. Bu nedenle hükümet, özel şahsa paralel olarak, millileştirme

tedbirinin hukuki ve fiili koşullarını; bu tedbirin alınmış olduğu ülke mahkemeleri önünde, özel kişiler tarafından elde edilen «tazminat» ile ilgili muhtemel hükmünü, incelemeye başlar: Çünkü, kesinlikle bu sonuca varmak için tasarlanmış AID-OPIC sigorta sistemi nedeniyle, millileştirme yabancı ülke tarafından gerçekleştirilir gerçekleştirilmez, Kuzey Amerika Hükümeti kendisini sigortayı ödeme zorunluğunda görebilir: bu da elbet Kuzey Amerikanın açısından-Birleşik Devletler Hükümetinin, yabancı bir ülkede yapılan millileştirmeler karşısındaki kaygılarını «meşrulaştıracaktır.»

2) Sigorta primi, özel şahıs tarafından elde edilip OPIC tarafından ödenince; Kuzey Amerika Hükümetinin bu örgütü, Kuzey Amerika kanunları gereğince hukuki olarak sigorta primini elde etmiş olan özel şahsın mevcut ve gelecek haklarına halef olur, yani bu hak ve beklenen hakların sahibi sıfatıyla, millileştirme eylemini gerçekleştiren hükümetin karşısına çıkabilir. Millileştirme eylemini gerçekleştiren devletlerin, millileştirme tedbirinin ancak konuyu ve ilgili özel şahısları ilgilendirdiğini, özel şahısların sigorta mukavelesi imzaladıkları memleketin hükümetini ilgilendirmediklerini, haklı olarak ileri sürebilecekleri kesindir; ama bu sigorta sisteminin amacı, zaten yabancı hükümet karşısında, Birleşik Devletler hükümetine, sigorta ödemelerinden doğan zararını çıkarma araçlarını aramak için, bir gerekçe sağlamaktadır.

Nihayet, gerçek bir Birleşik Devletler Hükümeti örgütü olan ve statüsü Amerikan kanunlarına dayanan Eximbank'ın durumunu da göz önünde bulundurmak gereklidir: bu statü, cezalandırma; millileştirme tedbirlerine karşı dolaysız ve hukuki manevralarla -ödemeyi yükümlendikleri kredi anlaşmalarının tipine dayanarak-gerekli ödemeleri talep etme olanağı sağlayan; yukarıda anılmış mekanizmaların kriter ve yaklaşımına uygun hükümleri, içerir; öyle ki, bir devlet tasarrufunu gerçekleştirmesi nedeniyle, Eximbank'ın -Kuzey Amerika Hükümeti' nin kendisini yükümlü tuttuğu üze

Re yabancı devlete yöneltilmiş eylem ağının belirli bir kısmını etkili şekilde oluşturduğu söylenebilir.

Santiago, 31 Aralık 1970

Bu metin birkaç giin sonra, millileştirme çerçevesi içinde tazminat sorununu ele alan, biraz daha ayrıntılı bir inceleme ile tamamlandı.

(....) c) Tazminat

Birleşik Devletler, millileştirmenin uluslararası bir geçerliğe kavuşabilmesi için *(yeterli, çabuk ve müessir)* bir tazminat ödenmesi gerektirdiğini savunuyorlar.

Burada iki görünüş arasında aşağıda belirtilen ayrımı yapmak önem kazanmaktadır:

Bunlardan biri tazminat borcunun varlığıyla, öteki tazminat tutarının saptanmasıyla ilgilidir. Birinci nokta hiç bir sorun yaratmayacaktır, çünkü reform tazminat ödeme zorunluğunu açık olarak tanımlamaktadır. İkinci noktaya gelince, Birleşik Devletler «yeterli» bir tazminatın, malı istimlâk edilen tarafından tahmin olunan, ya da hakkaniyete uymak için bu değere önemli bir şekilde yaklaşması gereken, dengeleyici karaktere sahip, bir tazminat olduğunu savunacaktır.

Salt hukuki görüş açısından, uluslararası hukukta, «kanuni ortalama» diye nitelendirilebilecek bir tutarın altındaki tazminatın, millileştirmeyi gayri meşru bir olay haline indirgeyecek bir kural bulunup bulunmadığı noktası tartışılabilir. Bu soruya, 1945'tenberi geçerli bir devlet uygulaması hatırlatılarak, hiç bir millileştirmenin; 1946'da İngiltere ve Fransa'dakilerin bile, dengeleyici bir tazminatla sona ermediği ortaya konarak, cevap verilebilir. Bunun da ötesinde Seylan'da, Tunus, Meksika, Doğu Avrupa'da, En- donezya'daki millileştirmeler, toptan tazminat anlaşmalarının imzalanmasına yol açmışlardır. Bu anlaşmalarda, millileş

tirilen yatırımların ait bulunduğu memleket tarafından kabul edilen tutar, dengeleyici değerden hissedilebilir bir şekilde düşüktü. Bu konuda Armando Uribe'nin, «Yabancı ülkelerdeki millileştirmelerde fiilen ödenen tutarlara ilişkin örnekler» ile ilgili, 5 Ocak tarihli muhtırasına atıfta bulunuyoruz.

İşte, istimlâki düzenleyen ve «yeterli, süratli ve etkili» bir tazminat ödenmesine bağlayan uluslararası Hukuk ilkelerinin bulunmadığını gösteren temel nedenler:

- 1) Tazminatın kabulü hiç bir uluslararası anlaşmaya konu teşkil etmemiştir;
- 2) Geçmişte bundan söz etmiş olabilecek özel anlaşmaların, özellikle İkinci Dünya Savaşı izleyen genel millileştirme sürecinden bu yana, hiç bir genel değerleri yoktur;
- 3) Bu kavrama (önce olduğu gibi) savaştan sonra da devletlerin uygulamalarıyla karşı çıkmıştır;
- 4) Özellikle kapitalist ülkelerin temsilcileri tarafından, hemen hemen oy birliğiyle kabul edilen, 1803 nolu Birleşmiş Milletler kararı, bu kavramı dışında bırakır; millileştirme kavramını doğrular ve tazminat konusunda «yeterli» terimden hissedilir derecede farklı olan «orantılı» tutardan söz eder;
- 5) Yüksek tutarların söz konusu olduğu anlaşmalar, ya da « (lump sum agreements)» klasik istimlâk ilkelerini dışarda bırakarak, millileştirme ilkelerini doğrularlar (...);
- 6) Devletlerin uygulamalarında, klasik anlamda istimlâk (yabancı çıkarlarını etkilediği ölçüde) hemen hemen ortadan kalkmıştır.
- 7) Dengeli tazminat karşılığı istimlâk mantiki değildir, çünkü millileştirme eyleminin geçerliliğini hukuki temellerine değil, fakat ilgili ülkenin ödeme gücüne bağlı bırak,maktadır.

1 Ocak 1971'de, reformun anayasal sürecinin tam başlatıldığı sırada, başka bir muhtıra daha, öncekine eklendi:

Konu: Bakırın millileştirilmesi karşısında Kuzey Amerika'nın muhtemel bir tepkisini önleyici tedbirler.

Yasama erkinin tartıştığı bir anayasa reformu yoluyla gerçekleştirilen Şili bakırının millileştirilmesinin; (belki uluslararası bir örneği daha bulunmayan) özel karakterinin; muhtemel bir Kuzey Amerika tepkisini, engelleyip geciktirebileceğini söylemek, uygun olur; çünkü hiç kimse, millileştirme ya da istimlâkin tasarısının tam olarak yürürlüğe girmesinden ve bunu belirleyen eylemlerin oluşmasından önce tasarı koşullarına uygun biçimde, uygulandığını iddia edemez. Esasen Şili Hükümetinin iradesini yansıtan siyasal eylemle kanun tasarısının sunulduğu arasında, besbelli bir özdeşlik de belirecektir.

Bununla beraber, muhtemel Kuzey Amerika tepkilerinin niteliğini değerlendirmek için, uygun tazminat alamadıkları bahanesiyle Kuzey Amerika şirket ya da vatandaşlarının zarar görmesi durumunda -bu hükümet makamı tarafından zaten yapılmış olan- ekonomik karakterli tepki, ya da misillemelere baş vurulacağı imasını, hatırlamak gerekir; hukuki bakımdan erken olsalar bile, politik alanda bu tepkiler bugün dahi hissedilmektedir.

Bir süre sonra Dışişleri Bakam (Clodomiro Almeyda) tarafından yönetilen ortak bir çalışma bu çeşitli çözümlemeleri tamamladı, buna ek olarak şu noktaları belirtti:

Bu incelemede, Şili ve Amerika uluslararası ilişkilerinin çeşitli yönleri üzerinde, millileştirme süreci etkileri; örneğin, bugün Amerika'ya büyük ölçüde bağlı olduğumuz araç, gereç, teknoloji ve yedek parça sağlama faaliyetlerine yansımaları, gözönünde bulundurulmamıştır. Avrupa'nın, Japonya'nın sermaye ihraç eden sistemleri ve çevreleri üzerindeki dolaylı etkileri de; hatta Amerika Hükümeti'nin, Dünya Bankası (ve

şubeleri,) Amerikalı kırar ası Kalkınma Bankası gibi uluslararası finansmanın çokuluslu kaynakları üzerinde, genel alanda uygulayabileceği herkesçe bilinen etkileri de, hesaba katılmamıştır. Hem de bu finansman kaynaklarına Şili Hükümeti son yıllarda büyük ölçüde başvurduğu halde! Ayrıca, Birleşik Devletler Hükümetinin, alacağı iki taraflı tedbirler; ya da Şili'nin çeşitli ülkelerle ticaretinde ve Şili mallarının dünya pazarlamasında çarpıklıklar meydana getirebilecek tedbirlerle, girişebileceği bir eylemin muhtemel etkileri de gözönünde bulundurulmamıştır.

Bu dönemin dış politika raporunun tarihi ise 28 Ocak 1971'- dir. Rapor, Birleşik Devletlerin Şili'ye karşı, politik amaçlardan esinlenmiş misilleme olasılıklarını inceliyor ve özellikle aşağıdaki noktaları belirtiliyordu:

Eximbank'ın muhtemelen özel bankalar ve öteki Kuzey Amerika finans merkezlerini etkilesin, ya da üçüncü dünya ülkelerine ibret olsun diye, Şili ile ilgili mali işlemlerde, kredi hatlarını kesme kararı.

Kendini zarara uğramış sayan Kuzey Amerika şirketlerinin şu ana temele dayanarak, Şili bakırının ihraç edildiği her ülkenin mahkemesinde, ambargo ve benzeri tedbir istemleriyle, dava açmak kararını almış bulunmaları: millileştirme ve dolayısıyla tazminat, uluslararası düzeyde gayrı meşrudur, bu nedenle bakırın mülkiyetini Şili Devletine aktarmıyacağı gibi denetimi, hiç değilse satışıyla ilgili ticari işlemlerin sorumluluğu adı geçen şirketlere aittir.

Bu muhtemel Kuzey Amerika tedbirleri ve öngörülmüş benzerleri karşısında, Şili karşı tedbirleri incelenmiş, Avrupa'da ve diğer ülkelerde alınması olası tedbirlere karşı, aşağıdaki karşı tedbirler düşünülmüştür:

Kumpanyaların mahkemelerde hak isteme davaları olasılığı karşısında; Şili, birçok hukuki savunma araçlarına güvenebilir, Kuzey Amerika girişimleri, (Anaconda, Kenne- cott vb.) bugün,-ne de son yıllar zarfında-, bakırın doğrudan doğruya mülkiyetine sahip olmadıkları için, hak isteme eylemlerinde bulunamazlar; Şili bakırıyla ilgili olarak koruyucu tedbirler alınmasını isteyemezler: bu durum, yalnız uluslararası açıdan kusursuz millileştirme nedeniyle değil, aynı zamanda bakırın Şili'de anonim şirketlerin denetimi altına konmuş olması ve bu şirketlerde adı geçen şirketlerin azınlıkta bulunması nedeniyle geçerlidir.

Bu savunma erken düzenlenmiş değildi: Birleşik Devletler, hücumla geçmişlerdi bile.

29 Martta Kongre millileştirme tasarısını incelerken, hâlâ makamında bulunan elçi Korry, Dışişleri Bakanı Clodomiro Almeyda ile bir görüşme yaparak ona şunları söyledi:

Dedi ki: Kanun tasarısının tutumu, bugünkü durumuyla, önceki hükümet tarafından, özellikle Şili'nin satın aldığı hisse senetlerinin-tutarın %51'ine kadar-ödenmesini gerçekleştirmeye dönük pratik koşullara ilişkin yükümlülüklerin; ve somut olarak New York üzerine işlem gören ticari senetlerle ilgili her şeyin, «iptali» sonucunu vermektedir. Tazminata gelince, ticari değere dayanması, işletilmeyen maden rezervlerinin değerini de kapsayacak biçimde hesaplanması; etkili olduğu kadar süratli ödenmesi üzerinde, çok ısrar etti; projenin, kumpanyaların «aşırı kârları» dolayısıyla haklı görüp, tazminat tutarı üzerinde uygulamayı öngördüğü kesintilere özellikle değindi. O, bu kesintileri şöyle değerlendirmekte idi: 1) Kumpanyaya karşı bir cezalandırma biçimi; 2) Birleşik Devletlere karşı düşmanca bir jest; 3) Birleşik Devletler Hükümetinin bu kumpanyaların yatırımlarını, daha önceki idarelerle imzalanan anlaşmalara dayanarak, garanti etmiş

olması nedeniyle de, tam anlamıyla adaletsiz bir hareket.

Bu gözlemlerden, Birleşik Devletlerin gözünde, tazminat konusundaki tasarının; ve özellikle, aşırı kârlar için getirilen kesintilere ilişkin olanların genel hatları aşağıdaki özelliklere sahipti:

- 1) Uluslararası geçerlikten yoksunluk ve;
- 2) Birleşik Devletlere (kumpanyalara karşı) misilleme ve ekonomik taarruz özelliği.

Aynı şekilde, dolaylı olarak bu konuşmadan çıkarılan sonuca göre, Birleşik Devletler Hükümeti, sigorta sistemi nedeniyle söz konusu hakların muhtemel sahibi olabileceğini düşünerek; tazminat için saptanan normları özellikle «aşırı kârlarla» ilgili olanları, reddetmekteydi.

Gene konuşmadan, bir kez dolaysız olarak çıkarılan sonuca göre, Birleşik Devletler Hükümeti için işletilmeyen maden yataklarının değerine tekabül eden tazminat, tazmin edilen ticari değer bir bölümünü teşkil etmeliydi. Yukarıda belirtilenleri hesaba katıp millileştirme tasarısını gözönüne alarak (elçi), Şili Hükümetinin «yumuşak» bir tutum göstermesine verdiği önem üzerinde yeniden durdu. Konuşmasının çeşitli noktalarında ortaya çıktığı gibi, bu yumuşak davranıştan şunları anlamak gerekiyordu: a) Kanun tasarısının belirtilen çeşitli yönlerini değiştirmek, b) Tasarı kabul olunmazdan önce, bütün bu noktalar üzerinde kumpanyalarla tartışmalar yapmayı zorunlu görmek! Ayrıca elçi, konuşma sürecini başlatmak için hükümetinin yardım etmesini öneriyordu.

a) ve b) noktalarında ortaya atılan görüşler somut bir şekilde elde olunmazsa, belirtilen sorunların hükümetler arası düzeyde anlaşmazlığa dönüşeceğini ileri sürmekten de geri kalmadı. Bu anlaşmazlık, ona göre, Birleşik Devletler ile Şili arasındaki ilişkilerin bozulması demek olacaktı. Şili Hükümetinin incelemelerinde içeriği çoktan beri öngörülen, Korrry'nin bu resmi demeçleri. Birleşik Devletler'in ateşe baş

ladığını gösteriyordu. Amerika Hükümeti, tehditler savurarak masaya vurmakla kalmıyor, daha da ileriye gidip, tehditlerini şeklen özel bir alana, Kuzey Amerika firmaları alanına,- aktarıyor; ve hükümetinin bir «yardım» teklifi ile birleştiriyordu. Robert Kennedy'nin, beş yıl önce, Şili'de resmen değindiği, Birleşik Devletler'in özel işlere karışmaması efsanesini, olaylar bir kez daha yalanlıyorlardı: «Söylenenler somut bir şekilde ele alınmazsa, belirtilen sorunlar hükümetler arası düzeyde anlaşmazlığa dönüşecek ve bu Birleşik Devletler'le Şili arasındaki ilişkilerin bozulması demek olacaktı». O halde ABD Hükümetinin çıkarları kumpanyaların özel çıkarlarıyla özdeşleşiyordu. Şili boyun eğmezse, Birleşik Devletler Hükümeti müdahalede bulunmaya hazırdı ve buna, bütün cezalandırma gücünü hatırlatarak, dikkati çekiyordu. Meğer ki Şili, Korry'nin 'konuşma sürecini başlatmak için hükümetinin yardımı' diye nitelendirdiği bir Birleşik Devletler müdahalesini kabul etsin!

Böyle hareket ederek, Amerikan elçisi, Şili'nin iç işlerine müdahale ettiğini açıkça ortaya koyuyordu: Anayasa reformu tasarısı üzerindeki tartışmalar Cumhuriyetin Kongresi'nde normal yolunu izlerken, Santiago hükümetine ağır tehditler savuran o değil miydi?

Ne var ki Kuzey Amerika'nın bu davranışı, başka bir temel özelliği meydana koymaktaydı: 1971 yılı başında millileştirme kararının yürürlüğe girmesinden, hatta onaylanmasından önce, Birleşik Devletler resmi alanı seçmişler ve bu alanda Şili ile olan anlaşmazlıklarını kamuoyunun önüne getirmişlerdi: Bakırın millileştirilmesi!

Bu sorun, Birleşik Devletler için -Charles Meyer'in birçok kez ileri sürmüş olduğu üzere-, iki ülke arasındaki ilişkilerin karşısına çıkan bir engeldi. Resmi Kuzey Amerika bildirilerinde, bu iş, 'askıdaki sorunlar' arasında, iki ülkenin çözümleyemediği bir anlaşmazlıktı. Ah şu engelden bir kurtulsaydı, Birleşik Devletler ile Şili arasında herhangi bir sorun kalmayacaktı.

Kuzey Amerika Hükümeti bu sorunu, bütün bu yıllar sü

resince askıda bıraktı. Her toplantıda ileri sürdü. Gerektiğinde Şili ile Birleşik Devletler arasında çıkacak güçlüklerin çözümlenmesi amacıyla yapılmış olan o görkemli anlaşmayı reddetmeye kadar gitti. Söz konusu anlaşma 1914'te Washington'da imza edilmiş, iki devlet tarafından onaylanmıştı. 1973 yılında henüz yürürlükteydi. İki devletin ilişkilerini belirleyen temel bir belgeydi.

Nixon hükümeti, bakır sorununun askıda kalmasını gereksiniyordu. Bu onun Şili'ye karşı girişmiş olduğu tırmanma hareketinde, istediği, daha da arttıracığı çok daha ciddi tecavüz eylemleri için biricik bahanesiydi.

Bununla beraber, bu bahane çok çelimsizdi. Şili bakırının millileştirilmesinin yapısı, bu millileştirme kararının siyasal ve yasal bakımdan kusursuz bir biçimde alınmış olması, (Kongre tarafından oy birliğiyle kabul edilen kılı kırk yararcasma incelenmiş bir Anayasa reformu); kumpanyaların hazır bulunduğu mahkemelerde yapılan duruşmalar ve tazminatların saptanmasında verilen çelişik hükümler; Contraloria tarafından tahmin edilen dekont, aşırı kârlar, kumpanyaların Şili'de elde ettikleri gerçekten aşırı kâr hacmi, (Şili için büyük bir yıkım: Anaconda ile Kenecott'un, aynı yıllarda, Birleşik Devletlerdeki madenlerinden elde ettikleri kârlardan birçok kez daha fazla); uluslararası düzeyde, yabancı mahkemeler önünde karşı konulması güç olan, hele Birleşmiş Milletler ve diğer siyasal uzman kurullarında daha az direnç gören «aşırı kârlar için indirim»i öngören hukuki formül,-bütün bunlar, Amerika Birleşik Devletleri'nin Şili ile uluslararası anlaşmazlıklarını resmiyete dökmek için seçtikleri alanı bol bol ve herkesin gözü önünde sürdürmesine engel oluyordu.

Washington hükümeti, şimdiye kadar, çıkarlarının millileştirildiği başka yerlerde, bu türden sorunlarla karşılaşmamıştı. Şili sorunu keyfi, ayrıcalık gözeten, adaleti inkâr eden, uluslararası kamu hukukuna yabancı bir «spoliation» bir «take-over» olarak nitelendirilemezdi. Siyasal bakımdan bunun, kuvvete dayanarak hareket eden, yasa dışı bir hükümetin yarattığı bir olay olduğu, iddia edilemezdi. Şili Hükümeti meşru idi, Şili kuvvet-

ler (erkler) ayrılığına dayanan, hukukun üstünlüğü ilkesine bağlı bir demokrasiydi; bu demokraside özel ve tüzel kişilerin özgürlükleri ve diğer medeni hakları öteki demokrasilerden daha fazla tanınmakta ve saygı görmekteydiler. Yabancılar kanun karşısında yerlilerle eşit haklara sahiptiler, ve kumpanyaların hakları diğer herkesin hakkı gibi ülke içi ve uluslararası hukuk uyarınca güvence altına alınmıştı. Şili haklıydı. Millileştirme, çürütülmesi olanağı bulunmayan bir tedbirdi. Birleşik Devletler sorunu Lahey Adalet Divanı'na götürmeye cesaret edemedi. Şili Hükümeti'nce, muhtemel Kuzey Amerika adli kovuşturmalarını karşılamak için yapılan incelemelerde öngörülen karşı tedbirler, bu yüzden çoğunlukla uygulanmadılar. 1972'de Kennecott, Avrupa ülkelerinde Şili bakırına ambargo koydurmak girişimlerine kalkıştığı zaman, aracı ekonomik müdahale ile Şili bakırının ihtilâflı bir ürün olduğu izleminini yaymak ve böylece pazarını alt üst etmekti, tş sürüncemede bırakmakla Birleşik Devletler'in taktiği, bu pazarı alt üst etmek için, mümkün olduğu kadar her- şeyi askıya almaktan ibaretti, ne var ki, ne kadar uzatılırsa uzatılınsınlar, bu usûller Kennecott'a yaramıyorlardı zaten: isteklerinden çoğu da reddedilmişti.

Bu girişimlere siyasal bir eylem eşlik ediyordu. Amerikan büyükelçiliği bu durumda Birleşik Devletler Hükümetinin çıkarının ne olduğunu açıklamak için, söz konusu davaların görüldüğü Avrupa başşehirlerinde, çeşitli dışişleri bakanlarının ziyaretlerinde bulundular. Öte yandan Avrupa memleketleri, bakıra ambargo koymak amacına yönelik bu işlemlerin; Nixon hükümetinin elinde bulunan bütün araçlarla, Şili'yi ezmek iradesini simgeleştirdiğini, anlamışlardı bile. Bakırın millileştirilmesi Amerika tarafından, Şili ile temel kavgasının ve Halk Birliği hükümetine ilişkin asıl niyetlerinin, görünen simgesi olarak kullanılıyordu.

Her sınamaya dayanacak bir çare değildi ama bu, açıkça denenebilecek tek çare idi. Bundan başka, millileştirme tazminatına ilişkin Şili formülü ile «Allende doktrini» diye adlandırılan

aşırı kârlar doktrini -millileştirmelerin çoğaldığı bir dönemde hukuki temellerin doğruluğu ve uluslararası düzeydeki sunuluşunun sağlam niteliği dolayısıyla yatırımcıların çıkarları üzerinde yeni tehlikelerin belirmesine yol açıyordu.

Özet olarak denilebilir ki Nixon idaresi Şili'ye karşı geliştirdiği eylemde, bakırın millileştirilmesinden başka, uluslararası bir gerekçe bulamadı. Bu, tek başına, yeteri kadar tecavüz olanağı sağlamaya elverişli bir neden değildi, ne var ki Amerikalıların elinin altında resmi başka bir çekişme konusu bulunmuyordu. Bunun sonucunda anlaşmazlıklarını resmen bir sorun üzerinde odaklaştırdılar.

Bu zorunlu seçim gerçekte tam anlamıyla taktik bir seçimdi. Bakır bahaneydi sadece; anlaşmazlığın gerçek konusu, Şili'nin ta kendisiydi.

IX

1970'te Washington'da kararlaştırılan siyasal uygulamanın başlangıcı süresince, Birleşik Devletler uluslararası düzeyde bir ihtiyat ve ılımlılık izlenimi yaratmaya çabalıyordu. Eylül Ekim aylarında çevrilmiş türden fırladıkların, hakkından gelebilecek yetenekte -meşru bir hükümete sahip bir demokrasi olan ve üzerinde birçok ülkenin dikkati toplanmış bulunan- Şili'ye, açıkça uluslararası hukuk dışında bir ulus ve bir hükümet işlemi yapamazdı ki!

Dr. Kissinger, hükümetinin Şili karşısındaki tutumunu açıklamak amacıyla birgrup gazeteciye bir «background briefing» için yeniden topladı. 1969-1973 arasında kamuoyuna, kütle ulaşım araçlarıyla, sırasına göre taktik olarak, Birleşik Devletlerin işine yarayacak görüşleri yaymak amacıyla kullandığı bu yöntemin, Vietnam ve Hindicini politikalarında, kendilerine sağladığı üstünlükler hele bir hatırlansın! (Landau'ın daha önce belirtilmiş olan yapıtı büyük bir bölümüyle bu tipten yarı resmi bildirilerin çözümlenmesine dayanmaktadır.) Gazetecileri büyülüyor ve onları Kissinger'in yaymak istediği düşüncelerin sadık bir aracı durumuna getiriyordu. Çoğu zaman bu «briefingler»- de olduğu gibi, bu kez de daha çok uzun menzilli bir siyasal faaliyet, gerçek politikayı saklamaya yarayan bir «mesaj» söz konusu idi. İçtenlikle yapılan bir niyetler, ya da görüşler bildirisi değildi bu! öte yandan Şili'ye ve dünyanın öteki ülkelerine

Kuzey Amerika'nın niyetleri hakkında güvence vermek, o tarihte 'adece mümkün değil; politikasını Kasım ayından bu yana Şili deneyini, ekonomik ya da başka türden saldırılarla yozlaştırmak ve ülkenin durumunu kötüleştirmek amacıyla, «sürdürmeyi» öngören; bu deneyi diğer bazı memleketleri yola getirmeye uy- l'ın bir örnek olarak kullanmak isteyen Amerika Birleşik Devletleri için üstelik yararlıydı.

AssoCIAted Press Ajansı'nın Washington çıkışlı ve 3 Ocak 1971 tarihli telgrafı aşağıdaki hususları kesinliğe kavuşturmakta idi:

Washington 3 (AP): Şili'de sol bir hükümetin iktidarı ele almasından iki ay sonra, Birleşik Devletler bu ülkenin Sovyetlerin yörüngesine girmesini önlemek için her türlü tedbiri almaya kararlı görünüyor.

A.B.D. politikası geçen hafta Beyaz Saray'a mensup yüksek bir memur tarafından açıklanmıştır. Söz konusu memur Birleşik Devletler'in Salvador Allende Hükümeti karşısında girişeceği açık bir düşmanlık politikasının, bu ülkede milliyetçi duyguların ortaya çıkmasına yol açabileceğini ve ülkeyi Latin Amerika topluluğundan çıkmaya iteceğini bildirmişti. Aynı yetkili «eğer Şili Küba'ya yönelirse, onu yöneltenin Birleşik Devletler olduğu iddia edilemeyecek- tir. (...) Şili ile alışveriş yolları açık kalacaktır» demiştir.

Kural olarak ismi açıklanamayan bu yüksek memur. Şili'de 4 Eylül seçimlerinden az sonra gazetecilerle bir sohbet arasında Şili olayları nedeniyle açıkça telâşa verici görüşler bildiren kişidir.

O dönemde Allende Hükümetinin Birleşik Devletler için «büyük çapta sorunlar» yaratacağı, Amerikalılararası Savunma Konseyi'nde ve OEA'da (Amerikan Devletleri Teşkilâtı) karışıklık tohumları ekeceği kehanetinde bulunmuştu.

Geçen haftaki basm toplantısı sırasında bu yüksek

memur geçmişteki kaygılarım unutmuş göründü ve Amerika Birleşik Devletlerinin, Şili'nin son aylardaki davranış ve faaliyetlerinden ferahlamış olduğu izlenimini verdi.Allende, Küba ile diplomatik ilişkiler kurdu ve Şili'deki Kuzey Amerika madenlerini millileştirme tasarısını ilân etti; fakat bu eylemlerden hiç biri Beyaz Saray görevlilerini fazlasıyla kaygılandırmış görünmüyordu. Söz konusu memurlar yeni hükümetin Birleşik Devletleri doğrudan eleştirmekten kaçındığını ve Kuzey Amerika firmalarına tazminat ödemeyi vaad ettiğini belirtmişlerdir. Söz konusu görevlileri, Şili'nin «İkinci Küba» olmayacağını düşünmeye yönelten, başka nedenler de vardır. Onlara göre, Castro, Allende'den farklı olarak seçimle Devlet Başkanı olmamıştır, ve yaptıklarının hesabını vermek zorunda olduğu bir Kongre ite çalışmamaktadır.

Bundan başka Allende'nin vaadettiği devrim Fidel Cast- ro'nun geçen on yıl başında gösterdiği kadar açık Amerikan aleyhtarı bir içerik göstermemektedir. Ayrıca Birleşik Devletler, bu kez Şili'ye karşı, kışkırtma sayılabilecek her türlü eylemden sakınmaya kararlı görünmektedir. On yıl önce Birleşik Devletler Castro Hükümetim, adayı abluka altına alarak devirmeyi denedikleri zaman böyle ılımlı bir davranış kabul olabilir bir şey sayılmıyordu. Ne var ki, o andan itibaren Küba'da, Amerikan aleyhtarı duygular güçlendi ve ülke Sovyetler Birliği'nin ekonomik yardımına gittikçe daha çok bağlanmaya başladı; altı ay sonra Amerika ile diplomatik ilişkilerini kesmiş ve Sovyet bloku ile sağlam bir şekilde birleşmişti. Bu haber bir gerçeği ortaya çıkarmakta idi. «Beyaz Saray'ın bu büyük memuru,» yanı «Şili'de, 4 Eylül seçimlerinden az sonra gazetecilerle bir sohbet sırasında Şili olayları nedeniyle açıkça telâşa verici, görüşler sunan kişi», (Ocak telgrafının tümcelerini kelimesi kelimesine zikrettiği 15 Eylül tarihi «briefing»inde)

şimdi «geçmişteki endişelerini» tekrarlamaktan çekiniyordu; dahası da var: Allende'nin ilân ettiği «tasarılar»dan birisi olan (Şili Hükümeti, daha önce millileştirme ile ilgili anayasa tasarısının tam metnini açıklamıştı) Şili'deki Kuzey Amerika madenlerinin millileştirilmesinden söz ederken, Kissinger, dinleyenlerine «bu eylemlerden hiç birinin fazla kaygılandın» olmadığımı»da belirtti. Fakat hemen arkasından, - âdeti üzere bir ifade oyununa başvurarak, - böylelikle 30 Aralık'ta Nixon'un Şili elçisine ifade etmiş olduğu mesajı çok somut olarak yeniden ele alan ve «böyle olması gerekir» ifadesinin yerine, yanıltıcı bir «bunun böyle olmasının gerektiğini söylediniz» ifadesini geçiren dolaylı bir mesaj göndermiş oluyordu. - Şili'nin Kuzey Madencilik şirketlerine tazminat ödemeyi vaadettiğine işaret etti. Şili ne bu ne öteki yönde, hiç bir şey vaatmemiş, sadece Kongre'ye tazminatın ve bununla ilgili meşru para kesintilerinin ilkelerini saptayan bir anayasa tasarısı göndermişti.

Kissinger'in sözlerindeki ılımlılık 1973 Martına kadar Şili sorununun her söz konusu edilğinde ABD'nin kamuoyu önünde benimser görüldüğü «zahiri» dürüstlük üslûbunu açıklamış oluyordu. Kamuoyunu ve - mümkünse- Şili hükümetini u- yutmak gerekliydi. Birleşik Devletler bu kez «kışkırtma olarak görülebilecek her türlü eylem»den kaçınmaya, kararlı görünüyordu. Bunun amacı, açıkça, ekonomik alandaki dalavereleri gözlerden ırak ve şaşırtarak geliştirmek, kesin müdahale anını yaklaştırmaktı. Gerçekte, müdahale etmekle suçlanırsa, kendisine şaşkınlık, infial, hatta görkemli bir ilgisizlik (İngilizce'de *self-righteousness* denmektedir) tavrı takınma olanaklarını veren, -hükümet darbesinden sonra da verebilecek olan- demeçlerdeki aldatıcı «çekimserlik», Birleşik Amerika'nın Şili'ye karşı uygulamaya kararlı olduğu müdahale sisteminin ayrılmaz bir parçasını oluşturunuyordu.

Oysa görünüşteki karar, (Birleşik Devletler bu kez, Şili karşısında *kışkırtma* olarak *görülebilecek* her türlü eylemden, kaçınmaya kararlı *görünmekteydi*) gerçekte kışkırtmalarını gizlice

geliştirmek için, seçmiş olduğu yöntemi ifade ediyordu. Birleşik Devletlerin Şili'yi görünmez ve sessiz bir Vietnam'a dönüştürdüğü, raslantı olarak söylenmemiştir. Kissinger tarafından 1971 Ocak'ta betimlenen tavır, Dışişleri Bakanlığı mensuplarına göre, 1970'in ikinci yarısında takınılan tavra harfi harfine uyuyordu. (Bir yüksek memurun Şilili gazeteciye söyledikleri ve daha önce aktardığımız sözleri, Charles Meyer ve ABD Dışişleri Bakanlığının diğer yetkilileriyle yapılan konuşmaları yansıtan incelemede, Dışişleri Bakanlığının Eylül seçimlerinden önceki durumu üzerinde söylenenleri hatırlamak yeter.) Bütün bunlar, Kissinger ve Beyaz Saray'ın, Kasım'da Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan program doğrultusunda bir seçim yaptıklarını; ve bu programı, National Security Council'in genel şemasına oturttuklarını, doğrulamaktadır. Bu yatıştırıcı çekimserlik bildirilerinin arkasında, 1970 Eylül-Ekiminden bu yana, hükümetin en yüksek düzeyinde kararlaştırılmış, bildiğimiz kışkırtıcı tedbirler uygulamaya konulmuştu. Hatta şimdi Kissinger tarafından söylenen yeni «çekimserlik» sözlerinin arkasında, herkesçe bilinen kışkırtma eylemleri uygulanıyordu.

Kissinger, 1971 ve 1973 arasında, Şili hakkında birbiri ardı sıra kaç görüş açıklamıştı? Şimdilik kalan yazılı belgelerin, hesaplarını tutma olanağı yoktur. Buna karşılık, somut tecavüz delillerini saymak mümkündür ki, daha açıklayıcı bir niteliğe sahiptir bu!

Sadece mali alanda; yani Birleşik Devletlerin, Şili'ye karşı giriştiği genel eylemlerin, somut belirtilerinin bir tek yönü üzerinde kalınırsa, 1973 yılı başlarında iki Şilili memur tarafından yapılmış, yayınlanmamış bir çalışmanın 2. bölümüne bakmak yeter:

Halk Hükümetini hareketsiz duruma getirmeye, hatta devirmeye çaba sarfeden strateji'nin önemli bir kısmı bu alanda uygulandı. Mali alanda boğma, Şili'ye yapılan saldırının, göze en az çarpan şeklidir. Kuzey Amerika özel

bankaları, Eximbank ve AID gibi hükümetin finansman örgütleri ve Birleşik Devletlerin kesin bir etkisi altındaki uluslararası kuruluşlar bu yönde hareket ettiler. Böylece seçimlerden hemen sonra, sermayenin memleketten kaçışını, geleneksel olarak Şili ile iş yapan örgütlerce verilen kredilerin, kısılması izledi. Bazı olayları belirtmek yeter.¹

- a) 1971 yılında Eximbank, uçak satın alınmasını amaçlayan bir İcredi istemini reddetti.
- b) Aynı dönemde Dışışleri Bakanlığı BID ve Dünya Bankası'ndaki temsilcilerine mektuplar yolladı; onlara tazminat vermeksizin istimplâk eylemlerine girişmiş memleketlerin, kredi istemlerini reddetmelerini buyurdu.
- c) 1971'den bu güne kadar Nixon'un Dışışleri Bakanı Rogers'in ve diğer görevlilerin verdiği birçok demeçlerden, tazminatsız istimplâklerin, az gelişmiş ülkelere yapılan dış yardımı etkileyebileceği açıkça anlaşılmaktadır. Bu ise, sadece Şili'ye değil, aynı zamanda, üçüncü dünyaya bir tehdit teşkil ediyordu ve Şili'nin yalnız bırakılmasına katkıda bulunmaları için, diğer bağımlı memleketler üzerinde baskı yapılmasına olanak sağlıyordu;
- d) Daha önceki olaylara, 1972 Ocağı'nda Braden Co'nun somut eylemi katıldı, onu Şili Bakır korporasyonu izledi. Bu şirket Amerika'da bulunan belli başlı bütün Şili Devlet varlıklarını bloke ettirdi. Ondan sonra da birçok Avrupa memleketlerinde ambargo tedbirleri sağlamak için girişimlerini arttırdı.
- e) 1972 Şubatında Anaconda da, CODELCO'ya karşı kovuşturmalar başlattı; ve CODELCO ve CORFO'nun hesaplarının bloke edilmesini istedi. Böylece CODELCO, yedek parça ve diğer mallar için haciz istemlerinde bulunan-

ı Şili iktisat Bakanının CIAP ilerleme için (Amerikalılararası ittifak komitesi) alt komisyonu önündeki Şili'yle ilişkin açıklamasına bakın, 1972 Nisanı,

lara bağı kılınmış, bu yedek parça ve malların tedariki engellenmiş oldu. Kuzey Amerika Bankaları ithalat finansmanı işlemlerini aşağıdaki ölçüde düşürdüler:

Kasım 70 220 Milyon dolar

Kasım 71 88 Milyon dolar

Ocak 72 36 Milyon dolar

Aralık 72 32 Milyon dolar

Halk Hükümetinin iktidara geçmesinden bu yana, Şili Dünya Bankası'ndan, cari rantabilite ve yapılabirlik normalleri içinde hazırlanmış ve sunulmuş bulunan projelere karşın, her hangi yeni bir kredi alamadı. Ekonominin birçok stratejik sektör ve teşebbüslerinin o zamana kadar Birleşik Devletlerden çeşitli gereksinmelerini sağladıkları ölçüde, özel bankaların, Devlet bankalarının ve uluslararası bankaların kredilerini kısımaları ya da kesmeleri, ayrıca teknoloji gereklerinin, alışverişin hemen başka ülkelere kaydırılmasına elverişli olmaması, Amerika'nın Şili ekonomisinin kesinlikle köstekleme niyetini ortaya koymuştu.

Bunun sonucu olarak ülke, ekonomisinin sağlıklı işlemlerini sağlamak için; eli altında bulunan dış araçları kullanmak, öte yandan borcunun ödenmesini sınırlamaya çalışmak zorunda kaldı. 1971'de bu ödeme, ihracatımızın değerinin %35'ine varıyordu. Halk Hükümeti bu sorunu bir anlaşma çerçevesi içinde çözümlemek için bir çıkış kapısı aramak zorunda kaldı: bu çözümleme yolu dış borçlar konusunda yeni konuşmalara girişmekti!

Genel olarak denilebilir ki ilgili karşı tarafların izlediği strateji birbirine uygundu, fakat çeşitli taktikleri aynı olmadı.

Özel sektöre ait olan Kuzey Amerika Bankası, borç konusunun yeniden tartışılmasında, Amerikan Hükümetinden daha esnek bir tavır takındı.

Banka ile, borçların öden-

meşinin sekiz yıla yayılmasına olanak sağlayan, bazı an«laşmalara varıldı. Bu anlaşmalar; Birleşik Devletler, Avrupa ve Japonya hükümetleri ve ulusal örgütleriyle, borçlar üzerinde yeniden tartışmalara girişilmeden, Şili lehine sonuçlandırıldı. (Şili'deki Amerikan banka şubelerinin kamulaştırılmasının, iki taraf arasında yapılan doğrudan konuşmalara dayalı gerçekleştirildiğinin altını çizmek gerekir.)

Birleşik Devletler Hükümetine bağlı olan mali örgütlere, Eximbank ve AID'e gelince, bunlar gayet sert bir tavır takındılar. Birleşik Devletlerce sağlanan uzun süreli kredilerin kaldırılmasının önemi açıktı: son yıllarda, bu ülkeden gelen ekipmanın % 50'ye yakın bir kısmı, (bu oran bazı kilit endüstrilerde %90'dan %100'e kadar ulaşıyordu) ve Şili'nin tüm endüstri parkı, hâlâ yüksek bir oranda Kuzey Amerikan malzemesinden oluşmaktaydı. Bunun sonucu olarak bu mali kısıtlamalarla endüstriyel parkın yenilenmesi ve bundan hareketle ekonomik faaliyet büyük ölçüde tehlikeye düşüyordu. Kuzey Amerika Hükümeti tarafından Dünya Bankası ve Amerikalılararası Kalkınma Bankası (BİD) üzerinde yapılan baskılar ise, kabulü yapılmış tasarımlara gerekli yatırım kredilerinin, askıya alınmasında ifadesini bulmuştur. Görüldüğü gibi uluslararası kumlu şiar üzerinde uygulanan bu denetim, Birleşik Devletlerin, sözü edilen Bankalara, ekipman ve fonlar sağlayan büyük teşebbüsler ya da özel şirketlerle olan ilişkileriyle açıklanabilir.

Kuzey Amerika Hükümeti aynı şekilde Avrupa hükümetlerini de baskı altına aldı. Şili borcu ile ilgili olarak yeni konuşmalar yapmak için, dört yıllık ödeme süresini öngören bir anlaşma isteminde bulunmuştu, ancak bir yıllık bir süre elde edebildi. Birleşik Devletler bu bir yıllık süre üzerinde bir anlaşmaya varmak için çok taraflı konuşmalara ön koşul olarak, bakır kumpanyalarına tazminatlarının ödenmesini ileri sürdüler.

Kuzey Amerika Hükümeti'nce Şili'nin hareketini saptır

mak ve durdurmak için kullanılan strateji, birçok etkenlerin sonucudur. Bunlar arasında kuşkusuz zarar görmüş olan özel çıkarlar bulunurlar, fakat bankaların müdahalesi orta ve uzun süreli bir perspektif içine hızlı evrim içindeki bir çerçeveye oturtulmalıdır. Bu çok sayıdaki etkiler, Kuzey Amerika çıkarlarına zarar veren siyasal süreçler karşısında, Birleşik Devletleri, geçmişte davranışlarını belirleyenlerden farklı kararların kabulüne götürmüşlerdir.

Kuzey Amerika politikasına yön veren iç ve uluslararası güç merkezlerinin karmaşıklığı nedeniyle ancak bazı basitleştirmelere başvurularak Birleşik Devletlerden tek yönde hareket eden, isimleri ve görevleriyle belli resmi organlarca temsil edilen bir tüzel kişilik olarak söz edilebilir. Fakat Birleşik Devletler, merkeze doğru çeken güçlerin, kendini duyurmaya devam ettiği, bir iktidar sisteminin merkezidir; ve uzun sürede, çelişik çıkarlar uluslararası tekelleşen kapitalizmin (dili bozmaya kadar giden) canavar emperyalist sistemi içinde bütünleşirler; ve değerlerin, ya da iktidarların bu yüksek borsasında, hükümetlerinin temsil ettiği, hayati çıkarların bu «clearing house»ında ahenk-leşirler. Bu hükümete giden kademeler aşıldıkça iktidar giderek merkezileştiği gibi, ona yaklaştıkça, bu rasyonelleştirici işleme-kuşkusuz bu konuda ilkel bilgilere sahip olma koşuluyla ki, bu olağan değildir- gitgide daha büyük ölçüde tanınan, Latin Amerika ve aslında bütün dünya için, Birleşik Devletlerin kalbindeki, - başta çokuluslu şirketler olmak üzere - bir sürü çıkar kategorisinin, politikalarına ayrıcalık sağlamak amacıyla, içerden hükümet üzerinde yaptıkları baskıları tanımaktan daha ivedi bir şey yoktur. Bunun gibi, bu şirketlerin saptadıkları uluslararası politikaların özel uygulama şekilleriyle, Kuzey Amerika Hükümetinin karar ve eylemlerini karşılaştırarak incelemek kadar hiç bir şey ivedi değildir.

Sorun üzerinde az çok belge bulundurma üstünlüğü bulunan, Beyaz Saray'la (en dinamik, siyasal rolünün bilincine en çok var

miş çokuluslu şirketlerden birisinin), ITT'nin karşılıklı etki tepki olayında «test case» görevi yapmış olan Şili deneyi, bizi, benzer başka durumlarda yararlı olabilecek geçici birçok sonuçları formüle etmeye götürmektedir:

1) Çokuluslu bir şirket, bir başka ülkede kendi dış politikasını geliştiriyor görünse ve buna inansa bile, gerçekte, -sözcüğün hukuki anlamı kadar, dramatik anlamında da - bütün sistemi *temsil eder* ve yapısına bir devlet görüntüsü katmış olan kumpanya Kuzey Amerika «Devleti»yle özdeşleşmiş olarak, istemese de kendisinininkilerden «üstün» çıkarlar için hareket eder.

2) Bu çokuluslu şirket Birleşik Devletler'in güvenine sahip memurlarla (diplomatik ve gizli) temasta olmasa, onlarla aynı görüşleri paylaşmasa bile, gerçekte şirket öyle bir noktada bulunmaktadır ki bu ajanlar ona kadro dışı hizmetliler, hatta güvenilir danışmanlar olarak hizmet ederler. Şirket «resmi» politikayı etkileyen paralel bir uluslararası politika ortaya koyar ve bu politika, dış bunalımlarda sonunda tek ve aynı bir politika meydana getirecek şekilde uluslararası politikayla özdeşleşir.

3) Çokuluslu şirketin dış politikası, hükümet kararlarının uygulanmasında araç görevi yapar, fakat çoğu zaman Birleşik Devletler Hükümeti'nin olanağı içinde bulunan, ya da temenni edilenden farklı bir ritimde çalışır, öyle ki hükümetin uzak ya da yakın gelecekte uygulayacağı politikanın genel bir provasıdır, ya da denenmesine yarar: iki tarafın da işine gelir bu .Hükümetin uygulamaya koymasından önce bir politikayı deneyen çokuluslu şirket, hükümeti bu politikayı uygulamaya özendirir, ya da zorlar. Bu politikanın, doğrudan doğruya, ya da zamanından önce denenmesi durumuna göre, çok daha düşük bir fiyatla etkinliği üzerinde fikir edinme olanağını verir: buna karşın çokuluslu şirketin «test»leri, bu politikanın etkin olmadığı düşüncesini verirse, hükümet riske girmeksizin ve önemsiz bir masrafla onu iptal edebilir, geliştirebilir, ya da başka bir politika ile değiştirebilir.

4) Birinci sonuca bağlı olan, dördüncü sonuç şudur: çoğu

zaman kudretli bir tek çokuluslu şirket, (kudretinin gerçek değeri, sistemin bütünü içinde sahip olduğu ekonomik ve politik önemdir, yoksa temsil eder görüldüğü memleketlerdeki durumu değil) öbür bazıları daha önemli görünseler bile, bu yabancı ülkede faaliyette bulunan bütün Kuzey Amerika özel çıkarlarının temsilini elinde toplar. Buna göre ortak delege rolünü üzerine alır.

6) Nihayet, üçüncü sonuca bağlı son sonuç şudur: çokuluslu şirketin işlediği hatalar ne kadar önemli, mali yansımaları ne kadar ağır olursa olsun, isterse büyük skandahar meydana getirsin, sistemin hataları ya da çatlakları sayılamaz; aksine, sistemin gerekli düzeltmeleri yapmasına yararlar, ona bu durumda, başka benzer durumlarda da, daha büyük bir etkenlikle çalışma olanağı sağlarlar; hatta öyle bir durum meydana gelebilir ki sistemin resmen merkezi olan Birleşik Devletler Hükümeti; böyle bir hatadan, hatanın büründüğü şekiller, ya da bu hatanın mahkûm edilmesi yoluyla, kumpanyayı o hatayı yapmaya götüren politikayı, aynen uygulamak için yararlanır. Bunun sonucu olarak kimse bu işten zararlı çıkmaz; ne çokuluslu şirket, ne hükümet, ne de özellikle sistem! Tam tersine hepsi kazanırlar, ya da başka bir deyimle, hata artık hata olmaktan çıkar. Bu söylenenler, kuşkusuz, uluslararası bir işte çıkarların düzeyinin çok yüksek olduğu ve en yüksek sorumlular işin içine karıştığı zaman doğrudur.

1973 Martında, Kuzey Amerika Senatosunda, ITT komplosuna ilişkin olarak yapılmış açıklamalarla, ilerde kanıtlayacağımız sonuncusu bir yana bırakılırsa, sıralayıp geldiğimiz bütün bu sonuçlar: Şili konusunda 1970 Eylülü ile 1973 Eylülü arasındaki, Amerika Hükümetiyle ITT arasındaki sıkı işbirliği sürecinden ve bu şirketin belgelerinin incelenmesinden çıkarılmıştır ki, bundan daha güvenilir bir kaynak düşünülemez.

1971 Ağustos ve Eylül ayları arasında, ITT temsilcilerinin, Şili telefon şebekesindeki hisselerinin Devlet tarafından satın alınmasını Santiago Hükümetiyle görüştükleri sırada, şirketin otel

cilik gibi başka dahardaki faaliyetleri, tam bir başarı içinde yürütölmekteydi (ve Halk Hükümetinin iktidarı boyunca, böyle olmaya devam edecekti), Başkan Harold Geneen, Başkan Nixon'un uluslararası ekonomik sorunlar danışmanı Peterson ve Kissinger'in yardımcısı general Haig ile öğle yemeği yiyordu. Başkan Geneen onlara, Şili'deki ITT şubesinin istimlâk edileceğini düşündüğünü ve bu memleketin gidişatından kaygılı olduğunu söyledi.

Birkaç hafta sonra, Allende hükümeti, Şili telefon kumpanyasına bir denetçi gönderdi, yasal bir yönetim tedbiriydi bu ve kumpanyanın yasal statüsüne uygundu; (Sampson'un, bu tedbirin sonuçlarını incelerken inandığı gibi) ihtiyatlı bir millileştirme tedbiri değildi. Geçmişte kamu hizmeti gören kumpanyalar birçok kez, bu türden denetime tabi kılınmışlardı, fakat bu kez ITT Başkan yardımcısı Merriam (Nixon'un danışmanı) Peterson'a mektup yazarak; ona, Allende'yi devirmek için, Birleşik Devlet- ler'in toptan müdahalesi gerektiği telkininde bulunmaya karar verdi: (Önümüzdeki şu çok önemli altı ay boyunca, Allende'nin başta olmaması için, her şey sessizce, fakat etkili olarak yapılmalıdır.) Bu arada 18 noktalık tam bir plan salık verilmekteydi ki, bu noktalar arasında aşağıdakiler dikkati çekiyordu: Şili üzerinde çeşitli baskılar yapmak amacıyla Beyaz Saray, özel bir eylem grubu (a speCIAI task force) kurmalıydı; kaynakları ne olursa olsun, ister Kuzey Amerika bankalarından, ister yabancı bankalardan gelsin, her türlü kredi Beyaz Saray'ın müdahalesiyle kesilmeliydi; Şili Silahlı Kuvvetlerinin çeşitli birliklerinde, menuniyetsizlik tohumları ekilmeliydi; Agustin Edvwards'ın basın organı *Mcrcurio*'ya. mali yardım yapılmalıydı; CIA altı ay için programlanmış bulunan bu eyleme katılmalıydı, vb.

Merriam'ın mektubu ile gönderilen -Peterson'un 1973 Martında, Senato'da, hiç bir zaman okumadığını bildirdiği- bu planın 18 maddesi iyi bilinmektedir.¹ Elimize geçmeseydi, yayımlanmış

¹ Bakınız Sampson a. g. e. s. 255 İngilizce baskı. Başkan Allende 1972'de Birleşmiş Milletlerdeki söylevinde bunları belirtmiştir.

olmasaydılar bile, uygulanmaya konulmuş olmaları nedeniyle, bunları bütün ayrıntılarıyla nasıl olsa öğrenecektik. (Kitabı Hükümet darbesinden önce yayınlanmış olan Sampson, bu konuda şunları yazmıştı: ITT'nin Peterson, ya da başka biri üzerindeki bu baskılarının, ne dereceye kadar etkili olduğu bilinmiyor.) ITT tarafından Beyaz Saraya önerilen bu altı aylık «kesin» süre, Beyaz Saraya göre uzatılmalıydı: ılımlı davranma isteğinden ya da iyilikseverlikten değil sistemin genel çıkarları ve perspektifleri hesaba katıldığından! Kısacası, Nixon yönetimi bu işte, ITT'den daha az çaba gösterdiği için değil; aksine, bundan çıkarı olduğu için, süre uzatıldı. Şili örneğinden yararlanıp bütün dünyaya bir ders verilmek isteniyorsa; yapılacak daha çok şey vardı ve bu şeyleri yapmak, daha çok zamana ihtiyaç gösteriyordu.

Özellikle Şili'nin dış borçlarını kullanmak gerekiyordu ki, bunun için Paris kulübünün toplanmasını beklemek zorunluydu.

Kuzey Amerika'nın mali alandaki saldırılarını anlatırken, sözünü ettiğimiz incelemede; Allende Hükümeti'nin, nasıl önceki hükümetlerden devraldığı, çok ağır dış borçlar üzerinde yeniden konuşmalara girmek zorunda bırakıldığı, anlatılmaktadır. Bu incelemeye göre çeşitli örgütlerin Şili'ye karşı stratejisi birbirine «uygun düşmüş», fakat bu uygunluk, aralarında bazı farklar beliren taktikler aracıyla sağlanmıştı.

Birleşik Devletler «Paris kulübünü»¹ Şili'yle anlaşmazlığında, ayrıcalıklı bir forum gibi kullandı. Birleşik Devletler bakır sorununu; borçların yeniden tartışılmasını, - yukarıda açıklanan nedenlerle Nixon Hükümetinin o dönemde çözümlmeyi aslında istemediği, ayrıca çözümlenemeyeceğini de bildiği, - tazminat sorununun düzenlenmesine bağlayarak ele aldı. Birleşik Devletler bazı memleketler ve bazı bankalar için, yeniden konuşmalara müsaade ederek, hatta özendirerek; diğerleri içinse (özel

² Şili'nin ve bütün alacaklıların, Şili dış borçlarını tartışmak için bir araya geldikleri toplantı.

likle kendi kredileri konusunda) kesinlikle engelliyerek, çeşitli alacaklıların çıkarları arasında ustaca bölünmeler meydana ge- ırmeye girişti. Şili'nin dış borçları o kadar önemliydi ki (vatandaş başına borç tutarı bakımından, sadece İsrail'in Şili'yi geçtiği söyleniyordu) bütün alacaklıların birleşik çıkarları, Halk Birliğinin iktidarı almasına ses çıkarmayıp, Şili'nin ekonomik kalkınmasını başarmasını sağlamak olmalıydı. Bu gözlem, dış borcun yıllık ödemelerinin; anlaşma koşullarına göre, döviz girişleri olarak yıllık gereksinmelerinden, muhtemelen daha yüksek olmasıyla güçleniyordu. Şili'nin alacaklıları, sadece çıkarlarını düşünüp siyasal etmenleri bir yana bırakarak, Şili'ye kolaylıklar sağlamaya bu yüzden hazır görünüyordular. Birleşik Devletler bu uygun durumdan yararlanıp engel çıkarmadılar; fakat bu arada sorunu (tazminatları, diğer şartları öne alarak, sürenin bir yıl olarak saptanmasını sağlayarak vb.) siyasallaştırdılar. Paris Kulübü'nün, bu ilk toplantısından sonra meydana gelen, durumdan faydalanmasını da bildiler. Çünkü borç konusunda alacaklıların bazıları konuşmalarda bulunmuşlar, bazıları bunu, başaramamışlardı; bazılarının durum ve kaygıları diğer bazılarinkilerle Salvador Allende Hükümeti karşısında, mali alanda birlik halinde değildi. Birleşik Devletler bu durumu hareket noktası kabul ederek, Şili'ye tecavüz planlarını ivedi bir biçimde uygulayabilirdi, üstelik eylemi de; en önemli çıkarları, *bu operasyondan önce*, Şili Hükümetinin ödeme gücünde, muhtaç olduğu kredilerin tehdit altına girdiği hissine kapılmamasından, kısacası istikrarında bulunan, önemli alacaklılar kütlesine ters düşmeden gerçekleştirdi. Ayrıca, Birleşik Devletler, Şili'nin ihbara tâbi tutulmasını Paris Kulübü'nden sağlamış bulunuyorlardı, çünkü borç müzakereleri gelecek yıl yenilenecekti. Hem de böylesi bir tehdidin gerek iç gerek dış ilişkiler düzeyinde, gerekse Halk Birliği Hükümeti'nin «morali» ve başka ülkelerin düşünceleri üzerinde meydana getireceği türlü siyasal etkiyle birlikte. Böylece, Kuzey Amerikalıların Şili'yi soyup soğana çevirdikleri bu ayrıcalıklı forum elde tutulmuş oluyordu.

Bakırın millileştirilmesine karşı, Kuzey Amerikalıların girişebilecekleri muhtemel misillemeler üzerinde, ileriye dönük Şili incelemeleri hazırlanırken; yani 1971 başlarında, Avrupa'da bakıra ambargo koyma tedbirleri gibi eylemlerin; ancak, Şili dış borçlarının yeniden tartışılması gibi bir operasyondan sonra oluşacağı tahmin edilmişti. Bu tahmin Kennecott'un bu yöndeki girişimleriyle aynen gerçekleşti.

Paris Kulübü'niin bu dönemeci aşıldıktan sonra Kuzey Amerikalıların, Şili ekonomisinde abluka altına almaya yönelik çok daha belirgin tedbirleri geliştirdiklerine tanık olundu. Oysa bu süre içinde, Şili anayasa reformu hükümleri gereğince, bakır kumpanyalarına bütün borçlarını ödemeye devam ediyordu: Yüzlerce milyon doları ödüyordu, yani.

Böylece 1972 Ekimine gelindi. Düşünüldüğü gibi bütün bu darbelerden sonra, hükümeti devirmek için gerekli koşullar bir araya gelmiş durumdaydı: bunun üzerine, büyük gerici patlaması meydana geldi.

Muhalefet pardleri adına verdikleri söylevlerde, dört senatör, birkaç nüans dışında ağız birliğiyle hükümetin meşruluğunu yitirmiş olduğunu bildirdiler. İktidarın «meşruluk dışı» kullanılma diyorlardı ki, böylece, Şili'de o zamana kadar kullanılmamış bir deyim kullanmış oluyorlardı. Avukat ve solcu hristiyan olan bir başka senatör, silahlı baş kaldırmayı meşrulaştırmak için yakında Aguino'lu Aziz Thomas'ta bir dayanak arama noktasına gelineceğini söyleyerek cevap verdi.

Şili yönetici sınıflarının hukukla ilgili şeylere duydukları ağzı kalabalık düşkünlüğü bilenler için, - hukuki şekillerin statükoyu korudukları ölçüde - ağır bir krizin eli kulağında olduğu açıktı.

Bunalım çok çabuk kendini gösterdi. Güney uçta bulunan, nüfusu pek az, yolu kıt, altyapısı yok Aysen eyaleti taşımacı kamyonlarının sahipleri, hükümetin eyaletlerindeki karayolu ulaşımını millileştirmeye yeltendiği bahanesiyle, her türlü çalış

mayı kestiler. Hükümet, gerçekten Aysen eyaletinde ulusal taşıma girişimini öngören eski bir tasarının bulunduğunu, fakat bu tasanda, esasen var olan özel girişimlere dokun utmadığını açıkladı. Taşımacılar yine de bu konuda Kamyoncular Ulusal Birliğine baş vurdular. Birlik ülkenin tüm taşımacılarına, grev çağrısında bulundu: öbür işveren federasyonları, küçük ve orta girişimci birlikleri, serbest meslek grupları ve diğerleri de bunlara katıldılar. Zaten iki yıldan beri, genel merkezleri Üretim ve Ticaret Konfederasyonumda güç birliği halindeki toptancılar, Şili'de olanaklarının el verdiği oranda çok insan toplamaya yönelmiş, aktif bir kampanyaya girişmişlerdi. Önlerine geleni ya işveren, üretici ya da tüccar olarak kaydediyorlar; ya bu şekilde niteliyorlardı. Bu çalışmada ağırlığı olan bir başka öge de şuydu: Küçük sanayicilerin ve küçük esnafın, Sociedad de Fomento Fabril ve Konfederasyona bağlı diğer derneklerde bir araya gelmiş kimselerce dağıtılan, malzeme, ekonomik yardım ve kredilere tarihi bağımlılıkları! Serbest mesleklerde, siyasal bölünme bulunması bir yana, solcu doktorlar, avukatlar, mühendisler daha çok azınlıktaydılar. Üniversitelerin yönetici örgütlerine gelince, bunlar çoğunlukla muhalefetin egemenliği altındaydı.

Yine de, gizli dolarların büyük parasal desteğine rağmen, bu işverenler grevi, bilindiği üzere başarısızlıkla sonuçlandı. Halk, daha önce Şili'de görülmemiş bir şekilde, seferber edildi. Sanayi ve tarım alanında dolaysız kayıplara uğranmaksızın, işçilerin çabası sayesinde ve işverenlerin zor koymasına rağmen, üretim sürdürüldü. Ekonomik iktidarın denetimi yönünde bir halk deneyi oldu bu. Hükümete karşı yöneltilen yıkıcı hareketler, halktan çok işverenleri riske sokuyordu. İrtica silahlarını indirdi. İlk kez hükümete bir ordu başkomutanının, General Prats'ın girmesini sağlayan, karmaşık siyasal tartışmaların sonucundu, bu denemenin başarısızlığı tamamlandı.

Muhalefetin kullandığı yöntem buydu işte: Ayaklandırma! Emperyalizmin yöntemi de bu değil miydi?

Gerçekten de 1970 sonundan beri emperyalizmin politikası

el altından 1972 Ekim'indeki gibi bastırılması imkânsız ekonomik güçlükler, bunların sonucu olarak da toplumsal huzursuzluklar yaratmaktan ibaretti ki, zaten Birleşik Devletler bu güçlükleri olgunlaştırmak için hanidir titiz bir özen göstermekten geri durmuyorlardı.

Gerçekten ekonomik durum bunalımlı noktaya gelmişti, sorunlar «olgunlaşmış» oldukları izlenimini veriyordu. Ne var ki bunlarla Allende'nin düşüşü gerçekleşmiyordu, tam tersine Allende bunalımdan daha da güçlenmiş olarak çıktı.

Bu sayede başarılı bir uluslararası turne yapmak ve Birleşmiş Milletler önünde Şili'nin uğradığı saldırıları ve birçok Devletin bağımsızlığını tehdit eden Kuzey Amerikalı çokuluslu şirketlerin dalaverelerini açıklamak olanağını buldu.

Birleşik Devletler buna nasıl cephe aldı ?

Üç yönde harekete geçerek!

Herşeyden önce Şili'yi ekonomik alanda boğma çabalarını arttırdılar: Kennecott'un Fransa'ya, pazarı hemen etkileyen, Şili bakırına ambargo tedbirleri istemini içeren dilekçeyi 4 Ekimde vermesi; bu sırada da, Santiago'da Başkanın eylemlerinin meşru mu değil mi olduğunun tartışılması, salt bir raslantı değildir. Bu arada Kuzey Amerikalı diplomatlar ve hükümet temsilcileri, öteki ülkelere usul usul, Birleşik Devletlerin bu ambargo tedbirleriyle ve benzeri eylemlerle ilgilendiğine ve Şili'ye sert yargıları olduğunu söylemeye başladılar. Daha sonra Birleşik Devletler, Şili Silahlı Kuvvetlerindeki bazı kişilerle olan ilişkilerini sıklaştırdı; ABD'den silah, araba vb. satın almalarına çok müsait davranmaya koyuldu. Bir yandan da Şili sağının bazı elemanlarıyla bağlarını pekiştiriyorlardı; öyle ki Ekimde iyi kötü bir kütle hareketine benzeyen kamyoncuların ve benzerlerinin hareketini, gizlice fakat dolaysız bir biçimde, finanse etmeye kadar gittiler «Tntelligence» servis ajanlarının ağı yayıldıkça yayıldı.

Şili halkının başarısızlığa uğrattığı Ekim greviden sonra, nihayet Birleşik Devletler Moneda Hükümetine, askıda kalan sorunlar üzerinde iki taraflı dolaysız görüşmelerde bulunmayı

resmen önerdi. Bu ani değişiklik bir sürpriz oldu. Acaba Washington için Birleşik Devletler ve Şili arasında «diyalog» hâlâ olanak içinde miydi? Washington için diyalog -ikili görüşmelerin bu ilk dizisi— kelimelerden öte gitmediği ölçüde mümkündü: Şili'de, bir dereceye kadar, Birleşik Devletlerle olan anlaşmazlığın düzeltilemez olmadığı düşünün sürdürülmesine olanak; aynı zamanda, Şilililerin davranış ve üslûpları konusunda birinci elden bilgi edinilmesini sağlıyordu: ayrıca görüşme «çözümlememiş sorunların» askıda kalmasıyla sonuçlanabileceği gibi; Şilililerin, yurt içinde ve dışında alındığı açıklanmış Kuzey Amerika tedbîlerine direnme güç ve yeteneklerine karşı bir şey yapamasa bile, dikkatlerini olsun dağıtabilirdi.

İkili görüşmeler, öncesinde ve sonrasında, birtakım çözümlemelere yol açarak yapıldı; mantığa uygun olarak hiç bir sonuç vermedi: «ikinci dizi» görüşmelerin, Mart ayı içinde Washington- da yapılması saptanabildi sadece, bu da bir sonuç sayılırsa!

1972 Ekim olayları tartışılırken; bu kitabın Şili'de olan her şeyi, (belirttiklerimizden ve benzeri gerçeklerden çıkarılabileceği kadarıyla) Kuzey Amerika emperyalizminin, plan ve eylemleri hesabına geçirdiği; irticain davranış ve eylemlerinin ve dayanaklarının; Allende Hükümetinin ve dayandığı işçilerin davranış ve eylemlerinin Şili bunalımları üzerindeki çeşitli etkilerini, sükûtle geçiştirdiği yeniden düşünülebilir.

Burada herşeyiyle yerli etkilerin önemi yadsınmıyor, ne var ki bu kitap Şili olayları içinde, bunları büyük ölçüde belirleyen bir gücün, sürekli etki ve repki ilişkisinin tarihini anlatıyor. Bu devletin gücü, Şili'deki herkesin gücünden daha yüksektir. Bir güç ki ya doğrudan doğruya bunalımları kışkırtır, kışkırtmazsa; uzaktan tembihlerle, ekonomik ve sosyolojik alanlarda «Favlov» refleksleri yaratarak, oluşmasını hızlandırır; ya da bunalımlar ortaya çıktığı zaman, çözülme sürecini radikalleştirip, onlardan yararlanır. Bu kitap bazı somut emperyalist eylemlerin, incelenmesine yaradığı durumlar dışında, Şili irticainin, Şili Hükümetinin rolünü

ele almamaktadır; Kuzey Amerikalıların, Şili'ye tecavüz ve müdahale tarihini anlatmaktadır.

Bu açıklama yazara, yazdığı hikâyeden başka bir şeyi anlatmıyor suçlaması yapılmasın diye yapılmıştır.

Ekim bunalımından sonra, Kuzey Amerika eyleminin doğrultusu, muhalefet güçlerini arttırma ve daha ağır bunalımlar 1 hazırlama amacına yönelmişti. Şili ekonomisini durdurucu ve dağıtıcı tedbir ve eylemlerinin - enflasyon, gerekli müdahalelerin sağlanmaması, dağıtım örgütünün bozulması, üretimin yavaşlatılması ve işsizlik - yoğunlaştırılması, iç güçlükleri o, derece arttırıyordu ki, somut ekonomik nedenler, psikolojik güdülemelerle (motivasyonlar) büyük bir seçmen kesiminin, 4 Mart 1973'te, temsilciler meclisinin ve senatonun yarısını yenilemek için yapılacak genel seçimlerde, hükümete karşı oy kullanacakları düşünülüyordu. Sağ, bu sonuçtan emindi. Ekim ayındaki işverenler grevinin etkileri, ekonomi örgütü içinde, fesatçı bir azınlığın keyfine tabi olduğu ispatlanmış bazı nevrallik kesimlerin felce uğramasından sonra, çok pahalıya oturmuştu.- Büyük bir doğal felâket, bir yer sarsıntısı sonucu ortaya çıkan zararlara denkti, zarar: milyonlarca dolar!

Enflasyon güçlüydü ve dağıtım sorunları, yeni dolaşım katları yaratmayı amaçlayan bazı girişimler olduysa da, çözümlenmiş değildi. Bir sağcı parti: Martta, Allende'yi görevden uzaklaştırmak için gerekli çoğunluk olan, Parlamentodaki sandalyelerin üçte ikisini alacağını umuyordu. Diğer parti bu kadarını beklemiyordu, fakat Halk Birliğinin kayıplarının çok yüksek olacağını ve Allende'nin politikasını gözden geçirmek, ya da toptan vazgeçmek zorunda kalacağını savunuyordu.

4 Martta böyle bir şey olmadı. Halk Birliği, Başkanlık seçimlerinden sonraki bu ilk genel seçimde, (çünkü Halk Birliği için çok elverişli geçmiş, oyların %50'sini sağlamış 1971 Belediye seçimleri siyasal bakımdan bu kadar anlamlı değil) %10'a yakın bir kazançla durumunu sağlamlaştırdı; bu sonuç, Şili'de görevinin ortasına varmış olan bir hükümet için, daha önce görülmuş bir

şey değildi. Tahminlerden hiç birisi gerçekleşmemişti. Buna göre, hükümetin siyasal temeli, bunalımlardan güçlenmiş çıkıyordu. Aldığı ilk hızla ileriye atılan Şili halk hareketinin, alınmış bazı sosyal ve ekonomik tedbirleri düzelterek, daha da gelişeceği ve yıkılmaz bir duruma geleceği muhtemeldi.

Halk Birliği buna hazırlanıyordu: Çeşitli partiler tarafından yapılan seçim çözümlemeleri, birçok durumlarda, o dönem Şili toplumunun sosyal yapısındaki sosyal davranışların çözümlenme- siyle tamamlandı. Bu tip çözümleme, Mart ayı oylamasının, Şili'de daha önce benzeri olmayan sınıfsal kökenli bir oylamaya yer verdiğini meydana çıkardı. Zamanla ve bu doğru siyasal çizgiyi izleyerek; en kalabalık sınıf, çıkarlarının nerede olduğunu iyice anlayınca, gerçek sınıfsal vaziyetini alıp, kendisini onunla öz- deşleştirecek, yerinden oynatılamaz bir blok oluşturacaktı.

Bununla beraber, uygulamada ideolojik tereddütlere yer vermeksizin sınıf kavgasının siyasal gerçeklerine dayanan, ama bunu kendi çıkan için yapan -burjuvazinin ve emperyalizmin, birlikte çevirdikleri dolaplarla, sınıf kavgası, Şili'de son kertesine, çıkarılmıştı.

Mart sonuçlanırsa sınıf kavgasının, bu kez burjuvazi emperyalizm ittifakı aleyhine sertleşeceğini gösteriyordu. Şili'de olup bitenleri kaygıyla izleyenlerin gözünde, önde gelen bir tehlikeydi bu. Bu nedenle o güne kadar bir yiyorlarsa, o günden sonra bin yemeliydiler.

27 Martta Başkan, Genel Kurmay Başkanı Prats'a ve silahlı kuvvetlere mensup diğer bakanların işbirliğine teşekkür ederek sivil bir kabine kurdu. Allende «Şili için bunun çok önemli bir an» olduğunun bütünüyle bilincindeydi; fakat, bunalıma düşünce kara düşüncelere dalan ve kendini kadere bırakan bir insan değildi, o! Akşam General Prats'la yemek yedi ve yeni kabineyi kurmak için önündeki çeşitli almasıklar üzerinde şakayla karışık yorumlar yaptı. Gündüzün verdiği söylevde Şili silahlı kuvvetlerinin rolüne değinmişti:

Silahlı Kuvvetler temsilcilerinin, hükümete son katılma deneylerinden sonra; hükümetin, inatla yerine getirdiğimiz büyük görevlerde, bu kuvvetlere, - daima benimsemiş oldukları, askeri kurumlarımızın bozulmaz niteliği sorumluluk duygusunu koruyarak, - daha faal, daha dinamik bir varlık sağlayacak, bir faaliyet çerçevesi çizme zorunluluğunda olduğuna inanıyorum.

Ülkenin gelişmesinin ve güvenliğinin bir bütünü oluşturduğunu, silahlı kuvvetlerin temel görevi savunma ise de, tecrübe ve teknolojilerinden ekonomik kalkınmamızı yararlandırmak zorunda olduklarını düşünmekteyim.

Bu Söylev Milli Savunma Kurmayı'nın sürekli bir çalışma organı olması zorunluğuna imada bulunuyor; gerçekte ise, çeşitli kuvvetler arasındaki uyum ve ayar noksanlığının, derin ve yeni tecrübesini yansıtıyordu. Aynı dönemde hava kuvvetlerinin yıllık töreninde hava kuvvetleri komutanı (Hükümet darbesinden birkaç gün önce yerini Cunta'nın «ideologu» General Leigh'e bırakan ve Şili Üniversitesinin ilk «Silahlı rektörü» olan Ruiz Dan- yau; Cumhurbaşkanı, diğer kuvvet komutanları, sivil dinsel ve diplomatik erkân ve toplantıya katılan hava okulunun bütün mensupları önünde; istisnasız bütün hava araçlarının, tek elden yönetilmesinin, kendi kuvvetine ait olduğunu ve bunu, hiç bir zaman yerine getirmekten geri kalmıyacağı, kutsal bir görev saydığını, tantanalı bir konuşmayla belirtti. Dışardan kimselerin hiç anlamadıkları, gerçekte dış savaş durumunda üç kuvvetin planlarının koordinasyonu ile ilgili - gizli - askeri ilkelere bir ima teşkil eden üç boyutlu doktrini, bu münasebetle zikir etti. Son yıllarda hava birliklerini iyice geliştirmiş olan ve bundan çok gurur duyan donanma şefleri arasında, bu konuşmanın estirdiği soğuk havayı dağıtmak için, Başkan, hazırlıksız birkaç söz söylemek zorunda kaldı.

Aynı 27 Mart günü, Başkan Allende, iç ve dış irticân ülkeyi içine çekmek istediği siyasal ve ekonomik çarkları, şöyle anlatıyordu:

Ulusal bütçeyi saptamak ve ücretleri yeniden ayarlamak için gereksindiğimiz yasaları engelleyip, Şili'yi soyutlamaya yönelik uluslararası bir saldırıya açık bırakarak, kredilerini sınırlandırarak, katkımız olan uluslararası bankalarla işlemlerimize zorluklar çıkararak, bizi içine sokmak istedikleri kısır döngüyü, kırmak gerekiyor. Nihayet bakırın, belli başlı zenginliğimizi oluşturan bu madenin pazarlanmasında güçlükler çıkarmayı amaçlayan çokuluslu bir şirketin, birçok ülkede başımıza sardırıldığı kavgalardan, çıkıp kurtulmamız zorunludur.

Şili'de şiddet hareketlerinin patlayışını haber veren bu olaylara cevap olarak sözlerini şöyle sonuçlandırıyor:

Muhalefet ve Hükümet partileri şunu anlamalıdır ki, Cumhurbaşkanı şiddetten kaçınmak için elindeki bütün olanakları kullanacaktır; şiddet hareketlerini başlatmaya heveslenen her kesim, memleketin çatışmaya girmesini önleyecek olan hükümetin kararma çarpacaktır. Bunu daha önce söyledim; şimdi de, üzerime düşen yüksek sorumluluk duygusu ile, tekrar ediyorum. Cumhurbaşkanı olduğum sürece çatışmadan kaçınacağım, çatışmayı engelleyeceğim. Böylece Şili'yi ve yaşamakta olduğumuz devrimci süreci savunmaktayım.

Tarih ve vicdanım önünde yemin ettim buna, sözümü tutacağım. Zaten benim otoritem de buradan geliyor, çünkü iki yıl ve birkaç aylık hükümetim, vaadlerime saygı gösterdiğimizi ispatlamıştır.

Bunları, tarihin akışının durmadığım, ulusların gerilemediğini, sürgit sosyal adaletsizlik olmayacağını, ve insanların kişiliklerini tam anlamıyla geliştirebilmeyi meşru bir şekilde istediklerini anlaması için, demokratik muhalefete - sadece demokratik muhalefete; çünkü, biliyorum ki öteki muhalefet akla yakın sözlere hiç bir zaman kulak asmayacak ve Şili'nin

ıkarının nerede olduğunu hiç bir zaman anlamayacaktır - söylemek istiyorum. Demokratik muhalefetin anlaması gerekir ki, bizim gibi gelişmekte olan ülkeler; bizimkisiyle aynı özellikleri taşıyan, yani açlık, işsizlik ve cehaletin egemen olduğu, dinlenmenin kesinlikle bilinmediği ülkelerde yaşayan milyonlarca benzerimizin dramından, gayet ağır etkilenmişlerdir.

Bugüne kadar hiçbir ülke, bizim seçtiğimiz yoldan giderek yeni bir toplum kurmayı denemedi; biz bunu sık sık karşılaştığımız güçlüklere rağmen gerekleştirmektediriz.

İşin kötüsü, tarihinin en büyük güçlükleri, o andan itibaren şili'nin yolu üzerine çıkacaklardı.

şili kabinesinin yenilenmesinden birkaç gün önce, Washington, şili politikasına yeni bir yön vermeyi kararlaştırmıştı: Bundan sonra, başvurulacak şiddet, herhangi bir sınır içinde tutulmayacaktır.

X

Şili sağı kadar, Birleşik Devletler Hükümeti de, 4 Mart 1973'e değin, yasama meclisi seçimlerinin Salvador Allende'yi meşru yoldan «devirme» olanağı vereceğine inanıyordu. Seçim söz konusu oldu mu, emperyalizm, ülke içindeki müttefikinin pratikteki becerikliliğine güvenmek âdetindedir. Ne var ki, 1970 Başkanlık Seçimlerinde olduğu gibi, 1973'te de aldanmıştı. 4 Mart, Wa- shington'da üzüntü yarattı. Sonuçlar, Şili halkının bilincinin, muhalefetin suç ortağı Birleşik Devletlerin manevra yeteneğinden üstün olduğunu; ağır Amerikan ekonomik misillemelerinden de, ileri sosyal psikoloji yöntemlerinden yararlanacak kadar usta politik ve ideolojik dalaverelerden de koşullanmıyacağı gösterdi. Tam tersine seçimler, Şili'de kütlelerin harekete geçmesini sağlayacak bir yetenek, devrimci bir hükümete temel olabilecek bir halk iktidarının belirmekte olduğunu kanıtlıyordu.

Birleşik Devletler, bir kere daha Şili politikasının nihai hedefinin başarısızlığa uğradığını görmüştü. 1970 Kasımıyla 1973 Martı arasında, Halk Birliği hükümetini düşürmek amacıyla kullanılan araçlar yeterli değildi demek! O halde düşünceleri değiştirmek, daha sert, daha dolaysız müdahale yöntemlerinden yararlanmak; Pentagon aracılığıyla, Şilili bazı askerlerle de anlaşarak, Şilide askeri bir hükümet darbesini kışkırtmaya yönelik komplolara girişmek gerekiyordu.

Bu çalışma varsayımı da yeni değildi. 1970 Kasımında onaylanmış eylem planında öngörülmüş ve Kuzey Amerikalıların son 30 aylık eylemlerinden birçoğu, yavaş yavaş, bu olasılığı hazırlama amacını gütmüştü. Örneğin Şili Silahlı Kuvvetleriyle özel ilişkilerin geliştirilmesi, Vatan ve Hürriyet gibi aşırı sağ gruplara sağlanan parasal destek ve verilen direktifler ve bu grupların para-militer niteliklerinin geliştirilmesi bunlar arasındaydı. Kuzey Amerikalıların bu hazırlıklarına, Şilili gericilerin tedhişçi yeteneklerinin yükseltilmesi, memleketin haber alma ağlarıyla örülmesi, silahlı kuvvetlerin çeşitli kollarına sağlanan silahların hacim ve çeşitlerinin artmasını ve «son çözüm yolu»nun izlenmesinde etkisiz oldukları görülen, fakat silahlı güce başvurulduğu zaman buna yardımcı olabilen ekonomik müdahale ve boğma tedbirlerine kadar bir dizi tedbiri de eklemek gerekir. Bunalım atmosferi kılı kırk yarar- casına hazırlanmıştı ve bu atmosfer ücretli katillerin sahneye girmesi ve hükümet darbesinin yapılmasında gerekli çerçeve ve bahaneyi oluşturacaktı.

4 Mart 1973'ü izleyen üç hafta içinde Beyaz Saray tarafından bu dönemeç de dönüldü. 1970 yılında Pentagon tarafından hazırlanmış olan planın uygulamaya konması kararı, ancak en yüksek kademedede alınabilirdi. Öyle de oldu.

Pentagon planının özellikleri acaba nelerdi?

I - Kuzey Amerikalıların Şili'ye müdahale ile sorumlu örgütü, belli başlı olarak «Naval Intelligence Agency» (Donanmanın özel servisleri) aracılığıyla çalışan «Defence Intelligence Agency» (DIA-Pentagon'a bağlı haber alma ' servisi)dir. Müdürünün şahsında bu türden bütün operasyonları denetimi altında bulunduran CIA dahil, öteki hizmet ve bakanlıklar tarafından sağlanan bilgileri de toplayarak, Kuzey Amerika Hükümetinin Şili'ye karşı eylem planının uygulanmasını koordine eden işte bu örgüttür. Ayrıca bu faaliyetlerin tümü, Birleşik Devletler Başkanının başkanlık ve Başkanın güvenlik danışmanının yöneticilik ettiği National

Security Council'in yüksek siyasal sevk ve idaresi altına konulmuştur. İyi ama neden Donanma Haber Alma servisleri seçilmişti ? Bir kere, diğer iki kuvvete göre nisbeten daha tutucu olan Şili Donanmasının, bu niteliği yüzünden; aynı zamanda, anahatları aşağıda açıklanacak olan planın uygulanmasından doğan kolaylık nedeniyle! Zira bu uygulama, bu amaçla gerekli teknik malzeme ve uzmanlarla donatılmış Birleşik Amerika savaş gemilerinin, Şili su ve limanlarında bulunmasını sağlayacak, Amerika- Şili ortak «Unitas» deniz manevralarına bağlanabilirdi; bu sayede Kuzey Amerika gemileriyle doğrudan doğruya ve hemen lojistik bir işbirliğine girilebilirdi; bunların yalnız varlıkları bile, komplocu Şilili askerler için bir «ikna» unsuru; diğerleri, yani halk ve siyasal güçler içinse, gerçek bir müdahale tehdidi idi.

II - Eylül ayı bu planı başarıya ulaştırmak için, en uygun dönemdi: Her yıl bu döneme rastlayan «Unitas» manevraları yüzünden, Şili Silahlı Kuvvetleri, o ara, hazırlığı ve disiplini yönünden en iyi durumda olurdu: Gerçekten Silahlı Kuvvetler savaş durumundadırlar ve hepsinin birden temsil edildiği, bağımsızlık yıldönümünü izleyen 14 Eylül «Şili ordu günü» yapılan askeri gösteri, ya da «geçit resmi» için, en yüksek gerilim içindedirler, Ağustostan itibaren; kara, deniz ve hava kuvvetlerine mensup kıtalar, kışlalarına gönderilmişlerdir; sürekli eğitim yaparlar, rütbeye dayanan yasaklar güçlendirilmiş; bu da tertipçi üst subayların assubayları ve erleri ardlarından sürüklemeye olanağına yol açmıştır; nihayet bu ay içinde, zorunlu askeri hizmete çağırılmış kur'a erlerinin, tamamen yola getirilmesi ve siyasal açıdan «şüpheli» (fesada katılmayı reddetmeleri mümkün) olanların ortaya çıkarılması ve zararsız hale getirilebilmesi için yeterli zaman geçmiştir.

III - Şili'de askerlerin komplosu, «Unitas» manevralarına katılan Kuzey Amerika gemilerinden olduğu kadar, bu raporun 5.

maddesinde işlenen planın toptan hedeflerini gerçekleştirebilecek çeşitli görevlerde (lojistik, elektronik, ulaştırma, sabotaj, haberalma vb.) yüksek uzmanlık sahibi yüz kadar subay, astsubay vb.'nin, önceki ve fesat sırasındaki çabalarıyla desteklenmektedir. Aslında, bu subayların hepsinin, (bunların bir kısmı binbaşısıdır, birçokları yüzbaşı, teğmen, asteğmen) astsubayların ve yardımcılarının aynı zamanda Şili'de bulunmalarına gerek yoktur. Bazıları sadece kısa bir süre için gelir geçerler. Diğer bazıları görevleri gereği, Birleşik Amerika'da; ya da, Kuzey Amerikalı ya da yerli gruplarıyla ilişkiler kurdukları, çeşitli Latin Amerika ülkelerindeki ikametleriyle kesilen, birçok geziler yaparlar; nihayet bazılarıysa, Şili'de Hükümet darbesi gerçekleşinceye kadar aralıksız orada kalmak zorundadırlar. «Unitas» manevraları hazırlıkları ve onlara bağlı tören, geçit vb..., bu Kuzey Amerikalı Donanma personelinin oradaki varlığı için inandırıcı bir bahanedir. Memlekete giriş çıkışlarını haklı gösterir, yalnız donanmadaki değil; jandarmalar dahil, bütün silahlı kuvvetlerdeki komutanlar, orta hatta küçük rütbeli subaylarla yapılan konuşmalarına, gerekçe sayılır. Doğal olarak, bu Kuzey Amerikalı personelin Şili'de bulunmasının gerçek amacı, sadece küçük sayıdaki «ortakları» tarafından bilinecektir ve Silahlı Kuvvetlerin duygusallığının, planın uygulanmasını tehlikeye sokmaması için, olanakların elverdiği ölçüde bunun dolaylı olması tercih edilir.

IV - Planın amaçları, ve Kuzey Amerikalı personelin uygulamaya aktif bir biçimde katılması zorunluluğu, Birleşik Devletler Hükümetinin Şili Silahlı Kuvvetleri hakkında eleştireci bir yargısını gerektirmektedir.

Pentagon, bu değerlendirmeyi şöyle yapmıştır:

a) Şili'nin dört silahlı kuvveti arasında, -Kara ordusu, Donanma, Hava kuvvetleri, ve Jandarmalar - dış savaş durumu dışında ortak bir eyleme girişmeyi güçleştiren, kurumsal bir uyum noksanlığı vardır. Şili doksan yıldan beri dış savaş görmemiştir, düzenli olarak «modernleştirilmelerine» rağmen, çeşitli planları

gerçeğin sınavından geçmemiştir. Buna karşılık aynı kuvvetin çeşitli kesimleri dahil, çeşitli kuvvetler arasında sürekli kurumsal kıskançlıklara tanık olunmaktadır. Görünüştaki yeni çabalara rağmen, temel bir sorun olan hava araç ve gereçlerinin denetimi sorunu, (yani hava kuvvetlerinde temerküz mü; ya da donanma havacılığı ve aeronaval araçlar bulunsun mu; ya da jandarma kıtaları ve kara ordusu için hafif uçaklar ve helikopterler mi bulunsun) kesin olarak ashnda çözümlenmiş değildir.

b - Kuvvetlerden her biri, farklı siyasal-askeri yeteneklere ve özel tarihi geleneklere sahiptir. Askeri «doktrinleri» farklı okullara bağlıdır, ve kilit noktalarda değişiklikler gösterir. İdeolojileri, giderek bunların temelindeki siyasal tutumları hakkında da, aynı şeyler söylenebilir. Bu ideolojiler, Birleşik Devletlerin yarım küredeki ve dünyadaki güvenlik çıkarlarıyla değişken bir şekilde özdeşleşirler; hatta bazan çelişirler, Birleşik Devletler'e silah, araç, gereç, donatım konusundaki bağımlılıkları, kuvvetlere göre değişir. Bu bakımdan, Amerika'da yetiştirilmiş, davranışlarına kılavuzluk eden ilkeleri oradan edinmiş olmaları yüzünden, Amerika'nın, Şili Silahlı Kuvvetleri içinde tam güvenini kazanmış subaylarla kurulabilecek ilişkiler gözönünde tutulursa, Şili Silahlı Kuvvet- leri'nin girişeceği bir müdahaleye, Birleşik Amerika Birliklerinin direkt olarak katılması zorunlu görünmektedir. Pentagon, Şili Silahlı Kuvvetleri tarafından geliştirilen sözde ortak «ulusal amaç»- ın yaşarlığından ve etkenliğinden kuşku duymaktadır. Birleşik Devletler, Silahlı Kuvvetleri dayanışmaya özendirmeli, bunun gerçek «ulusal amaçları» olduğuna onları ikna etmeli, hatta gerekirse zorlayarak kabul ettirmelidir.

c - Silahlı Kuvvetler kurmayları arasında; hukuki, sosyal, ekonomik ve siyasal bunalımlar karşısındaki muhtemel fikir ayrılıkları da hesaba katılmalıdır. Bu, yukarda belirtilenleri destekleyen diğer bir kanıttır.

d - Dört kuvvet, birer kurum olarak kendilerini yönetmede, ortak ve temelden gelen bir yeteneksizlik içindedirler. Bu yeteneksizlik kara ordusunda ve hava kuvvetlerinde, daha da belirgindir.

Subayların, astsubayların mesleki düzeyleri, beşeri nitelikleri, çoğu zaman tatmin edici olduğu halde; dört kuvvetin her biri, etkili bir yönetim için geçerli çağdaş askeri yöntem ve uygulamalardan yoksundur. Her kuvvetin özerk oluşu, sorunu ciddileştirmektedir. Birleşik Devletlerden yapılacak satın almalara ayrılmış fonların kötü ve etkisiz bir şekilde kullanılışı nedeniyle, bu durumun örnekleri Washington'da her gün görülmektedir. Hele bu etkisizlik, iktidara elkoyma operasyonlarında olduğu kadar, bunun sonuçlarına egemen olmada; yani yürütülmesi zaten güç olan, ekonomisi ve özellikle dış ticareti dahil, memleketin tüm yönetiminde, daha da büyüyerek ortaya çıkmaktadır. Olağanüstü durumlarda Birleşik Devletler yardımını haklı çıkaran bir başka neden, daha!...

e - Her yıl çağrılan yeni kur'a efradı kontenjanıyla («zorunlu askeri hizmet» gereği) Şili Silahlı Kuvvetlerinin tümü, bir dereceye kadar, Şili toplumsal yapısının genel çizgilerini yansıtır: Sınıf kinleri ve düşmanlıklarım, yani «sınıf kavgası»nı! Bu durum, mark- sizmle mücadele etmek isteyen subayların eylemine engel teşkil eder, çünkü bütün birliklere, subaylara, astsubaylara, faal ya da celbedilmiş kıtalara kayıtsız şartsız güvenemezler; bu yüzden burada da tek başına hareket edemezler: Birleşik Devletlere gereksinimleri vardır.

f - Sosyal ve politik düzeyde, işçiler aydınlar arasındaki «sınıf kavgası» nedeniyle bölünmüş olan memleketin genel durumu Silahlı Kuvvetlere yansımakta; harekete geçmeye hazır subaylar bir ölçüde felce uğramaktadır. Sendikalaşmış kütlelerin, vb.nın tepkisinden çekinirler: bu bakımdan Birleşik Devletlerin kendilerine psikolojik ve lojistik kesin bir güvenlik sağlamasını gereksinirler.

g - Nihayet Şili Silahlı Kuvvetleri teknik yönden durumun gerektirdiği hızlı, etkili bir hükümet darbesini başarıyla sonuçlandıracak yetenekte değildirler.

Bu da Kuzey Amerika'nın askeri varlığını bu alanda vazgeçilmez kılmaktadır.

V-Planın hedefleri şunlardır: herşeyden önce, gerektiği anda, bütün iç haberleşme bağlantılarını kesmek ve bozmak; aynı anda memleketin tümünü de dış dünyadan koparmak gerekir. Bu çerçeve içinde «haberleşme bağlantılarını kesmek» formülü geniş anlamıyla; yani, telefon, telgraf, yol, denizyolu, hava kuvvetleri vb. gibi alışılmış haberleşme konularıyla sınırlanmadan kullanılmıştır; aynı zamanda, çeşitli idari, ekonomik, politik ast üst kademeler arasındaki kararları; bilgi alışverişini sağlayan mekanizmanın (sol partiler ile ilgili olanlarını özel bir özen ile) denetimini de kapsamaktadır. O şekilde hareket edilecektir ki memleketin teşkilâtı birden ve aynı anda tümüyle parçalanacak ve hiç bir iktidar çarkı, özellikle devlet ve idare, sendikalar ve öteki örgütleri karar ve disiplin ilişkisi, hiyerarşik olarak yeniden kurulamayacaktır. Duruma göre kentler bütünüyle, bölgeler, endüstriyel kesimler, üniversiteler, fabrikalar, bürolar ve diğer özellikle duyarlı noktalar, memleketin geri kalan bölümünden hatta komşu bölgelerden, özel bir soyutlamaya zorlanacaktır. Bu ilk hedef tahrip etmek gereken bütün karar merkezlerinin felce uğratılmasını öngörmektedir. Bu şekilde ikinci ve üçüncü hedeflere ulaşma olanağı sağlanacaktır.

İkinci hedef kararları koordine eden ve iktidarı elinde bulunduran tek bir merkez kalmasını sağlamaktan ibarettir. Planı uygulamaya koyanlar, yani hükümet darbesini örgütlendiren Silahlı Kuvvetler, onlarla işbirliği yapan sivil Şilililer ve Kuzey Amerikalı askerler; doğal olarak, Birleşik Devletler elçiliğinin dış ülkelerle haberleşme ve manevra yeteneklerinin korunmasına özen gösterecek; buna karşılık Şili'deki öteki elçilik ve heyetlerin, buna eşdeğer faaliyetlerinin en yüksek ölçüde engellenmesine çaba sar- fedilecektir (meğer ki bazı durumlarda bu kişilerin, bunlarla beraber bazı gazeteci ve rahiplerin, bazı durumlarda hükümet darbesiyle ilgili bazı olaylara, tanık olmaları istenilsin. Bu tanıklık onların bazı fikirler edinmelerini, bunları iç ve dıştaki düşmanlara aktarmalarını sağlayabilir, böylece Şili içindeki felçli durum belirginleştirilir; dışarda ise hareketsizlik ve kargaşanın mümkün

olan en uzun süre devam etmesine uygun bir ortam yaratılmış olur). Böylece hem olumlu hem olumsuz anlamda ülkenin tüm iktidarının bir tek karar merkezinden denetim altına alınması o- lanağı bulunacaktır; bu amaç, hükümet darbesinin, bazı kesimlerde silahlı ya da sivil direniş şekillerine yol açtığı varsayımında bile, gerçekleştirilecektir. Operasyonun başarısı - ve Birleşik Amerika'nın Şili'deki yarımküre'de ve dünyanın öteki kısımlarındaki çıkarlarına yarayacak zincirleme sonuçları - teknik, lojistik ve ekonomik yönden adanmış donatılmış darbecilere yaslanan, bu tek 'iktidarı kontrol merkezine' bağlı olacaktır; belki daha da fazla, bu kuvvetlerin, planı bilerek, ya da yaptıklarının az çok bilincinde olmayarak, yine de Şili Silahlı Kuvvetleri'nin öz yeteneklerini aşıp, düşmanından üstün bir «usturuplama» gücü sayesinde planı uygulayabilmelerine! Planın üçüncü hedefi düşmanları tecrit ettikten ve örgütlerini dağıttıktan sonra, onları teşhis etmek, bulmak, ve tasfiye etmek olacaktır. Hiç kuşkusuz derinliğine askeri güç, bazı durumlarda belki hayat ve mala mülke kıyıcı ağır silahlar kullanılmasını bile gerektirecek olan operasyonun başlangıcında, Silahlı Kuvvetlerin karşılaştıkları tehlikeler ve uğradıkları kayıplar dayanışmalarını arttıracak; bütünleşmiş, disiplinli bir şekilde mücadele etmelerini kolaylaştırıp, düşman karşısında hiç bir acıma duygusu göstermemeye götürecektir. Elbette bu düşmanın en tehlikeli- lerini yok etmekte daha büyük bir etkililik getirir ama,«masumlar»,ı hesaba katmamak gibi üzücü, dördüncü hedefe varmak bakı- mından bir o kadar elverişli bir yanı vardır. Bu arada ilk yoke- dilecek düşmanların yüksek rütbeli subaylar, subaylar, astsubaylar, kısacası bu eyleme karşı çıkan her türlü öteki personel olduğunu özellikle kaydetmek gereklidir. Kararsız kişiler, olayların gelişmesinin zorunlu kıldığı işler belirdikçe, renklerini belli edeceklerdir. Ona göre operasyona yandaş çıkanlara (belirli eylemlerde görevler verilmek suretiyle) sahip çıkılırken, direnenler yokedile- cektir. Önceleri planı tamamen ya da kısmen bilen üç beş su- bayın sırası geldikçe kendilerini açıklayarak öbürlerinin davranış

ve tutumlarını etkileyebilecek iyi bir psikolojik baskıyı gerçekleştirmeleri yerindedir; operasyon geliştikçe, bu işin yararlı ve olağan bir teknik olarak, planı ve amaçlarını kısmen dahi bilmeyen subay ve astsubaylara, eylemleriyle kendilerini gittikçe bağlayacak biçimde yaptırılıp, yaygınlaştırılmasında fayda vardır.

Dördüncü hedef, ağır ve hafif silahlar kullanılan askeri eylemlerle psikolojik terör (tedhiş) havasının yaratılması, gerekirse fizik kısıtlamalara kadar gidilmesidir; ayrıca, iktidar diye bilinen ne varsa, komünizme karşı olan Silahlı Kuvvetler'in içerdeki ve dışardaki dostlarıyla birlikte oluşturacağı, tek bir karar merkezinin elinde temerküz ettirilmesi, zorunludur; nihayet Şili'ye girip çıkacak bütün haberlerin denetimi kesinlikle gerçekleştirilmelidir (ki bu düşmanı şaşkına çevirir, içerdeki ve dışardaki yandaşlarını, ister yabancı dostları, ister yabancı ülkelerdeki temsilcileri ya da örgütleri olsun, duraksamaya uğratar). Dördüncü hedefte özetlenen türden koşulların yaratılması iktidarın sürekli- liliğini pekiştirecek ve bütün devlet mekanizmasının, yönetimin, kamu ve özel sektör ekonomisinin Birleşik Devletler'in istediği Şili Silahlı Kuvvetleri ve diğer sağcı güçlerin elverişli saydığı koşullarla yeniden kurulmasına olanak sağlayacaktır. Bu dördüncü hedefin gerçekleştirilmesinde direnişe geçen ya da ilgisiz kalan sivil halk üzerinde terörün kurulması, planı başarıya ulaştıran silahlı kuvvetlerin kendilerine, Birleşik Devletlere ve diğer dostlarına tekrar güven duymaları birbirine denk gelmelidir. Terör zorunludur: Onsuz, bazı Şilili askerler, belki hak ve iktidar sahibi olduklarına, yeterli ölçüde inanamayacaklardır.

Nihayet planın son amacı, stratejik açıdan Şili'de askeri ve ekonomik tam iktidara ve başarının verdiği saygınlığa sahip olan. Birleşik Amerika dostu, kuruluşu ve gelecekteki gereksinimleriyle bu devlete bağımlı bir hükümet kurmaktır. Birleşik Devletlerin ve batı'nın ulusal güvenlik çıkarlarını güvence altına alan, Kuzey Amerikalı kişileri ve özel çıkarları koruyan, yıldırım gücüne ve etkenliğine sahip bir eylemle istikrarı sağlayacak; iktidarda makûl bir şansa sahip olabilecek; ihmal edilemeyecek başarı şans-

larıyla Birleşik Devletler'in ve Şili'nin gerçek çıkarlarını içerde ve dışarda tehdit eden tehlikeleri, şahısları ve örgütleri ortadan kaldıracak, bir hükümet olacaktır bu!

VI - Planın uygulanmasında Birleşik Devletlere düşmesi öngörülen araçlar aşağıda belirtilmiştir:

İlk araç plandır. Tuhaf görülebilir, bu; gerçekte değildir. Şilililerin kendi olanaklarıyla öngörülen hedeflere ulaşmadaki yeteneksizlikleri, bunu açıklamaktadır. Planın hazırlanması, Şilili subaylar arasında giderek yaygınlaştırılması ve özellikle uygulanmasının başlangıcı; bu subaylar eylemlerde onlarla işbirliği yapan (sivil) Şilililerin, Pentagon ya da öteki örgütlerin makamları ve uzmanları ile koordinasyon alıştırması yerini tutar. Sadece bu koordinasyonun varlığı bile planın ilerletilmesi için teknik ve politik vazgeçilmez bir aracı oluşturmaktadır.

İkinci araç, bu planın, Şili durumuyla ilgili çeşitli Amerikan örgütlerinin planlarına uyarlanmasıdır: Ekonomik, parasal, askeri yardım ve donatımla ilişkili açık (yayınlanmış) programlara olduğu kadar; yukarıda belirtilen ve belirtilmeyen «kapalı» (gizli) güvenlik operasyonu planlarına yani! Diğer bir deyimle bu plan, Birleşik Devletlerin Şili'nin işini bitirmek için izlediği politikanın bütününe temsil eden, sürekli eylem sürecinin, en yüksek (azami) varsayımını oluşturmaktadır. Kendilerine özgü hedefleri olduğu zaman bile (örneğin kredi konusunda güçlükler çıkarmak, devrimci tedbirlerin hedeflerini sınırlamak, dış ilişkilerde yön değiştirmeler gibi) son önerilen öteki programlar, en yüksek varsayımlı bu planın perspektifi içinde, planın yaşama gücüne kavuşturulması için, yöresel ve uluslararası koşulları bilinçli olarak «olgunlaşmaya» bırakmayı içermektedirler.

Buna göre ikinci araç, planı, Birleşik Amerika Devletleri'nin, Şili politikasını bütün halinde temsil eden, plan ve programların tamamlanmış şeması içine sokmaktan ibarettir. Bu çerçeve içinde, diğer bütün eylemler en yüksek varsayımda öngörülen, yeni planı

karakterize eden kesin sonuçlu eylemi, gerçekleşebilir kılacak, koşulların «olgunlaşmasına» katkıda bulunacaklardır.

Üçüncü araç birbirlerine ustalıkla bağlanmış; ve koordinasyonu, planı uygulayacak örgüt (US Navy'nin özel servisleri) düzeyinde gerçekleştirilmiş, bir sıra ne olduğu belli somut eylemden oluşmaktadır; burada en önemli noktalar gösterilecektir:

- 1) (Valparaiso gibi bir limanda bulunması yüzünden, Amerika'nın planın uygulanmasına katıldığđı yolunda akla gelebilecek uluslararası kupkulara gidermek amacıyla,) US Navy'nin «Unitas» Filosunun Pili kara sularında, ya da açık denizde Pili kıyılarına yakın bir yerde, hatta Pili limanlarından birinde bulunmasını sağlamak! Bunun amacı psikolojik ve lojistik bir destek gerçekleştirmek, haberleşme düzeyinde yardım edinmek, bir de elektronik teknisyenlerinin ve öbür teknisyenlerin yardımını elde et- metkir.
- 2) Askeri ve sivil Amerikalı uzmanların, «Unitas» bahanesiyle yeter sayıda (yüz kadar) Şili toprakları üzerinde bulunması! Bu uzmanlar, işlerinin adamakıllı ehli ve haberleşmelerin kesilmesinde, ustaca sabotaj yapma, yönetim örgütünü dağıtma, lojistik destek, haber alma alanlarında özellikle yetiştirilmiş olacaklardır; ayrıca kontr-gerilla ve buna benzer uzmanlar da bunların arasında bulunmalıdırlar.
- 3) Normal silah ve mühimmat satın alma programları yoluyla, Amerika Birleşik Devletlerinden; Donanma'ya ve öteki silahlı kuvvetler'e yeterli derecede, öne alınmış ve açıkça yapılabilen dolaysız lojistik yardım! Ayrıca askeri yardımlaşma programlarına dayanılarak, bunalımlı dönemin başlangıcında yoğunlaştırılması gereken, sınırlardan, kıyılardan, kara ve hava köprülerinden, hatta bazen Şilili sivillerin aracılığından da yararlanılarak yapılacak gizli malzeme teslimi ve hızlandırılmış lojistik yardım!
- 4) Teknolojik ve araç gereç bakımından yukarda belirtilen kanallar ve koşullardan yapılacak yardım.
- 5) Her eylem ve aşamada planların merkezileştirilmesine ve

koordine edilmesine yarayacak dolaylı ve dolaysız yardım (bu yardım Şilili subayları ve sivillerle dolaysız temaslar kurularak ve bu amaçla, önemli anlarda işe yarayacak kapalı devre bir haberleşme şebekesi örgütlenerek, Şili'de. Şili'ye komşu ülkelerde; ve hatta Birleşik Devletlerde gerçekleştirilebilir).

- 6) Ekonomik ve parasal yardım.
- 7) Önceden eğitilmiş, darbeden önce, darbe sırasında ve darbeden sonra Şili'ye gönderilecek, Amerikan uzmanları ile sağlanacak, uzman polis yardımı.
- 8) Bütün bunalımlı dönem boyunca, ülke içi haberlerin, yurt içine ya da dışına aktarılırken gereken biçime sokulması ve kullanılması! (Bu araç geniş anlamda yukarıda «haberleşme hatlarının kesilmesi»nde tanımlanan hedefe ulaşmakta esas olarak ele alınacaktır. Çok özel bir özen gerektirmektedir; en kısa zamanda her türlü direniş olasılığını ortadan kaldırabilmek, düşmanları yok etmeye yol açacak bir terör, bir yalnız bıraktırmışlık havası, bir kararsızlık, dağınıklık ve kargaşalık atmosferi yaratabilmek için, daha bu olaylar başlarken, gecikmeden, hatta bazı hallerde hiç olmadan yayınlanabilecek çeşitli haber metinlerini hazırlamak!)
- 9) Tedhiş sözcüğünün özetlediği, ülkeyi fizik ve psikolojik bakımdan felce uğratma ve dışarda belirsizlik izlenimini yayma yöntemleri burada örnek olarak verilen somut eylem araçlarına, en son referansları teşkil edebilir.

Şili'de halk güçlerinin ve onların temsilcisi Salvador Allende'-nin zaferine karşı koymak için, 1970 yılının ilk üç ayı içinde geliştirilen plan işte bu plandır ki, o tarihten itibaren bu zaferin öngörüldüğünü, onunla çatışmaya hazırlanmışlığımı gösterir. Yukarıda belirttiğimiz -herşeyi içermeyen, Kuzey Amerika belgelerini aynen verme iddiasında bulunmayan - sentezde, bugün bol bol ve en kaba şekliyle gerçekleştirilmiş bir sürü perspektifin, daha o zamandan çizilmiş olduğunu görüyoruz.

Şili Hükümeti, Washington'da oluşan politika değişikliğini farkediyordu. 1973 Mart ve Nisanında, Birleşik Devletler-Şili ilişkileriyle ilgili hazırlık çalışmaları tartışılırken, Allende, son derece kaygılı görünüyordu. 10 Nisan'da Dünya Sendikalar Toplantısı'nda verdiği söylevde, Birleşik Devletler'in Şili'ye müdahalesinden ve ülkedeki yıkıcı eylemlerinden söz etti. ITT komplosu konusundaki Amerikan Senato araştırması sırasında yapılan açıklamalar, bu yolda red olanağı bulunmayan kanıtlar veriyordu. Allende ile yapılan 26, 27 Mart ve 10 Nisan tarihli özel konuşmalar onun kafasındaki bu sürekli endişeyi doğrulamış bulunuyorlardı: Temel düşüncesi «zaman kazanmak» etrafında oluşmaktaydı. Birleşik Devletlerin dolaysız müdahalesini o kadar olası görüyordu ki, artık bu müdahaleyi ancak olanakların elverdiği oranda geciktirmek söz konusu idi. O şekilde hareket etmeliydi ki ülkeyi tehdit eden şiddet; Şili halkında, uyanık ve bilinçli, kışkırtmaya kanmaz, ve genel grev yaparak seferber olma yeteneğine sahip bir temelin güçlenmesiyle oluşan, caydırıcı güce çarpsın! Yeni hükümeti kurarken, 27 Mart söylevinde şiddet üzerindeki sözleri, yine bu sürekli kaygısını dile getiriyordu.

1973 yılının sonrası için siyasal doğrultuları saptarken Allende savaşı iki cephe üzerinde hesaba katmak zorundaydı: bir yandan sağa karşı, öte yandan emperyalizme karşı! Birinci cephede her türlü siyasal hünerini kullanabilirdi ve eylem alanı ne kadar küçülmüş olursa olsun - ölçülebilecek kadar büyüktü. Buna karşılık emperyalizme karşı savaş açıklığa kavuşturma olanağı bulunmayan bir etmeni içeriyordu: Birleşik Devletlerin Şili'yi tahrip etme kararı, Şili gibi bir ülke'nin değiştiremediği; ve bir anlamda, gereğince bilemediği koşullara bağlıydı; hatta böyle bir kararın kesin olarak ne zaman ve nasıl uygulanacağını tahmin etmek, olaylar bunu ortaya koymadıkları sürece olanaksızdı. Şili, Amerika Birleşik Devletleri'nin ilerisi için saptadığı tüm politikaların bir tanesiydi ve ABD Hükümetini belli bir zamanda ve belli şekilde harekete geçmeye yönelten nedenlerin Şili ile zorunlu bir ilgisi yoktu: ne var ki toptan stratejisi içinde dünyanın diğer

kısımlarındaki Kuzey Amerika çıkarlarının kaderine de bağılı idi. Mart ve Nisan aylarında, Washington'da, Nixon idaresinin aldığı kararın önemini ve Şili'ye karşı izleyeceği politikanın mahiyetini tahmine olanak sağlayan, iki dizi olay meydana geldi.

Birinci olaylar dizisi: ITT'nin Şili komplosu üzerindeki araştırmayla ilgili senato çalışmalarının, gösterdiği gelişme! Bu araştırmalar söz konusu çokuluslu şirketin eylemi üzerinde yeni bilgiler sağlamakla kalmıyor; Amerika Hükümeti'nin, bu eyleme katılışında, o güne kadar ispatlanabildi ölçüyü çok geride bırakan bir noktaya varmış olduğunu ortaya koyuyordu.

Fakat, hesap kitap, daha da tehlikeli olan şeydu ki, Amerika Birleşik Devletleri bu katkısını gizlemiyor; herkesin gözü önüne koymaya, çok istekli görünüyordu. Bu durum «Church» alt komisyonu'nun ilk oturumlarından itibaren anlaşılır olmaya başlamıştır. Araştırmayı yürüten senatörler ve «staff» aksine ne kadar çaba gösterecek boşunaydı.

Çalışmalarının daima - ortaya çıkarılan olayların olduğu dönemde memur olan; ve 1973'te çoğunlukla bu durumlarını sürdüren - Birleşik Devletler Hükümeti memurları, durumun gerektirdiği her türlü merasimle, bazan kendileriyle de çelişerek, bu müdahale eylemlerine hükümetin katıldığını, büyük bir kolaylıkla açıklıyor ve benimsiyorlardı. Doğrusu ya, pek seyrek rastlanan bir olaydı, bu. Birleşik Devletler Hükümeti, koşulların, bir ülkenin iç ilişkilerine ciddi ve uzun süreli müdahalesini haklı çıkardığı durumaı sayılmazsa, siyasal ilişkiler sürdürdüğü bir ülkede bu tür müdahalelere giriştiğini hiç bir zaman kabul etmemişti. Elbet bu açıklamaların Kuzey Amerika toplumunun «açıklığının» ve Senato gibi kurumların gücünün bir kanıtı olduğu ileri sürülebilir. Fakat birçok bakımlardan reddi olası bu tez, Birleşik Devletler Senatosu tarihinde ilk kez bir CIA üyesinin, William Broe'nun halka açık oturumda, alt komisyon önünde tanıklık etmesiyle tam olarak bir istisna niteliğine bürünmüştür. Bu şahsın sözleri üstelik yayınlanmıştır. Amerikan yönetimi Brce'ya ve CIA'ya izin vermiştir bu yolda. Doğrusu bu, daha önce emsali olmayan bir olaydır. İcra organı, CIA ajanının, - Kongre ile olan ilişkileri

boyunca daima yaptığı gibi - kapalı oturumda dinlenmesini, her hani bir reklam yapılmasını isteyebilirdi. Fakat böyle yapmamıştır. Nixon yönetimi, Broe'ya kamu tanığı olma müsaadesini vermiştir, oysa Broe, Birleşik Devletlerin resmen ilân ettiği bütün ilkelere karşıt, ekonomik, hatta yıkıcı nitelikteki gizli iç tecavüz hareketlerine katıldığını açıklayarak bu yönetimi ağır bir tehlikeye sokuyordu; söz konusu eylemler Devletler arasındaki ilişkilerin bütün temel kurallarım, Birleşmiş Milletler yasasını, uluslararası toplulukta yürürlükte olan ve Birleşik Devletler'le Şili arasındaki bütün anlaşmaları ihlâl ediyordu. Böylece Birleşik Devletler Hükümeti, bu memurlardan diğer bazılarının tanıklıklarıyla daha önceden açıklanmış, ve Şili'nin iç işlerine kanunsuz bir şekilde karıştığım belgeleyen sözlerin kesin delillerinin, gözler önüne serilmesini kolaylaştırıyordu. Bir hükümet bu kadar nazik bir alanda böyle bıl' şeye müsaade ederse, demektir ki *bunun bilinmesini arzu etmektedir*. Buna müsaade edilmekten de öte, Broe Senato önünde tanıklık ederken, gerçekte Nixon yönetiminin talimatına itaat ediyordu: Bileşik Devletlerin Salvador Allende Hükümetini gerçekten devirmek niyetinde olduğunu ilgili olan herkese iletmek amacıyla (Şili Hükümetine, başka ülkelere, Şili'nin dostlarına ve düşmanlarına; özellikle Avrupa ve Latin Amerikalılara; daha da özellikle Şili'deki muhalefete) yabancı meşru bir hükümeti devirme amacını güden eylemlere katıldığını bildiriyordu. Şili'ye müdahale eylemlerinin açıklanması: aynı ay içinde, birkaç gün önce almış olduğu, Şili'ye eli altındaki bütün araçlarla müdahale ederek siyasal hedefine varma kararını ilân etmeye yarıyordu. Böylelikle «ITT Komplosunun» gün ışığına çıkarılması, Kuzey Amerikalı senatörlerin niyetlerini aşarak, çok daha ciddi yeni bir komplo için bir başlangıç oluyordu: Herkesin gözü ve bilgisi önünde; bu kez kestirmeden, (ITT'nin, ya da kendinin hataları gibi) değerlendirme «hataları» yapmamak ve kullanılan araçları izlenen amaca uyarlamak azmiyle çalışan Birleşik Devletler Hükümetinin, Şili'yi tahrip etme kararıydı bu.

Washington kararının Mart ayında resmen verildiğini kanıt

layan diğerk olaylar serisi: O ay Washington'da yürütölen Şili- Amerika konuşmalarının, ikinci aşaması! Hatırlanacağı üzere bu aşama, geçen yıl öngörölmüştü. Birleşik Devletler için konuşmaların rolü ise, yukarıda çözümlenmişti. Beyaz Saray'ın aldığı kesin müdahale kararından sonra yapılan bu konuşmalar, hayli garip görüntüler içinde geçti. Şilili delegeler, yani elçi Letelier, milletvekili Maira (ve bugün birçoğı Cunta tarafından tutuklanmış olan) diğerk delegeler, üzerinde ağır bir hava esiyordu. Dışışleri Bakan yardımcısı Charles Meyer görevinden epeydir ayrılmıştı.Ye- rine (kendisini, Vietnamlılarla yapılan konuşmalar münasebetiyle Paris'te tanımış olan Kissinger'in tavsiyesi üzerine) Jack Kubisch, Latin Amerika için Dışışleri Bakan yardımcısı atanmıştı. Fakat bu konuşmalara katılmıyordu. John Crimmins Güney Amerika işlerinde yardımcı niteliğıyle, onun yerini aldı. Bu şahıs (adı yanlış olarak Crimmons diye yazılmak suretiyle ve Meyer'inkilere özdeşleştirilmiş düşüncelerle) ITT muhtıralarında, çoğı zaman yeralır. 1970 yılında Peru'daki duruma ayrılmış Adlai Stevenson Chicago Enstitüsünün koruyuculuğunda yapılan, Overseas International Council'in bir seminerinde¹ Crimmins dayanamamış, öfkeyle şunları söylemişti: «Niçin Latin Amerikalılar bizden nefret ediyorlar oysa biliyorlar ki bizim kalbimiz temizdir.»-Buna şöyle bir cevap verildi: «Kalbi"iz temizse, eliniz neden bu kadar ağır?» Crmimins'e, eskiden Şili'de danışman olarak çalışmış, o sırada Dışışleri Bakanlığında Şili Dairesinde ekonomik sorunlar görevlisi Sidney Weintraub ² eşlik ediyordu, hava pek «diplomatik» değildi.

ı Toplantı tutanakları 1972'de «*Foreign Policy and Peru* adlı kitapta yayınlanmıştır. (Daniel A. Sharp.)

² Copland, *The Came of Nations'da*. savaştan hemen sonra Suriye'deki Hükümet darbesine katıldığını doğrulamaktadır: Pablo Neruda'nın pek fena olmadıklarını söylediğı polisye romanların yazarının, CIA'ya mensup olmasından şüphe edilmektedir. Weintraub'm yanında Şili'de aynı şekilde danışmanlık yapan Robert Dean'ın da, Brezilya'da 1964'te yapılan askeri darbe sırasında Lincoln Gordon'un aktif bir ajanı olduktan sonra, CIA'nın «*Kim Kimdir*»

1914 andlaşmasının şartlarına uyduğu için bazıları tarafından Birleşik Devletlerin çıkarını fazla gözetttiği şeklinde yorumlanarak, Halk Birliğinde sert tartışmalara yol açan, «iki ülke arasındaki her güçlüğe çözüm yolu bulmak, aralarında barışın ve anlaşmanın sürdürölmesini sağlamak için» diye sunulan Şili önerisi, Birleşik Devletler delegelerince kesinlikle reddedildi.

Amerika Birleşik Devletleri, bütünölle yürürlükte, o sıra durumla uygunluğu da tam olan bu anlaşmadaki devletlerarası ilişkilerin baş kuralını uygulamayı reddetmekle, hem Şili'yle uyuşmazlık halinde olmayı istediğini, hem de bu uyuşmazlığı uluslararası yasalara tabi kılmak istemediğini açıklamış oluyordu. Fakat asıl Kuzey Amerika'nın Mart ayındaki kararı ile ilgili belirtileri, Crimmins'in Şili elçisine söylediğı son sözlerdeki; gerçekte kesin bir ültimatomu içeren- şu üçlü şık (seçenek) tam olarak doğruladı:

«Birleşik Devletler'le Şili arasında bir anlaşmazlık bulunduğunu kabul ederek, ortada üç olasılık kaldığına inanıyoruz: ya bu anlaşmazlığı çözümleriz, ya dondururuz ya da ilişkilerimiz kesilir».

Birleşik Devletler de Şili gibi biliyordu ki bu türden görüş ayrılıkları «dondurulamazlar», bunlar, kendi dinamiklerine baş eğerler; demek ki ilk olasılık en azından sahte idi: eğer Şili, kabul etseydi, Birleşik Devletler'in tevacüzlerini çokuluslu şirketler aracılığıyla ya da komşu ülkeler üzerinden serbest bırakmış olacaktı. «Anlaşmazlığın çözümlenmesi»ne gelince, bu Birleşik Devletler için kendi çıkarlarına bir çözümleme, yani tek yanlı olarak kabul ettirilmiş resmi bir anlaşma anlamına geliyordu. Bu kabul edilseydi, Şili deneyinin niteliğini alt üst edecekti. Birleşik Devletler önerilerini öne sürerken anlaşmanın «donduru!ması»nın ya da «çözümlenmesi»nin kendisi için de, Şili için de mümkün olmadığını biliyordu. Önerdikleri, gerçekte bir ültimatın idi:

katalogunda bu öğıtle ilişkili olduğu belirtilmektedir. Elçilik kâtibi Wheelock gibi, Korry'nin öteki iş arkadaşlarıyla beraber CIA için çalışıyordu.

Savaş öneriyordu Amerika! Crimmins son olarak «daha fazla zaman kazanmalarına, müsaade etmeyeceğiz» dememiş miydi?

Şili ile Birleşik Devletler arasında yapılan «konuşmaların» ikinci dizisi de böyle sona erdi. 1965'te deniz piyadeleri bastıktan hemen sonra, Dominik Cumhuriyetinde elçilik yapmış, orada - bu müdahaleden önce, müdahale boyunca, ve sonrasında kilit adam; Korry ve Guatemala'dan gelen halefi elçi Nataniel Davis zamanında Santiago elçiliğinin ikinci adamı elçilik müşaviri Schlaudemann ile birlikte çalışmış John Crimmins görevini yapmıştı.

Bundan sonra Birleşik Devletler hiç bir şeyi gizlemedi, müdahalenin zamanı ve Şili'de uygulanacak planın somut koşullarının seçimi, artık zaman ve uluslararası durum sorunuymuş ki, önemli kısmı bu ülkeye ait bile sayılamazdı. Şili Hükümeti bunu seziyordu. 13 Nisanda Dışişleri Bakanlığı bu sorunla ilgili bir rapor hazırladı. Bu raporda aşağıdaki satırlar okunuyordu.

1 - Kısa bir zamandan beri, Birleşik Devletler Şili'ye karşı yeni bir politika uygulamaya başladı. Bu politika 1970 yılında Dışişleri Bakanlığının önerisi üzerine (Nixon'un Başkanlığında Kissinger'in yönettiği) National Security Council tarafından kabul edilen politikayı; hem sürdürmekte, hem onun yerine geçmektedir.

2 – Birleşik Devletlerin hedefi, Halk Birliği hükümetini yıkmaktır. Şimdi kullanmak niyetinde olduğu araçlar, 1970 sonundan 1971 başlangıcına kadarki dönem sırasında kullanılmak istenilenlerden daha çeşitli, daha az gözükmeye ve daha saldırgandır. Bununla beraber, Şili'ye karşı bu sertleşme politikası, Birleşik Devletler'in nihai hedeflerine hizmet etmede, ötekilerden daha etkili oldukları ortaya çıktığı ölçüde, çapraşık ve «gizli» yeraltı taktiklerine başvurmayı gözden uzak tutmamaktadır Hiç olmazsa kuramsal olarak, (yani tehdit «inanılır» duruma gelince) ekonomik, siyasal,

diplomatik vb. alanlarda, şiddete ve dolaysız saldırıya başvurmayı da hesap dışı saymamaktadır.

3 - Kuzey Amerika politikasının, Şili'ye karşı, aralıksız ve amansız izlediği hedeflerin kökünde, sadece bakırın millileştirilmesi karşılığı olarak «yeterli», (hatta «sembolik») tazminatın ödenmeyişi bulunmamaktadır. Gerçi Şili'nin, bu tür millileştirmelerde tazminat ödememe kararı, birçok Kuzey Amerika özel çıkarını olduğu kadar, Birleşik Devletlerin merkezi bulunduğu çokuluslu kapitalist tekeller emperyalist sisteminin temel bir ilkesini, sarsmaz değildir; fakat bundan daha fazla sistemin genel temellerini ve kudret merkezini, yani Birleşik Devletlerin güvenliğini, etkilemektedir. Şili Hükümeti'nin eylemleri, Şili'deki Amerikan ulusal çıkarlarına, doğrudan doğruya zarar vermekle kalmıyor; bu örnek Latin Amerika'daki ve üçüncü dünyadaki güç ilişkilerini, çok etken bir biçimde etkiliyor; nihayet bu özellikle, Birleşik Devletler'in, Fransa, İtalya gibi Batının çok önemli bazı endüstrileşmiş ülkeleriyle sürdürdüğü, kendisi için temel teşkil eden kuvvet ilişkileri üzerinde, Şili deneyinin başarısının çok önemli yansımaları görülüyor. Şili deneyinin ılımlı bir başarısı dahi, Birleşik Devletler için kabul olunamayacak bir olaydır. Hele başarısı ve yerleşmesi, Birleşik Devletlerin büyük Devletlerle uluslararası ilişkiler düzeyindeki saygınlığına ve gücüne; ayrıca Birleşik Devletlerin emperyalist sistemine ve buyurucu kudretine yaraşan, yeni bir düzen kurma (son iki yılda temelleri atılmış olan) tasarılarının topuna, ağır darbeler indirebilir. Bu alanda Şili, «smır-olay» olarak (Pham Van Dong'un 1971 yılı sonundan itibaren ciddi bir şekilde ortaya koyduğu gibi) Vietnam'ın yerine geçmiştir. Çünkü antiemperyalist şema olarak, ulusal kurtuluş savaşlarının uluslararası gösteri etkisi; bugün, dünyadaki antiemperyalist eylemin güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılmasına yaptığı katkı bakımından (sosyalizme barışçı yoldan varmayı

ve Marksistlerle Hristiyanlar vb. arasında stratejik bağılıgt içeren Şili deneyinden, daha az gerçek güce sahiptir. Özetlemek gerekirse Birleşik Devletleri rahatsız eden yalnızca bakır için tazminat ödenmemesi, ya da buna tekabül eden ilkeye verilen zarar) değildir. Önemli olan tazminat ödememe benzeri siyasal eylemleri gerçekleştiren Halk Birliği Hükümeti gibi bir hükümetin varlığıdır ve her şeyin üstünde, Şili gibi bir Halk Birliği Hükümetinin ortaya çıktığı ve varlığını sürdürdüğü bir ülkenin, yeryüzünde bulunmasıdır.

4 - Birleşik Devletlerin geliştirme niyetinde oldukları izlenimini veren taktikler, aşağıdaki noktaları kapsamaktadır:

- a) Tepkilerinde gecikmeler ve karışıklıklar yaratarak yani uluslararası düzeyde durumunu güçlendirip,. Kuzey Amerikan politikasını engelleyecek, ya da çelmeleyecek geniş bir saldırıya girişmek yerine; az çok geç, ya da başarısız davranmasını sağlayarak; Şili Hükümetinin, politikasının hedefleri ve onu başarıya ulaştırmak için kullandığı araçlar konusunda yeterince bilgi edinmemesini amaçlayan (kamusal olduğu kadar özel nitelikteki) tertip ve girişimler. - Ya da sonuçları daha beter olabilecek şeyler, (söz gelişi Amerikan politikasının doğru değerlendirilememesi gibi, siyasal saldırı sırasının Amerika'da olduğu çok önemli dönemlerde, Amerika Birleşik Devletleri karşısında etkin bir politikanın bulunmaması gibi, nihayet takınacağımız hatalı, eksik ya da çelişik bir davranışın getireceği sonuçlar gibi).
- b) Halk Birliğinin ve solun içinde güçlü çelişikliklere yol açmak; böylece hükümete siyasal güçlükler çıkarmak amacıyla; Şili Hükümetini, emperyalizmin karşısında açıklıktan yoksun, kararsız, ya da zayıf bir duruma sokabilecek somut eylemler, ya da koşullardan yararlanmak.
- c) Aynı şekilde, Şili'de, muhalefetle hükümetin mücadelesini adamakallı kızıştıracak somut eylemlerden, koşullardan yararlanmak; örneğin Birleşik Devletler'le işbirliğinden kuş

kullanılan kimseleri, muhalefet partilerini ya da muhalefete mensup kurumları içeren, yakın tarihi olayları açıklamak! Böyle bir hareket, bütün kutuplaşmalar ve sorunları ile» siyasal bir suçlama ve karşı suçlamalar kampanyasının gemi azıya almasını körükleyecektir.

d) Her seferinde daha geliştirilerek ortaya konulan, dolaylı tırmanma tehditleriyle bir belirsizlik, hükümetin kararlarında yanlılık, acelelik ve hatalara yol açan; gizliden yarı gizlilerine ve dönüp dolaşıp apaçıklarına varan ekonomik abluka eylemleri. Bunlar Şili ulusal ekonomisinde, dış ticaretinde zararlara da neden olacaktırlar.

e) ister dolaysız olsun, ister pazar üzerindeki ve batılı banka merkezleri üzerindeki etkileriyle olsun, Şili için yeni krediler sağlanması, mevcut kredilerin sürdürülmesinin zor- laştırılması; Şili ihraç mallarını tarife, ihraç koşulları ve ithalat ile ilgili hususları içeren, uluslararası kapsamda, mali ve ekonomik kararlar. (Bu tip eylemler, şu ya da bu durumda, öncelikle Şili ekonomisi için çok önemli olan ve hükümetin politikasını belirleyen bazı pazarlar, ya da etkileyici üretim tipleri üzerinde temerküz edebilirler; yani etkilerinin sosyal ve politik bakımdan en zararlı olacağı alanlarda!) Bu güçlükler, sınırlamalar ya da çarpıklıklar (yabancı uluslarla olan ulaştırma işleri dahil) taşıma işlerini, teknoloji alışverişini, endüstri mekanizmasının işlemesini, halkın temel tüketim maddelerinin sağlanmasını etkileme amacını gütmektedirler.

f) Birleşik Devletler'in, Şili karşısındaki politikasının, anlamına ilişkin demeçler; diplomatik «nota»lar vermek yoluyla az çok kapalı, bazan açık baskılar; Şili'nin iyi kötü ikili ilişkilerde bulunduğu batı ülkeleri üzerinde, bu ülkelerin Şili'yle ilişkilerini bu koşullarla sürdürmekten kaçınmaları; Şili'nin kapitalist sistem içindeki ikincil (zıtlasmasız) çelişkilerden yararlanmasını engellemek için yapılan baskılar.

g) Başka ülkelerde, özellikle batı ülkelerinde sahnelenen, üçüncü dünya ülkelere, çok taraflı örgütlere yayılabilen,

(ambargo vb. tipinden, fakat sadece siyasal hukuki alanda kalmayan kanallarla) bu tecavüz eylem ve biçimleri ni arttırmak. Özel çıkarların savunulmasını; bunları, Şili ile karşı karşıya getiren anlaşmazlığı, iki devlet arasındaki bir soruna dönüştürmek suretiyle (üçüncü ülkeler ve Kuzey Amerika kamuoyuna Şili'nin girdiği eylemler türünden eylemlerin, Birleşik Devletlerin gözünde, devletin yetki alanına girdiğini göstermek amacıyla) resmen üstlenmek.

h) Daha önceki davranışları, Birleşik Devletleri açık müdahaleler ya da ikili, diplomatik ve benzeri mesajlarla; bütün memleketlere, aralarında çelişkili noktalar bulunsun bulunmasın, çıkarları açısından, Şili'nin gerçek ve kabul edilemez bir tehlike (hatta, durumun gelişmesine göre, eninde sonunda güvenlikleri için bile bir tehlike) olduğunu bildirmeye yönelmiştir. ABD böylece, Şili'yi tercih ederek ve Birleşik Devletler saldırısına karşı kendini savunmak için kalkıştığı uluslararası politik eyleme; anlaşmazlığı lehine çözümlemek ve dayanışma sağlamak için girişeceği siyasal diplomatik taarruza engeller çıkararak; Şili ile başka ülkelerin ilişkilerini geliştirmelerine, elinden geldiğince engel olmaya çalışmaktadır.

(HATIRLATMA: Muhtemel Kuzey Amerika taktiklerinin tam olmayan bu listesi, Birleşik Devletler'ini bu araçların herbirinden yararlanacakları ve kullanışlarının aynı zamanda olacağı anlamını taşımamaktadır, fakat bugün Birleşik Devletlerin görülen eylemlerine bakılarak, bu araçlardan bir kısmının uygulamaya konulmuş olduğu ve diğer bazılarının kullanıldığı hakkında ipuçlarına sahip olduğumuzu belirtmek; ve nihayet, sayılanlar ne kadar mantığa aykırı görülürse görülsün, daha önceki uygulamalarıyla gerçek olduklarını açıklamak gerekir).

5 -Yukarıda belirtilen çözümlemenin dayandığı bütün olaylar, deliller ve ipuçları, son derece çeşitli ve karmaşıktır. Bunların çoğu 1970'ten beri oluşturulmuştur. Yakın

olayların en çok dikkati çekenleri, son aylarda geçmiştir. Oluşan bu sonucu etkileyici olaylar arasında, her iki ülkedeki siyasal, sosyal ve ekonomik olayları saymak önemlidir. Şili'de, (örneğin: Ekim çatışması, Silahlı kuvvetlerin davranışı, Mart seçimleri), Birleşik Devletler'de: (aynı şekilde bu son oylarda: Nixon'un oyların %60'ından fazlasıyla yeniden seçilmesi; Hindini, Avrupa, Japonya, Ortadoğu, Çin ve Sovyetler Birliği karşısındaki dış politikasının sonuçları; iç politikada, icra organının gücünü merkezileştirmesi; Cumhuriyetçi ve Demokrat Partilerin, politik ve sosyal vb. muhalefet güçlerinin zayıflaması vb). Her iki ülkenin iç durumları, bu yeni Amerikan politikasının uygulanma olanaklarını ve Birleşik Devletler açısından ise, böyle bir politikanın zorunluluğunu, objektif olarak etkiledi. Bunun gibi, Birleşik Devletlerin, yukarıda açıklanan türden taktik ve araçlara başvurmasına, yol açtı. Ne var ki genel politika olayları dışında, yukarıdaki çözümlemeyi bugün (13 Nisan 1973) tüm olarak geçerli kılacak kanıt ve ipuçları sayılabilecek bazı olaylar örnek olarak zikredilebilir:

a) Mart ayında Washington'da yapılan görüşmelerin sonucu - Amerikalı temsilcilerin 4. paragrafın 1. noktasında belirtilene benzer sonraki yorumlarına rağmen, - varılan yer, açık söylemek gerekirse tam bir «*çıkılmaz*»dı. Üstelik Amerikalı temsilcilerin yorumları aldatıcıydı, zira sunulan üç şık Şili'yi aşağıdaki durumda bırakan ciddi ve katıksız bir *ültime* içeriyordu:

1) Birleşik Devletler iki ülke arasında ancak gerçekleşebilir politikaları kendisine göre *tanımlar* (ya da dikte eder.);

2) Bu üç politika gerçekleşebilir tek politikalar olarak sunulmuştur. Öteki bütün politikalar; bu arada Şilililerin görüşmeler boyunca sundukları planlar; daha önce iki ülkenin benimsemiş oldukları her türlü davranış biçimi, ya da gelecek için tasarlanabilecek diğer davranış biçimleri, ya da başka ülkelerle sürdürülegelenler, Birleşik Devletler tarafından

hesaba bile katılmamıştır çünkü; 3) Şili Hükümetince bu üç şıktan hiç biri kabul edilemezdi, (ve Birleşik Devletler bunu biliyordu) olanaksızdı hatta; bu olanaksızlığının nedenleriye şunlardı:

İlk şıkkın kabul olanağı yoktu, çünkü böyle bir kabul Halk Birliği Hükümetinin niteliğinin değişmesi demek olurdu ki bunun (bizzat Halk Birliğinde ve solda, siyasal güçlerin güçbirliği üzerinde, ya da hatta moral, psikolojik, sosyal, ekonomik vb. türden etkileriyle) hem içerde, hem de dışarda (Şili deneyinin başarısı, emperyalizme başkaldırma biçimi olarak yaşama şansı, uluslararası düzeyde örnek olma değeri) böyle bir tutumun zarar vereceği saygınlığı ve gerçek uzantıları üzerinde, derin etkileri olacaktır: Durumu ağırlaştırıcı bir etmen de şu idi: söz konusu şıkkın seçilmesi, Birleşik Devletlerin bizzat Halk Birliği Hükümeti deneyinin tasfiyesi üzerine dayandığı bu politikasının bütün koşulları altında bakır kumpanyalarına -tutarı ne olursa olsun - tazminat ödemeye ve bu tazminatın ilkesinde bir anlaşmayı kabule götürecektir. Çünkü gerçekte emperyalizm her şeyden önce, tazminat ödemeksizin bakır madenlerinin millileştirilmesi gibi eylemlere girişen bir hükümetin yaşamını sürdürdürememesi gerektiğini dünyaya göstermeyi gereksiniyordu; meğer ki bu hükümet temelden değişikliğe uğramış olsun, örneğin üçüncü paragrafta belirtildiği gibi, Birleşik Devletler karşısındaki tavrını kökünden değiştirsinsin!

İkinci şık (bugünkü terimiyle - kurumsal olarak - «dondurulmuş» olan «tasdik edilmiş» anlaşmazlık) önce uluslararası düzeyde tasarlanmasının olanaksızlığı nedeniyle, Şili için kabul edilebilir bir şık değildi (ve Birleşik Devletler bunu bilirdi): zira karşılıklı çıkarlarının temelden karşıt olduğu konularda görüşleri ayrı olan iki ülke, aralarındaki ilişkileri şimdi «dondurmazlardı». Çünkü Şili'nin iç durumu, yakın, ya da uzak bir gelecekte, zorunlu olarak böyle bir «buzu» kırarak, ek koşullara göre belirlenecekti; bunun gibi,

Şili'nin aldığı tedbirlerden zarar gören özel çıkarlar, Amerika Birleşik Devletlerinin tek bir kararlarıyla da «dondur uLamaz- lardı»; üçüncü olarak, anlaşmazlığın kabul edilmesi «ve düzenlenmesi» Şili Hükümetinde, Halk Birliğinde ve solda sorunlar yaratma tehlikelerini ortaya çıkarırdı; dördüncü olarak, bu şekilde «dondurulan» anlaşmazlığın bugünkü koşulları, zamanla ağırlaşacak olan ekonomik ve diğer türden ciddi zararlar içermekteydiler; nihayet anlaşmazlığın bugünkü koşullarıyla böyle sürdürülmesi, gerçekte, Şili çıkarlarının «kış uykusuna yatırılması»; antiemperyalist savunma politikasının felce uğratılması, giderek ülkenin belirli bir yalnızlığa düşmesi anlamına gelmekteydi; ve bütün bunlar, bir ya birçok devletlerin katıldığı bir çeşit «garanti anlaşması» olmaksızın düşünülemezdi. Çünkü Şili'yi, Birleşik Devletlerin acımasına terkeden, başka devletlere karşı bağımlı duruma düşüren, kabul edilemez şeylerdi bunlar.

- Üçüncü şık (ilişkilerin kesilmesi) doğal olarak, Kuzey Amerika Mart planının tümünden sezilen, ultimatoom karakterini kesinleştirir, temel bir tehdidi içeriyordu; yapılacak şey bu planın çözümlemesiydi; çünkü Birleşik Devletler öneriyi yaparken bu olasılık gerçekleşirse kendisiyle savaşın amansız olacağına vo «sonuna kadar gidileceğine» işaret ediyordu.

Sonuç: Birleşik Amerika, Şili'ye, Washington'da, bundan sonraki politikasının; Şili Hükümetini, gerek iç gerek dış politikasında, Amerika Birleşik Devletlerinin arzusuna uyarak; açıklanmış hedefleri, ülkenin istikrarı, temel çıkarları ve hükümetinin yapısıyla çelişen koşullara uymasını, sağlamayı amaçlayacak bir politika olduğunu bildiriyor. Buradan açıkça ortaya çıkıyordu ki Birleşik Devletler için, Şili, ABD'nin bugünkü güvenliği, ulusal ve topyekûn çıkarları için, dayanamıyacağı bir tehlike teşkil ediyordu. Üç açık şık ileri sürmesindeki sözde belirsizlik sanılabileceğinin tersine -bu, Kuzey Amerika'nın Şili politikasının katı ve

sert olmadığına, ya da Şili'yi önünde zaman bulduğuna inandırabilirdi - yukarıda tartışılan noktaların hiç birisiyle uyumsuzluk halinde olmadığı gibi, Birleşik Devletler temsilcilerinin iki ülke arasındaki konuşmaların kesilmediğini ileri süren ardı ardına verilmiş demeçler, dergi yorumları vb. ile de ters düşmüyordu. Çünkü emperyalizmin en belirgin taktiklerinden biri, Şili Hükümetinin bu yeni politika karşısında savunma tepkilerinde bulunmasını engellemek; Şili'nin çatışmama için en büyük «potansiyeli» (aynı zamanda en tatminkâr «pazarlık gücüne» dönüşebilir potansiyeli) biriktirmeye yönelik her türlü siyasal-diplomatik taarruzunu engelliyecek kuşku tohumları ekmektir; kısacası, Şili'yi emperyalizmin yıkıcı politikasını daha öteye götürmekten men edecek, uluslararası ve ulusal gerçek bir «caydırma» gücü oluşturma yeteneğinden yoksun bırakmaktır.

b) Çözümlemenin bütününe temel teşkil eden ikinci kanıt: ITT komplosu üzerinde Kuzey Amerika Senatosunda yapılan açıklamalar kadar, ifşaat şeklinde (yayın vb. yoluyla) ortaya yayılan açıklamaların nitelikleri! Burada söz konusu olan, Senato Komisyonunun, Şili'ye karşı Kuzey Amerika politikasının tercümanı olmayacak kadar, şöhretini açıkça tehlikeye sokmuş ITT hakkında soruşturma yapması değildir. Söz konusu olan, belirli koşullar altında, soruşturmanın başlangıcında ve soruşturma sırasında bu önemdeki açıklamaların yayılmasına izin verilmesi ve Amerika yürütme organının, bazı memurların herhangi bir titizlik göstermeden, Birleşik Devletler Hükümeti'nin giriştiği türlü tecavüz eylemlerini itiraf etmelerine «razı olınası»dır ki, bu daha önce görülmemiş bir durum yaratmaktadır; bu durum konjonktürün, ya da Nixon'a muhalif olan bazı politikacıları sorguya çekme isteğinin etkisiyle oluşmuş da değildir: Birleşik Devletler siyasal maskesini artık çıkarıp atmakta; henüz ilişkilerini sürdürdüğü bir ülkenin hükümetine az bir zaman önce birçok kez saldırdığını, bu eylemlere girişen ajanlara müeyyide uy-

gulamadığını, sorumluluğunu reddetmediğini, bu eylemleri yapanları ya da bunlardan zarar görenleri değiştirmedini göstermek istemektedir.

Pentagondaki «dosyalar» sorununda bile, Birleşik Devletler Hükümetinin işe bulaşması, uluslararası sorumluluk bakımından, büyük bir ağırlık kazanmıyordu; çünkü, bu son işte sorumlu oldukları izlenimini vermiş olan failer ve ajanlar toptan hükümetten ayrılıp kaybolmuşlardı, hatta rejimin başı bile (Nixon, Johnson'u izlemişti) değişmişti. Senatodaki «itiraflar» ve başındaki ifşaat; bir ölçüde, Birleşik Devletlerin tecavüz ve silahlı müdahale eylemlerini açıkça üstlendikleri durumlara yaklaşıyordu. Hiç kuşkusuz Kuzey Amerika yürütme organı ve egemen ekonomik çıkar çevreleri, bu arada çokuluslu şirketler, hükümetin açıkça kabul ettiği bu eylemlerin açıklanmasına engel olabilirlerdi: (örneğin alt komisyonda yapılan dinlemelerin «executive sessions» halinde diğer bir deyimle gizli yapılması mümkündü); açıklamalar engellenemiyorsa, hiç olmazsa açıklanacak şeyler üzerinde «uzlaşmaya» varılabilir, böylece hükümetin sorumluluğu maskelenebilirdi; kısacası Kuzey Amerika Hükümeti, Şili'deki durumun kabul edilemez bir durum yarattığını; Halk Birliği hükümeti karşısındaki Kuzey Amerika tutumunun, şimdiden sonra, saptanmış ve kesin olduğunu açıklayarak, bu yaptıklarından herkesin gözü önünde kendisini açıkça sorumlu bulmak istemiştir. Demek ki Şili'ye karşı gerçek suikast, ne ITT'nin Washington'da açıklanan komplosundan, ne Şili'ye girilen dolaysız tecavüz hareketinde Kuzey Amerika Hükümetinin sorumluluğu üzerinde yapılan açıklamalardan ileri gelmektedir.

c) Bu çözümlemenin temelini oluşturduğu bilinen üçüncü öge Birleşik Devletler Hükümeti'nin, «blöf » sayılacak bile olsa, stratejik maden (rezerv) yedeklerinin satışı ile ilgili karardır. Çünkü bu karar Şili ekonomisinin can damarına yöneltilmiş, niteliksel bir tırmanma tehdidini taşımaktadır:

bakıra ve bakırın fiyatına! Bazı batı ülkelerinde bakırla ilgili işlemler sırasında kendini belli eden karakteristik olaylar, tehdidin bakırın pazarlanması ve fiyatına yöneltilmiş olduğunu göstermiştir (...).

Aynı ay içinde, yani 10 Eylül akşamı, daha önce anılan konuşma sırasında, bu tür eylemlerin artma sırasının gelmiş olduğunu gördüğünü saklamayan Allende'ye, bir rapor iletili. Allende o tarihte bu eylemlere karşı koymak için zamana ihtiyacı olduğunu, kararlı bir dünya devletine karşı pek fazla bir şey yapılmıyacağım ve alınacak olan kararların tarih ve içeriğini bilmenin güç olduğunu, fakat hükümetin Şili egemenliğini savunmak için elinden gelen her şeyi yapacağını söylüyordu. Şili sağıının müttefiki Birleşik Devletleri eyleme girişmekten caydırmak için zaman kazanmaya yönelmiş yeterli bir politikayı önermeden önce, rapor, aşağıdaki noktaları belirtiyordu:

Birleşik Devletler Şili'ye karşı politikasını sertleştirmektedir. Ona karşı verdiğimiz savaşta, zaman kazanmamızı engellemeye kararlıdır. İçinde bulunduğumuz tarihten Temmuz'a kadar (Paris Kulübünün toplantısı) politikasını somutlaştıracaktır. Geçen Mart ayında (Washington konuşmaları) bizi «ucunda ultimatoma bulunan bir çıkmaz» önüne getirdiler. Gerçekte ultimatoma, bize üç şık sunmaktan ibaret idi (tazminatlar üzerinde anlaşma, «dondurulmuş» anlaşmazlık, ya da ilişkilerin kesilmesi) bunların hiç biri, Şili ve hükümeti için sunuldukları koşullar içinde kabul edilemezdi. Bunu Birleşik Devletlerin her halde bilmesi gerekirdi ve bu nedenle bu şıklar bir «ultimatoma» teşkil ediyordu. Birleşik Devletler Şili ile olan kavgalarının tazminatlar probleminden ve bununla ilişkili uluslararası ilkenin tartışmasından doğduğuna bizi inandırmak istiyorlar. Bu hiç de doğru değildir. Kendi başına da, ortaya çıkardığı ilke sorunu ile de alınsa, bakır sorunu ne kadar önem kazanırsa kazansın,

Birleşik Devletler ile Şili arasındaki temel anlaşmazlığın «simgeleştirilmesinden» başka bir şey değildir. Birleşik Devletler için asıl kabul olunamaz şeyin, Birleşik Devletlerin cevap verme yeteneğini yok eden, ya da hiç olmazsa sınırlayan, kanuni yollarla tazminatsız millileştirme gibi kararları alabilecek Halk Birliği gibi bir hükümetin var oluşudur. Latin Amerika'da ve diğer ülkeler dünyasında, «Şili yolu» gibi bir deneyin uzamasının etkisi, Birleşik Devletler'de, tazminatların değerinden çok daha önemli, ağır sorunlar yaratır. Her türlü millileştirilmenin tazmin edilmesi gerektiği konusunda, Kuzey - Amerika'nın koyduğu uluslararası «ilke»ye vurulan darbeden de ağırdır. Çünkü Halk Birliği Hükümeti'nin yalnızca yaşamını sürdürmesi (ve daha da ileriye giderek başarıya ulaşması), Fransa ve İtalya gibi ülkelerde, yani Birleşik Devletler'in temel stratejik çıkarları için hayati öneme sahip bölgelerde, yansımamazlık edemezdi. Önce de belirttiğimiz gibi Kissinger bunu, 1970 Eylülünden bu yana, iyi görmüştür; (15 Eylül 1970 gizli Chicago konferansı) böyle olunca da, Birleşik Devletler, Başkan Allende Hükümetine en büyük darbeyi vurmayı, - işin sonuna kadar gitmeyi - istemekten başka bir şey yapamazdı. Eğer Şili, bakır sorununda, Şili deneyinin mahiyetini değiştirecek biçimde geri çekilseydi, ancak o zaman Birleşik Devletler kavgalarını sadece bakır sorununa indirgeyeceklerdi. Fakat böyle bir şey olamazdı. Birleşik Devletler anlaşmazlığın «dondurulmasını» önerdikleri zaman, bize bir tuzak kurmakta, bizi hataya yöneltmek, karışıklık içine atmak istemektedir. Anlaşmazlığı «dondurmak», bizi çok belirsiz bir duruma sokmak anlamına gelecek ve Şili'nin uluslararası bir seferberliği, kendi yararına gerçekleştirme yeteneğini, azaltmaya yönelecekti. Aynı zamanda, bu sözde çözüm yolu Şili'de Birleşik Amerika tarafından yaratılan ekonomik güçlükleri, hiç bir şekilde azaltmıyacaktı. Söz konusu çözüm, Halk Birliğini ve Şili solunu güçsüzleştirecek, iç anlaşmaz

lıkları kışkırtacak ve sağın tuttuğı mevkileri güçlendirecekti. Üstelik Amerika'nın gerek dolaysız şekilde, (çok ya da az gizli) gerek Batı Avrupa vb. ile ilgili ilişkilerimizi kötüleştirmeyi deneyerek zararımıza manevralar çevirmesini önleyecekti.

Nisan ayı içersinde, gericilerin saldırısı hissedilmeye başladı. Çok iyi tasarlanmış bu saldırı planının hazırlanışında - olayların niteliğı, kanıtlamaya el vermiyorsa da- Kuzey Amerikalıların tavsiyelerinden yararlanılmış olması mümkündür. Önce Şili, hatta yabancı ülkeler kamuoyunda, bazı psikolojik tepkiler uyandırmaya yönelmiş, - gerçekleri bozmakla da yetinmeyen - bir propaganda kampanyasına tanık olundu. Bu propagandada her şeyden yararlanıldı, işin garibi, daha sonra gericilerin ülke kaos içinde diye yakınma bahanesi olarak ileri sürdüğü, sağın dizi dizi tedhiş eylemleri, bu kampanyanın ardından geldi: her ne kadar esrarlı koşullar altında girişilmişlerse de, bu eylemlerin bazıları, bunları Kuzey Amerikalı ajanlara bağlamayı olası kılan ipuçlarının elde edilmesine olanak sağladılar (örneğin, Concepcion'da bir elektrik işçisinin ince bir sadıklıkla katli, gibi.)

Bu kampanyanın kökeninde, başka eylemler arasında, bütün sağı, burjuva öğrencilerini ve anababalarını, kiliseyi ve silahlı kuvvetleri ayağı kaldıran, Escuela Nacional Unificada (Birleşik Ulusal Okul) ön-tasarısı da bulunuyordu. Hükümetin bu tasarının ortaklaşa çalışma sürecinden doğmuş; bu amaçla tabana önerilen resmi danışmalara, okul örgütleriyle demokratik yöntemlerle yürütölmüş tartışmalara; hatta ve hatta, kampanyadan etkilenerek kuşku ileri süren katolik örgütü, subaylar ve muhalefetle bu kuşkuları giderecek yüksek düzeydeki görüşmelere dayanılarak hazırlanmış olduğunun açıklanması da, operasyonda kullanılan psikolojik ve siyasal dalavere ve dolaplar karşısında hiç bir işe yaramadı. «Birleşik Ulusal Okul» ile ilgili bu ön-tasarının genel çizgilerinin, UNESCO'nun bu yoldaki tavsiye

lerinden alınmış olması da bir işe yaramadı. Kampanya gösterilere ve olaylara yol açtı. Zaten amacı kesinlikle bir iç bölünme, bir kin havası yaratmak, böylece şiddet hareketlerini kışkırtmaktı. Hükümet lehinde gösteri yapan bir işçi, Nisan ayı sonunda Santiago'nun ana caddesi la Alemeda'da kurşunla öldürüldü. Öldüğü anda elinde Pablo Neruda'nın şiirlerinden bir derlemeyi tutuyordu. Bu kadarla kalmadı, başka kurbanlar da bu kampanyada hayatlarını kaybettiler; fakat son çözümlemede, kampanyayı başlatanlar için bunun pek önemi yoktu. Kampanyada araç olarak kullanılan ve tehdit altındaki değerleri savunduklarına inananlar için de - çoğu zaman iyi niyetle ki, bu da planın etkenliğini sağlıyordu - durum bundan başka türlü değildi.

Sağcı *Que Pasa* dergisi, Allende Hükümetinin iki buçuk yılda kaç insanın hayatına mal olduğunu tam bilanço halinde yayınladı; bu listeye bol keseden grevler ve tarımsal mülkiyetin müsaderesi sonucu kalp sektesinden ölenleri de dahil etti; yalnız tedhiş eylemleri kurbanlarını, sağa mı yoksa sola mı mensup kimseler tarafından yapıldığını belirtmeksizin sıralıyordu. Bu ölümler listesi yüz kadar isim içeriyordu. Martı izleyen aylarda tedhiş kurbanlarının sayısı hızlanan bir tempo ile arttı. Bu dönemde tedhişin, tam olarak, hükümete karşı olanların işi olduğu kuşkudan uzaktır. Ayrıca derginin kurbanlar arasında sadece bir azınlık, solcular ya da solcuyum diyenler (tedhişçi «kışkırtmalar» hakkında ITT'nin ortaya attığı proje hatırlansın) tarafından girşilen öldürme eylemlerinin hedefi olmuştur. Her şeye rağmen Allende Hükümeti'nin üç yılı içinde, büyük kısmı bu hükümetin düşmanlarının kurbanı olduğu bilinen ölü sayısı, 29 Haziran darbe deneyinde askerler tarafından öldürülenler de hesaba katılsa bile, iki yüzü kesinlikle geçmedi. 11 Eylül Hükümet darbesinin ve ilk temizlik aylarının kurban sayısını bulmak için, bu sayıya ne kadar sıfır eklemek gerekir acaba?

Mayıstan itibaren, kişilere ve memleketin endüstri gereçlerine karşı girşilen tedhiş eylemleri sistemli bir hal aldı ve bütün Şili'ye yayıldı. «Patriay Libertad» gibi faşist grupları, bundan sonra

siyasal eylem yöntemlerinin böyle olacağını bildirdiler. Sağ muhalefetin seçkin simaları Temsilciler Meclisi önünde sokaklarda - kendi taraftarlarınca - ateşli silahlar kullanılmasını haklı gösterecek gerekçeler buldular. Daha önceki yıllarda bilinmeyen kimselerin duvarlara yazdığı Cakarta katliamına imada bulunan yazılar, bu defa isim ve soyadlarıyla altını imzalayan sağcı parlamenterler tarafından, sola karşı dolaysız tehditler şeklinde, yeniden yazılmaya başlandı: «Yeni bir Cakarta hazır olun.»

Tedhişin amacı güvensizlik havasını genelleştirmektir: eylemlerin kışkırttığı psikolojik belirsizlik siyasal bilinçleri pek gelişmiş olmayan sosyal tabakalar arasında, yani küçük burjuvazide, o ara iki etmenle daha da artmış bulunan ekonomik türden kaygıları daha keskinleştiriyordu: Şili bakırının pazarlanmasında zarar vermek için yabancı ülkelerde gerçekleştirilen girişimlerin yanı sıra, Amerikalılarca Şili ekonomisinin ablukasının yoğunlaştırılması; karaborsadan tutun da ilk ihtiyaç maddeleri üzerinde ihtikâra kadar, ülke içinde görülen her türlü ekonomik sabotaj hareketleri! Burjuva muhalefetinin elindeki likit sermayenin önemli bir bölümü ise, ekonomik durumun daha da kötüleşmesine yol açan çılgınca spekülasyon hareketlerinde kullanılmaktaydı. Bu kısa özet elbette, durumun dökümünü yapmak iddiasında değildir. Burada, önce de söylenildiği gibi. Kuzey Amerika Emperya- lizmi'nin «başla» emrini verdiği komploca öngörülen tedbirlerin açıklanmasıyla yetinilmiştir.

Artık Allende'nin Mart ayı içinde imada bulunduğu «Bizi kısır bir döngüye sürüklediler» sözü, daha önce söylemiş olduğu «Tarih ve vicdanım önünde şiddetten kaçınacağıma yemin ettim» sözlerini boşa çıkarıyordu.

Girişmiş oldukları kampanyanın son amacının ne olduğunu göstermek için, katiller, kurbanlarını Allende'nin çevresinden seçmeyi tercih ediyorlardı.

Nitekim, Cumhurbaşkanı'nın yaveri Dz. Bnb. Arturo Arara'yı geceleyin evinde öldürdüler. Böylece Hükümeti ve yandaşlarını, hatta Cumhuriyetin meşru hükümetine saygı taahhütlerine sadık kalan denizciler ve subayları uyarmış

oluyorlardı. Muhalefetin ücretli hizmetinde bulunan haber organları - muhalefet bu organların büyük tehlike içinde olduğunu bildiriyordu. Çünkü muhalefete göre Hükümet özgürlüklerini kısıtlamak niyetindeydi. Oysa bunlar kamuoyunun şartlanmasında en önemli rolü oynuyorlardı - diğer olaylarda olduğu gibi bu olaylarda da, cinayeti sol çevrelere bulaştırmak istediler, fakat başaramadılar. Gerçekte, küçük «Reichstag yangınları» ortaya çıkarmak ve elverişli «Van der Lübe»ler bulmak istiyorlardı.

Propagandayı düzenleyenler, kadınları hükümete karşı seferber etmeyi denediler. Goulart'a karşı hükümet darbesi dönemindeki Brezilya modelinden kopya edilen (örnekleri Avrupa faşizmi döneminde de uygulanmış olan) bu projede 1970 sonundan bu yana bir uygulama başlangıcı yapılmıştı. Bu seferberlik, sistemli olarak, Genel Kurmay Başkanı General Carlos Prats'ın istifasına neden olacak şekilde yürütüldü. Bu istifa, halefi Augusto Pinochet'nin, zamanı gelince hükümet darbesi yapmasına yol açacaktı. Önce General Prats'ı, kadınların gerçekleştirdiği tehdidkâr ve can sıkıcı sokak olaylarına karıştırmakla işe başladılar; sonra evinde Başkan Allende ile bir arada bulunduğu bir sırada kara kuvvetlerine mensup yüksek rütbeli subayların eşlerinin hükümete ve Generale karşı bağırma çağırma gösteri yapmasını sağladılar.

Bütün bu kampanya yayın organları tarafından büyük ölçüde desteklendi. ITT iki yıl önce, muhalefetin başlıca sözcüsü *El Mercurio*'nın paraca desteklenmesini Nixon'a salık vermişse, bir rastlantı değildi bu.

Fakat kanlı olaylar, özellikle silahlı kuvvetler elemanlarını içeren şiddet olayları, planın uygulanmasında daha büyük öneme sahip idiler. Ateşli silahlar taşıma yasağına uymayanları aramak bahanesi ile (ateşli silahların denetimi orduya verilmişti), komploya çoktan katılmış ve planı uygulamakta olan aynı silahlı kuvvetler mensupları, söz konusu yasaktan fabrikalarda ve öteki iş yerlerinde kışkırtmalarda bulunmak için yararlandılar. Buna karşılık,

muhalifler arasında ateşli silah aramaktan özenle çekindiler. Hemen hiç bir zaman umdukları sonucu vermeyen arama taramalar, işçilerden birçok kurban verilmesine yol açtı. Silahlı Kuvvetlerden bir birlik işi, «Genel mezarlık»taki mezarlara saygısızlık edecek kerteye getirdi ama, insan kemiklerinden başka bir şey bulamadılar; ne var ki halk bu tür hareketlerden, hareketler çevresindeki yaygaradan, bunların haber verdiği korkunç belâlardan, acı acı etkileniyordu. Aslında hükümetin temel desteğini oluşturan işçileri, dehşete düşürmek istiyorlardı. 11 Eylül darbesinin genel provası niteliğinde olan ve pek çok sivil kurban verilmesine yol açan 29 Haziran darbesi, bu amaçla ve bu arada yapıldı işte.

Resmen Birleşik Amerika ile ülke içindeki ajanlarıyla işbirliği halinde olan isyancı grubun elinde oyuncak, çoğu komplodan habersiz, ama nihai hedefe yaklaşan önceden hazırlanmış o planın gerektirdiği eylemlerin içindeki - Silahlı Kuvvetlerden bazı elemanların işe katılması, subayların, astsubayların ve erlerin sıkı bir elekten geçirilmesine yaramış oldu: böylece, anayasal hükümete bağlı kimlerin olduğu, darbe sırasında kimlerin komplocuların ilk kurbanları olacakları saptanmış bulunuyordu. Örneğin başarısız Haziran darbesini izleyen aylarda yüzden fazla denizci tutuklandı: tutuklulukları süresince bunlara, görünürde hukuki şekiller altında kanunsuz şiddet hareketleri uygulandı. Hükümet darbesinin yapıldığı gün ise, herhangi bir yargılamaya tabi tutulmaksızın, kurşuna dizildikleri söylenildi.

Bu dönemde Mayıs'tan başlayarak, esnaf ve sanatkar örgütlerince, çok büyük grevler, aralıksız sürdürüldü. Karayolları ulaşımı, kaderlerini Amerikan emperyalizmine bağlamış işveren örgütlerinde, gerici şeflerle dalavereler çeviren Leon Vilarin'in başkanlığındaki, yönetim kurullarının girişimiyle, yeniden felce uğratıldı. Hükümete bağlı taşımacıların lideri, sokak ortasında öldürüldü. İrticanın genel karargâhına bağlı bulunan Perakendeci Tacirler Birliği yöneticileri de, bu arada grev emri verdiler. Parolalarını izlemek istemeyenler arasında ölenler oldu. Doktorlar, avukatlar vb. serbest meslek kuruluşlarında da, aynı şey tekrar

landı. El Teniente bakır madeninin memurları, teknisyenleri ve bazı işçileri haftalar boyu madenin faaliyetini felce uğrattılar ve çok büyük miktarda döviz kaybına neden oldular. Bununla beraber, işçilerin çoğunluğu işe devam etmek istiyordu. İşçi sınıfı bütünüyle hükümetini aksaksız destekledi. Fesat kampanyasına rağmen, daha ziyade bu kampanyaya karşı, sosyal tabandan gelen gücün karmaşık ve güçlü gösterişleri, kendini göstermekte gecikmedi. Hele o sıra uygulanan «Endüstriyel kordonlarda ve halk dağıtım sistemlerinde neler olup geçtiği- bir hatırlansın! Memleket durdurulamıyordu, hükümetin kendiliğinden düşmeyeceği anlaşılmıştı.

Artık görünüşü kurtarmaya bile aldırış etmeyen Birleşik Devletler, gene de Şili'ye aldatıcı bir davranışta bulundu. Belki bununla Santiago yönetici çevrelerinin, ruhsal durumları ve niyetleri hakkında, bilgi edinmek istiyordu. Mart ayında yapılan ikili konuşmalardan sonra, temsilcilerinden bazıları kendi düşüncelerine göre diyalogun kesilmemiş olduğunu ima etmişlerdi. Orlando Letelier'nin Dışişleri Bakanlığı görevini üzerine alması için çağırıldığından bu yana, Washington'da artık Şili elçisi bulunmuyordu. Şili Hükümeti derhal yeni bir elçi göndermeyi temenni etmişti ama elçi atamalarını onaylaması gereken - Şili Senatosu Salvador Allende'nin hiç bir elçisinin tayinini onaylamıyordu. Şili tarihinde böyle bir olay geçmemişti. Washington, Moskova, Paris, Havana, Prag, Hanoi, Pyongyang ve Orta Doğu ülkelerinin elçilikleri başsızdı hep! Anayasa hükümlerine göre her elçi atanmasına Senato onayının amacı, elçinin temsilci niteliğini resmileştirmekti, yoksa bunu hükümete karşı bir silah olarak kullanmak değildi! Ama bunu düşünen kimdi, amaç ülkenin dış politikasını felçli duruma getirmek ve iç düzenini alt üst etmekti artık!

Dış ülkelere yaptığı gezi sırasında, Başkan Allende, Arjantin'de yeni Cumhurbaşkanı'nın iktidarı devralma törenlerine gittiği zaman, Dışişleri Bakanı Rogers de aynı nedenle orada bulunuyordu. Bakan, Allende'ye Şili elçiliğinde bir ziyaret yapmayı önerdi. Salvador Allende, Rogers'i kabul etti. Bu ziyaretin bir

amacı yoktu ve herhangi bir sonuca varmadı. Birleşik Devletler, bütün manevraları meyve vermeğe başladığı bir sırada Şili'yi belki de diyaloga hazır olduğuna inandırmak, herşeye rağmen- Şili karşısında olağan bir tutumu sürdürdüğü izlenimini vermek istiyordu. Amerika-Şili diyalogunun «kesilmemiş» olduğu konusundaki imalarda olduğu gibi, bu ziyaretin amacı da gerçekte bu idi. Birleşik Devletler politikasının gerçek sonucuna gelince, bu, hükümet darbesi oldu.

Eylül ayından birkaç gün önce, meclis çoğunluğu-Uluslararası Parti, Hristiyan Demokratlar ve gericilerin arta kalan kısmı -Başkan Allende iktidarının meşru olmadığını ilâna -bu jسته bir anayasal genişlik vermeksizin -karar verdi: Birkaç zaman önce «Contraloria» bir belgeyle ve yüksek mahkeme bir başkasıyla, hükümete karşı bu yönde kanıtlar hazırlamışlardı.

Şili irticai, gizlemek istediğı zaman, Birleşik Devletler gibi, «örtü» ne kadar saydam ya da parçalanmış olursa olsun, saldırılarını hukuki bahanelerin ardına saklıyordu.

Fakat sözcükler «de Jure» olsalar bile eylemler, dönüp dolaşıp «de Facto» oluyordu. ' Bu ise, 11 Eylül demektir.

KİŞİSEL NOT

Okuyucu belki de ne kadar çok, ya da ne kadar az şey bildiğimi görüp şaşıracaktır.

Kim olduğumu, bu anlattıklarımı nasıl öğrendiğimi söylemem gerek. 1942 yılında, sekiz yaşımda, Santiago Başpiskoposluğunda bulunan bir İngiliz kolleji girdim. Başpiskopos, 1944 yılında koleji Indiana Notre-dame Üniversitesi'nin Sainte Croix tarikatına bağlı Kuzey Amerikalı papazlara sattı. Orta öğrenimimi 1950 yılına kadar burada sürdürdüm ve Birleşik Devletlerin ne olduğuyla beraber, Pedro de Valdivia sokağını öğrenmeye başladım.

Sonra Şili Üniversitesine girdim ve orada hukuk öğrenimi yaptım. Hukuk profesörü ve maden hukuku uzmanı olan babam 1954'te Madenler Bakam atandı. Sekreter Henry Holland ve bakır şirketleriyle ilgili anlattıklarımı babam bilmektedir ve sözlerinin tanığı dediğim de gerçekte benim, avukat olduktan ve Roma'da incelemeler yapmak için bir İtalyan bursu elde ettikten sonra; Santiago'da, dört ya da beş yerde birkaç yıl çalıştım. 1964 yılı ortalarına doğru Fulbright Komisyonu aracılığı ile Michigan Üniversitesiyle bir konturat imzaladım. Burada Latin Amerika Edebiyatında milliyetçi ifade üzerinde «graduate students»e iiç aylık bir kursta ders verdim. Bu üniversitenin başkanı ve Nixon zamanında AID idarecisi olan John Hanna ile, Saigon'da Diem'e danışmanlık yapmış profesörlerle tanıştım. Bu profesörlerden bu nedenle söz ediyorum. Üniversitede kalmam önerildi. New

York'ta, dehşet duyduğum bu kentte kazanmış olduğum bütün parayı sarfederek Şili'ye döndüm.

ve 1967 yılları arasında Şili Atom Enerjisi Komisyonunun hukuk müşaviri oldum ve nükleer silahsızlanma sorunları üzerinde uzmanlaştım: Bunun üzerine Atom Enerjisi Uluslararası Ajansı'na atandım ve birçok kez Viyana'ya gittim. Aynı dönemde Meksika'ya giderken Latin Amerika Silahsızlanma Konferansına Şili delegesi olarak katıldım. Tam yetkili delege sıfatıyla Latin Amerika'da nükleer silahları yasaklayan anlaşmaya imzama koydum. Kuzey Amerika diplomatlarını iyi tanımaya, Birleşik Devletlerin dış politikasını ise daha iyi anlamaya başladım.

yılında Dr. Henry Kissinger'den yönetmekte olduğu Har- ward uluslararası semineri için davet mektubu aldım, bu daveti reddettim; fakat profesörün eserlerini incelemeye başlamıştım. 1967 yılında Dışişleri Bakanı Gabriel Valdes, uzmanlık alanıma denk düşen ve yeni kurulmuş bulunan altı elçilik müsteşarlığından birini önerdi. Böylece Şili Dışişleri Bakanlığına meslekten diplomat olarak girdim. Sırasıyla Enformasyon ve Kültür Hizmetleri müdürü, dışilişkiler müdürü, 1968'de ise genel müdür oldum.

1967'de bu yılı izleyen 1968 ve 1969 yıllarında da, New York'ta Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Şili delegesi olarak hukuk komisyonu ve siyasal komisyon çalışmalarına katıldım. Böylece Birleşik Devletler'in Şili'de ve dünyanın hemen her yerinde neleri yaptığını ve neleri bozduğunu daha iyi görmek fırsatına kavuştum. 1968 Nisan ve Mayıs aylarında, Birleşmiş Milletlerin nükleer silahların arttırılması andlaşmasını incelemekle görevli olağanüstü toplantısında, elçi olarak atanarak Şili delegasyonunu yönettim, böylece silahsızlanma ve nükleer strateji sorunları üzerinde tam bilgi edindim. Andlaşmanın maddeleri üzerinde bazı değişiklikler önerilerinde bulunduk, fakat sonunda parafe etmedik.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, New York'ta bulunduğum sırada; uzman olarak, nükleer devletlerin bu güce sahip olmayan devletlere vermek zorunda bulundukları güvenceler üzerinde bir rapor kaleme almam için beni görevlendirdi. Bu rapor 1968'de

Cenevre'de yapılan nükleer güce sahip olmayan ülkeler konferansında elden ele dolaştı. Zaten topyekûn stratejiler alanına da iyice girmiş bulunuyordum.

1968 yılı Washington'daki Şili elçiliğine elçilik müsteşarı olarak atandım. Bu işte 10 Ekim 1970 tarihine kadar kaldım. Ne tecrübeydi o ! Bu kitapta o yıllara ait ne yazmışsam, gözlerimle görmüş, kulaklarımla duymuşumdur. Geçici işgüder ve elçilik müsteşarı olmam sıfatıyla Nixon'u Washington ve Los Angeles'te ve doğal olarak burada belirttiğim bütün fırsatlarda, birçok kez gördüm ve dinledim. Dr. Kissinger ile de karşılaştım. Gabriel Valdes'in Beyaz Saray'da Nixon ve Kissinger ile mülâkatında bulundum. Bu kitabımda sözünü ettiğim Kuzey Amerikalıları yakından tanıdım; aktardığım olayların doğrudan doğruya tanığı oldum. Washington'da bulunduğum dönemde Şili'ye birçok yolculuk yaptım; Nixon'a sunulan Latin Amerika ortak kararının Vina del Mar Bakanlar Konferansında bulundum.

1970 Başkanlık seçimlerinden önceki dönemde kitapta anlatmış olduğum olayların büyüik bir kısmına katıldım. Böylece Deniz bandosu işi ve bu kerte karanlık öbür olaylar hakkında bilgi sahibi oldum. Şili'ye döndükten sonra, 4 Eylül seçimleriyle Allende'nin seçilmesinin Kongre tarafından onaylanmasına kadar geçen süre içinde Bakan Valdes ile beraber Paskalya adasındaki Kuzey Amerika üssünün yıktırılması olayının yankıları üzerinde çalıştım.

Dışişleri Bakanı Yardımcısı Meyer'e iktidarı devralma törenlerinde eşlik eden bendim. Allende Hükümeti o sırada beni Birleşik Devletler'le Şili arasındaki askeri ilişkileri incelemekle görevlendirdi. Kısa bir süre sonra bu işi bırakmak zorunda kaldım, Çünkü Senato, hukuk profesörü olmam nedeniyle bakırın mil- lileştirilmesine ilişkin anayasa reform taslağını kabul etmekle görevli Anayasa, Adalet ve Kanunlar komisyonunda danışmanlık yapmağa çağırdı. Bu çalışma aylarımı aldı. Bu da BirleşikDevletler ve marifetlerini tanımam için güzel ve yeni bir fırsat oldu!

Hükümet meslekten diplomat sıfatıyla beni Şili'nin ilk Pekin

elçisi olarak atadı. Çine 1971 Temmuz'unda gittim. Geldiğim zaman Kissinger henüz ayrılmıştı. Yaptığımız ilk uzun görüşmede -gecenin 11 'inden sabahın 4'üne kadar- Çu-en-Lay doktorun bazı düşüncelerine imada bulundu. Çiao-kuan-hua ile, onun hakkında, daha temele inen konuşmalar yaptım. Pekin'de o dönemde yalnız iki elçi ve bir işgüder onu tanıyordu... Ne kadar garip görünürse görünsün, Pekin 1971 ve 1972 yıllarında Birleşik Devletler'in dünya politikasını izlemek için ideal bir yerdi. Nixon Çin'e geldiği, Birleşik Devletler komşu jilkelere tecavüzü ve bombalamayı si'rd""rd-""ğ"" sıralarda ben oradaydım. Diyebilirim ki oradan Kuzey Amerika'nın dış politikasını, Washington'da olduğum zamana göre daha iyi gözleyebiliyordum. 1973 yıllarında Şili'de idim. Son kez orada iki ay kaldım. (Mart- Nisan) ve Bakanlıkta doğrudan doğruya Birleşik Devletlerin eylemi ve bu eylemin içerdiği tehlikeler üzerinde çalıştım. Eylül darbesi haberi Avrupa'dan geçerken bana ulaştı. Daha önce Dışişleri Bakanı Almeyda'ya Cezayir'den dönerken iki kez raslamıştım. Bu kitapta aktardığım bütün Şili memorandum ve raporlarını, çeşitli dönemlerde, ya kendim kaleme almış, ya da yazılmalarına katkıda bulunmuşumdur.¹ Uzun süre düşündükten sonra, bunları yayımlamakla hiç bir değere hiç bir göreve ihanet etmediğim kanısına varnuşumdur. Çünkü beni bunu yapmaya yöneltten yüksek bir amaçtır: Halkımın direnişine yardımcı olmak ve yurdumun yaşamını sürdürmesini savunmak! Şili'nin sürekli çıkarı; birlikte ülkemi, gelenek ve geleceğini yıkmaya kalkışan Kuzey Amerika'nın Şilili suç ortaklarının eylemlerinin bu açıklamasıyla etkilenmiyecektir. 1971 Ekimine kadar hiç bir siyasal partiye mensup olmadım. Elçi olduğum dönemde, emeği sayesinde yararlanabildiğim eğitim

de ve daha birçok alanlarda egemen ayrıcalıkların kurbanı fakir Şili halkına moral, siyasal ve sosyal borcumu ödeyebilmek için, sol hristiyan hareketine katılmaya karar verdim. Bu kararımı elçi olmak için almış değildim - zaten elçi idim-, fakat bir dosta söylediğim gibi elçiliği bırakmak için almıştım.

Cunta kendisini mahkûm ettiğimi öğrenir öğrenmez (o sıra Roma'daydım) beni elçilik görevinden aldı ve diplomatik mesleğime son verdi. Acaba daha önce memleketimde olduğu gibi hâlâ avukat ve Şili Üniversitesinde profesör müyüm ? Bundan kuşkuluyum, beni yazar olmaktan, dostlarımın dostu; Şilili, hatta insan olmaktan «uzaklaştırmak» ellerinde olsaydı, onu da yaparlardı.¹ Askerlerin ve benzerlerinin bu davranışı bende ne kadar acıma duygusu uyandırırsa uyandırsın, biricik suçları yoksul olmaktan ibaret Şili'nin kovulmuşları, ezilmişleri, yoksulları karşısındaki görevlerim daha önemlidir. Hakkımda söyleneceklerin pek önemi yok, Birleşik Devletlerin ne yapacağı pek önemli değil. Cevabımın ve mezar taşı yazıtım, bu kitabımın ve yaşantımın açıklanması, bundan sonra, şairin kendi yaşam yolunu değerlendirirken söylediği şu sözde bulunmaktadır:
«Tal me fece bestia senza pace»

Paris, Kasım 1973

1 Bu kitabı yayma verdiğim sırada, Cunta'nın gerçekten beni Şili vatan-
daşlığından «düştüğünü» öğrenmiş bulunuyorum.

BİLGİ YAYINLARI BİLGİ DİZİSİ

1.Dr. B. Spock	ÇOCUK BAKIMI VE EĞİTİMİ	Zuhal Avcı
2.Bertrand Russell	BATI FELSEFESİ TARİHİ	Muammer Sencer
1.Antik Çağ		
2.Orta Çağ		
3.Yakın Çağ		
3.Sophia Loren	AŞK MUTFAĞI (Yemek Kitabı)	Mebrure Kurşunlu
4.Maurice Duverger	SOSYAL BİLİMLERE GİRİŞ	Ünsal Oskay
5.C. Bettelheim	SOSYALİST EKONOMİYE GEÇİŞ SORUNLARI	Kenan Somer
6.M. Hasaneyn Heykel	KAHİRE DOSYASI	Berin Büktaş
7.Salvador Allende	ŞİLİ'DE SOSYALİST EYLEM	Osman Koçoğlu
8.A. Taner Kışlalı	ÖĞRENCİ AYAKLANMALARI	
9.Y. A. Petrosyan	SOVYET GÖZÜYLE JÖNTÜRKLER	M. Beyhan
		A. Hacıhasanoğlu
		Ergun Özbudun
10.Maurice Duverger	SİYASİ PARTİLER	
11.Bilge Umar	İZMİR'DE YUNANLILARIN SON GÜNLERİ	
12.Ernest Mandel	AVRUPA MEYDAN OKUYOR	Tunç Tayanç
13.Wright Mills	İKTİDAR SEÇKİNLERİ	Ünsal Oskay
14.Çetin Altan	ONLAR UYANIRKEN	
15.Hıfzı V.Velidedeoğlu	DEVİRDEN DEVİRE	
16.Regis Debray	CHE'NİN GERİLLASI	Zehra Fuat
17.A. Kollantai	MARKSİZM VE CİNSEL DEVRİM	Aysem Göztok
18.Prof. Ziya Gökalp	Mülayim KOOPERATİFÇİLİK	
19.ANAHTAR KİTAPLAR		
1. Roger Garaudy	MARKS İÇİN ANAHTAR	A. Taner Kışlalı

CIA 'NIN HÜKÜMET DEVİRME TEKNİĞİ

le livre noir de l'intervention américaine au Chili

ARMANDO URIBE

comixabs
SEUIL

1973 faşist darbesinden az önce, Şili'deki Halk Birliği hükümetini, Amerika'nın ne pahasına olursa olsun devirmek için giriştiği saldırıları belirterek, Şili'yi Allende «Sessiz ve görünmez bir Vietnam» olarak tanımlamıştı.

Amerika, emperyalist sistem içinde bir disiplinsizlik örneği saydığı, (Dr. Kissinger'in daha 1970'de söylediği gibi) batı demokrasilerine, özellikle İtalya ve Fransa'ya kötü örnek olacağına hükmettiği, Şili deneyini, mutlaka durdurmak kararındaydı.

Bu kitap, Amerikan nüfuz alanı içerisindeki her hangi bir ülke aynı bağımsızlığa heveslendiği anda, Washington'ın, hangi çarelere ve nasıl başvurduğunu gözler önüne seriyor.

Yazar Armando Uribe, yazdığı olayların içinde yaşamış Şili'li bir diplomattır, kitabında yayınladığı gizli belgeleri -özellikle Amerikalıların darbeyi nasıl hazırladıklarını anlatan Pentagon planı özetini- Şili arşivlerinden eliyle almış ve saklamıştır. Ülkesinin uğradığı açık haksızlığın kanıtları olarak, şimdi bütün dünyaya açıklıyor.

BİLGİ BASIMEVİ - ANKARA

20 LİRA